Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Zwei Kolleghefte - Cod. Ettenheim-Münster 161

Clasmann, Clemens

[S.l.], 1619

Commentarius in Aristot. ethicam

urn:nbn:de:bsz:31-114235

Visual Library

COMENTARI-
VS IN ARISTOTELIS
ETHICAM.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
gefördert durch Baden-Württemberg
MINISTERIUM FÜR WISSENSCHAFT, FORSCHUNG UND KUNST

II

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
gefördert durch Baden-Württemberg
MINISTERIUM FÜR WISSENSCHAFT, FORSCHUNG UND KUNST

PARS PRIMA GENERALIS.

CAPUT I.

METHODUM TOTIUS COMMENTARII ETHICI CONTINENS;

Doctrinam de moribus in duas partes; Generalem et Specialem digerimus. Illa omnium et singularium virtutum propria proprietates et reliqua accidentia veluti gratissima et communissima attributa perspicua brevitate complectitur; eoq; hoc pars Generalis vocatur.

In hac parte generali considera primo Ethicae doctrinae praeludia: 2do Virtutum omnium communissimas earum affectiones et propria etc. ad illa singulorum librorum Ethicorum ab Arte ad Nicomachum conscriptorum subiectam materiam: Ethices inscriptionem, Definiendo obiectum, subiectum, necessitatem, utilitatem referimus. Virtutum earum in externas et internas distribuimus. Illarum complectum, bonum, finem, felicitatem, gratiam seu concursum Dei; Animam rationalem, eiusque duas potentias coercemus. Anima rationalis veluti

duo instrumenta, quibus virtutes acquirat, acquisitis utatur, st Intellectus et appetitus: Intellectus in speculativum et practicum, q circa moralia dicitur Synteresis, cuius et actus Conscientia; secatur. Appetitus duas assignantur species: Innatus et Elicitus; Hic in sensitivum et intellectivum seu rationalem, qui est voluntas dicitur.

In illo considera primo Actus ipsius, qui dnr passio seu perturbatio: 2do species, quae sunt. Appetitus concupiscibilis et Irascibilis. Passio appetitus sensitivi consideratur vel in motu vel in quiete: Illius ex pte boni st tres: Amor, desiderium et spes; Ex pte mali sunt principales; Odium, abominatio, Timor Ira, audacia.

Hic 1. ratione quietis; Ex ratione boni est voluptas; ex pte mali, Tristitia et desperatio: In appetitu rationali seu voluntate perpende 1° Libertatem velut ipsius proprietatem. 2do actus ipsius Libertas scindit, divisione Logica in libertem, quietatis, dilectionis et complacentiae. Actus voluntis est ipsius voluntarium vel involuntarium seu ipsius volitio et nolitio, q dnr actus humanus; in quo 3 pedas 1° Communia quaedam accia. 2do Species dividentes. 3tio Contraria seu opposita actus humani. Accia, q actui humano accidunt, st Circumstantiae; Culpa, ignoratio, bona fides.

Dividitur actus humanus seu volitio et nolitio 3plici modo. 1° In simplicem et Compositum. 2do in bonum et malum. 3tio in Elicitum et Imperatum: Elicitus ex parte Divini In volitionem Intentionem. et insup quoq in fruitionem.

Ex

Ex parte medij, circa quod uersatz, in electionem, ꝯsensu, et Vsu. Opposita actus humanj sut violentia & error. Et hæc de cais externis oium virtutu. Internæ caæ sut habitus et mediocritas raois vel rei. Illæ vicem maæ, hæc formæ sustinent. Methodu eoru, q ex prima parte, eaq gnrali explicauimꝰ. Nuc eoru, q pars 2da, eaq specialis ꝯtinebit, audietis. Pars specialis e, quæ pmissa virtutis defioe singulas eiꝰ spees, pprietates et vitia opposita interptabor. Virtꝰ diuiditz 4ptr. 1o in Diuina et humanam. 2do In pfecta et Impfecta. 3tio. In ordinaria et heroica. 4to in illectuale & Moralem. Illectualis virtꝰ cophendit spees: prudiam; Sapiam, illigentia Sciam & Artem. Moralis versatur circa appetitu pficiendu, illectiuu, uel sensitiuu: Illa e Justia, in qua ꝯsidera 1o definitione, obiectu, et pprietates. 2do partes, spees, et potiales, 2dm ptes, spees justia diducitz in Vrtem et Partem. Partis in comodatiua & distributiua: ptes justiæ potiales sut 12. Religio, obedientia, obseruatia, pietas, Veritas, liberalitas, magnificentia, gratitudo, mansuetudo, Clemetia, Vindicao & Amicitia. Virtꝰ moralis, q circa sensitiuu appetitu occupatur, e fortitudo vel tepantia. In illa ppende 1o ptes integrales, q sut accessio et sustinetia. Et Poiales, q st ex pte aggressionis; Magnanimitas et Huilitas: ex pte sustinetiæ nueratz Constia patientia, Longanimitas et pseuerātia. 2do Vitia fortitudini opposita, q st; Timiditas et audacia. In intepatia ꝯsidera 1o ptes, spees, et Vitia opposita. 2do partes potiales. Partiu

temporātiæ

temporatiæ, specerum 2ª uersatz circa alimēta; Vt Abstinētia et Sobrietas: Duæ circa Venerē: vt Castitas et Pudicitia. Vitia tēpratiæ opposita st; Bestialitas et Insēsibilitas. Partes potiales temporatiæ sūt Verecūdia, ꝯtinentia, moderatio, affabilitas, et Comitas et de totiꝰ nrj cōmentarij ꝯnralissimo methodo, ad quā pcepta Ethicoꝝ explanabimꝰ.

CAPVT II.

De decem librorum, et qdem singulorum ab Arte ꝯscriptorū, eorūq capitū subjecta materia.

Vt Tyrones Ethicæ disciplinæ, qd singulis libris, singulisq capitibꝰ ab Authore explicetur, ꝯnratim illigāt, oīum librorū breuissimā Ανάλασιν breuissimis subijcere ꝯstitui. Judicio seu sententia ꝯ. Mutij turpe ē Patritio et nobili viro et caas orāti, ius, in quo versatz, ignorare: Vt patet ex tit. digestorū de origine juris. Sic quoq magno vitio Tyroni disciplinæ, in qua occupatz, singulorū capitum maam subjectam aīo n cōphendere. Artes doctrinā de Virtutibꝰ. 10. libris coërcuit. In 1º de Sumo bono, velut Ethices fine simpltr vltimo cūlatissime disserit. Absoluitz autem hic liber 13. capitibꝰ. In 1º oīa bonū suū appetere, boni defiōe variarū rerū varies ēē fines tradit. In 2do agendorū vltimū seu pnpem aut intermediū ēē finē. In 3tio In disciplina ciuili, seu Ethicā, acuratissima demōstraōe præcepta

cepta exponi n̄ poe, qa lege dundaxat et non naē ꝯstat, juve-
nemq Ethicæ drnæ auditorē idoneū n̄ fore. In quarto; de
noīe foelicitatis agit. In 5to Foelicitatē oīum rerū agen-
darum extremū finē, eūq in voluptate habere diuitiarū
affluentia, aut Virtute non ꝯstitutū ēē. In 6to Veritatē
authoritati et amicitiæ p̄ferendam, eōq noīe se n̄ poe assen-
tiri Platoni Præceptori; Fælicitatem in Idæa positam
ēē dicenti. In 7timo Fælicitatem et foelicem ꝓprietatibꝰ
suis d̄finit. In 8vo Tria bonorū gn̄ra, fortunæ, corporis,
& animi, tāquā ꝓprietates in foelicitate reqri. In 9o Foeli-
citatem donū Dei, hoīsq ꝓprium bonū ēē necn̄ disciplinam
et diligentiam n̄ fortunæ fauore ꝯparari asserit: quod n̄
pulcerrimū et mgxum fortunæ tribuere valde erroneū ē.
In 10o Hoīem propter rectæ raōis, virtutis, et actionis vir-
tuosæ ꝑpetuitatem et excellentiam in hac vita beatū dici.
In 11o Res posterorū ad d̄fūctos spectare. In 12o Foelici-
tatē potiꝰ ēē honorabile bonū, quam laudabile. In 13o de
Virtum subjecto, quod ē aīæ pars n̄ vegetatiua, sed q̄ raōe
caret, disserit; Virtutis diuisionē in illectiuā & moralem
tradit. Quoniā Artes ciuilis sciæ sumū et optimū finem
in 10 libris ostendit: Nunc in 2do de virtibꝰ velut medijs,
qbꝰ sūmū bonū obtineamꝰ, tractationem instituit. Comp̄hendit
aut hic liber 9. capita. In 1o Virtes n̄ ēē ingenitas, sd
studio n̄ro & assuetudine ꝓbabiles ꝯcludit. In 2do Exces-
su et defectu illas labefactari. In 3tio Circa dolorē et Vo-

luptatem

luptatem versari, easq; difficilius voluptati resistere, quam irae.
In 4to Non q justè agit, continuò ee justum, et ad oem virtis
actionem, voltem, sciam, et constantiam exigi. In 5to. 3a
sola principia actus humani statui: nz poiam, paoem, habitum,
eumq; Virtis gnus fore. In 6to. Virtutis definitione. In 7timo
Moralium divisione oesq; virtes in medio consistere. In 8vo.
Extrema extremis magis quam medijs opponi. In 9o. Difficil-
limum ee, ut medium in virtuosis actionibus consequamur, item parum
à recto deflectentem n ee vituperandum. 3tius liber continet
Capita 12. In 1o. Author 3plice actioem constituit: Unam
violentam, alteram voluntariam, 3tiam ex parte mixtam. Adhaec
quae ob metum maioris mali fiunt, per se & oio n ee voluntaria
sed mixta, i. partim voltaria, partim involtaria: proxime
Ignorantiam à iudicio et Volte naa suscepta n ee caam
involuntarij sed peccati. In 2do cap. de Electioe et Volte
disserit. In 3tio: n oia in deliberatione cadere. In 4to:
Non tm verum bonum, sed bonum in gnre. i. tam apparens, quam
verum objectum voltis ee concludit. In 5to. Voltem ex pluribus
cais liberam dici. In 6to. Fortitudinis definitione, mortem
molestam, aliasq; res terribiles et formidulosas fortitudinis
ee obiectum, forteq; virum decere, ut quidam timeat, tradit.
In 7timo. Fortis, audacis & timidi defioes inducit, annexaq;
qstione; an fortis sit dicendus, q mortem sibi conscisscit? In
8vo Fortitudinis partibus enunciatis ira stimulum ipsius ee
tra-

tradit. In nono fortitudinem esse rem molestam respectu naturæ sensitivæ, non vero respectu animi. In decimo de Temperantia eiusq; speciebus: In Vndecimo de vitio Intemperantiæ. In Duodecimo de remedijs, quæ sit Abstinentia et Castigatio carnis disserit et tractat.

LIBER quartus nouem capitibus absoluitur. In 1° Artes virtutum 8 moralium interpretationem suscipit: Eoq; noc in 1° Liberalitatem: In 2do Magnificentiam. In 3tio Magnanimitatem. In 4to Modestiam. In 5to Mansuetudinem. In 6to Affabilitatem. In 7tio veritatem. In 8° Comitatem. In 9° vrbanitem dilucidat.

Liber quintus Justitiæ interpretationem complectitur, capitibus usq; vndecim absoluitur. In primo Auctor Legalis justitiæ definitionem, eamq; virtutem Heroicam et specie à reliquis virtutibus distinctam docet. In 2do præter legalem seu generalem justitiam partarem ponendam, quam in Commutantem et distribuentem diuidit, vtriusq; definitionibus et proprietatibus adiunctis. In 3tio Justitia distributiua proportionem Geometricam et Arithmeticam veluti proprietatem attribuit. In 4to Commutantis justitiæ medium inter damnum et lucrum consistere, illamq; à distribuente specie distinqui, propositis sub calcem judicis, capitis, lucri et damni definitionibus. In 5to Legem Nationis in Repub recte instituta n tolerandam. Item nummum et indigentiam rerum adæquatam esse rerum commutatarum mensuram. In Sexto Aliquem posse alteri injuriam inferre, ut interim tamen non sit iniustus: Mox injuriam damnum et peccatum esse caas bonarum legum. Deinde Magistratum gerenti n debere sibi plus, quam alijs consulere. In Septimo Jus recte in naturale et legale distribui; illudq; traditis

traditis vtriusq; defionibus mutabilitati non esse obnoxium. In Octauo Inuitè, pturbatè, ignoranter agentem iniuriam, aut injustè non facere, oemq; læsionem ex ignorantia, aut passione aut electione profluere. In nono Neminem sponte iniuriam pati: Itemq; contingere, ut quis nolens injustum patiatur: Proxe n. oem, q iniustum fert, illum iniuriam perpeti. In decimo cap. tradita æqualitatis defione, eam à legali justiæ specie distinctam ee. In vndecimo Neminem sibi iniuriam inferre, sed ob mortem sibi consciscentem: seipsum n. iniuria afficere, sed Rempub.

Liber Ethices sextus tredecim capitibus Illectualium virtutum dilucidationem compræhendit. In primo capite Author quasi viam ad illectualium virtutum illigentiam et cognitionem præscribens, rectæ rationis defionem: proximè Virtutis medium esse signum, ad quod recta ratio actiones nostras dirigit. Præterea Intellectum practicum à speculatiuo, obiecto, fine, et officio, distingui, tradit et disserit. In secundo capite, sensum, appetitum et Intellectum in animo nostro actionis et veritatis principia statui. In tertio virtutem intellectualem in quinque species digeri scientiæ definitione, eiusq; proprietatibus annexis et adiunctis. In quarto Artem virtutem esse mentis. In quinto Prudentiam, eamq; ad temperantiam maximè conseruari suis dilucidat proprietatibus. In sexto capite Intelligentiam. In septimo capite Sapientiam, eamq; à scientia et intelligentia abiungi. In octauo Ciuilem scientiam distingui de

de prudentia, quam in polyticam, Oeconomicam priuatam distrahit. In nono cap. Consultationem à scientia, Coniectura, opinione, proprietbꝰ quibusdam seiungit et separat. In decimo Solertiam, Sagacitatem et sententiam partes ee prudentiæ practicæ. In Vndecimo Sententiæ officium fore super medijs, per consultationem inuentis lites rdm æquitatem deficiente lege componere, iudiciumq consumere. In duodecimo. Sapientiam multis partibꝰ prudentiam anteuertere, docet; In vltimo Omnes morum virtutes in vna prudentia esse connexas.

Liber Septimus, quatuordecim capita coërcet. In 1° Author Sermonem inducit de Diuina virtute, cui feritas opponitur. Docetq in vita humana maxe fugiendam ee vitiositatem: Incontinentiam et feritatem. In 2do de Continentia et Incontinentia disserit. In 3tio Habitum scientiæ incontinente reperiri monet In qto Dupliciter nos circa voluptatem et dolorem molles et ꝯtinentes dici, absolutè circa necessaria ad vitam et spem, comparatè et metaphoricè circa non necessaria; circa honorem, opes, vires, et victoriam In 5to Incontinentiam quoq occupari circa ea, quæ naa infesta et molesta st. In Sexto Incontinentiam circa voluptatem deteriorem fore ea, quæ circa iram versatur, morumq veritatem minꝰ malum ee quam vitium. In septimo Patientis, Continentis, Incontinentis, temperantis et intempantis definitione, intemperantem, deteriorem ee Incontinente. In 8° Intempantiam hydropi: Incontinentiam morbo cognitiati assimilat. In nono Differentiam inter continentem et pertinacem tradit. In decimo capite Facilius continentem ex consue-

tudine

tudine, quàm Continentem ex natura curari et resipiscere ratione proposita; Quia Consuetudo tam altos radices non ingerit, citiusq mutatur, quàm natura. In vndecimo Ad Moralem philosophum spectare de voluptate et dolore, circa q̄ ōis virtus moralis versatur, quaestiones mouere, et voluptatem, nec summum, neq bonum ēē per se et via sua docet In duodecimo Voluptatem aliquam absolutam et simplicem, quae dolorem admixtum non habet, dari. In decimo tertio Voluptatem sumi Boni rationem involuere; cùm in eâ animus acq̄escat, non q̄dem per se, sed per consequtiam: Summi n. boni acq̄sitionem necessario sequitur. In decimo quarto Voluptates corporis magis à nobis expeti, quàm animi. Ad hoc difficillimū ēē in medijs delitijs intra rationis gyrum sese continere. proximè vnum et solum DEVM simplicissima voluptate p̄frui.

Liber octauus et Nonus circa Amicitiam explicandam occupatur. Ille essentiales proprietates et partes amicitiae expendit, et amicitiae proprietates disq̄rit: Hic Accidentia et varias comparationes inter amicitiam et res alias instituit.

Includit autem liber octauus quatuordecim capita. In primo huiꝰ libri sui capite Auitor Vtilitatem, necessitatem atq̄ etiam praestantiam seu excellentiae splendorem amicitiae proponit. In secundo capite Amicitiae obiectum atq̄ definitionem. In 3°. Diuisionem Amiciae in spēes tres secat. In 4to Veram amicitiam inter bonos dundaxat ali, nec ꝯtra amicum ad injurias et calumnias prosilire. In 5to Amicitiam non q̄dem

qdm locorum distantia extingui, sed labefactari, et ad illam
spees minus appositas fore. In 6to. Perfectam amicitiam
inter duos dundaxat constitui, et susceptam propt jucundum
& delectabile verisimiliorem esse, quam quod propt utile
constituitur: Item contingere posse apud Reges et summos viros
ut perfectos amicos habeant, tradit. In 7timo. Amicitiam
quoque inter personas dignitate & condione dispares fore & ami-
citias inter personas inaequales spee adjunctas esse. In 8°. Prae-
stantius fore, ut quis ametur, quam ut honoretur: Item amare ma-
gis ad proprietatem amicitiae, quam amari spectare. In 9.
Amicitiam cum Justitia, et illius partes cum partibus Reipub. comparat.
In 10°. Rempub. in 3. partes Monarchiam, Aristocratiam, Eri-
stocratiam distribui, ex quibus Monarchiam optimam esse tradit. In
11°. Amicitiam Regis in subditum meliorem fore amicitia patris
in filium. In 12°. Amicitiam in naturalem et civilem, divisam, patrem
naturae instinctu plus diligere, quam contra. In 13°. In vera amicitia
nullas querelas, & criminationes inter amicos emergere. In ultimo
Proportionis et aequalitatis defectum in amicitijs disparibus querelas
parere, amicitiam extinguere, vel minimum labefactare: Ad hoc
patri licere ingratum filium abdicare, non contra. docet. — —
LIBER NONUS Cap. 12 comprehendit. In 1° Author tradidit,
nempe amoris proportionem amicitiam conservare, inaequalitatem dis-
solvere, ut proportio conservetur, pretium accepti beneficij aestimare
potius ad accipientem, quam ad dantem spectare, preceptorum ami-
citiam

citiam iure reprehendi non posse. In 2do: Patri in omnibus esse obedi-
endum Deo et legi non repugnantibus. In 3tio Ob morum mutationem &
dissimilitudinem non illico disrumpendam, sed dissuendam, et ad tempus
dissimilandam esse amicitiam; item bonorum amicitiam non illico diri-
mendam, si alter alterum insigni virtute aut excellenti fortunâ
antecedat. In 4to Amicitiam à seipsa incipere, et ad eam tria,
benuolentiam, concordiam, et beneficentiam necessario requiri. In 5to Ami-
citiam esse à benuolentia & amore re & natura disiunctam.
In 6to Consensum à concordia differre: hancque esse amicitiae annexam,
et in actione potius quam in opinione consistere. In 7tino: Bene-
ficos magis diligere, quam diligi subnexa beneficentiae definitione.
In 8uo Dilectionem sui per alijs seu philapstiam et bonis viris esse
licitam. In 9. Felicem indigere amicis. In 10. In quouis ami-
citiae genere paucos amicos comparandos esse. In 11mo In aduersis ma-
gis quam in secundis rebus amicos desiderari, et amici praestantiam
in vtraque fortunâ animi iucunditatem parere. In 12o. Maxime
appetendum, ut vnâ cum amico uiuamus. Decimus liber (in quo
Artes de felicitate contemplatiua, quae in Diuinarum rerum contemplatione consistit,
tractat) Nouem capita comprehendit. In 1o Voluptatem et dolorem
in humana vita latissime patere, quia omnes voluptatem sequantur, et
dolores declinent: Item Veritatis rationem falsam (saltem opinione vul-
gi et periculosam fore, si uita dicentis eidem non respondeat) docet.
In 2do Eudoxi sententiam dicentis voluptatem summum bonum esse; contra
Platonem hoc idem negantem uidelicet defendere: quia Author dicti
Philosophi rationes, quibus suam sententiam corroborat, approbat. Rationes

Eudoxi

Eudoxi st; qa qcqd facit tale illud ipsum magis est tale: atq
Voluptas in oi gradu facit appetibile bonum: Ergo voluptas est
magis bonum, quam ipsa fælicitas. 2da ratio, qa voluptas ac-
cessione sui reddit summum bonum excellentiq. 3tia qa quod ab
oibq est appetibile, id summi boni rationem fert. 4ta qa in quo
oia acqescunt, id summum bonum est, 5ta et Vltima: quia do-
lor e summum malum: go voluptas summum bonum. In 3tio Cap.
Voluptes p se n malas, specie inter se abiunctas, dolores n
indigentiam, seu dfectionem eiq, q e rdm naam, nec volup-
tatem eiusdem expletionem, neq oe bonum voluptatem ee docet.
In 4to Primam aspectq similitudinem voluptatem (qa fit in qua-
libet temporis parte, vel et in momento tota & pfecta forma)
n ee motum: ab hoc aliquam sensui & aliquam menti, & pfectissi-
mæ actioni pfectissimam copetere, oesq actiones pficere,
cum sit earum impulsq & finis, tradit. In 5to Volup-
tates, (qa earum objecta, poiæ et actiones spee abalienetz)
specie quoq distingui; pxime voluptatem vniq poiæ, volup-
tatem alteriq poiæ, vel impedire, vel tollere: Dein vniuscui-
usq actioni ppriam quandam inee voluptatem. Ad extre-
mum solas illas voluptes dici veras, q virtuosam actionem pfici-
ant. In 6to Fælicitatem nec in habitu nec in affectu, nec in
ludo positam ee, sed in sola virte, eiusq pfectissima actioe
In 7timo Perfectissimam fælicitatem, q ɔtemplativa dr, in cogni-
one

tione & cōtemplatiōe honestarū Diuinarūq rerū ꝯsistere. In 8.uo Vitā cōtemplatiuā actiuæ ꝑferri, et ad illā rerum affluentiā, adeo ēē n̄ necr̄iam, ut verè Beatos impedire possit. Itē Deū n̄ moraliter agere, cūq res hūanas curare, beatis studiosisq viris delectari. In 9. n̄ sat ēē Pr̄o morali, ꝑcepta vir̄tum nouisse, nisi eadem virtutū actionibꝰ expresserit & cōpleuerit: Deinde potius ad Legū præsidem spectare, educaōem leges ꝑscribere, quā ad Patrē: Et hæc de Aná-λιβι decem librorū Ethicorū.

CAPVT III

De Ethices inscriptione, defiōne obiecto subjecto etc.

Ethica, uti vocis resolutio patebit, vel patefacit, nōen suū à moribꝰ, uel ab assuefactione, q̄ mores efformāt, vel efformatos in alios transmutat, sortitꝫ 2. Eth. 5° & 2° ad Eudemū; mores nil aliud st̄, quā uel ipsæ vir̄tes Authore Ar̄te in Boëtica: Vbi fortitudinē morē appellat, uel qualitates, tū nāales, tū acqsitæ, earūq actiones, quas ipsa nāa suscipit, assertore Ar̄te 9°. lib. de Historia animaliū Cap. 44. & 49 Vbi varias qlitates & aīaliū actiones mores appellat, aut deniq ipsa populi ꝯsuetudo, assuefactio aut puerorū institutio, ut colligitꝫ ex Ar̄te 8.uo Polyt.

cap.

cap. 1° et 2do; Vbi asserit morem vniuscuiusq; proprium et Rempub conseruare et initio constituere; quod a Rempub gstituit et conseruat, st laudabiles ac virtuosæ ciuium actiones dictis cap. Et hæc de Ethices inscriptione.
Subsequitur Definitio, quâ Ethica definitur Scientia virtum humanarum ad bene beateq; viuendum 1° Eth 1°. Dico scia qa scia est rerum ppetuarum necriarum oisq; mutationis expertium. Agè 2° Ethica est rerum eiusmodi etc, qa gtinet et tradit præcepta seu gdioes, quæ st ppetuæ necriæ et imutabilis veritatis. De virtutibus et humanis actionibus rdm virtum rationem informandis, tz ipsi mores et actiones hominum sint mutabiles: potest n gtingere, ut id, quod præcepti cognioe compræhenditur, sit caducum, et mutabile, tz ipsum præceptum de ipso sit perpetuum: Explo hominis aliarumq; rerum singularium.
Dico virtum ad diffram Iurisprudiæ, q vnius dundaxat Iustiæ est doctrina et qdem n in gnre sed partium actionum illius.
Rdo vt notes Ethices obiectum adæquatum ee ipsam virtutem, cùm ei tres gditiones adæquati obiecti competant, ut constat ex lib 3° rdæ sect. com: Ethices rdi.
Dico humanarum ad diffram Theologiæ, q scia virtum n humanarum nostro studio parabilium, sed Diuinarum imediatè à Deo infusarum, quarum numero præcipuè comphendimus Fidem Spem et Charitem.
Dico ad benè beateq; viuendum, vt intelligas Ethicam n ee sciam

speculatiuam

speculatiuam, quæ in sola obiecti sui cognitione seu contemplatione consistit, sed practicam et actiuam sciam, quæ non solum obiecti cognitione contenta sit; nisi quoque ipsius artifex seu magister vel Tyro in id eructetur, ut bene viuendi præceptis initis excogitet et præstet expleta, quod Artes comprobat 2° Eth 2° hisce verbis: Cum autem inquit præsens tractatio non contemplationis gratia sit vt cætæ. Non enim vt sciamus quid sit virtus, sed vt boni efficiamur, considerandum. Nam nulla esset alioquin ipsius vtilitas. Item 10 Eth. 9. Nec virtutem inquit satis est habere cognitam, dandaque opera est, vt non solum eam habere, sed eam colere possimus, vt boni simus. Cæterum bene beateque viuendi ratione non intelligimus homines, qui in omnium rerum bonarum affluentia constituti sunt, vel qui rerum humanarum potiorem rationem quam diuinarum duxerunt; sic enim numero bene viuentium pauperes et rerum diuinarum cultores et contemplatores excluderemus, sed eos, qui rectam rationem omnes actiones suas instituerint. Est enim illa optima pars in homine vel plane Diuina, quæ in se rerum humanarum honestarum et diuinarum continet notitiam et naturæ lege imperare et regere debet 10 Eth c. 7 Hinc quoque Artes cit. loco Omnes inquit debemus, non vt hortantur quidam spectare humana; cum simus homines, nec mortalia; cum simus mortales, sed quoad possumus ad immortalitatem niti omniaque perficere et exequi, vt vitam ex eo degamus, quo nihil est in nobis præstantius, nilque [illegible] acceptius Mente et vsu rationis nil melius nil diuinius, nil excellentius in nobis

Artes

Artes cit. loco. Unde eodem capite; vt autem, inquit quisq; vitæ mentem, actionisq; ducem maximè sequitur et colit, estq; optimo animo constitutus; ita Deo est charissimus: Quocirca benè beateq; viuere est rdm mentem vitam traducere; Quia illa sit præstissima & suprema, imò Diuina pars hominis: Et hæc de definitione moralis disciplinæ.

Subctum Ethices ex quo seu maa ex qua, st ipsæ de benè beateq; viuendi ratione Regulæ et præcepta. Subiectum vo Inhæsionis seu in quo, e ipsa Anima Illectu et volte pdita: Substæ n. propriè Accntia dnr inhærere: Atq pter aiam raolem nulla substia, cui virtq vel scia Ethices inhærere poit, aio ac sensui offertur.

CAPUT IVe

De Ethices fine, vtilitate, et necessitate

Finis, vtilitas et necessitas Ethices ratione discurrente ex tradita nra defione colligitur. Primus vltimus et proprius Ethices finis est Fœlicitas. Quia Ethicq in Intentione primùm sibi eandem cognoscendam et assequendam proponit, et à virtutum rerumq; honestarum executione velut vltimu et summu bonum in quo totus homo acqescat, assequitur. 2da Ratio Quia felicitatem propter se expedit et propter ipsam oes virtuosas actiones suscipit, vitiosasq; abijcit. Intermedius et subordinatus finis Ethices est virtutum cognitio et actio. Quia hæc propter sumum bonu et fœlicitatem studiosq vir suscipit; ut qstat ex cit. loco. Nec ob Theologiam nec Jurisprudiam eundem finem siue vltimu siue intmedium acqrit; et sic n fore Ethicæ finem propriu liquet. Quia Thel. et Jurisprudia st Ethicæ ptes subordinatæ, velut effus caæ suæ.

Est n. Ethica qnralior cognitione Theologiæ vel Iurisprudiæ
Unde vulgare illud Vbi Ethicus desinit, ibi Iuris coss incipit vt
Theologus. Agedum Subordinans et subordinatum ad eundem
tendunt finem; cum sint vnius totius partes. Totum est ordo; ordi
nata sunt partes; quarum prima subordinans; subseqntes subordinatæ
dnr: Et hæc de fine Ethices. Restat ut Necitatem paucis pcipias.
Ethica homini ad consecutionem summi boni absolutè et simpli
citer non est necria, sed 2dm Quid. ex suppositione finis, seu
supposita hac gditione, si ex scia virtutum et juxta Ethicæ præ
cepta artificiosa benè beateq homines vivere velint. Illius membri
ratio est quia illud ē absolutè necessarium quod 2dm oes tempo
ris diffras aliter, quàm p virtutum cognioem et Ethicæ pcepta multi
sumum bonu assecuti st. Huius membri ratio est quia vita bene
beateq et artificiosè instituenda dependet ex scientia, electione
et gsilio virtutum velut ordinabile ab ordinante, velut regu
lare à regula, velut effectus à sua causa.
Neq v obest, quod quidam citra virtutu exercitiu et Ethicoru
doctrinam virtuosam vitam traducere videantur: quia per
quam multi ad virtutum officia potius vi metuq poenarum, quam
consilio et ratione impelluntur 10 Eth. 9° Nec est, ut quisquam
Instet quamplurimos piam studiosamq vitam inysse præcep
tis Ethices nunquam imbutos: Hoc n. à vero alienum est.
Nam hisce, quos Instantia obÿcit, aut ex bonitate et cla
ritate naturali mentis seu rationis aut è Superis, virtutu
ad vitæ honestatem, necessariarum lumen et cognitio ex
traordinariè et supernaturaliter, quod sanè rarissimè
contingit, avulsit: Velim hic Notes: Non omnibus contin
gere ut

ut appellent Corinthum. Ethica seu moralis philosophia omnibus citra discrimen ad virtutum cognitionem aditum patefacit, et sic neminem dedignatur: Et hæc de eius necessitate

Utilitas Ethicæ ex finis honestate, vtilitate et necessitate perspicitur: Cuius n. honesti, vtilis et necessarij finis: Mediũ vtile, honestum et necessarium est. Atqui Ethices fine, quem iam cognitum habemus, quid honestius, quid vtilius, quidve magis necessarium? Cæterum Ethica continet generalissima prn̄pia et communissimas causas, vnde perfecta Iurisprudentiæ et Theologiæ cognitio proficiscitur. Cedo, quid ex vtraq; facultate dilucide et acurate illexeris extra cognionem horum terminorũ; Illectus practici seu synteresios; Conscientiæ, Volũtatis, Actûs humani; Scientiæ, Ignorantiæ, Violentiæ, Metus Culpæ, doli, casûs fortuiti, Virtutis, vitij, laudis præmij poenæ famæ gloriæ vituperij? Atq; hos terminos aliosq; quam plures sola Ethica tibi dilucide, cnodet; ut semel dicam judicio Aristotelis Ethica tantę est præstantiæ et vtilitatis ut 1° Eth. 2°. Eam omnium scientiarum prn̄pem et dominam appellet: Nec immeritò: Quia Summi boni cognioem nobis tradit, qbus scientijs in Repub. vtendum sit, et quas quisq; discere et quatenus debeat, describit: Omniũ artiũ extremo suo fine fines continet, omnibusq; legibus; Quid faciendũ, quid fugiendũ, p̄scribit methodũ eodem Authore cit. lo Et hæc de vtilitate Eth.

CAPUT V.

De Boni essentia, eiusq speciebus.

Hactenus in praeludijs Ethicae Essentiam, finem et proprietatem expendimus: Superest, ut virtutum, circa quas tota Ethica occupatur, causas et principia; quorum qnralissima et coissima st: Bonum et finis, interpretemur. Bonum est id, quod cuiusq gentis appetitui est gveniens. Cuius proprietas e appetibile: qua proprietate definit bonum. Artes 1° Eth 1° Bonu e id, quod oia appetunt: Cuius defionis sensus est, Non quod vniuersa drsaz speerum etiam vnum idemq appetant, sed quod vnuqdq Ens singulare speciei suae bonum debitum sibiq gveniens appetat. Nam vnumquodq Ens proprium suu bonum; ut oculus visu: lingua saporem, Corpus sanitatem: Mens felicitatem appetit lib. 1° Eud. sub finem. Ex tradita iam proprietate Colligas: Id solum ee appetibile, quod bonum sit, cum bonitas et convenientia rei in ordine ad appetitu sit tm caa appetibilitatis et amabilitatis Boni essentiam septem diuisionibus clariore reddimus. 1a diducitz in bonum veru et apparens. Illud ex naa sua appetitui conueniens et reuera tale est, quale apprehenditz cognoscitur et judicatz. 3° Eth 4°. Cuiusmi bonum est foelicitas, Virtus, virtuosa actio. Apparens contra. Vnde Artes lib 2° Eudemioz Volutas inqt 2dm quidem naturam boni est, pter naturam vero mali: et vult natura quidem seu naturalis ratio bonu, pter naam vero et quadam euersione seu mentis corruptione; malum. Ad hoc; malu vitia peccata et oes contra legem actiones referimus: haec n. peruerso hominum et depravata judicio bona st 2do diuiditz in negatiuum et Positiuu. Hoc e Ens reale ad cuius acqsitione

acqsitionem uelut ad terminum, ad quem appetitus dpperat, ut pa-
tet exptis veri boni. Hoc nihil aliud est, quam absentia eius
quod appetitui est discoueniens, ut e absentia morbi, inimici,
poenae, uel alterius rei, quod appetenti aduersetur. 3tio digeritur
Bonum in bonum p se et ppter aliquod aliud 1o Eth. 6. Illud
ppter se expetitur et amatur, ut e foelicitas, Voluptas. Hoc ppter
aliud; ut nummus, cibus, potus &c. 4to in bonum naale, morale
& artificiale. Illius bonitas e gueniencia entis cum suis pnpijs
naalibus, a sola naa dependens. Cuius boni expta st. Cuiuslibet
entis pnpia, et accidentia naalia. Istius Bonitas est guenien-
tia actus humani, cum lege quacumque & volte dependens. Est go eius boni
exptum, oe dictum, factum, cocupitum rdm legem. Huius bonitas e
guenientia artificiosi opis, cum pceptis seu regulis scia vt artis.
Cuius boni exemplum e oe opus cum scia gueniens. 5to distrahitur
in bonum absolutum et respectiuum Teste Arte lib. 7. Eudemiorum
Et lib. 3o Top. Cap. 1o. Illud in se ex naa sua citra respectum
ad aliud e bonum; ut Deus, Angelus, homo ud. Adeo ut hoc gne bono-
rum Daemon coprahendatur. Hoc quod cum comparaoe & respu alte-
rius e bonum, tz ei, quem afficit, malum videatur: sic remedia, mors
Infernus, et alia poenarum gnra bona st. 6to Secatur in honest-
um, Iucundum, & Vtile. Honestum e oe id, quod p raoem e ordi-
natum, eiusque gueniens, sine respu seu coparaoe ad Vtilitatem
& Iucunditatem. Dixi Notanter sine respu: quia quamuis
honesta semp vtilia quoque et Iucunda sint; tn in illis n vtili-

tas

tas & Jucunditas, sed sola honestas, id ē cōformitas et cōveni-
entia cū raōe cōsideratz: Vnde colligas oē honestū, virtuosū,
delectabile, et qndoq; p se expetibile fore; tz n oē delectabile
& vtile sit honestum, ut adulteriū et fornicatio, ex quâ qd
lucri fornicantibꝰ obveniat. Honesti boni expta st Virtutes,
actionesq; oēs à virtutibꝰ pfectæ lib. 7. Eudem. Bonū vtile
dr illud, quod servit & ordinati velut mediū ad aliud bonū
consequendum; et ob id raō vtilis cōsistit in eo, ut sit mediū
ordinabile ad alterius boni cōsecutionē, sive sit delectabile,
sive honestū sive inhonestū, nihil interest. Exempla vtilis
boni st bonoꝝ pſentiū cōservaō, malorū instantiū ppulsatio,
futurorū inhibitio. Bonū delectabile ē voluptatis pductivū,
ut dolorosū, id quod ē cōtrariæ afectionis electivum. Teste
Arte lib. 1º Rhet. cap. 10mo. Jucundi boni exempla sunt: Jocꝰ,
quies, somnꝰ, desidia; Hinc colligas id oē Jucundū, in quo ap-
petitꝰ tanq̄ in suo fine cōvenienti qescit & delectatz. Citra tn
respectum & cōparaōem ad vtilitatē et honestatem, quâ neq;
vtilitas, neq; honestas, sed sola delectaō in bono iucūdo ppen-
ditz & cōsideratz. Est n aliqd delectabile, tz n sit honestū.
Jucundorū aliud simpliciter ē Jucundū, aliud p accidens
quod alicui tm videtz iucundum. Artes lib. 7 Eudem. Et 10º Eth.
3º Vbi dicit ea, q prave dispositis Jucunda videntz, simpltr
non ēē Jucunda, sed tm illis, quemadmodū nec dulcia aut
amara, q ægrotantibꝰ. Vltimo divitz ex objectu hoīe cui inē.

In

In bonum aī, corporis et fortunæ .7. lib. Polyt. cap 1° Illud in aīo residet, et ē oīum bonorum optimum, ut virtus virtuosæ actiones, Voluptas animi, foelicitas lib 1° Magnor Moralium Cap. 3°. Illud in corpore; ut sanitas, Venustas Artes cit. to. Hoc in externis bonis extra aīum et corpus situm est: Ideoq vocatur externum; ut ē opulentia, poīa, seu Dominatus, honor, q ē bonorum externor pstantissimum & maxum 4to Eth 3°. Et hæc de bono. Cuius noīe & gra vniuersa entia agunt lib. 1° Polyt. cap. 1° quia sit primum oīum rerum pnpium 3° Metaphys: cap. rdo: Vbi dicit bonum ēē oīum rerum caam & finem. Finis ē caa ima, cuius gra oes caæ pnpales & intermediæ oesq res agunt: Vt in seqnti capite sequetur.

CAPVT VI.

De fine eiusque proprietatibus et partibus.

Finis ē caa prima, cuius gra oes caæ pnpales et intermediæ oesq res agut, mouent, agutur et mouentur. Dico caa prima, ob seqntes raoes, quar prima ē: quia int caas reales, jam realem caam, puta efficientem ad pductione effecti amore & desiderio sui impellit & emouet. Dico notanter aore sui; qa finis n ē caa realis, ut efficiens, maa, et forma; sed caa intentionalis; qa in sola intentione, et extra eam nullatenus existit uel uisitur. rdo Phys: 9. Vbi dicit finem in raoe gsistere, et ēē pnpium, n actionis, sed cogitaois

Vnde

Vnde coiter Phi dicunt: Finem mouere non rdm ee reale, sed intetioale. i. bonitate, amabilitate, et amore sui: rda rao; qa finis est cuiusuis causationis, oiumq inferiorum caarum, ut caarum, non vtentium Absolutorum pnpium primum, caa, et qdm prae-stantissima, excellentissima, optima et vltima, in qua oes motus & caa de se determinare conatur, et cuius gra cuncta fiunt, et tota naa agit lib 1o Eudem. circa calce lib rdo Eudem circa pnpium: Et rdo Phys. 8o & 9. Itia rao: Quia oes caa fini subordinatae st, et eo cessante oes a causatione qescunt. Dico cuius gra oes; qa essentialis finis rao, qua a reliqs cais abiungitur, est haec sola, quod oes caa oesq res eius gsequnti gra agant, moueat & moueatur: Ex dictis duo finis reqsita essentialia notes. Primum ut sit in cognioe & intentione pnpaliter efficientis. rdm: ut bonitate, expe-tibilitate, amore sui efficiente ad agendum mediorumq applica-tionem p gsecutione sui impellat. Vnde notes finitum, quod ex fine pfectum e, non ee ipsum finem, tz efficiens eius graa egerit, sed ipsius Idaa, q in aio efficientis ut existit, ut existebat, tanquam caa impellens sui desiderio efficiente: Et tz Artes 1o Eth. 1o Et 1o Mag. Moral. 3o dicat quod finis quandoq sit actio, quandoq vsus, quandoq ipsa opera, q finita sunt effecta. Eius tn Authoritas non refraudatur: quia finis cit. to. necessum e, ut illexerit ipsum finitum effectum, qd e vel actio vel opus actione pductum: et non ipsam finalem caam; Fieri n. potest p naam gtractione obstante, ut dicit familiaris caa

qd eius

qd eius vi productum est: Atq actio vel opa vi caae familiaris
producta st; hincquoq colligas n gtinuo aliqd raoe caae finalis
ferre; Ex eo quod eius gra efficiens egerit; sed pterea necessu
est ad finis essetialem raoem, ut sit prima caa, et supradicta
reqsita in se gtineat, et haec de essentia finis. Proprie-
tas finis e haec, ut in omnium rerum agendarum ordine sit pfectis-
simum bonum et optimum, ad qd oia, q recte fiat, referant, ve-
lut ad vltimum reale bonum, in quo qescant, delectent et g-
seruent pnpales caae Peste Arte supra cit. to: Oi n. ageti
pposita e certi alicuius termini Idaea, in qua efficienti psentat,
id, quod in futuro termino optimum et pfectissimum existit. 1.o
Eth. 1.o & 7.mo Vnde colligas a fine hoc seiungi n poe, ut n sit
in ordine ordinabilium optimum: Hinc Artes rdo Eud. Finis,
inqt, semp naa sua bonus e, quo & partariter gsultat medi-
cus de remedio. Dux de castrorum metalione, qbus finis ppositus
e; Bonum id vdr, quod simpltr e optimum. Hinc obiter notes
oem finem ee bonum, tz n gtra, ut efficiens et intermedia
caae: Est n. bonum gnralius ipso fine. Ex traditis tum ppositis
raoibus, tum pprietate, qbus finem interptati sumus, sequntia co-
sectaria obserues. Primum e omni enti guenire, ut ppter
finem agat, qa oe ens naali appetitu inhaerente optimum
speciei suae debitum bonum appetit: appetere aut bonum suum
siue intrinsecum siue naale, siue extrinsecum est agere.

Nec

Nec est, ut qs obijciat soli raoli creaturæ ꝓpriu ee ꝓpter
fine agere, qa in solo hoie finis essentia repitz: Cum finis
sit soliq intentionis, ut supra diximq, q n oi creaturæ cois
existit: Nam diversa inter se abiuncta sut ꝓpter fine agere,
et caam finalem in aliquo existere: Potest n aliqua creatu-
ra ꝓpter fine agere, z finis seu finalis caa in ipsiq in-
tentione & cognioe n existat; Vt eq in vsu belli parati, vt
et milites, q multas et varias actiones bellicas imperio ducis
suscipiut; quaru tn caam finale ignorat. Accedit eo, quod
ꝓpter fine agere ꝯtingat 3pltr: Aut ex solo appetitu naali
citra cognioem præviam: aut ex cognioe snsitiva; aut
ex cognioe illectiva. Illud coie e omni cuivis enti, vel
maxe naæ, quam Artes ꝓpter fine agere, corrupe, gnrare
dicit 2. Phys. 8° & 9°: Atq ꝯstat n cuiusvis entis naam
poia cognitiva ee affectam. Istud oi animali, qa n semp
ex solo appetitu naali, sed quandoq ex cognioe et rerum sensi-
bilium ad fines suos dꝓperant ꝯsequndos: q st rerum sensibilium
voluptes et alimenta. Hoc u° ꝓpriu soliq creaturæ, illectu
& volte prædita, q sola ꝓpter fine agat, ex eo, qa fine
illectivu pnoverit. Sic ergo ꝓpter finem agere n soli homini
ꝯvenit, cum multæ caæ naales ois cognionis vel intetionis ex
ptes ex naali & intrinseca sua vi ad fines suos sese moveant; vt
Stellæ, ignis, aer. Neq u° obe, agut & movent à caa extrinseca
et assistente quadam illigentia: Ergo n agut pdictæ caæ naali
ter

et sese mouent: Nam consequentia est falsa respu diuersorum, cum oppositum consequentis stet cum veritate Antis: Potest n. inferior causa agere et sese ad finem suum mouere, tamen ipsius actio & motio à superiore existente causa extrinseca ad finem uel proprium, seu internum, vel extrinsecum dirigatur seu viuetur. Hinc Salomon proverb. 16 Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus suos: directio n. superioris causae inferiorem causam sua agendi vi non priuat naturali, rdm consectarium, finem bonitatem & amabilitatem intermedijs causis afferre, quia media sunt bona expetibilia propter finis amabilitatem, bonitatem, & expetibilitatem: Tum omnes causae; tum hyperphysicae tum physicae tum morales, tum artificiales ob hanc solam causam moueant et moueantur, ut finis bonitatem participent. Et haec de essentia, proprietate et confectarijs finis. Sequuntur ipsius species: Variè diuiditur finis. 1° in subordinatum et intermedium et vltimum. Ille est qui ex vltimo, ad quem refertur dependet; sic Ethicae finis est virtutum cognitio & actio, hic est & dr, ad quem velut ad vltimum terminum, in quo acquisito appetitus ab acquisitione quiescat, eoque fruatur, subordinatus refertur: Sic Ethicae finis est summum bonum et felicitas. Est quoque absolutè seu simpliciter vltimus aut rdm quod. Ille propter se semper & nunquam propter aliud expetitur. rdo Eth. 7. Ideoque est perfectissimus et optimus Artes cit. to. Hic est qui vi sua ex se, et propter se, detracta omni vtilitatis

tatis opinione, expetibilis qdm ē, sed tm eū simplr vltimi finis caa expetimꝰ: vt st Virtes, Voluptes, Honores Artes cit. lo Et sic certo quodam respu dundaxat. j. in certo gnre entiū vltimꝰ ē. Ex tradita diuisione colligas finiū pgres, sū in infinitū n dari. 5. Eth. 2°. Et oia subordinata ēē quia in oibꝰ oium rerū gnribꝰ datur primū mediū et vltimū: q inter sese st gnexa et subordinata, ut vnū ab altero dependeat, uel raoe intentionis uel executionis. rdo finis diducitꝫ in finē p se et p accidens. Ille ē, cuiꝰ gra vnuqdq ens ex naa sua agit, eūq ex sese & naali sua vi appetit. Finis p accidens gtra. Ille ē naalis & pprius: hic gtra. Illiꝰ in Logica exemplū ē bene disserendi rao: huiꝰ in eodm diuitiarū acqsitio. 3tio et vltimo diuiditꝫ in finē totalē & partialem. Ille ē entꝫ adaequatꝰ, eoq nec latior nec angustior: hic gtra. Illiꝰ in Arithmetica exemplū ē bene numeradi rao, huiꝰ uero subtrahendi rao. Et hac de finis naa pprietate & partibꝰ.

CAPVT VII.

De summo bono seu beatitudine eiusq proprietate et essentia &c.

Hactenꝰ de pnpijs virtum gnralissimis: q st bonū et finis: sequuntꝫ specialiora, et qdm virtum externa, quorū primū est ipsa felicitas: reliqua uo Caa efficientes: nꝫ Deus, aia raolis, et dua eiusdem poia. Beatitudinē Phi noie feli

citatis

citatis summi boni vel etiam prospere fortunæ appellarũt
1° Eth. 4° Estq nihil aliud omissis Ethicorum somnijs, quàm
cognitio illectiua incerti boni cum eiusdem contemplatione et fru-
itione. Dixi (cognitio illectiua) ob rationes sequentes: quarum pri-
ma est, ut illigas sumũm hominis bonum seu fælicitatem n̄ ēē ali-
quam potentiam vel habitum, sed operationem seu actionem n̄ qui-
dem sensus, sed mentis Artes 10 Eth. 7° 2da ratio. Quia cognio
intellectiua est ex partibus sumi boni essentialibus vna: Vicem n̄
gnris sustinet, et quidem proximi. 3tia ratio Quia felicitas
cũ optima sit, necesse ē, ut in optima quoq actione sit posita:
Atq cognioe illectiua et contemplatione melior est nulla actio 4° Eth. 7.
Nam cuiusq partis optima actio optima sit necesse est 6. cap. eodm.
Atq mens in homine est optima pars; cùm ea in nobis nihil sit
vel diuinius vel melius 7°. cap. eodem. cuius actio ē sola cognitio
et ꝯtemplatio rerũ hyperphysicarũ vel maxe ipsius increati Boni.
Dico (increati Boni) ob sequentes rationes; Quia rerũ creatarũ
notitiam obtinuisse, increati v° Boni minus, extrema ē vani-
tas et insipientia asserente Salomone Sap. 5° Vani inquit
st omnes homines, quibus non subest scientia Dei. 2da
ratio est: Quia sola summi et increati Boni cognitio in-
tellectum et voluntatem nostram sciendi explet. Est enim
summũ Bonum lumen et speculum, in quo fælices et electi
omnium rerum præsentium, futurarum et prætitarum
Idæas et imagines dilucidissime intuentur et perspiciunt.
Nam Dei Sapientia, quam fælices seu beati conspiciunt,
est candor Lucis æternæ, et speculum sine macula, Maiesta-
tis

tis et bonitatis ipsius imago. 3tia ratio est et dicitur: Quia suma et sola merces felicis Animæ est Intueri Increatum Bonum assertore D. Aug. lib. 1° de S.S. Trinitate. Consonat quoque Joan. Evangelista 17° Hæc est vita æterna, ut cognoscant te DEUM verum: Est igr essentiale requisitum summi Boni: Illectiva increati Boni cognitio. Dico (cum contemplatione) Quia nullus hominum beatus appellari pt absque rerum divinarum vel maxime Increati Boni contemplatione. Audiamus Artem 1° Eth. 7° Quam, inquit, late patet contemplatio, tum etiam beatitudo; et quo maior aliquibus inest cognio et contemplatio eo ampliorem beatitudinem consequuntur; non temere et casu, sed per ipsam contemplationem: Est enim per se et simpltr plena dignitatis. Dico (cum fruitione) ob segntes rationes: Quarum 1a est, Quia summum Bonum totum subiectum, non tantum aliquam eius partem, beatum et pfectam reddit; altera parte pfectionis suæ expresse relicta. Cum bonitas totius ob indissolubilem nexum diffundatur in partes toti semper atque perpetuo coniunctas: Atque Summo boni nihil mali connexum sit: Esset autem cum aliquo malo copulatum, si mens beata existeret voluntate summo suo fine spoliata. Age vero Animæ rationali velut toti subiecto, partes mentem scilicet et voluntatem comprehendi summum Bonum inhæret: Est n. beatitudinis, n tantum mentem Increati boni cognitione et contemplatione cogniti, sed et voluntatem summi Boni perfruitione explere et exsatiare. 2da ratio, Quia summum Bonum æternum expetere, et fælicem ee, nequeunt simul cohærere. Est n. Summum Bonum omnium rerum finis, ulti

musq terminus, quem si appetitus attigerit, ab appetitione cuiusuis alterius boni quiescit et cessat j° Eth 6 et 7°. Nil n. beata vita desiderat, nihil requirit, nullius est indiga, sed seipsa contenta Arles cit. loco. Ista et vltima ratio e. Quia fieri non potest, ut voluptas, quæ Summi Boni fruitionem excipit, sit à Summo Bono abiuncta: Est n. proprietas et velut perpetua comes seu pedissequa j° Eth 7 absoluens quemcunq habitum, ut dicam, actionem, non ut habitus, sed ut finis accedens cap. 4° et 5° cit. loco. Et tribus hisce rationibus colligas Summum Bonum non tantum in Illectu, sed etiam in voluntate, in illo, velut in termino à quo; in hac velut in termino ad quem; et sic in vtroq coniunctim, et n in altero separatim consistere. Est n. summum Bonum sicut et voluptas motio n quidem successiua, et in partibus temporis imperfecta, sed ipsa quædam tota et vniuersa simul in puncto temporis perfecta j° Eth 4 et 5°. Omnis autem motus est int terminum à quo et terminum ad quem. Est n. summum bonum n tantum in cognitione et contemplatione increati Boni, sed etiam in eiusdem perfruitione, quæ solius est voluntatis propria, sita. Et hæc de Essentia et proprietate Fælicitatis in genere: sequuntur iam ipsius partes

CAPUT VIII

De Foelicitate Increata et creata, eiusq obiecto et medio

Fælicitas duplex superius in genere definita, digeritur in

in Increatam et Creatam. Illa est ipsemet DEVS 9 Eth. 4°
vel Esse ipsius independens, suiipsius, æterna, infinita gloriosis-
sima Sapientia, cognitio, amor, Possessio et tandem fruitio.
Illud nz vnicum Summum Bonum, quod omnis boni oem ratio-
nem, nullam cuiusq mali includat: Cui vni et ab æterno attributa
et proprietates, quas Arles de Summo Bono cap. 7°. 8°. 9 et 10°
Eth. 1° affirmat, insunt, nz esse Bonum perfectissimum,
optimum, diuinissimum, Iucundissimum, pulcerrimum, præ-
stantissimum, per se sufficientissimu, per se, et nunquam propter
aliud expetibile; et ob id omnium rerum agendarum finem vlti-
mum. Sin DEVS etiam assertore Arle e viuens, sempi-
ternum et optimum 12 Metaph. cap. 7° Nullâ re, ne qdem ami-
cis indigens lib 7. Eudemiorum. Cuncta bona possidens et
re nil quicquam melius habens lib 7. Mag. Moralium cap. 15°
Simplicissima voluptate pro natura sua simplicissimum
gaudens 7° Eth. 14 pro sua excellentia nihil præter seipsum
cogitans 7 lib Eudem. Omnium rerum principium, me-
dium et finis vltimus lib. de mundo. Vnde colligas perfecti-
ssimam Fælicitatem nulli cuiq creaturarum, sed soli infinito
Enti conuenire posse. Creata fælicitas e Vnio, qua Creatu-
ra illectualis increati Boni est ysors et particeps. Dico (Vnio)
Quia illectuali creaturæ fælicitas obtingere n pt, nisi vltimum
finem seu vltam pfectioem naæ suæ debitam; cuius gra creata e, attin-
gat et eâ pfruatur: Non a e possessio; ysecutio, ac fruitio vnius rei
absq eiusdem vnione seu ynctione cu possidente vel fruente ycordare
videtz Arles 1° Eth 12°. Eos, inqt, beatos diximus ee viros, ut

ut qsq; pxime ad DEVM accedit. Accessio aut n̄ fit citra ac-
cidentis vnionem, cū termino ad quem. Dico quâ creatura il-
lectualis; ut notes objectū creatæ fælicitatis ēē DEVM, et illigē-
tem creaturā simul, circa vtrūq; n. vniendo vnū cū altero ver-
satur: Quia et nāa illigens fælicitate donari n̄ pt, nisi optimū
bonū, vita sēpiterna, et sūma voluptas sibi obtingat. Age vº solꝰ
DEVS ē eiusmodi bonū optimū, ut ꝯstat ex locis ex Arte supiꝰ
citatis. Dico increati boni ꝯsors, ob seqntes raōes. ja ē, ut no-
tes diffram inter ꝯiūctionē nāalem, et supernāalem, quâ foe-
lices sūmo bono ꝯiungāt seu vniant: Nam illa ē ea, quâ quis
creatura ex creationis bnficio, et nāalium donorū ꝯmūicatione
dr ꝯiuncta creatori. Etenim in vniverso ē DEVS, et cūcta
in illo: mouent n. oīa in existente nobis ꝯ. nūine teste Arte
lib. Eud. 7. Etsi singulas vniversasq; creaturas amat Sap. 11
his ꝯprobātibꝰ verbis: Diligis, inqt sapiens oīa, q̄ sūt, et nil
odisti eorū, q̄ fecisti, neq; n. ꝯstituisti. Coniūctio
vº supnāalis, quâ foelices ab infælicibꝰ secernūt, et increato
bono ꝯiungūt, est illa sola, ex qua creatura illectualis n̄
nāalium donorū, sed ipsiꝰ increati boni seu Diuinissimæ
nāæ particeps. Comprobante D. Petro 2da Epla cap. 1º. Deꝰ
inqt p filiū suū maxa et preciosa pmissa, ut Diuinæ nāæ
ꝯsortes efficiamur, donat. 2da rāo: Quia oēs, inqbꝰ fæli-
citas existit, cū increato bono velut vnius corporis membra
ut velut filij cū patre, vel velut optimꝰ amicꝰ cū amico inter

se vnū

se vnū sūt: Ergò cōprobatur ex varijs sacræ scripturæ locis vel maxē ex 18° Joan. Tertia rāo ex antecedentibus duobus elicita ē; qa fælices sūt & dnr̄ amici, Charissimi filij, similes & cōformes imaginis filij Dei, siue increati boni, ut cōstat ex 10 ad Rom. Itē ex 1° et 13° Joannis. Et Epla 1a Cap. 3°. Ex his 3bus rāoibus, rāocināoe pfacile deprehendis naturā illectualē, tū deniq increati boni participē fore, si in nūerū amicorū et filiorū Dei recipiatur, necn̄ eorū, q in Diuino Nūine existunt, pstantia et pulcritudine, quātū p nāæ suæ similitudinē & capacitatē, tz similis fiat. Quarta rāo: Quia qsq dr̄ fœlix, salutis & libertatis particeps sit necesse ē: sed DEVS solus sūmum & increatū bonū salutis & libertatis, atq adeo oīum rerū Author existit Artes lib. d mūdo. Sic et fælicitas creata ē vnio creaturæ illigentis cū increato bono, eiusq cōmunicatio et participāo. Medium seu vinculū huius vnionis, et participāonis nil aliud est, nisi vel solus increati boni erga creaturā illigentē amor et mutuus inter vtrūq; vtriusq mēbri rāo ē: Quia vnus & solus amor amabili, et amatū amati cōiungit: vt patet Joan: 4°. Ille ē nidor soleq splendidior illigenti creaturæ aūt infusus, p quē sit ab oī labe pura, illustris, iusta, ornata, amica et electa Dei filia, atq ita Diuinæ nāæ cōsors, oīq à Theologis grāa gratū faciens hic dicit Charitas. Atq hæc de Fœlicitate in gnre.

CAPVT IX

De Foelicitate imperfecta, eiusq; medio et subiecto.

Creata foelicitas in gnre definita, definitur vel deducitur in perfectam et imperfectam: Illa e mediata et obscura n perpetua increati boni intuitio, eiusdemq; imperfecta fruitio. Dico mediata ob raoes seqntes: ja e; quia medium et quasi via, p qua ad perfectam foelicitatem pvenimus, e; nulla n. creaturarum illigentia perfecta assecuta e, nisi cui imperfecta prius inexisterit, ut ex raoe rda patebit. rda; quia interuentu trium mediarum virtum et qdm giunctarum, nz fidei, spei & Charitatis acqritur. Extra has n. nulla cuiq; foelicitas obtingit, nec obtigit. De fide exstat testimonium ad Hæbreos. 3°. Sine fide impossibile e placere Deo. De Spe pverb. 16; q sperat in Dno, beatus e. De Charitate Joais 3°. qui n diligit, manet in morte, nec nouit DEVM. Joan: 4 alludere vdr Artes lib. 7. Eud. Deum inqt gsiderare e actio pstantissima, et terminus pulcerrimus, sicut id pessimum e Deum n gsiderare vel colere. Hæ aut actiones suscipi nequeunt ab amante, absq; fide, spe & amore, & raonati ptsm

NB. Hoc amplius Artes 1° Eth. 9. Foelicitatem determinat seu finit ope raotiua aiæ p virtem pfectissimam, in vita pfecta: Et bene uiuere, beneq; agere nil aliud e, quam hoiem foelice fore asserit lib 1° Mag. Moral. cap. 3°. Quin et foelicitatis vnicuiq; cotingetem tm, quatum virtutis, quatum Justiæ et prudiæ. 7. Polyt

cap. 1°

Cap. 1° & 10 Eth. 6. atq; praedictis virtibus qd perfectius: Nec est, ut quisquam obijciat, infantes natos vel sub lege naturali, ex parentibus fidelibus, vel sub Mosaica post Circumcisionem, vel sub Euangelica post Baptismum, imperfecti foelicibus Theologorum calculo annumerari: Nec tamen credere, sperare, vel Deum super omnia amasse, vel amare, atq; ita foelicitatem creatam extra praedictas virtutes, vel obtinuisse, vel obtinere. Nam tamen eiusmodi infantes dictarum virtutum non claruerint, vel clareant; verum habitu illorum infuso, diffunditur n. virtus Dei praesertim Charitas in cordibus hominum, per S. Spiritum Rom. 5to Unde notes 3plici modo intelligenti creaturae foelicitatem obtingere; aut solo Diuinarum Virtutum habitu infuso; aut infusarum ipso exercitio: Illo modo infantibus foelicitas obuenit: ipsorum n. est Regnum caelorum Matth. 18°. Hoc 1° adultis et non pueris, in cuius probationem ipsum quoq; Artem ablegamus. Qui 1° Eth. 9. asserit, pueros ideo non esse foelices, quia in ipsos virtutum operatio non cadat, sed in viros, et quidem in aetate perfecta lib. 1° Mag. Moral. cap. 3°. Ille modus similiter ex Arte probari videtur, quia lib. 7. Eudem. ex sententia veterum dicit quosdam esse foelices ex fortuna, qui irrationabiles ad faciendum impelluntur, nec velle ipsis confert, principium n. intellectu et voluntate praestantius. Atq; qui eiusdem foelicitatem assequuntur, tamen sunt pueri, quibus velle et intelligere non adiacet. Et extra Deum nil datur, quod sit principium voluntate & intellectu nostro praestantius Artes cit. lo. Sic ergo ex praedictis virtibus nulli hominum vnquam foelicitas obtigit, nec obtinget. Unde colligas id dundaxat huius foelicitatis subiectum esse

quod

quod triũ virtũm vinculo Diuinæ essiæ giunctũ sit: et ob id neq Platonem, neq Artem, neq Senecam, nec aliũ quẽquã his cõsimilem hac foelicitate claruisse, quãtũlibet vel animi ut corporis, uel fortunæ bonis floruerint. Nã stultæ gẽtes increatũ bonũ uel corde, uel minimũ factis negârũt D. Paulo ja ad Titũ his attestante uerbis. Confitentes se nosse Deũ factis aut negant. Dico obscura; qa q hac foelicitate exornãtur. Deũ intuentꝫ tm uel fide, uel nãalis rãois ab effectu discurrẽtis lumine, et ob id clarissime essiam Diuinã n aspiciũt: Est n. fides argtm rerũ n apparẽtiũ, et ius spiritalis sui uidendi copiam n pstat, ex opibꝫ oblique. rãocinaõe pspicitꝫ exemplo aiæ uel Dei Artes lib de mũdo. Dico n ppetua ob seqntes caas: ja e, quia essiales huiꝰ foelicitatis partes q st impfecta Dei cognio, et eiusdem impfecta fruitio in aia humana admittere, uel in hoc seculo peccatorũ multitudine adimi et extingui possũt, uel in futuro maioris boni excessu extinguntꝫ. Nec obest Artis Authoritas jo Eth. 7o. dicentis: Beatũ hoiem foelicemq; q nec vnꝰ dies, nec breue vllũ tẽpꝰ efficit, qa illigendꝰ e aut de foelicitate pfecta, aut e falsꝰ. Dico impfecta fruitio ob has rãoes; qa q increato bono pfecte fruitꝫ, ab oi malo uel corporis, uel aiæ abalienatꝰ e, & nil qcquã, qd mali rãoem ferat, ipsi cõnexũ, ut pbatꝫ exemplo Cælicolarũ. Atq qbꝰ hæc foelicitas inest, uarijs aduersæ fortunæ pcellis circũaguntꝫ, multæ n.

n. st tribulationes Justorum psal 33°. Concordare vdr
Artes 2do Rhet. 12° Non e, inqt, q in oibus rebus foelix sit.
2da rao: Quia ut suma effectus pfectio ex pfectissima
opaoe caa scaturit: sic pfecta sumi boni pfruitio & delecta-
tio gseqt ex pfectissima gcupiti sumi boni pfruitione vel
possessione, comunicaoe, et in appetitus diffusione. Cuius
n. rei qsq maxe cupidus e, ea maxe delectat 10 Eth. 8°.
Atq imperfecti foelices ut maxe sumi boni & increati appete-
tes et cupidi sut, tn eiusdm pfecta, vel possessio, vel comu-
nicao, vel diffusio illis n inhaeret: No n. essendi, agendi
sciendi, volendiq aeternitate, subtilitate, indivisibilitate
dignitate, libertate, imutabilitate et gloria, lucisq aetnae
plenitudine (pfectissimae sumi boni coicaonis attributa ppria
sut.) n pfulgent. Ex rbus hisce raoibus facile colligas haec
duo cohaerere poe, ut qs hac foelicitate foelix, et tn eiusmodi
malis miserijsq obiunctus et oblatus sit. Nec obest, q in priami
calamitates inciderint, n ee foelices, teste Arte 2 Eth. 10
Item q adeo saeviendâ fortuna sit usus in tota vita, ad extre-
mu aut miseria e vita migraverit, eu in beatis n duci 1° Eth
9. Nam Artes aut falsus aut locutus e, et illigi debet de
pfecte foelicibus, eoq maxe, qd aliqs foelix sit, n p aliud ex-
ternorum, sed p se ipsum, q talis e rdm naam 7 Polyt. 1°. Et ide
Artes beatam vitam opaoe (q citra prospera fortunae accessione co-
sistit) 1° Eth. 10. Virtum metiat 1° Eth. 7. Et haec d foelicitate
imperfecta, sequitur iam perfecta.

CAPVT X.

De Perfecta scilicet foelicitate.

Perfecta foelicitas est clarissima, ꝑpetua increati boni intuitio, eiusdemq; ꝑfruitio. Dico clarissima ob rãoes sequntes; quia ꝑfectæ foelices essiæ Dei seu increati boni imediate, sicuti ē de facie ad faciem in luce & claritate sẽpiternâ (q̃ est ipse Deus.) et n̄ ænigmate fidei, vel spei, 1° Corinth. 13° Et Joan. 17. Dico ꝑpetua: quia ꝑfecta foelicitas ē bonũ ꝯstans, stabile, à possessore nulla rãoe separabile, nullisq; fortunæ mutaõnibꝫ obnoxiũ est 1° Eth. 10. 2da rão: quia cui mẽ timor, bonũ, quo qs fruitꝫ sibi ademptũ iri ꝑfectissimè dici n̄ ꝑt siqdem liuor ē pão aĩum affligens ob appropinquationẽ mali: Atq; ꝑfecta foelicitas ē cuiusuis malitiæ exps, Boëtio lib. 3°. de Consolatione docente, quod foelicitas sit statꝰ oĩum bonorũ aggregaõe ꝑfectꝰ & absolutꝰ. Dico eiusdem ꝑfectissima ob 3es rãoes. 1a ē; quia ꝑfectè foeliciũ ꝓprium ē, ut eorũ illectꝰ & appetitꝰ ex ꝑfectissimo bono, diuinissimos fructꝰ, seu dona Diuinæ essiæ ꝑcipiant et ꝑ se discant. Increati boni fructꝰ seu dona Diuinissima illigentis creaturæ sumã pulcritudo, gtæ, lætitiæ, amoris libertatis, sapiæ, fortitudinis, æternitatis, subtilitatis, incõpræhensibilitatis, superioritatis, indiuisibilitatis, agilitatis, oĩumq; talium plenitudo & ꝑfectio sumã. 2da rão: Quia ꝑfectè foelices

ut oes

ut dis boni p̄sentiâ pfruunt, sic dis mali absentiâ gaudent.
3tia rao: Quia quale, qntumq; concupitu fuerit bonu, qlis
et qnta eiusdem cu appetitu giunctio, talis et tata e acqsiti
in appetente fruitio; qualis enim caa, talis effectq: et vnaqq;
caa p bonitatis et posteritatis magnitudine, ducaoe & opaoe
bonum magnu & efficax pducit. Atq; pfectae foelicitatis bonu e
optimu eiusdem cu illigenti creatura e summa & gloriosissima
giunctio: ergo & pfectissima fruitio. Ex traditis raoibq colli-
gitz pfectam foelicitate humanae creaturae obtingere n poe, quo-
ad viuat in hoc seculo: sed iuxta Solonis sentiam post extre-
mu aetatis tempq. Nec e, ut qsquam obijciat Artem, q Solonis &
nram sentiam 1o Eth. 7o & 10o necn lib. Mag. Moral. cap. 13
imprbat, & ex cit. locis tradit pfectam foelicitatem foelices asse-
qui poe in aetate pfecta p opaoem virtum pfectissimam &
p externoru bonoru satis magnam abundantiam. Insup pfectae
aetatis notitione illigi oportere tepq n adolescetiae, uel pueritiae,
sed virilis aetatis, quoad viuere vis pt: Deinde neminem ee,
q alias miser, alias foelix sit. Nam Artes dictis locis
aut falsq e, aut noie foelicitatis pfectae opaoem aiae ex virtibq
polyticis pfectam illexerit. Illiq membri rao e: quia pfecta foe-
licitas sit bonu oibq nueris absolutu, et n ppter aliud expeten-
dum, ab oi impfectione & malo seiunctu 1o Eth. 7o: tale aut bonu
nulli creaturaru illigentiu accidit in hac vita, ipso Arte qsenti-
ente

ente rdo Rhet. 21°. Huius mebri rao e: Quia ex scriptis suis quinci n' pt, quod illexerit noie, foelicitatis pfectæ, increatæ essiæ visionem clarissimam, sed tm opaoem aiæ ex virtutibus pfectis, humanis & polyticis pmanatem, q sit oium civilium seu polyticorum in hoc sæculo optimum & pretiosissimum bonum. Et hæc de foelicitate perfecta.

CAPVT XI.

De Virtutum causis efficientibus.

Cognita ppositi pmij nobilitate & pstantia ad decertandum accendit miles. Oium virtum actionum humanarum caam finalem, foelicitatem ex fluctibus huius vitæ natatium portum, oiumq hoium in virtum studio decurrentium, iucundissimum, optimumq proëmium suis exornabimus floribus, ut tibi ondamus, ex quarum bnficio illius dependet acqsitio, caam efficientem & media supee videmus. Tres st virtum caæ efficientes. DEVS, Angelus, aia raolis: Illiusq rao e: Quia ut Deus oium rerum, sic quoq aia raolis, illectus, volutatis, cogitaoumq oiumq bonarum humanarum actionum e caa prima, dirigens, movens, gstituens, gseruans & finiens, oisq salutis & libertatis author Artes lib de mudo. Esaiæ 62. rdo Corinth. 3° ad Philippum. 3°. Illius rao e: Quia Angeli st administratorij spus, q a Deo in ministerium mittut ppter eos, q hæreditatem accipiunt salutis Hæb. 1° Vnde nos in oibus nris actionibus dirigunt, virtibus erudiunt, custodiunt & peccatores puniunt. Exodi rdo. Tob. 5.

Regum

Regū rdo cap. 24. Huiꝰ rāo ja ē; Quia hoo seu potiꝰ ipsiꝰ aīa ē pnpium, caā & Dns volūtariorū, seu eorū, q̄ fieri pnt, vel n̄ pnt, ni & ipsa, ex qbꝰ vitia & virtes scaturiunt 3. Eth. 3°. et lib rdo Eudem. 2da rāo; Quia Deus vel nāa aīam raolem duabꝰ partibꝰ, vel rbꝰ instrumētis, intellectu & appetitu libero instruxit, ut illo foelicitatē seu sumum bonū, legem Dei, necn̄ bonū morale illigat; huiꝰ uo libertate cognitâ iā moralia, ut ut bona tam, quam media ad sumum bonū ordinata amplectetz; vel mala, vel viam ad pditionem obfugiat. Caā uo, cui subsūt Instrūenta, q̄ quasi subseruientia dirigat, ē caā efficiens eorū, q̄ instrumētorū virte pducit. 3tia rāo: Quia ab aīa raoli tum ipsæ virtutes, tum media & instrumenta tū mā virtutū pnpaliter dpendent & mouentz; sed ꝯtra; aīa raolis est instrūentum, quo Deus vel prima caā in virtum exercitio utitur: Ergo n̄ ē caā virtum efficiens, qa instrūentū et caā efficiens in caarū ordine realiter inter se sint opposita. Rx p cōsequtis negatione, ad raoem ꝯsequuti annexā diximꝰ efficientē & instrūentū ēē opposita, vnius respu, n̄ diuersorū. Aīa raolis ē efficiens et instrūentū respū diuersorū, n̄ vniꝰ ꝯtemplaoe: Dem instrumētū respectu diuersorū; raoe uo virtutū à se productarum est efficiens, cū hæc Instrūenta, sub se, q̄ rogat, qbusuè virtutibꝰ opetur. Et hæc &c

CAPVT XII

De Illectu virtutum scilt Instrumento primo.

Virtutum instrumenta sunt principalia duo: illectus & appetitus rationalis Artes section: 30a complematum. Nam omnis naturalis potentia substantiae impressa, eiusdemque instrumentum est, cum omnis substantia per potentias, quas natura ipsi communicauit, operationes suas exerceat & citra eandem nil agere possit. Atque illectus & appetitus rationalis Physicorum calculo & authoritate sunt potentiae animae rationali à Deo insitae, per quas lumine suo (quod est bonum vel malum, verum vel falsum illigere & velle) perfunditur. Illectus est naturalis potentia seu primum instrumentum, quo anima rationalis, quaque illigibilia apprehendere seu simpliciter cognoscere, et super simpliciter cognitis seu apprehensis iudicium ferre potest. Vnde cognoscas et notes omne illigibile, seu omne Ens & non Ens illectus objectum esse, Versatur non circa cuiuscumque rei cognitionem, omnisque propositionis veritatem & falsitatem indagandam diiudicandamque adeo ut veritate cognitâ, apprehensâ & iudicatâ à falso assentiri & à vero dissentiri nequeat. Simpliciter apprehendere est rem quamcumque sensibilem, vel insensibilem, absque omni affirmatione & negatione, vel vnius ex alio diductione seu discursu animo complecti, eiusque illectui speciem imprimere. Est enim illectus formarum illigibilium forma, sicut sensus sensibilium.

3° Artes de aia cap. 8°. Hinc intellectus quando solem vel lunam, vel aliam quamcunque rem aio intuetur, eiusque speciem simpliciter appraehendit, nec quicquam de hac vel illa re affirmat, vel negat, vel discurrit, simpliciter tm apprehendisse dr. Quae apprehensio dr intellectio prima, seu formarum simplicium conceptio. Hic tn obiter Tyro notet intellectum n res ipsas, sed earum tm imagines seu similitudines appraehendere vel in re recipere. Artes de aia cit. to. Iudicium intellectus e ipsius sup apprehensis affirmao vel negao, vel discursus: sic intellectus, qn solem simpltr cognitum, & aio apprehensum asserit seu affirmat lunâ maiorem, pulcriorem, lucidiorem, constantiorem ee, iudicare dr, et sic de caeteris. Unde colligas intellectus duo tm generalissima ee offa & actus; nam simpltr cognoscere, et simpltr cognita p affirmaoem, vel negaoem, vel discursum bene recteque iudicare; Quorum illud, ens, principium, via & quasi norma, presertim si rite ab intellectu fuerit prestitum. Nam plerumque perfecta & legitima rerum apprehensio, simplexque cognio perfectum et rectum in aio parit Iudicium. Unde Artes 1° Eth. 3° asserit quam quisque rem pbe noverit, de ea bene iudicabit, eiusque satis idoneus iudex et arbiter e.

CAPUT XIII

De partibus Intellectus, Syntheresi eiusque officijs.

Intellectus tripliciter dividitur: 1° in agentem & possibilem. Agens est naalis oia simpltr appraehendi, et apprehensa axiomate

vel

uel discursu dijudicandi, poia, sed tn adhuc specierum illigi-
bilium nata, Is est oium formarum simplicium apprehendarum
qdem capax: sed nec dum ijsdem instituta: qualis illectus
est infantum recens in lucem editorum, eoq noie ab Arte 3°
de aia. Comparatur tabulae rosae, in qua nihil depictum, depin-
gibilis tn virtibus & scijs. Hic obiter ad pleniorem cognioem
obserues, noie simplicium formarum, nos n illigere rerum sensi-
bilium externas ut Mathematicas qntatis formas seu figuras,
sed Logicorum Argta, seu simplicium rerum raoes & notiones absq
affirmaoe uel negaoe uel discursu coceptas. Vnde illectus agens
Diuinissima qq & seipsum quoq illigere pt. 12. Metha. 9°. In-
tellectus possibilis e eadem illa naalis poia, sed rerum illigibili-
bus sensuum ministerio & opaoe interueniente abstractis, iam
exornata atq exculta quale possident adulti; cum eorum nullus
reperiatur uel sit, q eorum species & formas n apprehendat, et sup
apprehensis n iudicet affirmando, uel negando, uel discurrendo.
Edo. Illectus diuiditur in speculatiuum & practicum, quae diuisio
n fit in partes specie distinctas, sed in diuersos actus et fi-
nes: Quia eadem poia necrio illigendus e illectus speculatiuus
& practicus. Vnde actibus distinguuntur tm, fine dudaxat diuersis
3° de aia. Hinc tz vtriusq coe sit uerum gteplari & cognosce-
re: fine tn discrepant. Nam ille, qd illigit ad solam veritatis
contemplaoem, & n simul ad comodi actionem, ad externa or-
dinat. Hinc ab eo sciae speculatiuae oriuntur, et tales nomi-
nantur, qa circa solam cotemplaoem uersantur. Practicus gtra.

Hinc

Hinc ab eo scientiæ practicæ suam tum originem tum appellationem tra-
hunt, quia circa cognitionem & cogniti actionem versentur. Ille
nos dirigit circa speculabilia. [.] circa conclusiones seu propositio-
nes speculativas tantum. Hic vero circa agibilia. [.] circa propositi-
ones rerum agendarum ut omittendarum. Quocirca ad illum
spectat eas tantum propositiones dijudicare, quæ nullam actionem, per quam
ipsum veritatis exemplum attingas, requirat. Cuiusmodi propositi-
ones sunt: Cælum est corpus omnium capacissimum: Omne ens est ut
creatum, ut non creatum, et his similia; eoque nomine instrumentum
est virtutum intellectualium, tantum speculativarum. Adhuc vero eas tantum
propositiones cognoscere & dijudicare, quæ præter earum cogni-
tionem et iudicium et exigunt actiones, quas propositionum
cognitarum veritatem conformes, ut quibus producas exempla propo-
sitionibus illis consentanea. Cuiusmodi sunt propositiones, id est,
bonum est amplectendum, malum fugiendum, Deus colendus, Deus amandus;
quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: eoque nomine est instrumentum
virtutum intellectualium practicarum, prudentiæ, Artis, omnisque scientiæ
practicæ & moralium. Agibilia quæ circa intellectus practicos
occupantur, sunt triplicia: Naturalia, Artificialia, & Moralia. Intellectus
practicus si versetur circa morale agibile, dicitur syntheresis, cuius
actus est Conscientia. Syntheresis est vis seu virtus animæ rationali a Deo
impressa, qua homo bene recteque quivis mortalia vel agenda
vel fugienda cognoscit, et ad ea, ut talia inclinatur. Mora-
liter bene cognoscere & iudicare nil aliud est, quam animo principia
moralia comprehendere, et comprehensis, eorumque principatis, quæ ex ipsis

tamquam

tanquam gctiones necrio ut gtingenter deducuntz, assentiri.
Pnpium agibile, morale, e ius naale ad foelicitatem gseqndam
necrium, ut naalis rao, q dr mens seu illectus practicus, p se
nullo docente, ut bonu vel malu cognoscit: eoq noie idipsum
faciendu ut fugiendu iudicat & praecipit. Dixi notanter
naalis rao; quia ut vsus in corpore, sic mens in aia 1o Eth.
6to. Rdo; quia sola recta rao, qd faciendu, fugiendumq
pscribit 6o Eth. 1o Pnpij moralis notitia & pceptio a rao
seu mente facta uocatz à Psalmographo Psal: 4to Lumen
vultus Dei. A D. Damasceno Lex illectus. A D. Basilio Na-
turale iudicatoriu; Ab Apto 2o ad Rom. Lex naalis, ubi
asserut Gentes, q lege n habet naatr, ea, q legi st, facere,
legemq n habentes sibi ipsis ee legem & ondere opus legiscriptu
in cordibus suis, gcia reddente illis testimoniu cogitaonibus
inter se inuicem accusatibus & defendentibus. Cui gsonat
Cic in Orat. p Milone hisce verbis. Est n haec n scripta, sed
nata lex, quam didicimus, accepimus, legimus et hausimus ex ipsa naa.
Pnpium morale rplex e: jum et a primo ortu. Illud e suae
originis, et ex quo reliqua oia deriuantz: Cuiusmodi e, fac
bonu, fuge malu. A primo ortu e ois gctio, seu ppositio, q
uel necrio, uel gtingenter ex aliquo pnpio primo, morali eli-
citur: Cuiusmodi e Cole Deum, et Decalogi pcepta serua.
Ex pxime tradito Officio Syntheresеos 3a colliguntr: primu
e pnpium morale apphendere, pbeq cognoscere, rdm apphen-
sum legitime iudicare, j. cognito pnpio morali assentiri, et

à propo-

à proposito dissentiri. Tertiũ Pnpio cognito & iudicato volũtati nrã psentare, & ut psentata amplexentz, ꝯtraria fugiat præcipuè. Et hæc d̃ illectu practico, eiusq̃ syntheresi, et officijs, sequitz iam Conscientia.

CAPVT XIV

De Conscia, atq̃ de eius offijs et partibus

Conscia est iudiciũ seu actꝰ ex pnpio syntheresеos fluẽs quo parte factũ, ut bonũ & malũ apphendimꝰ & dijudicamꝰ. Dixi iudicium; quia Conscia ẽ iudex, approbatrix, reꝓbatrix cuiuslibet facinoris nri, ut Aplꝰ rdo ad Rom. peccata Gentiũ redarguens his ꝯprobat verbis: Reddente illis testimoniũ ꝯscientiâ cogitaoibꝰ inter inuicẽ accusantibꝰ & defendentibꝰ. Dico actus; vt notes cõsciam n̄ esse iudicandi inditã poiam, neq̃ habitũ, alioq̃ ut erronea ad placitũ voltis deponi n̄ poe; sed applicationem sciæ alicuiꝰ pnpij ad ꝑtem necriam dijudicandam. Dico ex pnpio Syntheresеos, quia ꝯsciæ nũquã opa nra uel ut bona uel ut mala dijudicat, nisi pcesserit gnrale quoddã pnpium pceptiuũ de ope faciendo, uel omittendo, ut testis ẽ expientia, qd pnpiũ tanquã mediũ & factũ necrium parte morale, ut bonũ ut malũ dijudicandũ assuit. Id eo n̄ tibi dictat ꝯscia tua hoc parte factũ tuũ bonũ uel malũ ẽẽ, uel fuisse, uel fore; quia bonũ ut faciendũ, uel malũ fugiendũ esse cognoscat. Hinc Synteresis dr̃ Mater ꝯsciæ: differt n. hæc ab illa, ut pnpatũ à suo pnpio. Dico (parte factum necrium) qa quippiã in gne, ut bonã

ut bonum vel malum iudicare ad Synteresin, in parte vero ad conscientiam prestat, vel spectat. Est n. conscientia lex privata, eodem Damascenum, quae opera nostra singularia dirigat, iudicet, dictando ea, quae facienda vel omittenda sunt. Unde notes generales propositiones rerum moralium ad Syntheresin spectare, partes vero ad conscientiam. Officia consequentia conscientiae 5. sunt, ut colligitur ex antecedentibus. Primum est partia facta nostra approbare vel reprobare, approbata percipere, reprobata deserere, ut constat ex Apostolo cit. loco. Conscientia n. animo nostro assidet, ut affectuum nostrorum correctrix, et voluntis magistra. Eodem est: Iuxta legem seu moralia principia syntheresis agentem defendere, eique spem atque tranquillitatem & laetitiam adferre: hinc 1° Joan: 2°: Si cor nostrum nos non reprehenderit, fiduciam habemus ad Deum. Hinc quoque Salustius ad Caesarem: Suus cuique animus ex conscientia spem probet. Hinc Aug: lib. 12 de Civitate Dei: Tranquillitati conscientiae nil potest excogitari beatius. Alludit Salomon proverb. 25: Secura mens, inquit, quasi convivium. Tertium officium est: Contra moralia principia operantem injustitiae et transgressionis incusare, timore futuri mali torquere, contra tortum murmurare, insurgere, quod comprobat Sap. 17 his verbis: frequenter n. praeoccupat pessima redarguente conscientia, cum n. sit timida nequitia. Cui consonat Cic. in orat. pro Milone: Magna sane vis conscientiae in utramque partem, quae nihil admiserunt: poenam vero semper versari ante oculos, qui peccaverunt, putent. 4tum est: testimonium reddere de factis nostris: hinc Juvenal

Nocte dieque tuum gestas in pectore testem:

Concordat Ecclesiastes: Sic, inquit conscientia tua per crebro maledixisti alijs. 5tum est hominem ligare. 7. hominem ad obedientiam vel executionem, vel omissionem eius, quod ut faciendum vel omittendum apprehendit, obstringere adeo, ut qui eiusmodi et errones dictamini restiterit, mortaliter & venialiter peccet. Unde si Dominica Resurrectionis, sub poena peccati mortalis à carnalibus abstinendum crederes, et contra erroneam credulitatem manduces, mortaliter peccares testante Apostolo 14. ad Rom. Et hoc quidem ob triplicem causam: ja est; Quia si quisquam credit hoc ut illud esse contra legem Dei, quamvis errans credat, et contra hanc erroneam credulitatem agat; actualem voluntatem contra legem Dei habet agendi. Jam vero omnis voluntas seu nolitio agendi contra legem Dei vicem peccati sustinet. 2da causa; Quia voluntas nostra non potest ferri seu tendere in obiectum, nisi per rationem praesentatum; et ratio praesentat cognitum sub ratione, lege aeterna praecepti vel prohibiti. Quocirca quantum in se est voluntas nostra, omittit ut facit prudens, quod est contra legem Dei. Hinc obiter notes conscientiam ligare non ex hac simplici causa, qua videtur hoc esse contra legem Dei. Repraesentat n. conscientia nostra nobis legem Dei teste D. Thoma de veritate. 17 art. 4°. ratio est; Quia apprehendit & iudicat obiectum quasi legem Dei, vel quasi lege aeterna, vel naturale sit praeceptum vel prohibitum, sed ex se quandoque neque praeceptum, neque prohibitum sit. Et haec de Conscientia officijs sequuntur partes ipsius. Conscientia digeritur in bonam seu veram, et malam seu falsam. Bona est cuius iudicium de particulari agibile est verum: sic Iudicium, quo iudico Deum esse super omne à me colendum, est bona conscientia. Male est iudicium de particulari agibile

falsum

falsum: sic Iudicium, quo iudicio Deum intelligentem creaturam simpliciter & absolute ad æternam vel vitam, vel damnationem creasse, uti Calvinistæ pravæ sentiunt, Est mala conscientia. Illa absolute simpliciter & semper in omni eventu hominem ligat nunquam deponenda, seu ex animo abijcienda: hæc rationem quod scilicet rationem credulitatem hominis ex hacque quidem suppositione seu conditione: Si durat, quam diu durat & non deponitur. Dividiturque in malam in specie seu erroneam. Mala seu falsa in specie est falsum iudicium, quo quis, quod in se malum morale faciendum esse, putat, vel quod in se bonum fugiendum rationem legem Dei, esse. Ideoque versatur circa ea, quæ lege Divina vel naturali sunt prohibita, aut præcepta. Et ob id dictat ea, quæ lege Dei prohibita sunt; ut peierandum esse pœnæ mortis evitandæ, vel alius alterius commodi consequendi causa: aut dictat omittenda, quæ præcepta sunt; ut non esse obediendum Ecclesiæ, nec Summi Pontificis statutis; quâ mala conscientia laborant hæretici in universum omnes, et persecutores Christianorum, qui arbitrantur, dum fideles occidunt obsequium se Deo præstare Joan. 16. Quisquis hanc conscientiam malam & quamdiu retinet, ex suâ culpa est perplexus, et extra salutis viam constitutus; quia si faciat, quod dictat, agit contra legem Dei; si non ibidem contemnit legem Dei, ut maxime bonum opus exerceat. Est tamen perplexus seu necessitate peccandi pressus, non absolutâ, sed conditionali scilicet ex suppositione malæ conscientiæ, si quis eam retineat & non deponat, seu ex animo abijciat, quam debet. Et potest præstita diligentiâ et factorum suorum susceptâ exploratione deponere. Erronea conscientia est falsum iudicium

dicium, quo qs putat ea, q̄ neq; prohibita, neq; p̄cepta, sed in-
diffria sūt, sub poenâ peccati mortalis facienda ut omitten-
da ēē. Ideoq; uersatur circa ea, q̄ lege Diuinâ uel naāli
neq; p̄cepta, neq; prohibita sūt. Et hæc de Conscientia.

CAPVT XV.

De Appetitu in gn̄re, eiusq; speciebus, quæ sunt appetitus innatus et elicitus.

Intellectu practico, eiusq; partibus, actibus et offijs cognitis
Voltis qppe Instruenti Virtutum cōparandarum rdi expositio-
nem, docendi rāo iā exposcerel; Verum, qa cognio gn̄ris
ad specierum cognioes nos pducat: prius de appetitu uelut de
Voltis gn̄re pauca in medium pducere gstitui. Appetitus gn̄ralis-
sime definitur inclinaoe, quâ vnaqq; res cum bono sibi gueni-
enti coiungi, et à malo discouenienti appetit seiungi: Eius
igr̄ objectum bonum seu appetibile, extra qd excurrere &
ferri neqt. Finis ut appetat bonum gueniens, et fugiat malum
discouueniens: Vniuersa n. naā q̄rit finem, quo finiatur et
terminetur Artes 1o lib. de aīalium gn̄ratione Cap. 1o
Actus uo q in gn̄re p se et ēentialiter illi guenit, est ap-
petere bonum sibi gueniens, et auersari malum disconueniens.
Ita in gn̄re definitus diducitur in appetitum innatum et elicitum.
Hæc diuisio sūpta ē ex distinct: Cupiditatum seu appeti-
tionum: Quarum qdam sūt naāles seu naā ingenitæ: quædam
n̄ insitæ, sed ex cognioe antecedente objecti elicitæ lib.

1o

1° Rhet. 11mo. Illæ ex nulla cogitaõe sed ex solo naã in-
stinctu fluũt; hasce uº suscepimus, qa audiuimus, olfecimus,
tactuq pcepimus, uel ad illas psuasi sumus. Artes cit. loco.
Appetitus inatus ẽ naãlis seu ggenita poia, quâ vnaquaeq creatu-
ra imediatè (.) n interueniente pvia obiecti cognioe, seu ap-
phensione & diiudicaõe, sed ex sola primi mouentis ordinaõe
bonũ sibi gueniens psequitur, et à malo resilit disconuenienti.
Ideoq actus sui seu naãlis ad bonũ inclinaõis caã ẽ n apphensio
boni ut mali, sed sola poia appetendi, n gcurrente poia cognos-
cendi. Obiectũ ipsius ẽ bonũ parte, n pcognitũ, cũ n sequatur
poiam apphensiuam, eiusq pexistentem cognioem, et ob id actus,
quem exercet, ẽ ipsi ggenitus, et n ab extrinseco adueniens. Hu-
iusmodi appetitus, eiusq actus exemplũ ẽ; Appetitus motus circu-
laris in astris, naã ad formã, appetitus centri in grauibus, pip-
sia in leuibus, qualitatũ naãli lenitate tẽporatarũ in plantis
Itẽ appetitus obiecti in poijs; intellectus ad verũ, Voltis ad bonũ intelligi-
bile; sensus ad sensibile, eoq noie oĩs creaturæ coĩssimus & naãlis-
simus, cũ oe ens bonũ sit, ppriũq suũ bonũ exspectat, necũ vni-
uersa naã finẽ, quo fruatur & gseruetur, q rat Artes cit. loco
de aĩatiũ gnraõe. Appetitus elicitus nil aliud ẽ, quã poia substæ
ggenita, quâ aĩal cognioĩs capax bonũ ut malũ, pvia cogni-
tione (q naãlis n ẽ) apphensũ seu pcognitũ realiter appetit
ut refugit. Dr elicitus & n inatus ob hanc caam; Nõ qa poia
n sit ggenita, sed qa ipsius actus imediatè, et ex sola appetẽtis

naã

naa ut poia ut inati appetitus, actus emergit, & ex apprehensione seu cognitione objecti (quae naalis non est) interveniente & cooperante poia apprehensiua eliciatur. Vnde cognoscas et colligas, quod appetitionis elicitae causa proxima sit cognitio boni ut mali. Obiectum vero bonum praecognitum, et ut tale apprehensum praeiudicatumque: Et ob id tritum illud: Ignoti nulla cupido, de appetitu elicito dundaxat intelligi debeat, cum appetitus bonum ignotum prosequatur. Non obest Artes lib. 1° de Plantis: Affirmamus, inquit, quod neque appetitum plantae habeant, nec sensum, qua loquitur de appetitu sensitiuo, quem plantis inesse iure negat.

CAPVT XVI

De Appetitu sensitiuo, eiusque actu.

Appetitus elicitus diuiditur in sensitiuum & intellectiuum. Sensitiuus est naalis poia, qua aial inclinatur, ad prosequendum sensibile, quo per cognitionem sensus interioris, ut sibi conueniens ostenditur: et ad resiliendum ab eo, quod per talem cognitionem, ut malum, seu ut naae disconueniens, praesentatur: Quocirca nunquam tendit in obiecta sua, nisi per speciem eorum seu sensibilitatem, inquam, similitudinem in sensus priores recepta: Bona n. ut mala nunquam concitant appetitum elicitum, nisi apprehendentur, et per sensus prius diiudicentur: Quod aut sensus interiores praesertim noscant et diiudicent testis est Artes lib. 3° de aia per totum. Finis appetitus sensitiui est, ut aial conseruet, quod fit boni sensibilis consecutione, & mali discon-

uenientis

uenientis fugâ. Actꝰ appetitꝰ sensitiui dr̄ ꝑturbaõ seu paõ ex apprehensione et Iudicio sensuũ exorta, quãquã nil aliud ē, quã appetitꝰ sensitiui motio, cũ aliqua corporea mutaõe cõiuncta, quâ aĩa sensitiua rẽ sensibilem imaginaõe, uel ut bonã, ut ut malã apprehensã et iudicatã ut appetit ut refugit. Appetitꝰ sensitiui paõis seu ꝑturbaõis, ut ex defiõe colligitr̄, caã efficiens ē apprehensio et iudicaõ sensꝰ: Maã circa quam, res sensibilis ob suã adhærentẽ qualitatẽ, ut bona ut mala, apprehensa & Iudicata: formã ipsa appetitꝰ sensitiui ꝯgnio seu boni ꝓsecutio, & mali abominaõ: Finis ut aĩa sensitiua aliquâ corporali & sensibili qualitate imutetꝫ voluptate finiatꝫ, miseriis liberetꝫ; uel ipsdem dematr̄. Ob quã caãm eiusmodi actus seu cõmotiones appetitꝰ sensitiui dnr̄ paões seu ꝑturbaões. Paõis appetitꝰ sensitiui subjectũ Quod & ꝓpriũ ē totũ aĩal, et n̄ sola eiꝰ pars, raõ ē; Quia paões sũt motiones cũ alteraõe sensitiua & corporea: q̄ totæ in totũ aĩal diffundũtr̄. 2da raõ: Quia obiectũ Quod à phis dr̄ illud, cui accidens ita inhæreat, ut ab illo plane & ꝓpatr̄ inesse, & fieri & ꝯseruari dependeat. Huiusmodi aut subiectum ē totũ aĩal respũ paõum: Subctum uº Quo ē appetitꝰ sẽsitiuꝰ: raõ ē; Quia subctum Quo dr̄ illud medium, raõe cuiꝰ accidens ē in subcto Quod. Atq̄ paões sũt in aĩali raõe appetitꝰ sensitiui, ut patet ex antecedentibꝰ. Vnde 2º colligas 1um Appetitꝰ sensitiui paões solis animãtibꝰ inẽẽ brutis, et ob id in se ꝯsideratas nec boni nec mali raõem induere morales

10

Dixi

Dixi notanter moralis; quia naatr sūt bonæ ut malæ, cū oē Ens sit bonū, quo debitam suā obtineat pfectionem: malū uo hac pfectione destitutū. Rdo: Paoēs appetitus sensitiui in volte humana, q corporeæ alteraoi n obnoxia, neq organo corporeo giūcta sit, n residere. Et tz amor, desiderium, spes, Ira, tristitia, et reliquæ paoēs in aiam raolē cadant, n tn ob id appetitus snsitiui pao. Est n pao rplex: Corporis vna, Animi altera. Illa soli animati inhæret, hæc soli aiæ raolj. Nam illa imediatè ex sola absentia ut psentia boni ut mali corporalis seu sensibilis pvenit: Aialq solū et qdm pnpaliter afficit & enutat; hæc imediatè ex psentia ut absentia boni vel mali spualis, aiamq raolem solā & qdm pnpatr attingit, afficit & alterat. Cæterū quando dolor, tristitia, pœnitentia, misericordia, ira, & aliæ paoēs Deo tribuūtr, ut fit in sacris lris, gtingit ppter similitudinē, q visitur inter actiones, seu illa effecta, q Deus et hoies prædictis pturbaonibus affecti volūt et efficiūt; vt n irascens, cui irascitr varia incomoda inferre, eūq à se reprimere nititur; sic Deus, qa peccatorem gra sua priuat, pœna coërceat, et à se velut inimicū repellat, eidem irasci dr, tz pprie loquendo in Deū nulla ira vel alia pao n cadat, et sic de cæteris.

CAPVT XVII.

De Ordine Paoum appetitus sensitiui.

Passiones appetitus sensitiui ut motū ut quietem importāt et sigiāt

et sigcant: Nam quotiescuq aial per appetitu qppiam patitz in se recipit & pturbatr; totiescuq paoibg suis aut ad bonu tendit, aut à malo fugit; aut in bono acqsito placide qqui escit, uel in malo, a quo supatr, desperat, dolet, & afflictu à mali repressione desistit. Passiones q ad motu ptinet ex pte objecti boni sut 3es pnpales: Amor, desiderium, Spes Ex parte mali pnpales sut qnq: Odiu, Abominao, seu fuga, Timor, Ira, Audacia, seu animositas. Paoes, q ad qetem spectant, sut antecedentiu fines, et velut termini ad quem: ex pte boni e Delectatio seu Voluptas; Ex pte uo mali est Desperao & dolor seu tristitia: Et hæc de ordine passionu appetitg sensitiui in gnre, sequutz ia in specie.

CAPVT XVIII

De Amore, eiusq effectis etc

Amor e appetitg sensitiui ja motio seu coplacentia in bono sensibili et delectabili simptr ut quenienti apphenso et iudicato. Amare e gaudere amato lib. 7. Eudm. Amatu aut, quo qs gaudet, amanti coplacet. Iure igr amor definitr Consonantia seu qplacentia in bono. Dico ja motio ob sequntes caas. ja e; Quia poia apphensiua simulatq obiectu ut bonum queniens et coforme apphendit, et tale iudicauit, in ipsa oboritz motio, ut coplacentia qdam, q cogniti objecti qplacentiam naalem parit. 2da caa; Quia coplacentia in bono e caa et prima origo oium passionu D. Aug. authore lib. 14 de Ciuitate Dei. Positon ut subla-

to aoe boni

to amore boni, des paoes in notis inseruntur, ut radiciter subuertuntur. Propter bonum n. quod amamus desiderio, spe, Volupte, odio, Ira, tristitia & reliqs paonibus afficimur, et tangimur. Hinc et contingit, ut quidvis animal amore boni oes actiones uel suscipiat, ut susceptas deponat. Dixi ut simpliciter conuenienti ob replicem caam. Ja e, Vt notares proximam & immediatam caam, formalemque quidem amoris ee obcti cogniti ad appetitum conuenientiam et conformitatem, quae immediate in aia complacentiam excitet, non aliter atque ignis in obcto conuenienti calorem: Hinc quoque ut naa, uel actionum, ut qualitatum similitudo, quae inter similia conuenientia sit, inter amantem & amatum amoris caa existit. Quod quoque Ecclesiasticus Cap. 3°. approbare uidr. Omne aial, inquit sibi diligit simile: hinc corvus corvo, Luscinia Lusciniae, lupus lupo assidet. Est n. similitudo mater bnuolentiae, et consuetudinis consiliatrix: Dissimilitudo et quandoque amore gignit. si sit prouotiua eius, quod appetitur. Vbi contra similitudo, si sit impeditiua amabilis boni: hinc fit, ut figulus fugulum, superbus superbum ob similem excellentiam non uero fulonem odiat. 2da caa: Vt notares obctum amoris ee bonum conueniens simpliciter, seu in genere & non in spee acceptum: Accipitur in genere, quando in apprehendente non sub raoe presentiae ut absentiae, sed indifferenter ut bonum simpliciter conueniens apprehenditur in spee contra. Hinc non tm presens rdm externam presentiam, sed et absens, tz sit presens rdm internam presentiam (quae nil aliud e, quam apprehensio boni

obiecti

obiecti in apprehendente & appendente.) ad amorem spectat. Amor triplex est, amicitiae et complacentiae. Illo amatur quod piam, ut amato sit bonum; hoc ut amanti non amato. Uterque amor in animal convenit. Duo sunt propria amoris effecta. Jum est Unio amantis cum re amata. Rdm praesentia externa. Hinc D. Dionys: cap. de Diuinis nominibus Amor inquit est Virtus Votiua; nam ex amore & appetitus inclinatione ad rem conuenientem oritur desiderium illa re fruendi. Ex desiderio sequitur intentio. Postquam suscipitur labor ad rem consequendam. Hinc D. Aug: de Unitate Baptismi: Quid aliud, inquit, amor, quam vita duo copulans, amans et amabile. Quocirca tanta vis est amoris rdm Aristophanem, ut amantes desiderent ex ambobus fieri unum, si fieri posset naturae priuilegio; sed quia ex hoc sequatur corruptio alterius quaerunt unionem conuenientem, ut scitur, conuersentur, mutuisque colloquis fruantur. Alter effectus amoris est Zelus, qui est extrema amoris extensio, quae animal eo redigit, ut summo conatu illi, quod consecutionis & fruitioni amabilis impedimenta obijcit, resistat, tandemque in furorem conturbetur. Hinc Propertius lib. 2°. sine sensu uiuere amantes canit. Est enim intense amantium, quae somnia sibi fingunt, nullum iudicium. Unde amor a Poëtis fingitur caecus cum oculo mentis, qui est intellectus iudicio carens.

CAPUT XIX

De Desiderio, spe, eiusque causis et effectis.

Desiderium est appetitus sensitiui motio, qua animal in bonum absens tendit; vocaturque Cupiditas seu Concupiscentia. Dico Appetitus sensitiui ob causam duplicem. Ja est, ut notes rerum sensibilium deside-

rium

rium seu cupiditatem adæque brutis animatibus atq hominibus
conuenire. Cum vtriq insit appetitus sensitiuus, cuius proprietas est
passio. Ita ut notes nos hic definire desiderium seu cupidi-
tatem sensus & non voltis. Illa est irrationalis, sine deliberatione
quæ ex sola discurrente ratione proficiscitur. Estq earum rerum,
quas natura ex nulla antecedente cogitatione cupimus 1° Rhet. 11°
Cuius expletio est alimenti vel potus vel alius alterius rei sen-
sibilis cupiditas 3° Eth. 11° Hæc rationalis; quia ex deliberatione &
electione fluit. Estq earum rerum, quas persuasi cupimus 1° Rhet
11° Cuius expleta sunt virtutum vitiorumq deliberatæ appetitiones.
Dico absens, vt notes desiderij objectum esse bonum non præsens, sed
tantum absens. Cupiditas non naturalis est eius, quo indigemus. Vnde Aristoteles
cit. to naturalem cupiditatem definit, indigentiæ repletione. Desi-
derium diuidi potest in desiderium in spem acceptum et spem. Illud
circa bonum facile & remotum siue acquisitum possibile seu impossi-
bile sit, nil interest, occupatur: sicuti est alimenti vt potus appetitio.
Spes est desiderium, quo animal ad bonum arduum persequendum, propinquum
acquisitu non quidem facile, sed tamen possibile mouetur. Dixi bonum, quia
spes non est, nisi de bono salutari; ut timor non nisi de malo corru-
ptiuo: Omnibus non sperantibus perpetuo rei salutaris imaginatio et exspecta-
tio adhæret 1° Rhet. 11°. Dixi arduum; quia non speramus, quæ
in nostra potestate constituta sunt, et quorum acquisitio perfacilis exi-
stit: eoq nomine differt à desiderio in spem accepto. Dico futurum;
quia de præsentibus nulla est spes. Vnde à quibusdam definitur
futuri boni exspectatione. Vnde differt à voluptate, quæ est

Quod cupiditatis sit expletum?

præsentis

p̄sentis boni fruitio. Dico possibile; Quia impossibilia ac-
qsitu nullꝰ sperat, tꝫ desideret Exp̄to felis, q̄ auē volātem
desiderat, sed n̄ sperat: Et damatorū, q̄ foelicitatē deside-
rant, quā tn̄ nō sperāt, utpote acqsitu impossibilē. Dico
ꝓpinquū; Quia distantia magna à spe et ꝓsecutione boni
nos auellit: Hinc Canis leporem, Accipiter auem nimis dist-
antem n̄ ꝓseqt; Dein ut nimis distantia mala et ꝑicula n̄
extimescimꝰ Exp̄to juuenū, q̄ tꝫ sciant se morituros, tn̄ qa
longe à morte nāali distent, eandem n̄ exhorrescūt 1o Rhet ij°
sic bonorū longissimè distātiū spe nō ducimur: Et hæc de
Essīa spe: sequūtꝫ iā cāa et effecta. ja cāa ē exp̄ientia
ut doctrina ut ꝑsuasio, ut memoria p̄teritorū, q̄ ex aī nr̄i
sentia nobis obuenerūt teste Arte 3° Eth: Vbi asserit quos-
dam ēē bonæ spei, eo, quod recordentꝫ multoties se multos ui-
cisse. Consonat Vegetiꝰ de re militari in eo lib: neminē
inqt metuere id, quod se benè didicisse ꝯfidit. 2da spei cāa
ē inexp̄ientia mali: sūt n. bonæ ut firmæ spei, q̄ n̄ st exp̄-
ti difficultates, et in conatibꝰ suis 1o Rhet.
ij°. Hinc natū ē ꝓuerb. Dulce bellū in exp̄itis. 3tia cāa spei
est; ꝑiculorū inconsiderāo; hinc stulti & imprudntes cōtinuo
bonā abūtur spe. Vnde Salomon ꝓuerb. 14 Stultꝰ, inqt, ꝯfidit
et transilit; sapiens u° timet & declinat à malo. Sic quoq̄ pue-
ri et ebrij bonæ st spei, et q̄uis moliūtur suo tn̄ grauissimo
malo. Effectꝰ spei est amoris intensio. Durāo n. spei rei
speratæ in aīo vehemētem ardorē elicit. 2dꝰ effectꝰ est

afflictio

afflictio spus: spes n. q differt, affligit animam, lignum vitæ, desiderium adveniens Proverb. 3°. Tertius effectus est operationum initiatarum continuatio & consumatio: spes n. arat & occat, tandemque exculta demetit. Et hæc de desiderio et spe.

CAPUT XX

Hactenus de passionibus ex parte boni; nunc de passionibus ex parte mali in motu consistentibus disseremus; quarum ia est Odium, quod est passio appetitus sensitivi, in qua animalis res sensibilis apprehensa ut mala displicet. Vel brevius odium est in malo ob disconvenientiam eius displicentia appetitus, et eiusdem contraria sunt, et ob id amoris causis et effectis cognitis facillime quoque causæ et effecta odii percipiuntur; cum contrariorum eadem sit ratio et scientia. Hinc ut formalis causa amoris est convenientia in re amabili in ordine ad appetitum, et in appetitu ad rem amabilem: Ita contra, mutua disconvenientia & repugnantia in re sensibili in ordine ad appetitum est causa proxima odii. Effectum odii est odisse, quod nil aliud est, quam huic, quod est amabilis ut amatis, corruptivum, ut boni impeditivum, malum cupere seu velle. Ex odio tanquam ex propinquiori causa sequuntur fuga seu abominatio, timor, ira, tristitia, & desperatio. Fuga est appetitus sensitivi motio, qua animal à malo, ne super ipsum irruat, fugit. Huius obiectum est malum absens, ut desiderii bonum absens. Illa itaque opponitur huic ob actus et obiecti repugnantiam. Timor est animalis fuga, à malo arduo et imminenti, ut eiusmodi apprehenso & iudicato. Dico fuga; quia omnis, qui futuri mali

mali timore gcutitz, gsiliu qret, quo fugere poit, ne à ma-
lo futuro & appperante opprimatz Artes 2do Rhet. 5.
Dico à malo arduo ob seqntes caas. ja e; quia objectu
timoris e malu, magnu, terribile & corruptiuu ut impedi-
tiuu eig, qd timentem pficit & gseruat Artes cit. to. 2da
caa; qa ea, q leuia sunt, nec magnos dolores ut corruptio-
nes adducut, ut q facili negotio reprimere & euitare poumg,
n extimescimg. Vnd Artes cit. to: Necesse e, inqt, ea terri-
bilia timendaq ee, qcuq ingentes udnr habere vires nocendi
et corrupendi. Ex his colligis timore spei opponi et gtrariari.
Vt n. spes e exspectao ardui boni; sic timor corruptiuae
passionis Artes cit. to. Adhoc à fuga distingui uelut speem
à suo gnre, ut speciem ab altera spee: Omnis eni timor
e fuga, sed n gtra. Dein fuga in spee accepta uersatur
circa leuia & minima mala; sicut desideriu in spee suptu
circa leue bonu; Contra timor circa terribilia & maxa mala
Artes cit. to. Dico iminenti 2plici noie: jo; quia ea, q longe
à nobis absut, timore n incutiut, cum timetis imaginao
piculu gtinuo obuersetz. Est aut piculu teste Arte cit. to.
rei malae, qua extimescimg, appinquatio. 2do; quia timoris
obiectu illud dundaxat e, qd ut futuru et ppinquu sub spee
tm euadendi apphenditz. Na praesentia mala, q ex necessita-
te supioris caae ia patimur, timore nobis n ingerut, sed tri-
stitiam & despaoem; quod gpbantz expta eoru, q capite ple-
ctuntz: Horu n aig necessitate moriendi puidens, n timore

sed

sed extrema tristitia ob mortis p̄sentiā exagitatur et marcescit.
Dico ut eiusmodi app̄henso & iudicato ob cāam rplicem: ja ē;
Quia timor emergit in aīali ex imaginaōe futuri mali cor-
ruptiui & dolorem inferentis Artes cit. to. rda caa; quia
nullus timet, q arbitretur se nil passurū: Est n. timor ppetuo
giunctus cū exspectaōe corruptiui mali Artes cit. to. Caāe timo-
ris duae sūt p̄npales. ja ē Amor: Ideo n. timemus, qa dubia
ē spes eius, quod amamus retinendi, et mali, qd execramur re-
pellendi. rda timoris caā ē defectus virium, qbus gtinens malū
appropans reprimat. Contrariorū gtrariae sūt caāe: Atq diui-
tiae, corporis robur, potestas, amicorū multitudo timorem
repellūt & fiduciam p̄bent: Ergo horū defectus in nobis timo-
rem pariunt. Vnde Artes 2° Rhet. 5. Eos asserit, q in optimâ
fortunâ gstituti sūt, ēē Audaces, gtemptores, gtueliatores. Vnde
quoq Salomon pverb. 10mo. Substa Diuitis, urbs fortitudinis eius.
Pauor aut pauperū egestas eorū. Effecta timoris 3a sūt.
jum ē Spirituū ab exterioribus ad interiora gtractio & re-
uocatio. Nam timens app̄hendit malū, quo gturbatur eiusmodi
cui facile ppter virium defectū resistere non posset. Ideoq
aīa timētis spus l. calidū et tumidū natiuū ab exterioribus mē-
bris ad cor in auxiliū quasi ad repellendū malū euocat. Vnde
gtingit timentes pallescere. rdm effectū ē tremor, q ex dictâ
gtractione sequitur; qa spiritibus ad cor gtractis membra
exteriora calore debito destituūtur, et ob id frigore, vnde
tremor nascitur membrorū, opplentur. Ob hanc caam Artes

rdo

rdo Rhet. 13° dicit timorē ēē quandam frigiditatem. 3tiū effectū ē desperatio; quia eâ raōe aliqs desperat; qa certo sibi psuadeat fore, ut ppter difficultatem resistendi, et viriū defectū malo reprimēdo succubat. Et hæc de odio, fugâ &c

CAPVT XXI.

De Ira, Mansuetudine, et Audacia.

Ira ē appetitꝰ sensitiui pāo seu motio, qa aīal fertꝫ seu tendit in vltionem ob malū ab nocente acceptū: Vnde obctum Iræ ē rplex. jum ē vindicta, quā sub raōe boni iratꝰ ut Iustam apphendit ppter apparentem nocentis injustiam. Vnde Artes 5. Eth. 8°. asserit iram ob apparētem iniustiam oriri. Ex eâ n. caa irascimur, qa arbitramur malū acceptū nobis iniustè illatū fuisse. Hinc Artes 2° Rhet 3°. Non n. inqt, ex iure dicto aut facto ira pficiscitꝫ. Vnde colligas in pnpio iram giunctam ēē cū iudicio seu raōe verâ ut saltem erroneâ, quā tn oio pdit in excessu: Quæ n. ex ira fiūt, n iudicantꝫ ex pvidentia fieri et pfluere. Artes cit. to. Alterū iræ obiectū ē nocumentū, seu malū acceptū, qd sub raōe mali veri, ut saltē apparētis iratꝰ apphendit: Ideoq de eo vult et appetit vindicari. Iræ varia st caa. ja ē odiū, vnde fluit: Est n. eius particula ex displicentia mali pfecta. 3° Polyt. 13° inqꝫ 10. Omis n. ira ē odiū (odio tn n p mortali peccato, sd p sensitiui appetitꝰ paōe supto.) n ctra. Odiū n. in gnra cadit n ira

sed in singularia tm̄ rdo Rhet. 2° et 9°. rda ira caa ē,
tristitia seu dolor ex accepto malo exorta. Ira n. nūquā est
absq dolore seu tristitia, q aliquando in irato adeo ingraues-
cit, ut eā raōe seu eiꝰ iudicio priuet: Et p hoc ab odio, quod
sine dolore, et cū raōe fiat, distinguitꝫ lib. 5 Polyt 10.mo Est
tn̄ ira et cū Voluptate ꝯiuncta duplici nōie. Primò: Quia ea,
q speramꝰ, iuda st 1° Rhet. 11°. Iratꝰ spat vindictam, nemo
n. illis irascitꝫ, quos vlcisci putat impossibile; Licet ꝯtingat
ut ab hac sūma tristitia afficiatꝫ Artes cit. to. Quia oīa spe-
rata cū adsūt, nobis sūt delectaōni Artes cit. to. Ergò ex
sūptâ vltione, quā iratꝰ spauit, lætatur. Vnde Homerus
dicebat, irā de fluente melle longè fore dulciorem Artes
cit. to. Et sic irasci ē de gnre quoq iucūdorū. 3tia ē caa,
vnde scilt ira exoritꝫ, excellentiæ ppriæ amor, et cōtemnēdi
cupiditas. Illa ex pte vtriusq ꝯ amātis et ꝯtementis: hæc ex
pte dundaxat ꝯtēnentis. Illiꝰ membri raō ē prima: Quia
quoties ppter paruipensionem irascimur, toties indignamur,
ppter excellentiæ ppriæ apparentē diminutionem Artes rdo
Rhet. rda raō; Quia ꝯtumeliatores arbitrantꝫ malè facien-
do eis magis excellere rdo Rhet. 2°. Huiꝰ mēbri raō ē; Quia de-
finiente Arte cit. to Ira ē apparentis vltionis appetitꝰ cū do-
lore ppter apparētem imerito ut in se ut in suos ꝯtemptū.
Contemptꝰ ē actus iudicij seu opinionis in id, qd nihil dignū
æstimamꝰ. Obiectū ꝯtemptꝰ sūt ea, q nro iudicio aut nulla
aut minima sūt Artes cit. to. Vnde contingit, nos eos dun-
daxat displicere et ad irā comouere, quos n. ueremur aut

flocci

flocci pendimus. Contemptus species st; Despectus; Vexatio, et Contumelia. Vnde patet ira nos persequi contemnentes et superbos, non v° humiles, neq; non contradicentes. Fatentur n. se minores et metuentes; Quod a humilitate ira sedatur Canes quoq; ondunt, qui sedentes et non resistentes non lædunt. Ratio est: Quia ab humilibus iratus non videtur nihili pendi. Vnde Salomon prouerb. 15 Responsio mollis frangit iram, sermo durus suscitat furorem; mansuescunt et lætantur irascentes, si iram in alium effuderint, et supplicium à nocente seu damnificante sumpserit Artes cit. lo. Ratio est Quia omis motus quiescit et cessat, vbi ad terminum ad quem peruenerit: Irascentis terminus ad quem e; Sumpta vltio Iram comitantur eiq; adiacent spes vlciscendi; Tristitia, delectatio rationis perturbatio et alia quamplurima incomoda, ut ex Antibus patet. Iræ opponuntur Timor et Mansuetudo. Nullus n. irascitur huic, quem timet, licet eundem odio prosequatur. Hinc Artes 2 Rhet. 3° Asserit impossibile fore, simul irasci et timere. Mansuetudo est iræ depressio et sedatio Artes cit. loco Et hæc de Ira eiusq; consentaneis et dissentaneis.

Audacia est motus appetitus sensitiui, quo animal realiter periculum eius superandi, et mali ardui eam repellendi aggreditur. Causa audaciæ est spes victoriæ sup malum imminens consequendæ teste Arte 2° Rhet Vbi asserit audaciam tunc esse in aliquo, cum in eo fuerit spes rerum salutarium et prope existentium. Contrarium audaciæ est Timor, de quo supra.

CAPVT XXII

De Voluptate seu delectatione, eiusq; causis effectis et partibus.

Hactenus de passionibus appetitus sensitiui, q̃ in motu, quo vl ad bonũ tendimus, vel à malo fugimus, consistit; Nunc de passionibus consistentibus in quiete, vel in termino, vbi aĩal vel bono, ad quod tendebat, fruitur, vel malo, à quo fugiebat, et sub quo iam quasi victum et oppressum iacet, affligitur, discursũ instituemus.
Dico notanter (velut in termino) Quia passionis nz voluptas et tristitia, de quibus iam sermonem inducemus, st omnium aĩaliũ motionum et actionum quasi vltimi fines, quorum ratione omne aĩal aut aliquid vitat aut persequitur. Artes proplem. sect. 30. q̃st. 6.
Voluptas est appetitus sensitiui motio ex boni præsentis et delectabilis fruitione exorta. Dico (motio) Quia voluptatis Gn̄s ẽ qualitas, sed actio seu animæ motus, quo aĩal et præsentiam boni quod desiderabat, exultat et delectatur.
Nec obstat Artes qui 1° Eth 4° Voluptatem negat ẽe motum. Et 7° Eth 13° asserit Voluptem potius in quiete, quam in motu ꝯsistere cum sit quies et terminꝰ, ad quem omne aĩal tendit et fertur et nobis comprobantibus.
R. n. dupliciter; 1° Quia Artes 1° Eth n̄ negat simplr̄ voluptẽ ẽe motũ successiuũ, q̃ in tpore successiuo rdn. priꝰ aut posteriꝰ fiat totamq̃ pfectionem suã simul n̄ habeat. Est n. voluptas motꝰ instantaneus totam suã pfectionem simul seu momẽto temporis obtinens.
Vnde eodm cap. dt. Voptas est quoddã totũ, sicut visio, q̃ in quouis tempore pfecta ẽ. Ꝛdo R. Quia voluptas ẽ motꝰ et quies drsatñ contemplaõe; Est a. motus raõe diffusionis et receptionis, qbꝰ boni concupiti bonitas in animam diffunditur, et ab eadem recipitur. Et quidem diffusione seu receptione non successiuis

sed

sed momentaneis. Vnde Artes 1° Rhet. 10. dicit voluptem
ee animi motu, et affectionem totam simul in naam pficis-
centem, dolorem u° gtrariu. Est u° qes et terminus respu ad-
epti boni, et desiderij, quo aial ad bonu absens ante eius
gsecutione afficiebat. Est n. desideriu motus boni absentis p-
secutiuus, à quo aial voluptate iam pfusu cessat, utpote bono
gcupito, iam pposito. Vnde Voluptatem ee qetem in bono acq-
sito, à multis definitur. Dico ex boni psentis &c ob rplicem
caam; quia voluptis oiectu e psens bonu; At tristitia seu
doloris, malu psens. Ex psentia n. boni uel mali ois voluptas
seu dolor scaturit. Vnde 2° Rhet. 11° Artes oia bona, inqt,
cu adsut, delectaoni nobis sut. Eda caa: Quia voluptas appe-
titus sensitiui sensibiliter in naam pficiscit seu diffunditur
5. Rhet. 10. Quidqd aut in naam animalis sensibiliter defluit, re-
qrit psentiam quenientis obcti, cu nulla nullius poia opao amoto
obcto fiat & gtingat: Ergo nulla voluptas pcipit, nisi psente
obiecto: psentia tn hic sumitur in gnre p giunctione appetibilis
boni cu appetitu; sed gtra Voluptas n tm ex bono psenti, sed et
absenti, ut pterito ut futuro exoritz, uti gstat ex cit. locis; Vbi
Auctor asserit, voluptate inee n tm ijs q psentia iucuda p-
sentiscut, sed et ijs, q ut futura iucuda spant, uel pterita mala
aut bona recordantz. Ergo voluptas n tm circa psentia bona ver-
satur. Rx ad cosequns p distinctione gsequntia: Vna n. e positi-
ua, altera negatiua. Illa tuc fit, cu positiuu aliqd bonu rea-
liter cu appetitu giungitur; idq corporaliter ut spuatr; Corpo-
raliter cu appetibile corpus mediante tactu appetenti giungit.

Huius

Huius presentiae exemplum est cibi, aut potus aliarumque rerum tactibilium cum appetitu coniunctio. Haec vero, cum non ipsum corpus appetibile, sed eius quaedam vel qualitas, ut figura, ut species, ut operatio cum appetente coniungitur, tamen ipsum corpus ab appetente longe ut longissime sit dissitum. Huius presentiae exemplum est solis, aliarumque rerum visibilium, ut imaginabilium. Idaea ut species in oculis vel animo resplendens. Species enim seu idaea necnon qualitas corporis sumitur vicibus corporis absentis, tanquam presentis. Unde Aristoteles 2do Rhet. 11o asserit; absentia quae amamus, quasi sentire putamus, et ea, quae in imaginatione recordamur, quodammodo videre. Negativa presentia est in seiunctione appetitus sensitivi, a suo disconvenienti, et in coniunctione boni, non quidem realis et positivi, sed negativi; quod nil aliud est, quam mali disconvenientis ab animo vel a sensu absentia & seiunctio, quae cum appetitum quoque voluptate delineat, est necesse, ut sit aliquid non quidem realiter & corporaliter, sed quodammodo spiritualiter & negativa in sola imaginatione presens. Est enim illa seiunctio in imaginatione & recordatione, non quidem positive sed negative presens, ex qua seiunctione magna quoque voluptas animo oboritur. Malum autem non habere iucundum est Aristoteles cit. to. Hinc Aristoteles locis cit: quae meminimus iucunda sunt; nec solum, quae cum aderant, voluptatem afferebant, verum et nonnulla eorum, quae dolorem, si post illa bonum & laudabile habeamus. Laetatur enim vir post laborem, cum multa tulisse iuvenis recordetur, cuius causa est et, malum non habere iucundum est. Hisce positis dicimus ad Consequens propositum, idipsum necessarium esse de presentia corporali et positiva: falsum vero de presentia spirituali, vel negativa

tiua boni negatiui. Pro uarietate huius p̄sentiæ voluptas
quoq; diuidi p̄t, in Corporalem, Spualem & negatiuam: Illa
nascit ex p̄ceptione bonitatis alicuius corporis, q̄d reatr cum
appetitu iungitur, ut ē voluptas ex Vsu rerum Venerearum
et comestilium p̄cepta. Ista ex p̄ceptiōe bonitatis, q̄ uel ex
qualitate, ut figura, uel spēe p̄sente, corporis absentis in appe-
titum diffunditur, vt ē voluptas ex visibilium rerum pulcritudi-
ne et amabilium rerum absentium recordaōe exorta: Hæc ē,
q̄ ex bonitate, n̄ positiua, sed negatiua. ex sola disconue-
nientis mali absentia nascitur; vt ē recordaō grauissimi periculi,
quo nr̄a prudia & industria enatauimus. Dico delectabilis ob
caās seqntes: Quia voluptas in aīali nascitr n̄ simptr ex bono,
sed ex eo bono, cuius amore & desiderio appetitus trahatur: rda
caā ē; Quia voluptas ex ea re p̄ficiscitur, quam appetitus sibi
ut bonā amabilem & delectabilem, seu ut iucundam appren-
dit. Iucundum seu delectabile bonum ē, cuius bonitas in appetēs,
rdm eius naām p̄ficiscitur, affectioēmq; tristem ex aīo pellit jo
Rhet. 10. Vel q̄d aīalis appetitum delectatur, idq; ut integrum et
sanum, et dr iucundum simpliciter; vt aliquo vitio corruptum,
et appellatur rdm quid iucundum. Nam vnium iucundius ēē iudicatur
n̄ lingua ex vindētia corrupta, q̄ nec infusum q̄dm acetum discer-
nat, sed sensui sincera: Inde notes voluptis obiectum ēē n̄ bonum
simptr, sed p̄sens; neq; p̄sens tm, sed et delectabile & iucundum
bonum. Dico ex fruitione: ut notes caām p̄ximam et formalem,
Voluptis fore, ipsam fruitionem, q̄ voluptem ponat, ab aliisq; rebus

distinguat

distinguat, et eâ sublatâ, voluptas quoq; tollat. Frui nil aliud
ē, quam rerū bonarū & iucundarum bonitatem pcipe p
appetitq motionem: Atq appetens tū volupte pfunditr, cū iucū-
di boni bonitas p participaoem in appetens diffunditr. Artes
10 Eth. 4°. Vbi asserit mētem & sensū volupte aspergi, si suū
appetibile recipiat & opetr. Vnde colligas Tyro, voluptem ēē
vltimū oīum rerū terminū ob seqntes caas. 1a ē; quod ppter
fruitionem alicuiq boni oīs actio cuiusuis animātis uel suscipi-
tur ut ponitur. 2da caa; quia oīs virtus, oē vitium, nec
non oīs actio humana uel aīalis circa voluptem & dolorem
tanquam circa fines ppositos uersatur. 2do Rhet. 3°. Tertia
caa ē; quia cupiditas voluptis aīali ē ggenita. Artes cit. to.
Vnde Auctor asserit difficiliq ēē voluptē repugnare, quā irae.
Propriq Voluptis effectq ē cordis dilao et exultao, oīumq
vpaoum pfectio, auctio et Conseruao 1mo Eth. 4. & 5. Et haec
de Voluptis caīs & effectis; sequūtr ipsiq ptes. Voluptas in
gnre acceptâ. 1. p fruitione boni iucundi praesentis diuiditr
in Voluptem sensq & ittectum. Artes 10 Eth. 4°. Vbi asserit
in oī sensu voluptem ēē, et in oī mente simili modo & cōtem-
plaoe. Illa ex pceptioe rei sensibilis: haec ex fruitione rei spū-
alis nascitr. Illa itaq residet in sensu, eūq pficit, et ob id bru-
torū et hoīum coīs. Haec in solo ittectu & volte, quos reficit &
pficit: Et ob id soliq creaturae ittigentis ppria. Illa vocatr
sensualis delectao, q ēē poit absq oī raoe & electione. Haec
vocatr gaudiū & letitia, quā ppetuo gsequitr cognio raonis

seu

seu caa, ob quam qs lætetur. Unde oe gaudium seu ois lætitia e delectao; sed n gtra: sensus n bonitate seu iucunditate obcti psentis delectatur, sed n lætatur, nisi metaphoricos seu p quandam similitudinem. Et hæc de Voluptate.

CAPUT XXIII.

De Tristitia seu dolore, despaoe et appetitus sensitivi partibus.

Voluptas et dolor seu tristitia habent cotraria obcta contrariosq actus, a qbus speem et formam recipiunt, ideoq sut opposita, oppositoq modo cognoscuntur, definiuntur & explicantur. Dolor igr seu tristitia e aiæ sensitivæ imundatio afflictiva, ex mali psentis, sub quo succubit, apphensione et giunctione. Necn ex eiusmodi carentia boni, eiusq amissione nata & pfecta. Ex tradita defione doloris reqsita eius & caæ atq effecta cognoscuntur. Caæ doloris sut sex. ia e cognio mali præsetis & boni absentis: Quotiescuq n gtristamur, malum ut psens, bonum ut absens apphendimus. 2da caa e gcupiscentia boni: Nam quando gcupitum bonum nobis n obvenit, ob eius absentiam aius nr gturbatur. Et tz illa sit caa dlectaois, si gcupita nacis camur; e tn quoq caa tristitiæ si ad illam multamq exspectatam n pveniamus: Una n eademq caa in diversis obctis oppositisq diversa opposita opatur effecta, expto solis q lutum indurat, et ceram liquefacit. 3tia caa e mali, in cuius apphensione aial succubuit, præsentia; Præsens n malum tristiæ obctum e.

4ta caa e potestas maior et supans q bonu nobis abripuit, malumq attulit. Vnde D. Aug. in lib. de naa boni disserens, in aio nro dolorem efficit voltas resistens potestati maiori. 5ta caa e mali psentis adhaesio. Sexta & vltima caa e absentia, apphensi & gcupiti boni. Hae sex caae simul iuncta in aio tristitiam pariunt. Duo sut pcipue doloris effecta. 1m e aiam & corpus aggrauare, ut colligitr ex sequntibus Salomonis sententijs Prouerb. 15. Cor gaudens inqt exhilarare faciem in moerore animi ud Item pverb 25: Sicut tinea vestimento et vermis ligno Ita tristitia viri nocet cordi. Item Ecclesiast. 38; à tristia festinat mors, cooperit virtem, flectitq canicem, rdm effectum e aial coangustare à pprijs suis motibus debitisq offijs submouere & phibere, gtrariorum in gtraria effecta; iam delectao cor hois dilatat, et opaoes ipsius pficit, ut patet ex antecedente capite: Ergo tristitia cor hois coarctat, opaoesq impedit. Remedia aduersus tristitiam st sequntia: 1m quaerere delectaoem, utpote illius gtrarium: rdm remedium: Somnus. Balneum, Vinum moderate tn suptum: Quia vitales motiones, quo tristitia extenuatur, efficiunt. Hinc Salomon pverb. 31. Date siceram maerentibus et vinum his, q amaro sut corde: Est n. vinum creatum ad animi iucundatem, sed n ad ebrietatem. Tertium remedium e, amici gdolentis guersatio; qa tristis ex guersatione amica colligit se ab amico amari. Hinc quoq Salomon pverb. 12. Moeror inqt, in corde viri humiliabit illum sermone, in bono laetificabit. Hinc quoq natum pverbium vulgare. Aio aegrotanti medicus est orao. 4tum remedium est gtemplao Diuinae Maiestatis.

Hinc

Hinc psalmographus 66. Renuit consolari anima mea, memor fui diei mei & delectatus sum: Et haec de essentia tristitiae seu doloris; sequuntur ipsius partes. Dolor in genere sumptus, per appetitus passione, quae ex mali coniunctione permanat, diducitur in dolorem sensus et animi; Ille provenit ex coniunctione mali in sensum exteriorem ut interiorem diffusi. Dolor apprehensus per sensum interiorem sub sensus exterioris dolorem superaddit apprehensionem & afflictionem sensus interioris, durantem in imaginatione et, cessante sensus exterioris dolore: Exemplo tristitiae illius, cui pedes abscissi, vel oculi eruti fuerint. Tristitia animi est afflictio voluntatis, de his, quae homini nolenti accidunt, tamen corpus ut sensus non affligant. Dolor interior maior seu vehementior est exteriori: quia quo nobilius subiectum est, cui tristitia inhaeret, eo dolor est maior: Atque pars naturalis praestantior est parte sensitiva: Ergo dolor animi acerbior est appetitu sensitivo: Dolore contingit hinc, ut quidam vitam laqueo et alio quovis instrumento finiant, ut animi cruciatibus liberentur. Tristitia animi dividi potest, in misericordiam, invidiam anxietatem & accediam. Misericordia est tristitia animi de bono alieno, quod apprehenditur ut malum proprium. Anxietas seu angustia animi est tristitia, ita animum aggravans, ut nullum refugium tristi apparere videatur: Accedia est tristitia exteriora corporis membra, quasi immobilia et ad operandum inhabilia reddens. Et haec de tristitia; sequitur desperatio quae est tristitiae effectus. Desperatio est appetitus sensitivi immutatio, qua animal realiter recedit de boni ardui sensibilis cum impossibilitate obtinendi. Contrariantur tamen contrarietate motuum respectu eiusdem termini: quia

spes

spes prseqt bonum arduum, à cuius consecutione desperatio recedit et cessat causae et effectus desperationis, ex causis et effectis species percipi possunt; cum contrariorum sint contrariae causae, contraria effecta, eadem tamen disciplinâ. Caeterum sententia, qua dicimus speciem, inquam, spem et desperationem idem obiectum obtinere: illigenda est obiecto in genere accepto, & non in specie: Quia spes versatur circa bonum quidem arduum, sed tamen ut acquisitum possibile apprehensum; desperatio circa bonum quidem arduum, quod tamen desperans apprehendit, ut acquisitu impossibile. Ad extremum dixi in definitione sensibilis, ut notares nos hic disserere non de desperatione Theologicâ quae sit. Vitium spei Theologicae oppositum est diuidentia de consequenda foelicitate propter gratiae & meritorum proprium defectum, sed de desperatione appetitus sensitiui naturalis passio circa rem sensibilem. Et haec de passionibus seu actibus appetitus sensitiui; sequitur ipsius diuisio, quâ diuiditur à D. Thoma eiusque assectis in Concupiscibilem & Irascibilem, Vterque circa bonum sensibile versentur, sed ille circa bonum ad habendum facile; uel circa malum, quod leui negotio uitari potest: Hic uero circa arduum & difficile bonum uel malum. In illo collocantur Philosophi morales ex parte boni amorem, desiderium & delectationem; ex parte mali: odium, fugam & dolorem: In hoc uero spem, desperationem; timorem, iram et audaciam. Et haec de &c

CAPVT XXIV.

De Voluntate et libertate.

Hactenus de Illectu virtutum, earumq actionū instrumento 1° et appetitu sensitivo, velut illius et voluntatis famula et pedissequa: Superest ut de Voluntate seu altero virtutum actionumq humanarum instrumento disseramus; Voluntas est appetitus elicitus animæ rationalis, quo quodlibet bonū cū ratione et libertate appetit. Dico (appetitus) Quia Voluntas ut species appetitus elicitur. Vnde Artes 1° Rhet. 10 Voluntas, inqt, est appetitus boni cum ratione. Dico (animæ rationalis) duplici noīe. 1° Quia appetitus est duplex: Rationalis et Irrationalis; Ille est naturalis seu innatus vel sensitivus; Hic voltas 1° Rhet. 10 Secundo quod notes Voluntatem appetitum ēē, proprietem creaturæ illigentis ex rāōe et libertate gentis: et ob id brutis n̄ ex pte ꝯvenire, neq; organo corporeo alligata ēē. Dico (quo bonum quodlibet) ob sequentem cāam; Vt notes Voltem ab alijs, appetitui, Obiecto quoq dingui; Nam reliquorū appetituū species vel individua ad certum alicuius boni gn̄s determinata sūt. Sic appetitus innatus naturale et sui consentaneū tm̄; Sensitivus sensibile appetit; Rationalis appetitus contra; Homon. p voluntatem pro amplitudine sive illigentia et libertate, tū naturalia tū libertatū necria, tū singularia, tū vrtia tū sensibilia, tū insensibilia tū corporalia, tū spualia, tū p̄sentia, p̄tita et futura, tū possibilia tū impossibilia appetere pt, adeo, ut nullū fermè bonorū gn̄s sit, cum in hoīem appetitio non cadat; Sic quoq ex adverso Nullū fermà malorum genus est et reperitur, quod ipse non possit recusare. Dico (cum ratione) ob quatuor causas; quarū prima est; Quia voluntas nihil appetit, nisi prius fuerit

ab

ab Intellectu praecognitum, et per discursum mentis ita judicatum, ut dignum sit, quod voluntas velut bonum amplectatur, aut velut malum respuat. Eda Caa est; Quia appetitio seu voluntatis volitio non ex imperfecta vel ex sola sensitiua, sed ex perfecta est. Finis cognitione quae in sola rei obiectae apprahensione consistit, absq; ea tn, quod cognoscatur rao finis et proportio mediorum ad rationem; Cognitio finis perfecta est, quando non solum res obiecta cognoscitur et apprehenditur, sed etiam rei cognitae finis, rao, proportio et ordo mediorum ad finem; qualis cognitio nulli quenit brutorum, sed soli hoi eiusq; rationi. Hinc Artes supra cit. loco asserit Voluntatem ee appetitum cum ratione ? cum cognitione pfecta morali. Stia Ratio est; quod notes voluntatem nil quicquam appetere nisi propter aliquem finem intellectu perceptibilem. 4ta Caa vt Notes diffram inter appetitum raonale et Irraolem; Quia illius appetitio fit p raoem ex causis iam dictis. Huius ex oem raoem cum ex sola cognioe sensitiua effluat. Dico (libertate) ob duplicem caam. 1a est Quia voltis appetitio e vel simplex volitio, vel intentio, vel electio vel Consensus aut Vsus, quorum radix e sola rao vnius medij collaoem cu alto ex cognioe pfecta in orne ad finem pcognitum instituens. Hae a. appetitiones ex sola liberte ut patebit, fluunt. Eda Caa e; ut notes verum discrimen et essiale inter Appetitum illectiuum et sensitiuum. Nam sensitiuus naaliter et necrio et ob idm ex dliberaoe et electione, bonum appetit, ado ut neq date apphensione in phantasia d aliquo psequndo vl fugiendo, neq appetitionem state apphensione vel mutare, vel mere omissiue ad bonum praesentatum

et

et apprehensum se habere, ut oppositum prosequi possit: sed necessario conceptam apprehensionem exequi naturam indagante compellatur. Omni tamen impedimento sublato, et ita, quantum ad media, et quantum ad finem determinatus sit: Contra vero voluntas seu appetitus rationalis. Hic nam licet non impediatur, potest tamen tum apprehensionem, tum appetitionem ex apprehensione profluentem mutare, et volitionem suam ex plenitudine libertatis aliud et minus praestans bonum ut prorsus oppositum eligere, etiamsi eius volitioni nil quicquam obsistat. Et haec est voluntas; sequitur ipsius propria affectio, quae est liberum arbitrium seu libertas; quae ut omnis subalternum comprehendens dundaxat contrarietates et contradictionis libertatem, nil aliud est, quam praesentatum a ratione obiectum vel ipsius oppositum amplectendi potestas. Cui consentit contingentia, variabilitas et indeterminatio, seu indifferentia, per quam volens ad suum obiectum, vel ipsius oppositum est indifferens, ita, ut ad utrumque aliter se habere possit. Libertatis itaque essentia consistit in unius e duobus electione; Cui opponitur necessitas, per quam appetens ad suum obiectum est determinatum immutabile, ita ut aliter ad hoc ipsum, ut id ipsius oppositum se habere non possit. Libertas ita definita digeritur in libertatem contrarietatis et contradictionis. Illa est potestas ex duobus contrariis vel disparatis, unum eligendi, altero per notitionem recusato, ut est in Juvene potestas eligendi vel castitatem, ut fornicationem; bona, ut mala opera. Hac (voluntas libera dicitur) voluntatis specie, quoad specificationem cum obiecto praesentato contrariam speciem eligere et appetere possit. Huic libertati opponitur necessitas, quoad specificationem, quae est appetitus

seu potentiae

seu poiæ alterius talis determinaõ ad obctum, ut, si circa illud sit actum, elicitura, actum illi consentaneum et nunquam oppositum elicere possit. Huic necitati subest voltas circa summum bonum seu foelicitatem: præsentata n. foelicitate necrio ad ipsius et nunquam ad oppositi appetitionem fertur. Non pt n. voltas foelicitatem odisse. Libertas contradictionis est voltis potestas actum circa obctum præsentatum ponendi vel deponendi vel suspendendi. Sic virgo iam matura viro, cui à propinquis pro futuro sponso Iuvenis præsentetur, hanc habet potestatem; ut citra moram in præsentatum consentiat, aut consensum in tempus protrahat, atque circa præsentatum mere omissive sese habeat: hac volte, dr. voltas libera, libertate contradictionis seu quoad exercitium. Huic libertati opponitur necitas quoad exercitium, quâ voltas naa impellente ad præsentati obcti appetitionem, seu volitionem ita compellitur, ut eam citra moram eliciat, neque ipsam suspendere queat, si comoda foelicitate illicò extra oem moram voltas eam appetit: sic intellectus principijs simulatque cognita sunt, necrio assentitur. Hic obiter notes à Theologis 3tium genus libertatis tradi, quod vocant libertatem complacentiæ, quæ nil aliud est, quam potestas, per quam voltas in obctum sume complacidum tanto consensu fertur, ut nec actum suspendere, nec in oppositum ferri possit: hac libertate & potestate aia raotis fertur in foelicitatem à raoe cognitam: Hac libertate DEUS appetit essiam et existentiam suam æternam, oesque actiones internas. Dico notanter sume complacidum; quia obctum libtatis

à substa

à substa illigenti ut essiæ, raoni et volti sumè gforme apphe-
ditr et cognoscitr: Ex qua apphensione & cognioe illectus in ordine
ad obctum suma gplacentia, ex gplacentia sumus tu raois tu voltis
gsensus, et p gsequens suma delectao nascitur. Eoq nou Voltas
dr appetere libere obctum libertatis gplacentiæ. Nam fieri n
pt, ut voltas coactè & n libere appetat id, cuius bonitas raoni
& volti sumè gformis fit; in quam ex raoe sumè gsentiat; Et ex
qua sumam delectaoem pcipiat: Nam coactio Voltis e motus
quo voltas moueatr ad terminum raois gsilio & voltis disconueni-
ente: Vnde huic libertati opponitr necitas violentia, p quam
illigens substa ad actum raoi & volti gtrarium à fortiori aliqua
caa gpellitur; qui tn actus n e voltis sed supioris caæ ne-
cessitantis. Quia fieri n pt ob gtradictionis implicaoem, ut
supior caa, tz fortior, volutatem ad actum volendi seu ad voli-
tionem gpellat, et voltas n gsentiat sed reluctetr. Dico ut nec
actum suspendere: Quia libertas gplacentiæ, ut e spees liber-
tatis, opponitur libertati gtrarietatis & gtradictionis; tz n liber-
tati in gnre acceptæ, q gsistit in potestate, p quam substa illi-
gens in obctum ob ipsius gformitatem à raoe cognitam, volti
gplacidum tendit & gsentit. Huic libertati ut in gnre accep-
tæ; sic quoq in gnre oi libertati opponitur necessitas violen-
tiæ, q definiente Arte 3° Eth. 1° Est poiæ ad actum, ad quem
ex naa seu intrinseco pnpio nullam gfert vim seu adiumentum,
coactio remittentis. Et hæc de Voltis & Libertatis naa;
sequuntr vtriusq effecta, q sunt libere velle & nolle, de
qbus in seqntibus capitibus sug acturi.

CAPUT XXV.

De Actu humano seu voluntario et inuoluntario.

Actus humanus seu volũtarius ẽ volitio seu voltis actus ex cognitione rationis perfecta fluens. Consentit Artes 3° Eth. 1° Volũtariũ inquit, uidr id ẽẽ, cuius principium in se continet is, q scit res singulas in quibus actio uersatur. Quocirca ut actus hois humanus seu voltarius necesse ẽ, dicatur, ut simul habeat duas causas internas rationem uidlr, q obiectum perfecte cognoscat; et voltem, q in obiectum à ratione presentatum ex libertate consentiat. Nam involũtariũ seu involuntarius actus ẽ, q ex rebus istis causis simul iunctis fluit, i. q neq intellectum perfecte cognoscentem, sed voltem n consentientem habeat. Voluntarium multipliciter diuiditur. Primo in volitionem in spẽe & nolitionem. 2do in merũ & mixtum. 3° in purũ conditione & modale. 4to in explicitũ & implicitũ 5to & vltimo in efficax & n efficax. Volitio in spẽe, quatenus notioi opponitur, ẽ actus voltis, quo presentatũ obiectũ uelut bonum approbat, acceptat & in ipsũ consentit. Nolitio ẽ actus voltis, quo presentatũ obiectũ uelut disconueniens reprobat & recusat. Merũ ẽ voltariũ liberrimũ, quod nullam cuiusquam mali maioris, cuius vi eliciatur, causam & conditionem annexam habet. Mixtũ contra 3° Eth. 1° Vbi asserit Artes, illos, q maiorũ malorũ metu agũt, sponte agere; cũ in ipsius principium & iudicium sit agendi, et expectat id, quod agant, quamuis simplr sint inuiti. Nemo n. qcquam p se. i. sublato maioris mali metu expeteret. Dicitur aut mixtũ,

rplici noe. Primò; quia versatur circa duo, ex qbus elicitur mala, quorum unum minus, alterum maius sit. Rdo; quia constat ex voluntario & involuntario respectivis, non tamen simplici voluntario. Nam mixtum est voluntarium non absolute, sed tm respu mali maioris, cuius evitandi caa illud ut minus malum; et sic ut respectivum bonum, et non absolutum voluntas praecipit. Est itidem involuntarius actus, non simpliciter, sed respective loquendo.] respu disconvenientiae minori malo adhaerentis; quia cum volti contraria sit, minus malum per se & absolute non eligit, sed tm respu maioris mali evitandi. Unde Paulus Jurisconsultus sub tit. Digestorum; de eo, qd metus causat lege propria, quod metus caa inquit, coactus volui, dico voluisse: Eoque noe dr voluntarius, seu simpliciter non involuntarius, qa eligit minus malum, qd tm vidr respu maioris mali. Involuntarius tn rdm qd.] non simpliciter voluntarius, sed ex utroque mixtus. Purum voluntarium est, cui nulla conditio ut modus ut dies adiungitur. Conditionale, cui conditio est annexa. Conditio est caa, quae effectum seu placitum voluntis suspendit, donec illa caa existat. Conditio exprimitur coniunctionibus seu vocalis sequentibus: Si, Nisi, cum, alias, Quandiu, quando, quoad, et hisce aequalentibus. Modale voluntarium est, cui modus adiungitur. Modus generaliter est omnis illa qualitas, quae volitionem nram qualificet: Specialiter non est Voluntis nrae dispositio, qua Volito onus aliquid, tanquam caa finalis adijcitur; Ut Do tibi hoc, ut hoc ut illud des ut facias. Et sic modus est mutatio ad quandam remuneratoem ut ad impletionem loco eius, qd factum est; Ideoque non suspendit, ut conditio, sed dilucidat & clarificat volitionem nram. Modus exprimitur seu significatur vocalis sequentibus. Ut In, pro, Dummodo, Ne; et hisce aequalentibus. Voluntarium explicitum est, quando vidlt scientes neque

coacti

coacti aliqd iubemus, imperamus aut expressim approbamus. Quod Volun-
tarium seu velle, consensus explicitus seu formalis dr. Implicitum seu
tacitum voluntarium est, quando tacite quippiam approbamus seu scienter
& sufficienter aduertentes, exterioribus uerbis, ut aliqd fiat, non quidem
mandamus, sed scientes & approbantes aliqd tacendo & non contradi-
cendo fieri permittimus: Exemplo puellae, quae Iuuenem adamet, in matri-
monium cupiat, nec tamen inter se & illum matrimonium institui parentes
roget, sed hoc ipsum fieri tacens & non contradicens patiatur. Hoc uelle
dr non nolle. Id non expressim iubere, sed tacite approbando &
non contradicendo patitur. Ratio est, quia eiusmodi non nolle consensus inter-
pretatiui seu impliciti rationem induit; Estque inter uelle & nolle medium.
Non est explicite uelle, quia palam non iubet seu mandat: non est explici-
te nolle, quia expressim non refragatur, sed tamen tacens & non contradicens
in mente approbat. Eodem modo explicite uel implicite dr quippiam
uel dmr nolle. Illud contingit, quando scientes neque coacti expressim
uel palam obiecto refragamur uel contradicimus, et ne quid fiat, expressim
uetamus; Estque oppressa uolitio. Hoc uero euenit, quando obiecto expres-
sim non refragamur, neque hoc ipsum uetamus, sed tacite tamen reprobando
patimur fieri: Exemplo puellae, quae procul senem exhorrescat, nec tamen
illi uerbis expressis resistat, quo minus illi matrimonio iungatur;
sed tamen hoc fieri tacens patiatur. Quod nolle non explicite est uelle, quia
fieri expressis uerbis neque uetat neque iubet: Neque est explicite nolle,
quia palam non uetat; Eoque nomine inter utrumque est medium, dr quod non uelle.
Hinc colligas uelle & nolle iussionem & prohibitionem esse expressam;
non uelle & non nolle tacitam. Efficax seu perfectum voluntarium est,
quando posita nostra volitione actus exterior seu actus imperatus impedi-

mento

mento excluso imediate subsequtur. Quando volitio interior impedimento non obstante in actum exteriorem exit. Dixi secluso impedimento; quia si impedimentum volitioni obsisteret, nihilominus esset perfecta ex parte voluntatis; tamen ex parte exterioris actus, unde conglomeratum suum accipit, imperfecta diceretur. Ineficax voluntarium est, quando volitio nostra in actum exteriorem seu imperatum non prosilit oblata operandi commoditate. Et haec de actu Voluntatis in genere.

CAPUT XXVI.

De Violentia, metu, ignorantia, culpa, dolo, bona fide, et casu fortuito.

In proximis rebus capitibus de voluntate, libertate & actu humano in genere: supere, ut antequam species actus humani interpretemur, de ipsius accidentibus communibus pauca in medium proferamus. Accidentia, quibus voluntas libertas & actus humanus afficiuntur, sunt Violentia, metus, ignorantia, culpa, dolus, bona fides, casus fortuitus & circumstantiae horum accidentium: quaedam ab illis tribus dissentiunt, ut tria priora; quaedam consentiunt, ut reliqua subsequentia. Violentia est vis maior (in genere) extrinseca, qua natura contra ipsius inclinationem ad actum compellitur. Vis maior est impetus, qui nullo humano consilio reprimi seu repelli potest, ut patet ex tit. Digestorum de his, qui vi metusque causa fiunt. Violentia in specie seu respectu voluntatis est vis extrinseca maior seu necessitas absoluta, a qua potentiae, ut membra voluntati subdita ad actus exteriores voluntati repugnantes compelluntur. Unde Aristoteles 3° Eth. 1°. Violentum definit motu, cuius principium & causa est foris, cui nil prorsus adiumenti adferat is, qui illud facit aut patitur. Quocirca vis seu Violentia adeo voluntarium non innuit, ut hoc ipsum ex omni parte tollat. Metus

est uis maior n̄ absoluta, sed ꝯditionalis seu necitas ꝯdionalis, qua aīg nr̄ instātis ut futuri malj seu ꝑiculi cāa ita coangustatur & trepidat, ut minꝰ malū, quo maius effugiat, eligat; Ideoq; simplr̄ voltariū n̄ tollit, sed minuit: Aut tollit qdm̄ voltarium liberrimū, sed n̄ mixtū. Metꝰ digerit in ꝓbabilem se iustū, et inꝓbabilem seu leuem. Ille ē, quo timet graue malū et qdm̄ ex ꝓbabili cāa. ubi & qndo oportet. Grauis mali expta sunt: Peccatū, mors, uerbera, Infamiæ facti uel iuris, metꝰ seruitus, vincula vxoris, liberorū ꝯ ut sui ipsiꝰ de honestāo, bonorū oīum, aut eorū maioris ꝑtis iactura seu ꝑditio. Graue malū dr̄ & fit maiꝰ respū minoris, et ꝯtra. Metꝰ ꝓbabilis cadit in ꝯstātem virū, q semꝑ minꝰ malū eligat, ut maiꝰ euitet. Hic nūquā tz legi nāalj uel Diuinæ reluctari, ut aliqd bonū eueniat, ut ut aliqd ꝑiculū euitet, cū actio ꝯtra legem suscepta sit malū ut maxum. Hinc quoq; ꝯcurrētibꝰ rbꝰ legibꝰ seu ꝑceptionibꝰ opposita ꝑcipientibꝰ, suꝑiori nobis obediendū foret, cū maiꝰ malū sit, negligere mandatū suꝑioris; minꝰ uo potestates inferioris. Hinc inꝓbabilis seu leuis metꝰ, quo timet leue malū, ut tz graue; sed leuiter. ꝯ. ex leui & nulla cāa, ubi & quando n̄ oportet. Hic metꝰ in leuem & in incōstantem uirū cadit, q semꝑ maiꝰ malū eligat, ut minꝰ declinet, quod hoīem virtuosū nūquā & nusquā decet, sed potiꝰ mortē oppetere, quam semel turpitudinē admittere. Hinc Artes 3o Eth. 1o Sut qdam asserit ita flagitiosa, ut nemo ad ea pelli iure poīt, potiusq; subeūda mors grauissimis toleratis cruciatibꝰ. Ignorātia ē in creatura ittigenti defectꝰ sciæ rerū ꝑsentiū, futurarū, seu ꝑteritarū. Distrahit rplr̄;

1o

1° In ignorantiam juris et facti. 2do In vincibilem et In-
vincibilem. Ignorantia juris est defectus scientiæ juris naa-
lis vel positivi. Ignorantia facti, est defectus scientiæ
facti vel proprij vel alieni. Ignorantia invincibilis seu ju-
sta est, quam quis humana industria non pt, nec tenetur su-
perare seu vincere; Estq earum rerum dundaxat, quas quis
pro tempore et loco n tenetur scire, vel si teneatur, tn humana
industria non potest scire. Estq Ans et Concomitans. Illa e
ignorantia alicuius circumstiæ, quam si agens sciuisset, actum
non exercuisset: Expto putatoris, q in loco deserto, seu ubi n
solitum e transiri, ex arbore deiecto ramo transeuntem ani
cum occideret, quæ ignorantia licet n sit voluntaria (quia vo-
luntas in ipsam non fertur.) est tn caa actus exerciti; q si
ignorans sciuisset circumstiam, actum n exercuisset; ideoq
caat involtarium, et à toto excusat ignorantem, qa in ipso
circumstiæ cognioem, quæ ut efficiens ad actum voltarium
necrio requritur, non admittit seu tollit. Causare involtariu
est efficere, ut actus à voluntate n proficiscatur. Excusare
à toto est n tm à culpa Imprudiæ, sed à culpa versutiæ seu ma-
litiæ (quæ est dolus) ignorantem liberare, et ita ab vtraq ex-
cusationem afferre et parare. Quocirca huic ignoriæ oppo-
Culpa: consentit v° Bona fides. Culpa est diligentiæ debitæ p-
termissio: Diuiditurq in Culpam simplicem et dolum. Simplex
culpa est Imprudiæ, qua homo qnq ignoranter, qnq scienter
negligit, quod vel facere vel omittere oportet. Dolus e Culpa ver-
sutiæ seu malitiæ, qua qs ctra legem n ignorans sed spr sciens et vo-
lens aliqd admittit in damnum vel fraudem proxi ignorantis vel inviti.

Ideoq; semper à sciente et volente ꝯtra ignorantem et inuictu exer-
cetur. Hinc Iuris Coss coiter: Nemo vdr defraudare eos, q
sciunt aut volunt. Bona fides est dolo ꝯria; et ob id est simplex
et illæsa Conscia ab oi fraude et machinaoe necn à scia impro-
bati seiuncta. Contra Mala fides est Conscia læsa eius, qui
nouit, vel saltem putat factum suum iuri et æqtati n ee ꝯsenta-
neum. Præterea Culpa simplex diuiditur in Latam, leuem et
leuissimam. Illa est neglia, quam regulariter et coiter omnes
homines deuitant; qualis est eiꝰ, qui librum mutuo acceptum
extra ædes supra scamnum reliquerit: deprahenditur rbꝰ
modis. 1o Si qs dicat se non illigere, q oes hoes illigent vel illigere
debent. 2do, si quis n eodem modo in re aliena, ac in suis rebus
versetur. Hinc Latæ culpæ opponitur minima diligentia.
Leuis culpa est neglia, quam hoies n diligentissimi, sed tm diligentes
sui ordinis et professionis euitant; qualis est eiꝰ, q librum in
cubiculo reliquerit (illige comodato acceptum) ostio tn adhuc apto.
Eoq noe est consueta in rebus suis et alienis negligentia. Huic
opponitur mediocris neglia. Leuissima culpa est, quam regu-
lariter diligentissimi euitant; qualis e eiꝰ, q librum comodato
acceptum in cubiculo reliquerit, obserato tn ostio, n tn tentauerit
an obseruauerit nec ne? Cui opponitꝫ diligentia exactissima.
Ideoq definitꝫ summæ diligentiæ prætermissione: Et hæc de
ignoria Ante. Ignorantia concomitans dr, quæ actionem
ita comitatur, ut neq sit peiꝰ vel caa neq impedimentu; et ob
id, est nescia alicuiꝰ circumstiæ, quam etsi ignorans sciuisset
nihilominꝰ actum illum exercuisset. Huiꝰ ignoriæ explum est in
Venatore, q capitalem inimicum in frutice latitantem sclobeto
traiecerit, putans ee feram, que tn nihilominꝰ traiecisset, si

sciuisset; quæ ignoria nec voltarium nec involtarium caat;
et ob id actus exerciti neq accusationem neq excusaoem affert.
Et sic tm concomitanter, impartianter et indifferenter ad actum
exercitum sese ht: Non caat involtarium; quia si ignorans cir-
cumstiam sciret, nihilominus actu susciperet. Hinc Artes 3° Eth. 1°
Qui imprudens, inquit, quodlibet fecerit, nec se id egisse mole-
ste ferat, non fecit qdem ille sponte, quod ignorabat, nec minus
vel rursus invitus, cum minus agre ferat. Non caat voltarium
qui priuat ignorantem scia debita, quæ ad voltariu caandum
necrio requiritur, cum invincibiliter circumstiam agens ignoret.
2do Tunc deniq ignoria dr caare voltarium, et aliquid ob
ignoriam fieri; non si quis simplr qdpiam ignorans faciat,
sed si quis ita ignorans agat, ut actum suscipiat propter igno-
ratam circumstiam, quam si sciret, actum non proderet, quod
Notandum est singlr. Nam aliquid e aliud quempiam agere
aliquid ob ignoriam, aliud v° ignorantem 3° Eth. 1°. Potest n.
qs ignorans agere, tz id, quod ignorans fecit propt ignorantem
non fecerit: Explo illius, qui ignorans capitalem inimicum in-
fruticeto latitantem occiderit, quem si sciuisset, nihilominus
occidisset. Hinc ois, q ob ignoriam agit, ignorans qdem agit;
sed non ois q ignorans agit, ob ignoriam agit: Et hæc de Inuincibl.
Ignoria vincibilis (q injusta et Improbabilis à Iuriscoss. et The-
ologis dr et habetz) est illa, quam quis humana industria pt
et tenetur vincere et supare: Estq earum rerum, quas qs protpore
et loco tenetz et pt scire: Ideoq ppetuo cum culpa iuncta est.
Prætea nuq involtaria et invincibilis, sed spr voltaria iudicatur:
eoq nomine voltariu .i. ignoriæ volitionem ppetuo caat. A D. Thoma
dr Ignoria Consequns: Ex hac raoe, ut ego opinor, qa voltis voli-
tio

tionem ꝑpetuò sequatur, et ex eo ꝓficiscatur, cũ sit directè et in-
directè volita. Diducitur in Affectatam et Crassã ignoriam
Utriq; ꝯnexa est culpa lata et leuis; cum utraq; ꝑ culpam ꝯtingat
Illa est, in quam voltas directè fertur eam approbando et eligendo
Exꝑlm huiꝰ ignoriæ statuit, in illis, q ꝯsulto et ex ꝓposito sua sponte
qdq; ignorare volunt, ut liberiꝰ æqtati atq; ꝑcepto absq; ꝯsciæ con-
tradictione ꝯveniant: De qbꝰ Job. 21°. qui dixerũt ei: Recede
à nobis, viarũ tuarũ sciam nolumꝰ. Item psalm. 25°. Noluit illgere, ut
bene ageret: quæ Ignoria exoptata ut directè voltati allubescat,
à dolo ꝑ quam tenui discrimine distat, vel ut summũ ipsi æqparet:
Eoq; nõe neq; à tanto, neq; à toto excusat; Hinc adeò voltarium
non minꝰ, ut potiꝰ idipsum augeat, actuq; ꝑ eum gestũ ob mali de-
siderij circumstiam peiorem reddat. Ignoria crassa est, in quã
voltas indirectè ꝑ in negliam; vndè talis ignoria effluit, fertꝫ.
Vel est, quam quidem voluntas ex malitia nec eligit, nec appro-
bat, sed ex humana fragilitate, leui negotio vincibilem negli-
git superare, nolendo adhibere studium et diligentiam, quam
tenetur adhibere, ut aliquid sciat: Estq; earum rerum, quas
coiter oes sui ordinis sciunt et scire tenentur. Huiꝰ ignoriæ
exꝑlum proponitur in putatore, qui prope viam publicam vl
vicinalem ex arbore deiecto ramo transeuntem intemerit
nullâ, ut casus vel periculum euitari possit, prius facta pro-
clamatione; Quocirca excusat à tanto, ꝫ non à toto ꝑ vel
minuit voluntarium, ꝫ n idipsũ in totũ tollat: Vel quamuis à do-
lo excuset, n tñ à culpa Imprudiæ: Nam voltas cui talis ignoria
sit ꝯiuncta, ꝫ non directè feratur in actum ꝑ talem ignoriam
gestum, fertur tñ indirectè seu ꝑ ꝯsequtiã, qa negliam; vnde negliam
vnde talis ignoria accidit, vult, sed quacunq; vult caam Antem indirectè
dr et ꝑsumitur velle effectum ꝯtingtr ex causa dependentem.

Casus

Casus fortuitus est vis maior vel factum impulsum, quod nullum consilium nulla humana providentia providere potest: Cuius exempla sunt: Mors, Incendium, Ruina, hostium incursus, insolita aquarum ventorumque vis etc. Et haec de Casu fortuito.

CAPUT XXVII.

De Actuum humanorum, omniumque virtutum et vitiorum circumstantiis.

Circumstantia actuum humanorum, virtutum vitiorumque omnium sunt accidentia externa, a lege approbata vel improbata, quibus actus humanus extrinsece bonus vel malus redditur: Sortiunturque nomen et appellationem suam ex eo, quod actiones humanas extrinsecus circumstent et afficiant. Dixi accidentia externa ob causam sequentem, ut intelligas circumstantiam esse conditionem quandam extra essentiam actus humani positam. Cum actus humanus bonus vel malus esse possit ab omni circumstantia seiunctus, saltem in genere seu in abstracto considerato. Dico extrinsece bonus ex rebus causis. Prima; Ut insinuem et significem actum humanum rationalem includere vel bonitatem, vel malitiam: Essentialem seu principalem unam: Accidentalem seu accessariam alteram. Illam obtinet ex obiecto bono vel malo, quod est: Principale factum vel omissum rectae rationi conveniens aut contraveniens. Principale obiectum est, quod consistit absque accessorio suo, et a quo actus specificam suam differentiam sumit; quoque sublato, accessorium non subsistit. Accidentalem accipit ex circumstantiis legi convenientibus vel disconvenientibus: Sic Eleemosyna, quae a me datur in eum finem, ut Deus mihi necessitate presso quoque subveniat. Obtinet bonitatem essentialem, quia obiecta materia, circa quam versatur (quae est propria substantia ex qua quippiam pauperi largiamur) est bona, quippe legi naturali

et Evangelicae

et Euangelicæ queniens. Eidem actui inest quoq Bonitas acci-
dentalis, qa ipsiq circustia (q̄ ē ut ē DEVS mihi Eleemo-
synam largienti quoq subueniat.) ē bona, qppe à lege na-
turali uel Diuina approbata: Sic ē diuerso homicidiū à
homicida, ut parētis pollueret uxorem, admissū, vtramq ma-
litiam includit. Nam obctum (quod ē homini vitam ꝯtra
legem aufferre.) et ipsiq circustia (q̄ ē, ut parētis thorū
violet.) legi aduersatr. 2do Dico extrinsecè; Quia circustiarū
nulla actum humanū essiatr bonū ut malū efficit. Non n. ideo
liberalitatis actq essiatr seu ex obcto suo bonq ē, qa in ieiunio
corporisq castigaōe sit exercitq; sed ideo, qa obctum libera-
litatis legi sit ꝯsentaneū: Sic pari raōe actq furti n̄ ideo
essiatr ē malq, qa fur ille in Sancta septima suscepit; sed
ideo, qa obcto ipsiq legi ꝯtrarietr. Dico bonq ut malq, ut illigas
circumstiam ꝓbitate ut malitia sua actui humano bonitatem
ut malitiam afferre pōe, extrinsecā tn̄, ut dictū ē. Cuiq tn̄
sensq n̄ ē quasi circustia bona actui essiatr malo accidenta-
lem bonitatem superaddere poit, cū nullq actq ex obcto suo malq
alicuiq bonæ circumstiæ accessæ bonq efficiatr; non n. st mala
facienda, ut bona eueniant; sed sensq ē, qd circustia bona ut
mala actū iam essiatr bonū ut malū accidntali sua bonita-
te ut malitia meliorem ut peiorem reddere poit. Et hæc de
circustijs actuū humanorū in gnre; sequitr earūdem nuerq.
Circustiæ, q̄ actq humanos, virtes et vitia circustant, à Phis
pnpales, ad quas reliq reduci pnt statuūtr octo, seqnti uersiculo
ꝯprehensa. Quis quid vbi qbus auxilijs cur, qmdo, quando?
Ex pte caā pnpalis seu efficientis pxime traditr agentis psonæ
accidens & ꝯditio (modo in vim obctj transeat seu q̄ specificā

seu

seu essialem diffram actui n̄ afferat ⁊, utrū is scilt, q
agat Rex ut subditq: Pauꝑ ut Diues, Amicq ut Inimicus,
Vxor uel maritq sit. Hinc adulterij à Rege Barsabea
admissi circūstia ē, non ipsa ꝑsona, sed regalis dignitas.
Non igr n̄ adulteriū admittit et dr, qa à Rege sit patra-
tum, sed ideo, qa à Coniuge cū extetraneo sit susceptū.
Dixi notanter, q in vim obcti: Quia circūstia, q actū in certa
aliqua spēe seu essiali diffra gstituit, n̄ ē accidens circūstans
sed potiq caa intrinseca seu diffra essialis. Hinc tz giunx
aliquando sit accidens respu occisi mariti, tn̄ respu adul-
terij n̄ ē accidens, qa in vim obcti transit ⁊ gstituit spe-
cialem criminis alicuiq ⁊ adulterij diffram & raoem. Hinc
quoq tz in furto in aula pnpis suscepto locq regalis sit circū-
stia, tn̄ in furto, in to sacro Deo dicato, admisso, n̄ ē cir-
cūstia, sed specifica spealis vitij seu criminis ⁊ sacrilegij
diffra. Ex ꝑte caae finalis circūstia rda dat caa
nz illa, ꝓpter quā agens actū exteriorem exerceat; n̄ tn̄ ea,
q actū specificè ab alijs distinguat; sed q sit extra essiam
actq exterioris posita, et ad quam velut ad finē accidentalē
actus exterior referat, et citra quam actq exterior ille
gsistere queat: Explo vanae glae, et diuitiarū appetendarū,
ꝓpter quas studiosq trarū studijs aium adiungeret: Et
explo adulterij, ꝓpter qd qspiam res alienas gtrectaret.
Notanter dixi actū exteriorem; qa finis, q circūstia rao-
nem induit respu dundaxat actq exterioris dr circūstia;
Quia actui tm̄ exteriori accidit, q ad talem finē referat,
ut si qs furet fornicandi caa, si uo finis, q dr circūstia
ad actum interiorē voltis referat; n̄ n̄ circūstia sed ob-
iectū pnpale actus interioris; eoq nōie ꝑtinet ad essiam

actus

actus interioris, q recipiat speem à fine velut à proprio & substiali obcto. Hinc q furatur, ut moechetur, magis dr maechus, quam fur, ut sentit Artes 3° Eth. Ex pte caa naalis seu obcti datur 3ia circustia, q vocatur circa quod, n qd obctum seu maa, circa quam actus versatur ut ex qua essiatr dependet sit circustia, sed illa qntitas ut qltas, q obcto vel inhaeret, ut idipsum circustat. Hinc in furto res aliena n e circustia, sed rei alienae magnitudo vel parvitas, pretiositas ut vilitas. Ex pte caa instrumentalis dantur circustiae seqntes, nz caa sociae, mediae adiuvans, impulsiva, occasio, et instruenta. Ex pte effectus circustia, q datur, e idipsum, quod agitur, ut qd ex caa effluit; n qd ipse effectus, q essiatr et p se à caa ex obcto emergit et fluit, sit circustia: sed qa p accidens ex caa emanat, eandemq cocomitatur: Sic effusa aquae ablutio n est circustia, sed ipsa ut infrigitao vel calefactio, sanao vel aegrotao, q ex aqua supfusa p accidens ctingunt. Ex parte actus dantur circustiae 3es nz. tempus, locus, et modificao; quo vidlt tempore, quo loco & quo mo tarde ne an cito remissene an intense, scienterne vel ignoranter, dolosene vel bona fide actus fuerit susceptus. Ad extremum notes bene & male aliqd fieri, n ee humanorum actuum circustias ad sequelas ut spees: pari raoe nec nuerum, sed potius humani actus ut ipsius circustiarum iteraoem necn et multiplicaoem.

CAPVT XXVIII

De Actu humano Elicito et de Volitione quoq simplici.

Hactenus humanum actum in gnre, eiusq coia & gnralia accidentia, interptati sumus; supe ut partium & specierum interpretaoem ipsa raoe docendi suadente, suscipiamus. Diuidr aut rptr. Primo ex pte caae efficientis in Elicitum & impatum. 2do ex pte obcti, circa quod versatur, et rptr in affirmatiuum 1o & negatiuum. 2do in bonum & malum. Elicitus e voltis volitio, ab ipsa volte imediate pfecta: sic Volitiones colendi Deum, obediendi parentibus, moechandi, furandi, st actiones elicitae. Volitionis noe nolitionem quoq coprehendo voluntatis: neq n. ex alia caa imediate nolitio pficiscitur; qua ex volte nolente. Et tz nolitio n sit volitio, obctum approbans et acceptans; Est tn volitio obctum reprobans et recusans. Dico imediate ob varias caas. 1o ut notes actionem elicitam semp ee appetitiuam internam & occultam. Impatam uo aliquando internam seu cognoscitiuam, ut cognioem volitam; aliquando externam, ut ambulaoem, Comestionem, potaoem. 2do qa pprie nulla alia caa ut actu inter voltem et ipsius volitionem interueniente, a volte eliciti et pmanat. 3o qa a volte fluit absq gcursu actus impati seu exterioris, q a volte n pcedit, nisi exterioris seu eliciti actus interuentu. 4o vt notes diffram inter elicitum & imparatum q n imediate a volte, sed ab alia facultate ut illectiua ut sensitiua, n tn sine voltis impio & iussione pficiscitur. Obctum actus eliciti n e actus interior, sed finis, ppter quem elicitur ob raoes seqntes. 1a e; quia elicitus recipit a fine speem seu essialem suam diffram, qua ab alijs actibus abiungitr & distinguitur. Hinc coiter tum Theologi tum Iuriscosulti asserunt intentionem cuius scopus e finis distinguere actus: Item Voltem et ppositum deliquentis maleficia uariare & multiplicare. 2da Ratio;

Quia species actuum humanorum principaliter & fortiter considerantur, rationem voluntatis finem & intentionem; materialiter vero rationem obiectum actus exterioris seu imperati, quod respectu finis à voluntate voliti potius medii rationem suscipit: Hinc Aristoteles 3° Eth. Ille, inquit, qui furatur, ut mœchetur, magis adulter est, quam fur. 3ª & ultima ratio est; Quia voluntas propter finem tum elicitos tum imperatos actus perdit: fine non cessante & sublato, nil quicquam potest velle voluntas. Cæterum quamvis finis respectu actus exterioris sit causa extrinseca, ipsique extrinsece accedat, quod patet ex pluribus actionis furtivæ, adulterii gratia exercitæ; non tamen respectu interioris, quem specificat. Id. specialiter ab iis distinguit. Et hæc de actu elicito in genere; sequuntur ipsius partes seu species, quarum constituuntur sex: Tres ex parte finis, nam volitio simplex, intentio et fruitio: Tres ex parte medii, nam consensus, electio & usus. Volitio simplex est actus elicitorum primus, quo simpliciter finem appetimus. Dico actus elicitorum, ut notes proximum genus simplicis volitionis esse actum elicitum, non vero volitionem: Est non omnis actus elicitus volitio, sed non contra; ut Adoratio seu cultus exterior voluntatis: Deinde, quia omnis volitio simplex est actus elicitus, sed non contra, ut intentio & fruitio. Dico simpliciter, quia voluntas per illam absque consideratione et relatione mediorum appetit et desiderat finem. Respondeo ut notes nos simplici volitione non appetere media, sed tantum finem. Ea non quæ sunt ad finem id. media, simpliciter & per se sunt volita, sed propter aliud id. propter finem per relationem et comparationem mediorum ad illum. Voluntas non fertur in media rationem quod, in finem quem simpliciter voluit, fertur. Sic ergo quando Voluntas nostra simpliciter voluntatem (inquam) sanitatem vel eruditionem appetit, non applicando se ad media, simplicem volitionis finem elicere dicitur. Unde notes volitionem simplicem tantum versari circa finem, absolute

tamen

tn spectatum. Dico 1º actus, qa ut simplicium apprehensio ē 1º actus intellectus, et caa reliquorum actuum illigendi Enunciaōis vidlt & discursus: Sic simplex volitio ē caa et pnpium reliquarum & gsequentium volitionum, nz intentionis, gsensus, electionis, fruitionis, oiumq actuum imparatorum: Non n. p media in finem tendo, neq in illa gsentio, ut ex ijs vnum eligo, nisi prius fine simplr volito: Est ergo simplex volitio oium volitionum 1a Caa.

CAPVT XXIX

De Intentione.

Intentio ē actus elicitus, quo voltas nra in finem velut terminum p media acqsibilem fertur et tendit. Dico actus elicitus; ut notes oem intentionem ēe actum elicitum, sed n cōtra. Est n. simplr finem velle actus elicitus, finisq volitio; sed n finis intentio, ut medij electio, ut in media gsensus. Hinc Rusticus ætate gfectus, ingenio defectus rerum qdem sciam absolute spectatam appetit, sed eam n intendit, qa ppter extremum ætatis qd sustinet onus, et ingenij defectum, quo impeditur, sciam, ut terminum p media acqsibilem n apprehendit, neq vt talem appetit. Dico in finem; ut notes diffram inter intentionem, gsensum et electionem. Nam 1º Consensus et electio sūt mediorum, intentio vo finis alicuius. Rdo qa voltas nra, anteqm in media gsentiat, aut ex pluribus vnum, ut plura p gsequendo fine eligit, appetit et respicit finem ut terminum p aliqd medium sibi acqsibilem. Differt igr intentio à gsensu et electione, ut caa ab effu suo; Nam finis intentio parit gsensum, electionem, deliberaōem et Vsum: et cessante finis intentione cessat ois deliberaō: Et p gsequns electio & gsensus. Dico ut terminum acqsibilem, ut notes diffram inter hæc, qua nimirum intentio à simplici volitione et fruitione seiungr. Na poia volitiua

3ptr

3ptr finem. Primò absolutè & simptr, ut cum volumus sanitatem absq relatione & applicatione mediorum ad finem consequendum destinatorum: Et rdm hoc actus voltis dr volitio simplex: quo mo & dæmones et in vniuersum oes damati summum bonum appetunt. rdo mo respicit finem, prout est terminus acqsibilis, ad quem media ordinantur & diriguntur: et rdm hoc actus voltis est intentio: quo mo Cacodæmones felicitatem nequaquam appetunt. 3° mo respicit finem, prout in eo tanquam in aliquo ultimo qqescit; et rdm hoc actus voltis dr fruitio. Hinc simplex volitio dr 1us voltis actus, quo 1° & absolutè vult finem absq consideratione huius, qd sit p media acqsibilis: quamuis intentio a volitione simplici distingtr tanquam effectus a sua caa. Insup n ideo sanitatem intendimus, quia eam simptr volumus; sed insup qa p medicamenta tanquam p media debita et proportionata ad illam tendimus. Ad extremum hic notabis, qd finis intentio hois propria sit, ideoq brutis nulla ex pte queniat. Nam intentio significat & qnotat ordinationem alicuius in finem à volte p illectum institutum, q supponit cognitionem seu perceptionem perfectam finis, necn rationem eiusdem formalem & proportionem mediorum, tam ad vltimum, quam ad intermedium finem; quæ cognitio perfecta cum sit rationis propria, necrio quoq intentio finis in solum hoiem cadit, et n in bruta, quæ quamuis finem passiuè seu maatr intendant, velut sagitta a sagittante emissa, p fixum scopum tn formatr seu actiue, seu intentione existente in sagitta, sed in sagittante, q solus cognoscat et apprehendat mediorum proportionem, et ordinem ad finem n tamen sagitta. Et hæc de Intentione.

Caput 30.

CAPVT XXX

De Fruitione et Consensu.

Fruitio ē actus elicitꝰ, quo voltas nr̄a in quodam ꝯuenienti ꝑ raōem cognito ut amato tanquam vltimo conqescit, siue rocipsum actu possideat, siue non. Dico actꝰ, qa fruitio ē actualis fruitio, eius bonitatem cuiꝰ voltas desiderat. Dico ꝯuenienti: qa nil fruimur, nisi eo, qd appetenti sit ꝯueniens. Rdo; Quia ex fruitione seu boni acqsiti possessione animi delectaō, q ex disconuenienti non accidit, elicitur. Dico ꝑ raōem cognito; ut illigas fruitionem ēē rplicem: Sensitiuam vnam; raōlem alteram: Illa est, qua appetitꝰ sensitiuꝰ ꝑuenit in finem partem cognitum n̄ cognoscendo tn, qd & qd sit vltimꝰ finis speciei uel naā debitꝰ: Ideoq; æquè attribuitꝫ brutis atq; homini Auctore D. Aug. lib 80 3 quæst. Vbi dicit frui cibo aut alia voluptate n̄ absurdè æstimari et bestias. Raōlis fruitio ē, qua voltas ꝑuenit ad finem, in quo tanquam vltimo qescit, cognoscendo qd sit vltimꝰ finis speēi & naā suæ debitꝰ, q est ꝓpria soliꝰ hōis, q solꝰ vltimi finis raōnem illigat. Dico amato; qa oīs fruitio fit & ꝯtingit, cum eiꝰ quo fruimur, ꝯplacentia q est oīs delectaōis ja caā. Dixi tanquam vltimo. 1o ut notes nil nos ꝓpriè & ꝑfectè frui in eo, qd sub raōe vltimi finis apprehenderimꝰ. Fruitio n. est vltimum, qd à volte appetitur. Ad eā n. oblinendam oīa exqrimꝰ media et inqsita dirigimꝰ. Rdo qa ijs, q tanqm media ad finem ordinamꝰ, n̄ fruimur, sed vtimur. Vnde D. Aug. lib. 1o de Doctrina Chana Et lib. 3o de Trinit asserit: frui nil aliud ēē, quam amore

inhærere

inhaerere rei, propter semetipsum non ordinando eam ad aliud.
Dico sive hoc ipsum (vid); Quia fruitio hic non sumitur pro appetitu
reali possessione et perceptione bonitatis in re appetibili; sed
pro voluntatis delectatione, complacentia & quietudine in aliquo volito
velut ultimo, tamen ultimum revera non sit, sed tantum voluntatis nostrae consti-
tutione. Ratio; Quia homo potest delectari aliquo, tamen actu non possi-
deat. Unde amans oblectatur recordatione absentis boni. Frui-
tio itaque pro quietudine voluntatis in aliquo volito tanquam ulti-
mo sumpta dividitur in falsam & veram. Illa est, qua Voluntas
quiescit in aliquo tanquam ultimo, quod tamen ultimi finis ratio-
nem non obtinet: Sic avarus impoenitens quiescit in divitiarum
possessione contra legem rationis, quae dictat in solo fine, quod vere
ultimus sit, esse quiescendum. Hinc Salom. proverb. 11° Qui con-
fidit, inquit, in divitijs corruet, haec. Vera fruitio est, qua anima
rationalis quiescit in fine revera ultimo, et Virtuti, qui est solus Deus.
Et haec de actibus elicitis circa finem; sequuntur Eliciti
qui circa medium occupantur; quorum sunt tres; Consensus, Electio
& Usus. Consensus sumitur triplex. 1° Generatim pro quacumque
volitione, qua voluntas aliquid velit, ita ut hoc generali sig-
nificatu volitionem simplicem, Intentionem et caeteros actus
elicitos comprehendat, in universum omnes. Ratio Speciatim,
quatenus a volitione simplici & reliquis elicitis actibus distinguitur:
Et sic speciatim acceptus consensus nil aliud est, quam volitio alicuius rei,
cui tanquam medio ad finem propositum consequendum ordinato adhaeret.
Dico Volitio, quia omnis consensus specialiter acceptus, essentialiter est Volitio; sed non
contra. Prioris membri ratio est; Quia Jurisconsultorum approbatione
consensus dicitur; quoties duorum voluntates in unum concurrunt, utraque parte

Sciente

sciente et approbante. Hinc Vlpianus sub Tit. de pactis:
Consentiunt ij, qui ex diuersis animi motibus in vna sentiam recur-
runt, quod citra volitionem nunquam euentum est ut euenit: Est
igitur omnis consensus volitio, et quidem voluntatis nostrae interna. Posteri-
oris membri ratio est vel potius Veritas ostenditur Exemplo volitionis
simplicis, qua foelicitatem simpliciter appetimus, quia volitio non est consen-
sus in specie acceptus, cum hic mediorum, illa vero finis appetitio sit.
Dico cui tanquam medio, ut differa, qua ab alijs voluntatis motibus,
abiungor, notetur: Est consensus namque non intentio, neque simplex voli-
tio, sed eiusmodi voluntatis nostrae motio, quae sit applicata & determina-
ta ad certum aliquod medium, quod pro praesenti tempore et loco, pro consecuti-
one finis praestituti suscipiendum est. Vnde colligas velim, forma-
lem consensus rationem esse voluntatis nostrae actum elicitum ad certum aliquod
medium pro consequendo fine applicatum: Et ob id à volitione distingui
tanquam speciem à suo scilicet genere, ab Intentione vero tanquam
effectum à sua causa: Necessum non est, ut prius per aliud in finem
velim tendere, quam volitionem ad medium aliquod applicem.
Consensus digeritur ut diuiditur in Consensum explicitum seu ex-
pressum et consensum implicitum seu tacitum: Explicitus seu ex-
pressus est, quando volens actiue et expressim actum voluntatis ad
factum tanquam ad medium determinat, eumque ore, verbo et nutu
declarat. Implicitus vero seu tacitus consensus est, quando ratio
sufficienter aduertit super aliquo obiecto seu facto, cui contradi-
cere aduertentis interest, eidem non contradicit, neque repugnat, sed
idipsum fieri patitur: ob quam non repugnantiam seu non contra-
dictionem sufficienter aduertens consentire praesumitur: Iuxta
coem illam consultorum regulam: Qui tacet consentire videtur.

Qua

Quae tn̄ cōis regula vera n̄ ē in casu seu actu ad tacentis vti-
litatem uel cōmodū n̄ spectante: Vel in quo loq et ꝯtradicere
piculosū, verecūdū et scandalosum ēēt: Vel in actu seu nego-
tio, qd nr̄a ꝯditione neq impedire neq et ꝓmouere possemꝰ.
Consensui ꝯtrariant vis, metꝰ, dolꝰ, et error. Vnde Iurisco-
sulti; Nil cōsensui tam ꝯtrariū ē, quam vis et metꝰ. Item et
n̄ vdnr ꝯsentire illi, q scilt errant. Et hac d fructione & Consensu

CAPVT XXXI.

De Electione Consilio & vsu.

Quid sit gtis Electio?

Electio ꝛplr sumitur. 1° Gn̄ratim ꝑ motu seu actu volū-
tatis, quo inter duo opposita (q siue media sint ad vnū,
uel ad diuersos et oppositos fines sentia, siue mediorū finis
nil interest) vnū ꝑaccipit altero postposito: Et sic electio
illa gn̄ratim sūpta, nil aliud ē, quam libera volitio, seu libere
velle, de quo supiꝰ seu supiori cap. 25° De Volte eiusdem
libertate. 2do sumitur speatim ꝑ actu Voltis, quo ex mediis
vnū ꝑaccipit: Et sic speatim accepta Electio nil aliud est
quam volitio, qua ex rbꝰ ut pluribꝰ mediis ꝑ consultationē
praecedentem inuentis in vnum, vel in plura, qbꝰ finē ꝑpositū
eligens attingat, consentit altero ut aliis recusatis. Concor-
dat Artes lib. 3° Eth. cap. 2°. Vbi appellat electionem vo-
luntariū ꝑcōsultatū in cap. 3tio Appetitionē ex deliberaōe
natam circa ea, q st in nr̄a potestate. Dico Volitio, ut notes
oēm electionem involuere volitionem, sed n̄ ꝯtra. Volumꝰ n. et

Quid specialis sit Electio?

appetimꝰ

appetimus impossibilia, puta corporis immortalitatem, Histrio-
nes et Reges vincere; quod tamen non eligimus assertore Arte 3° Eth.
cap. 2°. Nam haec in nostra posita non sunt potestate, finisque rationem
induunt. At vero Electio dundaxat mediorum est, et non finium.
cap. 2do eiusdem lib. Dico ex rebus aut pluribus. 1° Quia electio
seu optio denotat comparationem et relationem rationis, vnius medij ad
alterum, quod per electionem praeaccipiamus. 2do Quia vnitas opponitur
Electioni, cuius oppositum Dico, obiectum sit mediorum pluralitas,
vel saltem dualitas. Dico medijs; quia ea dundaxat eligimus pro-
prie, quae ut media ad finem consequendum destinata, aio apprehenderi-
mus Artes dictis locis. 2do; Quia Electio dundaxat est possibi-
lium pro loco et tempore praesenti amplectendorum, quibus finem conse-
quamur. 3tio; Quia simplex volitio et intentio sunt actus finium
propriorum, Electio vero mediorum dicto cap. 2°. Hinc foelicitatem
quae finis vltimi rationem induat, non eligimus, sed eam per media in-
tendimus Dico per consultationem inventis ob 4. causas. Ita est; quia
Electio consequitur et excipit Judicium rationis super eligentis contin-
gentibus: Atque ratio super incertis velut contingentibus nunquam Judi-
cium profert, absque inquisitione et deliberatione antecedente. Accedit
eo, quia antequam quis ex pluribus vnum tanquam medium pro consecuti-
one finis eligat, necessum est, ut rationem finis praestituti prae-
noscat, et comparationem mediorum, quodnam ex pluribus alijs praepo-
nendum sit, in ordine ad finem, ex quo mediorum ratio dependet,
suscipiat. Hinc Artes 3° Eth. cap. 3°. Electio inquit, sit ne-
cesse est appetitio eorum, quae est nostra sunt potestate, cum antegressa est
deliberatio, seu consultatio: Jamvero talis mediorum comparatio est ipsa

mediorum

Consultaõ; cũ nil aliud sit, Calculo Moral. Philosoph., quã diligens exqsitio rerũ à nobis factibiliũ in ordine ad finẽ, et qdm futurarũ contingentiũ in nr̃a potestate sitarum, qbus ad finẽ tanquam medijs pueniamꝰ. Hinc Artes dicto cap. 3°: Qui ꝯsultat, inqt, seu ꝯsiliũ init, vdr̃ q̃rere jam caam (q̃ sit in Inuentione seu Consultaõe vltima, in executione u° prima.) qd n. in retexendo postremũ ẽ, id in agendo primũ. Hinc eodem cap: Tunc desinit, inqt qspiã q̃rere et Consultare, cũ in se ipsũ jum pnpiũ redegerit. [.] primã caam ꝯsultando et deliberando inuenerit, ꝑ quam ad finem ꝑducatꝫ. Atq hæc caa in deliberaõe vltima, in executione u° prima ẽ illud ipsũ mediũ, cuiꝰ bnficio finẽ exoptatũ nanciscamur teste Expientia. 2da caa, ut significem electionẽ n̄ oĩ animãti ꝯpetere, neq cuiuis homini, sed pueritiæ annos tm̃ supgresso, utpote q de rebus futuris solꝰ cõsultari q̃at; eoq nõe neq Brutis neq ꝓprie pueris, q mediorũ ad finem nec ordinem nec finis raõem, nec ꝓportionẽ, intermedia, ad finem illigant, conuenire; tꝫ eiꝰ, qd voltarie fit, et eiꝰ qd sponte pueri et bellua sint participes. 3tia caa, ut notes id tm̃ ẽẽ eligibile, qd ẽ consultabile, cũ sint idem, eiusdemq raõis 3° Eth. cap. 3°. Jam u° consultaõ dundaxat ẽ de incertis cõtingentibꝰ indeterminatis; et n̄ de æternis, q̃ semꝑ eodm, necitate naa, et rato eiꝰ cursu fluũt et contingunt: neq de fine, sed de illis tantũ, q̃ ad finẽ cõsequndũ conducũt; neq de ijs, q̃ casu fortuito eueniũt, neq ut à nobis fieri neq obtineri pnt teste Arte cit. locis: Ergo neq electio sit sup certis et determinatis, sed

tm̃

tm sup incertis contingentibus singularibus in nra potestate
gstitutis. 4ta vltimaq caa, id tm, ut notes, ee eligibile,
qd prius incognitum fuerit, qa solu ignorantis e Consultare, et
p inqsitionem seu cosultaoem ad mediorum certitudinem puenire.
Sed obijcies fortasse: Consiliu seu Consultao Deo. Per. Opt. Max
et tribuitur; ergo gsiliari n tm, modo e ignoratis, sed et pscien-
tis media. Ans pbat S. Pauli de Deo ita asserentis; qui opat
oia rdm consilium voltis nrae. Ad hanc obiectione respondeo: Con-
siliu cit. to ab Apto p setia atq bnplacito DEI summi, et n p inq-
sitione et collatione mediorum, neq p discursu p ysdem summi.
Dico in vnu et qdm absolute et simplr n addendo, qd sit melius,
siue optimu, ut notares Electionem n tm modo uersari seu occu-
pari circa media inaequalis bonitatis, sed et circa ea, q scilt aequa-
lis bonitatis raoem suscipiunt. Voltas n. nra ex plenitudine liber-
tatis, ex aequalibus medijs vnu paccipe pt, alijs posthabitis: tz ex me-
dijs, q bonitate et aptitudine disparia sint, semp ad finem gseqn-
dum aptius, melius et optimu eligat 3° Eth. cap: tam rdo, quam
3tio. Dico consentit, ut notes ppetuo Electionem ee gsensu in
vnu ex pluribus mediu; sed non gtra. Na consensus n semp est
Electio, sed tu deniq, si plura media gsentienti sese offerat.
Hinc si vnu dundaxat p inqsitionem fuerit inventum, tunc
idipsu voltas n eligit, sed in idipsu simplr tm gsentit: Et sic
eligere semp e Consentire; sed n gtra, ut dictum est: Et ob
id Consensus prior e Electione, q nunquam cosistat absq illo, tz
bene gtra. Dico alijs recusatis; quia Electio e deliberata ac-
ceptio vnius medij prae alijs. rdo quia Electio uersatur seu

occupat

occupat circa medium non absolute spectatum, sed relative, quatenus alteri ut reliquis est anteponendum, ratione ut solius complacentiae, ut ratione melioris bonitatis et maioris aptitudinis. Et haec de Electione et Consilio dicta sufficiant; sequitur iam in subsequentibus Usus: qui rectius sumitur. Primo sumitur generaliter pro cuiuslibet potentiae ut Instrumenti ad obiectum ut ad actionem suam applicatione: et in hoc generali significatu omni omnino creaturae convenit; quae in omnibus suis actionibus aliquo instrumento utatur. Secundo Usus sumitur specialiter pro actu voluntatis elicito: Et sic sumptus nil aliud est, quam volitio, qua voluntas nostra medium iam electum ad operationem in ordine ad finem consequendum ordinat, assumit, atque per potentiam sibi subditam applicat. Dico volitio, quia Usus essentialiter, et ob id necessario & semper est volitio; sed non est contra. Nam plurima volumus pro quibus assequendis medium ad operationem non accommodamus: Sic piger assidue deposcit bona Minervae, cui tamen exosa est crebra librorum lectio: sic tritum id adagium: Felis amat pisces sed aquas intrare recusat. Dico electum medium, quia Usus tanquam effectum, consequitur consultationem, electionem atque Consensum, tanquam causas antecedentes, unde pendet et proficiscitur. Respondeo Quia Usus est causa media inter Electionem, et inter exequutionem finitam. Unde secernitur ab actu imperato, qui sit et ipsa Electionis executio, ut opus executionem excipiens et consequens. Dico in ordine, quia uti seu Usus importat atque involuit medio tanquam causae ad alterum velut effectum suum ordinationem. Hinc quoque differunt uti et frui: quia illud motum voluntatis ad finem, veluti ad terminum ad quem. Hoc vero quietem & delectationem per usum denotat acquisitam. Ad extremum dico assumit & per potentiam quod Quia quotiens quopiam utimur, toties idipsum in facultates nostrae voluntatis

assumimus

assumimus Teste D. Aug. lib. 10 de Trinit. Ad 2do Quia applicare instrumentum ad aliquam actionem nihil est aliud, quam uti: Atqui potentia subdita voluntati est instrumentum, quod ad actionem voluntas nostra applicat perficiendam. Ex particulis et voculis definitioni scilicet insertis, et ita dilucidatis perspicue colligis, uti proprie acceptum soli convenire homini, qui rationis inter cætera animantia solus sit particeps, quique mediorum inter se ordinem, relationem, ultimamque finis rationem intelligat solus. Hinc D. Aug. lib. octuagesima 3tia quæst. uti patet, inquit, nil nisi animal rationis scilicet particeps. Et hæc de actibus elicitis hactenus dixisse sufficiat, sequuntur iam in sequentibus actus imperati.

CAPUT XXXII.

De Imperio voluntatis, eiusque actu imperato.

Hactenus de actu elicito voluntatis, superest ut de actu imperato disseramus. Verum cum intelligentia actus imperati dependeat à cognitione imperii, quod voluntas nostra in aliquot potentias sibi subditas ante interpretationem actus imperati pauca in medium proferre constitui. Imperium voluntatis nil aliud est, quam ipsius (nempe voluntatis) præceptio, cui potentiæ subditæ pro tempore et loco in aliquibus necessario obediunt, nisi ab extrinseco impediantur. Dico præceptio obsequentem causam; Ut scilicet intelligas proximum genus imperii esse ipsam præceptionem, et non simplicem volitionem: Omnis enim præceptio est volitio, sed non contra. Cum multa nostra voluntas velit & nolit fieri, quæ tamen non præcipiat vel vetet. Dico potentiæ; ut notes voluntati nostræ non unam dundaxat, sed plures potentias subesse, nempe intellectum, appetitum sensitivum, sensus tum interiores tum exteriores, potentiam denique locomotivam. Imperat enim nostra voluntas intellectui; Quia ostenso et cognito fine

illi

illi p̄cipit, ut scilt deliberet, de medijs, q̄bus finem ꝯtingere pos-
set, consultet. Imp̄at appetitui n̄ro sensitiuo; quia desideria
tristitias, timores, et cæteras pāoes appetitꝰ sensitiui ad raōis
regulam reuocat, et intra ipsiꝰ gyrum coërcet: quod aut ap-
petitꝰ sensitiuꝰ volti et raōi sit subditꝰ patet ex Arte, q 1o
Polyt 3o asserit, aīm in corpꝰ Dn̄icū imp̄iū obtinere; mentē
in appetitū, q p̄turbāoni subiacet, regiū et ciuile. Imp̄at sen-
sibꝰ n̄ris, q̄a eā p̄cipiente oculꝰ ab octa Imagine, Auris à voce,
lingua à sermone, nares ab odoriferis, manꝰ deniq à tactibilibꝰ
sese abstrahūt et abstinent. Hinc D. Aug. lib 14 de ciuit. Dei
cap. 17o. Imp̄at, inq̄t, aīꝰ, ut moueat manꝰ. Hinc quoq Iobꝰ
Pepigi fœdꝰ cū oculis meis, ne q̄dm cogitarem de Virgine.
Dico in aliq̄bꝰ, ut notares p̄dictas illas poīas volti n̄ræ sub-
ditas imp̄io voltis ita obsecundare, ut actꝰ speīei dūdaxat
consentaneos et nūqua ꝯtrarios exerceāt: Et sic p̄dictæ poīæ
volti subdūt cū quadam moderāge) quoad exercitiū et n̄ quoad
specificāoem contrariorū actuū. Hinc voltas suo Imp̄io n̄
p̄t intellectū eo cōpellere, ut p̄n̄pijs app̄henis et cognitis n̄ p̄beat as-
sensū et ab ijsdem dissentiat; talis n. actꝰ ē speīei contrariꝰ.
Potest tn eūdem à p̄n̄pio (inquā) exercitio cognoscendorū p̄n̄piorū
et ab actu assentienti auertere; et ob id exercitiū alteriꝰ rei
cōtemplandæ, si n̄ directè saltem indirectè p̄trahere, ut ꝯstat
ipsa exp̄ientiâ. Dico p̄ tempore et loco, ut notes voltem n̄ram
in poīas sibi subditas n̄ plenariā et absolutā (qualē scilt
DEVS in creaturis) sed ad certam māam, ad certū tempus, et
ad certū locū timiditatem potestatem obtinere. Hinc voltas

n̄ra

nra appetitu sensitiuu n pt ita coercere, ut oi loco et tempo-
re ab omni dis boni sensibilis appetitione, ut à primis motibus
sese abducat; sed tantumodo ut ut hoc to, ut hoc tempore
ab hoc ut illo bono ut à secudis motibus abstineat. Dico subdi-
tæ, ut notes Voltem ad executionem pceptionis suæ impando
n compellere poe, nisi poias sibi subiectas et subditas. Quod
gstat Explo poiæ scilt vegetatiuæ, quæ volti neq subiace-
at, neq et obtempet: Cum ex volitione & nolitione Voltis
corporis alterao, generao, formao, et corruptio n depende-
ant. Hinc Lucæ cap. 12° Christus hisce uerbis: Quis urum,
inqt, cogitando staturæ suæ ut cubitu, ut latu unguem
adijcere pt. Dico necrio, qa voltas e illectus, aliarumq poiarum, eo-
rundemq actuu Domina et Regina adeo ut eius volitioni ut nolitioni
resistere nequeant, sed impata citra mora exequat testante Expi-
entia. Vnde D. Aug. lib. 14 de ciuitate DEI cap. 17. Impat aiq
ut moueat manus, et tanta e facilitas, inqt, ut vix à seruitio discer-
natur impiu. Dico deniq nisi impediant; vt notes poias ut maxe
Volti subditas, n poe obtempare, si debitæ bonitatis defectu labo-
rent, ut à supiori et fortiori quadam caa impediant: Et hæc de
Impio Voltis, vnde pficiscitur actus impatus p hac vice siue p hac
lectione dixisse sufficiant: seqt iam ipse actus impatus, q nihil aliud
e, quam volitionis vt nolitionis nræ p poiam volti nræ subditam
et p eiusdem exteriora mebra uel instruenta facta executio.
Hinc ut qspiam actus impati actionem sibi vendicet, reqrit pri-
mo ut voltis nræ sit actus. rdo ut ex actu elicito fluat: Et sic
ut nra Voltas hoc ipsum primo voluerit (inquam) prius voluerit

uel noluerit.

ut noluerit. Itio ut voltas poiæ sibi subditæ actus voliti execu-
tionem impârit. Hinc actus impatus dr is, q immediate à poijs sub-
ditis volti, pcedente tn illius imperio, pficiscitur. Unde Intellectio
visio, Auditio, locutio, sessio, deambulatio, et hisce cosimiles
tum deniq actus impati raoem suscipiunt, si à nra volte fuerint
impatæ et pfectæ; secus aut, si à volte eiusq consensu n pcesse-
rint, quemadmodum e visio, auditio, locutio, comestio et potatio,
Infantis, amentium à Cacodæmone exagitatorum: Item oes motiones
seu motus primo primi, q consensum et electionem voltis nræ ante-
uertunt. Hinc quoq eodem argumento supius pposito, generao,
Corruptio, et alterao humani corporis n sit actiones impatæ, qa
pficiscuntur à poia vegetatiua, q volti & raoni nræ n obedit, cum
eorum imperio n sit subdita. Actus aut impati cum sit obctum, à
quo spem seu essialem sua diffram sumit, est oe id, circa quod
actus exterior occupatur: sic fortitudinis actus impati exterioris
obctum e periculum mortis. Liberalitatis pecunia: Temporantiæ cibus et
potus. Ad extremum hic obserues, quod actus exteriores seu impati
sint quasi signa siue notæ, qbus voltas nra internum animi nri
habitum, necnon internam volitionem testatur, et qbus velut in
speculo animi, imaginem contueri et cotemplari liceat. Hinc quoq
Artes in Rhetoricis ad Alexandrum. Cum de spee; sermones lau-
dandi inqt ee ingeniorum & morum uelut iagines: Alludit coe
illud pueribium; Effæminatorum effæminata e orao. Vox statim
pbat hoiem: Neq n. qsqua psuendus e dicere, quod n prius mete
agitauerit iuxta Iuris cosultum in lege lateo 55, sed tubero
de supellectile legata. Hinc Ecclesiasticus cap. 10°, n amictus
corporis, ritus dentium, et ingressus hominum denunciant de illa.

Cui

Cui ꝯsonat quoq Iurisconsultorũ cõis regula; qualẽ te inuenio, talem te iudico. Et hæc d actibꝰ Elicitis atq imꝑatis hactenus dixisse sufficiat nobis.

CAPVT XXXIII

De Altera scilt diuisione actus voltis, qua diuiditꝫ in actum bonũ atq malum: Et 1º de actu bono eiusq partibꝰ essialibꝰ.

Hactenus exposuimꝰ primam actus humani diuisionem, qua scilt in actũ elicitum et imꝑatũ; seqtur nũc rda, qua in bonum & malũ digeritur. In actu humano bono ꝯsidero 1º Essẽtiam. rdo accidentia: Actꝰ humanꝰ bonꝰ essiali defiõne definitur. Est volitio boni ad rectam raõem suscepta, ut q nulla lege ob se, ut ob suas circũstias ꝓhibetur. Dico volitio boni ob rplicem caam. 1a ẽ; Quia ois actꝰ humanꝰ bonꝰ ꝑ se ẽ volitio boni; ꝫ n ꝯtra. Vt volitio boni, fortitudinis scilt, Tempãtiæ, liberalitatis uel Iustiæ cũ circũstia malâ. Itẽ actus adolescentũ, qbus n insit illectio: Differt itaq actus bonus à volitione boni velut spees à suo gnre. rda caa ẽ: Quia actꝰ quantũuis ex gnre entis, et ex obcto bonꝰ, legiq cõsentaneus, nisi quoq sit volitꝰ raõem actus humani sibi vendicare nullo mõ pt. Hinc actiones Iustæ, tẽporatæ, liberales largitiones dementiũ; item puerorũ actꝰ humani bonitatem n ꝯtinent in se. Dico suscepta ad regulã raõis ob 4tuor seqntes caas; Quarũ 1a ẽ, ut significem illectũ oportere pnouisse regulã, ad quam volitionem suã boni ꝯformet, antequam actũ humanũ edat: Quæ regula nil aliud ẽ, quam Idæa et quasi forma et caa sui regulati. Vnde nullꝰ pictor imaginem, ad alterã,

quam

quam mente ut oculis suis nunquam perspexerit, conformare potest.
Hinc quoque Artes lib. 2do Eth. cap. 6to asserit ad omnem virtutis
actionem requiri non solum voluntatem, sed et scientiam et constantiam. Unde
notes actum hominis rationem vel contra legem invincibiliter ignora-
tam gestum non fore humanum, nec laudabilem neque vituperabilem,
saltem respectu legis ut circumstantiae invincibiliter ignoratae; et
quidem ob hanc solummodo causam; quia actus humanus supponat
legem praecognitam, ad quam per intellectum et voluntatem regulatur & confir-
metur. Regula autem illa nil aliud est, quam dictamen rationis, seu
lex naturalis, omnesque propositiones ex eâ immediatè & necessario sequentes
uti sunt praecepta Decalogi: Vel mediatè & contingenter perfectae:
quemadmodum sunt leges Regum atque principum positivae. Ratio ut sig-
nificem nullum actum moraliter bonum, formaliter fore bonum, nisi ab intellectu
ad rationem seu legem naturalem sit accommodatus. Unde sequitur, quod quis-
piam possit iustum agere materialiter, tamen nullatenus sit iustum forma-
liter teste Arte lib. 2do Eth. cap. 6to: sic quoque si quidquam
rationi ut conscientiae conveniat, malum dicitur, veluti quoque est; Ad Rom.
cap. 14. tamen materialiter sit bonum; veluti est actus in se et ex obiecto
suo bonus, quem quis putaverit conscientiâ erroneâ esse malum. 3°
quia essentialis ratio et principalis pars cuiuscumque actus moraliter scilicet
boni est proportio et convenientia ipsius ad rationem et legem naturalem.
Unde D. Dionysius lib. 4to de Divinis nominibus: Bonum hominis, inquit
est rationem rationem fieri et esse. 4to & ultimo: quia omnis actus
malus est inter obiectum & rectam rationem ut solummodo errantem
disconvenientia ut dissimilitudo. Hinc omnis actus rationi ut mini-
mum erranti dissentaneus est malus, tamen ex parte obiecti sit bonus. Dixi
in definitione recte a regulam, ut notes non satis esse ad

actus boni

actus boni essiam, ut scilt sit gsciæ (quæ quoq rao dirigens est.) gueniens atq gsentaneq, nisi quoq sit rectæ raonj .i. gsciæ n erranti gsentaneq. Hinc volitio boni cu phibitâ aliquâ circumstia nullo modo bona e, uel bona dr, neq actus boni raoem induit. Hinc quoq actus raonj erroneæ .i. gsciæ erranti gsentaneq et gueniens bonitatis moralis raoem n suscipit, tz à gscia erronea reputetur, et ex pte obcti sit bonq, quemadmodu e Liberalitas Justia ut fortitudo infideliu in honorem Idoli sui ab ijs exercita. Actus igr bonq in gnre ita definitq dr à Theologis meritu, quod nihil aliud e, quam actus, quo ppter suam rectitudinem, siue guenientiam cum recta raoe aliquid à Deo ut ab hoe pmeremur. Hic obiter notes velim actum huanu bonu 3plicem bonitate in se gtinere poe. Prima e; Bonitas entitatiua seu naalis. 2da e bonitas ex obcto, quæ det spem seu essialem suam diffram actui humano. Tertia e Bonitas quæ ex circustijs annexis bonis oritur. Ex his pdictis gstat ptem actus boni maalem ee obctum boni; ptem uo formalem ee obcti boni et voliti regulationem seu gfirmaoem ad recta raoem. Obiectu bonu dr id, quod legi et raonj e gsentaneu siue gueniens. Hæ duæ ptes giunctim ad actus humani bonitate requiruntur, adeo, ut si vna earu desit (quod fit circustiæ alicuiq malæ accessione.) actus humanq dici nullatenq poit. Bonu n gstat ex integra caa: Malum uo ex singularibq defectibq Auctore pdicto D. Dionysio cap. 4o. de Diuinis noibq. Hic tn obiter obserues velim, vt actus in seu ex gnre moris bonq dicatur n ee necrium, ut oibq bonis circustijs vestiatur seu exornetr, alioqn gentes, infideles nil qcqua boni opati fuissent, qd dicere

absurditate

absurditatem referret, sed ne prohibita circumstantia cuiusq; accessu deformentur. Hinc infidelium liberalitates cateraq; actiones justæ moralr. ∫. ex gnre moris vel ex obiecto bonæ st, tz in DEVM creatorem, quem n agnoscunt, n referantur et dirigantur, modo in honorem Idoli ab ijs n exerceantur: Rao huius hæc est; quia ut actus in gnre moris bonus dicatur, nullo modo requiritur actualis relao in DEVM, sed tantumodo aptitudinalis seu poialis, quam actus humanus obtinet, si ipsi nihil insit, et accedit quod recta scilt raonj aduersetur. Et hæc de actu elicito (Dico) bono dixisse sut satis.

CAPVT XXXIV

De Partibus subiectis seu speciebus actus humani boni &c.

Actus humanus bonus ita in gnre definitus diuiditur in bonum rdm qd, et bonum simplr. Ille non e is, q ex pte obiecti mali uel alicuius circumstantiæ mala, malus dr: Cum eiusmodi actus nulla raoe bonus dici poit, sed q respu. ∫. defectu alicuius bonæ circumstantiæ uel bonitatis debitæ (quæ e gra gratum faciens) imperfectior est, quam ut per eam vltimam perfectionem seu summum bonum psequi possimus, ut e ois actus in gnre moris, uel ex pte obiecti bonus ab Infidelibus ut Chano qdem hoie, sed extra Dei gram constituto, exercitus: Drq meritum à Theologis rdm qd, seu de congruo, cui ex quadam congruitate seu raois conuenientia debetur aliqua merces temporalis. Hinc ille versiculus.

Quæ cum mortali bona fiunt, dant bona terræ
Cor faciunt humile et minuunt tormenta gehennæ.

Actus bonus simplr e is, quo vitam æternam promeremur et dundaxat

dundaxat ab eo exercetur, et fit, q peccati mortalis expers, et in gra DEI gstitutus fuerit: Drq meritum simplr seu meritu de condigno à Theologis oibus. Et hæc de actus boni essia, eiusq partibus tum essialibus, tu subiectis seu speebus; sequuntur iam accidentia.

CAPVT XXXV

De Accidentibus actus boni, quorum constituuntur quinque.

Accidentia, quæ actu bonu gsequuntur, sut bonitatis ipsius augmentum, Laus, Honor, Reuerentia et Merces. Actus humani bonitas fit auctior et amplior ex varijs cais. Primo ppter maiorem obiecti bonitatem: Melioritatem aut obiecti n metiaris melioritate entis naalis, sed entis moralis. | uel legis ut gsilij melioris pfectiorisq bonitate. Nam cu actus exterioris bonitas in voltem; et gtra voltis bonitas in actu exteriore redundet, quo qs pstantiq nobiliusq gsiliu uel pceptu elegerit, eo melior et pfectior, cu ipsa voltas tu ipsius actus fuerit: Explo duoru, quoru vnq Virginitatem; alter vero matrimoniu amplexus fuerit: Vel et explo viduæ 2° dudaxat minuta in Gazopsilaciu mittentis, quæ plus oibus Pharisæis, Scribis, alijsq diuitibus offerebat DEO, qa totu victu, seu tota sua substiam in Gazopsilaciu et sic oia, quæ de sua penuria habebat, mittebat: Diuites u° n totas facultates suas, sed tm ex eo, qd supfluebat Marci vi°. sub finem. 2do Actus bonus fit melior ppter finem et terminu quem realr assequatur et attingat, cum ois opao copleatur, et pficiatur termini sui gsecutione: Et sic volitio boni, quæ

exteriori

exteriori ope bono ꝯpletur melior est eâ, quæ terminũ suũ ñ pertigerit. Tertia caã est bonarũ actionũ multiplicaõ et reiteratio. 4ta caã durão seu ꝯtinuaõ bonæ voltis. Nam quo diutiꝰ voltas nra in bono perseuerauerit, eò melior iudicabitur: Ergò et ipsiꝰ actûs bonitas augetur: Cũ voltis tanquam caã bonitas in actũ suũ tanquam in effectũ fluat et refluat. 5ta caã: voltis ẽ intensio: quantò n. intensiꝰ voltas in bonũ sese inclinauerit; tantò cũ ipsa tũ ipsiꝰ actꝰ melior exurgit. 6ta caã ẽ bonarũ circũstiarũ multitudo: Nam actus bonꝰ tanto melior, quãto pluribꝰ circũstijs bonis exornatꝰ fuerit. 7tima et vltima caã ẽ eventꝰ subseqns apposita tñ distinctione, quâ eventus distinguitur in p̃cogitatũ seu p̃uisũ et ñ p̃uisũ: Nã si sit p̃uisꝰ auget bonitatem vel malitiam; q n. intellexerit et p̃uiderit fore, ut ex actu suo plurima bona ut mala scaturiant, neq ꝓpter hoc illũ dimiserit, huiꝰ certè voltas ut ordinata vel deordinata; et ob id ipsiꝰ actus melior uel peior fuerit. Qualis n. caã, talis effꝰ: Si aũt ñ p̃uisꝰ uel præcogitatꝰ fuerit, tũc si per se et ex nãa actus voliti bona ut mala ꝯseqnt; pari mõ bonitatẽ vel malitiã adaugebit: cũ clarũ sit meliorẽ fore eũ actũ, ex cuiꝰ nãa seu ex quo ꝑ se plurima bona ꝓfluxerint; peiorẽ uº ex quo plurima emerserint mala: Si uº eventꝰ ñ p̃uisꝰ ꝑ accidens seu ñ ꝑ se ex actu exercito uel exercendo sequatur, tũc actũ p̃cedentẽ neq meliorẽ neq peiorẽ efficit, adeò vt bonũ ñ malũ, ut malũ ñ bonum reddat. Nil n. iudicatur tale vel tale ex eo, qd ei ꝑ accidens accidit. Hinc vinũ uel liberalitas ñ culpatur bibentis ut accipientis abusu: neq iniuri-

ans

ans excusatur ex eo, quod accipiens patienti et sedato aio per-
tulerit. Et hæc de augmēto actꝰ boni bonitatis: Sequūtur
reliqua accidentia. Laus ē sermo, quo bonū, quod alicui adē,
ut adēē vdr, ut legi et naa gueniens approbatur. Vnde Artes
rdo Rhet: cap. 22°: Oēs, inqt, ex ijs bonis, quæ alicui adsūt
uel adēē vidnr, laudant; similr et vituperant ex gtrarijs: Estq
laus ex proprijs et n alienis actibus petenda Artes eod. lib. rdo
Rhet. cap. 22° Reuerentia ē animi reputaō, qua alicuiꝰ vir-
tutis bonitas magni fit. Honor ē exhibitio reuerentiæ in testi-
moniū excellentiæ alicuiꝰ. Vnde honor fluit ex reuerentia; cū
n. facta et bona, q ipsi adsūt, n magni ducimꝰ, eidem honorē
n exhibemꝰ. Vnde Artes j° Rhet. cap. sto asserit Honorē esse
existimaōis bnfactiuæ iudiciū: Honoris ptes uel potiꝰ signa st
Sacra, Memoraōes, Carminū decantaōes, Delubra ꝛc. Arte
eodem. Gloria ē clara cū laude notitia. Vnde Artes j° Rhet. cap.
sto. Gla, inqt, ē, cū virtuosꝰ à cūctis laudatur, aut id habere pu-
tatur, quod oēs vel plures, probiq vel prudentes expetūt. Fama
bona ē popularis attestaō de actibꝰ bonis pstitis uel malis omis-
sis. Merces deniq ē actus seu opis boni quasi debitū pmium
Ex singulorū accidentiū traditis defionibꝰ colligis laudem, reue-
rentiam, et reliqua solis bonis actibus velut ppria attributa
conuenire; et ob id iniquū fore, malis actibus eadem attribui.
Hinc Ezechiel 13° hisce verbis in adulatores, q comodi sui gra
iniquos laudant, inuehitur: Væ illis, q gsuūt pulvillos sub oi
cubito manꝰ, et faciūt cerucalia sub capite vniuersæ ætatis.
In hunc aūt finem pulvillꝰ sub cubito, et cervical sub capite
ponitur.

ponitur, ut homo molliter qescat: Quicũq aut actibꝫ malis adu-
latur, pulvillũ sub cubito, cervical sub capite ponere videtur,
ut q corripi ex culpa debuerat, in ea fultꝫ molliter qescat.
Consonat Isaias cap. 5to: Væ, mqt, q dicitis bonũ, malum dicen-
tes, tenebras, lucem; et lucem, tenebras. Accedit Artes 1o Eth.
cap. 12o hisce verbis: Virũ fortem, Justũ, et virtem ob opera
et actiones bonas laudemꝫ. Idem Artes cap. 3o Eth. 9o Virtis
et beneficentiæ præmiũ honor; Indigentia vo auxiliũ, lucrum,
Et hæc in vniuersũ de actu bono hactenꝫ nobis sufficiant dixisse;
superest igr, ut perpaucis etiam actum humanum malũ in-
terpretemur.

CAPVT XXXVI

De Actu humano malo.

Actus malus est volitio alicuiꝫ ꝯtra legem siue ꝯtra dicta-
men raõis tàm erronea, quàm etiam rectè suscepta. Dico Voli-
tio; vt sigcem et notem actus involuntarios, quamvis legi
maatr repugnent, moratr tñ atq formatr ñ fore malos, et
ob id neq vituꝑabiles, neq et punibiles: Dixi alicuiꝫ et qdem
in gnre ob seqntes caas: Quarũ ja e, ut cõpræhendam etiam
obiecti boni volitionẽ: Nam velle bonũ obiectũ maale, ob malã
circustiam, actꝫ mali raõem induit. 2do ut comprehendam etiam
obiecti volitionem mali ob bonã circustiam susceptã. Nam
velle malũ obiectũ, ut bonũ eueniat, pariter raõis dictamini
aduersetur; et ob id mali actꝫ raõem suscipit. Dico pterea
alicuiꝫ et qdem in singulari et ñ in plurali, ut notes actũ
malum fieri ex vniꝫ dundaxat malæ circumstiæ accessu, ut
ex

ex antecedentibus liquet. Dico (contra dictamen rationis) ut notes formalem seu essialem rationem esse malitiæ moralis, non actionem ipsam in se consideratam, quæ videlicet videtur Ens vel res naturalis (quia omne Ens ut ens est bonum Geneseos 1°; ad cuius productionem, conservationem et actionem DEUS perpetuo et necessario concurrit.) sed actionis ipsius disconvenientiam seu repugnantiam contra dictamen rationis, quæ vocatur debitæ rectitudinis carentia seu privatio, inordinatio, deformitas, ad quam DEUS nunquam concurrit. Hinc fornicator non peccat, quia rem habeat seu consuetudinem cum muliere aliqua, sed ideo, quia consuetudinem illam contra legem exerceat. Dico (tam erroneam), ob causas sequentes: Inter quas prima est, quia ut actus sit et dicatur malus, sufficit sola volitio agendi contra legem, licet volitum ex natura sua sit bonum, legique conveniens, atque qui agit contra conscientiam erroneam seu errantem habet volitionem agendi contra legem DEI, quam conscientia errans nobis sigeat ac repræsentat. 2da causa est Auctoritas Artis: qui lib. 7° Eth asserit per se loquendo inconveniens esse, rectam rationem non sequi: per accidens vero rationem falsam et errantem non sequi. 3tia et ultima causa: quia ut actus malus dici possit: requiruntur 3a. Primo Lex, quæ sub poena quidpiam fieri, vel non fieri præcipiat. Hinc Apostolus ad Rom. Ubi nulla lex, ibi nulla prævaricatio. 2do requiritur cognitio istius legis, ad quam scilicet cognitionem actus humanus conformetur: Invincibilis enim ignorantia obstat actui humano, cum pariat involuntarium. 3tio denique requiritur volitio actualis agendi contra legem præcipientem. Jam vero in actu contra conscientiam errantem suscepto, hæc 3a simul requiruntur et concurrunt.

Nam lex ē ipsa conscia ꝓcipiens uel repsentans nobis legē Dei iudiciū. Legis cognio est ipsa ~~legis~~ psuasio ꝯsciæ et iudiciū, qua nobis psuademꝰ actū ēē ꝯtra legem Dei. Volitio demū ꝑcandi est ipse actꝰ ꝯtra consciam errantem exercitꝰ. Et hæc de actibꝰ humanis hactenꝰ dixisse sint satis.

CAPVT XXXVII,

In quo discutitur sequens quæstio.

Utrum ad Ethicum spectet actuum humanorum interpretatio?

Affirmatur quæstio ex raōnibꝰ seqntibus: Quarū ja est: Quia Ethici est ꝓxima pnpia, vnde virtutes enascuntur, et citra q illæ illigi n possūt, interptarj. Pnpia n sūt oīs cognionis fontes et caæ Artes jo Posterioꝝ cap. 2o Atq virtutū caæ et fontes sūt actus humani: qa habitꝰ ex operationibus similibus fluūt, ipsarūq differas habitꝰ ipsi sequūtur rdo Eth. cap. jo. rda caa: Quia actus humani nūerantur inter pnpia virtutū externa: nz inter caas instrūentales: cū oīs habitudo, ꝓmptitudo et agibilitas ad agendū acqratur ꝑ actus n qdem naales, sed humanos. ſ. per volūtarios ex electione ꝓficiscentes: Quia nulla poia acqrit habitū per actiones sibi congenitas, et ad quas determinata, et n indifferens sit: Exꝑto visꝰ et auditꝰ, q per visiones et auditiones utpotè merè naales habitꝰ videndi et audiendi n acqrunt. Hinc Artes rdo Eth. nihil, inqt, quod insitum et

inātū

innatum est, aliter atq est, neq aliud qcquam aliter, atq ipsius naa ferat, potest assuefacere Explo lapidis et ignis.
3tia caa: Quia Ethici interptari est, qd sit Electio, qd intentio et Voltas: Ergo et actus humanos interptetur, qa Voltas, Intentio et Electio illigi et pcipi nequeunt, nisi quoq actum humanum illigamus et interptemur; cum caa exacte illigi nequeat citra effectum suum: Et ctra cum sint relata. Actus aut humanus est voltis et Electionis effectus. 4ta et Vltima caa; Quia actiones humanae suscipiendae sunt, oium virtum maam circa quam Artes rdo Eth. cap. 2°. Vbi ille asserit; quod abstinendo à voluptibus efficiamur temperati, et facti iam temperati, ab ijs possimus maxe abstinere; Sic assuefaciendo formidulosas res paruipendere, subireq ipsas atq perferre, fortes euadamus, fortesq facti res formidulosas perferamus, et maxe, ut semel dicam, nulla e virtus, quae n versetur circa actionem humanam suscipiendam uel negligendam, debitisq suis circumstijs exornandam. Hinc Artes Virtem rdo Eth. cap. 3° definit. Quod sit facultas agendi res optimas circa voluptates et dolores: Vitium aut contrarium. Nec obest, quod actus humani sint Instruentales caae, uti superius diximus: Ergo n sunt maa circa quam; cum vnum idemq eodem tempore n ee poit eiusdem caa instruentalis et maa circa quam; Nam actus humani (ut resoluatur obiectio) respu virtum acqrendarum sunt caae instruentales. Respu uo iam acq-

sitarũ sũt mãa circa quam. Et sic diuersorum respũ potest vnũ et idem specie actus vicem instrũenti, et vice mãæ circa quam subire. Quocirca cũ actus humanus sit mãa circa quam virtum oĩs rão suadet, ut Ethicus pilli-gentia faciliori ꝯseqntiũ interpretetur, qd sint actus hu-mani. Turpissimũ n. fuerit fabro ignorare mãam circa quam versetur. Hinc O. Mutius S. Sulpitio in cãis oran-dis primũ locũ Romæ tenẽti; cãas aut et terminos Juris in quo versabatur, ignoranti, ignorãiam terminorũ hisce ver-bis exprobauit et obiecit. Turpe ẽ Patricio et nobili cãas in foro oranti ius, in quo versatur, ignorare. Ob hanc et alias superius recitatas cãas actuũ humanorũ nãam et es-siam, ut definiendo et diuidendo Ethicorũ studiosis exponerem, docendi rão me impulit. Et hæc de pnpijs gnralibus externis oĩum virtutũ; superẽ ut interna etiam pnpia virtutũ interpretemur. Cũ.

Finis prioris Ethices partis.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
gefördert durch Baden-Württemberg
MINISTERIUM FÜR WISSENSCHAFT, FORSCHUNG UND KUNST

SECVNDA ETHICORVM PARS

DE INTERNIS PRINCIPIIS ET CAVSA virtutum, earumq; singulis speciebus

Proemium

Hactenus in prima, eaq; generali Ethicorum parte generalissima et communissima virtutum principia externa exposuimus; superest, ut in hac secunda, eaq; speciali Ethicorum parte internorum principiorum, necnon virtutum specierum interpretationem suscipiamus.

Interna virtutum principia sunt duo: Habitus et inter excessum et defectum mediocritas. Nec est, ut quisquam obijciat intellectum et voluntatem ad aeque inter principia virtutum interna numerari atque habitus et mediocritas; cum non extra animam rationalem, sed in ipsius essentia constituta et reposita sint nec ipsi extrinsecus accedant; nam nomine principiorum internorum eas dundaxat causas et principia, quae essentiam rei ingrediuntur, vicemque formae et materiae sustinent, comprehendimus. Externorum vero, quae extra rei essentiam constituta et rationem causae efficientis vel instrumenti vel finis induunt. Age vero habitus est virtutum materia ex qua; Mediocritas inter excessum et defectum forma, et ob id rei essentiam ingrediuntur. Et licet intellectus et voluntas necnon actus elicitus dici possint principia virtutum interna respectu subiecti, animae rationalis, ex cuius essentia velut ex radice internae potentiae, quae extra animam rationalem non re-

Quottuplicia sint virtutum interna principia et quaena.

Obiectio: Utrum intellectus et voluntas numerentur inter eadem?

Ratio affirmatae quaestionis

Quae vocentur interna virtutum principia?

Quae vero externa?

Quomodo sese habeat ad virtutes habitus? et quomodo mediocritas inter excessum et defectum?

Respectu subiecti affirmatur superior quaestio de voluntate et intellectu:

periuntur, nec eidem extrinsecus adueniunt) intelligendi et volendi emanant, tn respu virtutum essia extra quam se deposita quamq nec frltr neq maalr gstituunt, dnr externa.

Respu u virtu essia negatur qstio:

CAPVT I

De habitu eiusq speciebus.

Vt dilucidior virtis essia tibi enitescat, suadet rao, ut, qd habitus sit, paucis dicam. Habitus in gnralissimo suo sigcatu acceptus, nil aliud e, qua dispositio seu determinatio, p quam in subcto ut in ipsis poia, opanti difficultas et imperfectio tollitur, ut subctum cu sua poia ad constanter pmpte & delectabiliter agendu erga se vel ad aliud disponatur et determinetur rdo Topicor cap. rdo. Nec obest quod dispoio opponatur habitui, qa dispoio sumitur rptr. 1o Gnratr p qualitate, qua subctum erga se ut aliud afficitur Artes cit. to. rdo strictius seu speciatim p ea qltate, q ad habitu gseqndum gradus qdam, eiusq quasi caa existit, qa ex dispositione pgressu temporis fieri potest habitus n secus atq ex puero vir, n mutata spee humana, et sic dispositio speatr accepta distingr ab habitu rdm gradus maioris et minoris pfectionis. Est n habitus diuturnior et maior subcti et potentia inhærentis pfectio; et ob id difficilius amitti et abijci potest, qua dispoio Artes cap. de qualitate. Vnde quoq ois habitus est dispoio, sed n gtra Artes dicto to. Jam u in pposita habitus definitione dispositio ponitur in priori sigcatu, et non in posteriori; et ob id habitus non

Quid habitus gnratim suptus?

Obctio quod dispoio opponatur habitui:

Quid sit dispoio gnratim supta?

Quid speciatim sumpta?

Qua sit ppria habitus defio:

In quo differat habitus et dispoio ptim.

In quo sigcatu habitus p dispositione definiatur?

definiti

definitur per dispositionem tanquā oppositam sibi speciem.
Habitus ita in genere definitus varie diuiditur. 1o In inātus
et aduentitius. Ille subdito à primo ortus sui principio inest, ideoq nāq
inditus et congenitus est, cuiq expta st in Angelis Intelligentia: Sa
pientia, et Scientia: In hoīe concreta pulcritudo et sanitas:
quod aut eiusmodi habitus dentur geneti, gūcere tz ex Arte
oto Eth. cap. 3o. Vbi asserit pueris atq belluis nāales habitq
inēe. Habitq aduentitiq innato est oppositq, ideoq subiecto,
cui inest, extrinsecq aduenit; vnde ante ipsiq accessu subdtu
ad actum ex habitu proficiscentium exercitium est inhabile et
indifferens: Post accessu vo ad actus exercendos difficillime opti
Estq infusq et acqsitq. Ille est Diuinq, et ob id diuinitus à
Deo ex singulari gra subdito infunditur ad finē supnaalem cō
sequendum, cuiq expta sūt: Fides, Spes, Charitas etc. Spq S.
dona: hic gtra, et ob id humanq dr, et exercitatione, studio
atq industria humana ex similium actuū iteratione acqritur
de quo Artes sentia vera est 2do Eth. cap. 10o. atq ut bre
uiter dicam (inqt) oes habitq ex opationibq similibus fiunt;
hiq habitq expta sūt virtutes in vniuersū oes tū illectuales,
tum morales, humana tn industria acqsita de qbus Artes in Eth.
icis. 2do Habitq diuiditur raōe subdti inhaerentis in habitū
animae et corporis. Ille est, qui aiam, cui velut subiecto
suo proprio quenit, et inest, pficit: Estq vel illectiuq, q circa veri
tatis cognitioem uersatur, ut intelligentia et sapia &c. vel Mora
lis, q circa paiones tū animi, tum appetitq sensitiui moderan

das oc.

Varia habitq sit diuisio?
1o. quid sit inātq quamodo eiq expta?
quid sit aduentitiq
Eorūdē fabricatio: quid sit infusq?
Eiusdem expta sūt Virtes Theologicae &c.
quis dicat acqsitq?
Eiusdem expta sūt oes mores humano studio acqsita.
Quae sit ista diuisio? Raōe subdti in hoc nisiq.
Quid sit habitq aiae?
Atq vel vocatur quoq Intellectiuq qa circa eiusmodi versatur.
vel est moralis
Quid sit moralis sia habitq?

Quid sit corporis? das occupatur, ut ē oīs virtꝰ moralis. Corporis habitꝰ est, qui corpus, cui inest, ꝑficit et ad agendū habile et efficax facit, ut est habitꝰ pilā ludendi, scribendi &c. Tertio habitus diuiditur rāoē finis uel defecti, cuiꝰ grā erga aliud uel in ipso subiecto operatur in bonum uel malum. Ille est qui suis operationibus nrā opantis ꝑfectionem adfert; ideoq ipsi ꝯsentaneus est, uti est oīum virtutū habitꝰ. Hic uº ꝯtra; ideoq nrām subiecti, eiusq ꝑfectionem destruit, ut est habitꝰ oīum vitiorū. Et hæc de habitu, eiusq speciebus.

3tia diuisio fit In bonū uel malū rāoē finis ut defecti.

Quid sit bonꝰ?

Quis dicatur malꝰ?

CAPVT II

In quo resoluitur quæstio.

Utrum Virtus sit habitus ad rationis regulam operatiuus?

Habitu, eiusq speciebus cognitis proposita q̄stio rbꝰ ꝯctionibus est explicanda. Prima: Virtꝰ ēentr est habitꝰ ob rāoēs seqntes. 1ª est, qa habitꝰ est vitiorū animi et virtutū uelut duarū specierū gn̄s. Genus aut oīum sperum suarū ē pars essialis, et qdem ex æquo essiatr singulis coīs: Est n. maā eius, cuiꝰ gn̄s existit 10º Metaph: cap. 11. Secunda caā seu ratio, qa habitꝰ ē oīū virtū maā ex qua, cū ꝑter habitū nil qcquā offerri poīt, ex quo virtꝰ fiat, et cū quo ꝑpetuo sit ꝯiuncta. Id quod oīū virtū inductione patet. 3tia rāo; quia ꝑter qttatem (qua ob timorem effectiui reddimur, quaq optimè ad optima formatr et determinatiuè disponimur, necn in ꝑturbationibꝰ tū aī tū appetitꝰ

Prima conctio affirmata q̄stiōis ja eiusdm rāo. ex habitu q se ut 2ª specierū gn̄s habet petita.

2da rāo.

3tia caā.

sensitiui

sensitiui pbè et malè afficimur) alia pars essialis, quæ
virtis forma et maa sit, excogitari qdem pt; tantum abē,
ut detur uel exhibeatur alia: Jam u° habitus ē talis qltas
hinc Artes vbiq Eth. habitū essialibꝰ suis partibꝰ expla-
nans p talem qltatem definit ut gstat ex 2do Eth. cap. 5to
et 6to: Vbi virtem dicit habitum, quo hoō bonꝰ efficitur,
et munere suo pbè fungitur: Atq talis habitꝰ est qltas ut
patefit ex 5to Eth. cap. 2do. Ex pdicamentis cap. de qltate
ex 2do Eth. 2do. Accedit eò p 4ta raoe Artis auctoritas — Quæ sit quarta raō?
q 2do Eth. cap. 5to vt virtem habitū ēē pbet, sic raoci-
natur: Tria dundaxat in aio nro repiuntur pnpia: poia: — Quot in aio nro repiantur pnpia?
Affectiones seu pturbaoes et habitꝰ: Jam u° virtꝰ neq est
poia, neq affectio seu pturbao, qa p illas nec boni nec mali — Cur virtꝰ n sit poia nec affectio seu pturbatio?
dicimur, nec laudamur, nec vitupamur; neq n. cuiquā laudē
ideò ut vitupium, bonitatem uel malitiam moralem attri-
buimꝰ, qa intigendi vt volendi poias, qbus benè vel malè mora-
liter agit, possideat: Vel qa tristetur, gaudeat, amet, desi-
deret, ut reliqs paonibꝰ afficiatur; sed ideò, qa benè uel — Quare laude digni vocamur?
malè poijs vtatur, et benè vel malè circa illas aiatus
sit 2do Eth. cap. 5to et qnto Eth. cap. 2do: Atq habitꝰ — In quo vis habitꝰ cōsistat?
sūt, qbus pbè vel malè in pturbationibus afficimur. Artes
cit. locis et ppter virtes laude afficimur, vitiorū uerò — Cur virtes laudē vitia u° vitupiū mereantꝰ?
gsuetudine culpamur. Artes dictis locis et 1° Eth. cap. 12°.
Rao est; quia pturbaoes nec vitia nec virtes st, nec ex
illis pbi ut impbi; sed ex virtutibꝰ et vitijs tales noiamur.

Artes

Artes eodem. Quocirca cum tria sint tm in aia nra pnpia:
nz poiae, perturbaoes et habitus: Virtus aut neq poiae neq pturbaõ
sit rdo Eth. cap. 5to Necrio relinquitur, quod sit habitus
et qdem essialr, ut clarum e ex dictis raonibus. Sed gtra
Obiectio. opponitur: Nullus habitus e boni moralis electio, et sup eo gsul-
tatio, aut res gsilio gesta: Atq virtus Ethica est eiusmodi
electio et sup bono moralis gsultaõ, aut res cõsilio gesta, ut
Raõ Maioris eius rei testis est Artes rdo Eth. cap. 5to. Raõ Maioris
est, qa habitus moralis insidet dormientibus teste Artes lib.
1o Eth. cap. 6to cum sit qltas in mente radicata, quae somo
nõ auffertur: Atq electio boni moralis cum dormientibus n cohae-
ret teste Arte eodem: quia ab intellectus cognioe et voltis
tactu et determinaõe (quae n dormientium sed vigilantium
Solutio Maioris actiones sut) dependent. Rx ad Minorem Virtem bifariam
Virtus bifaria definitur 1o a priori: quae nam a priore dicatur? definiri. 1o a priori. [qd ppriam jam et immediatam suam caam
quae e aptitudo seu pmptitudo mentis ex actionibus suis simili-
bus acqsita, qua aiq nr ad opandum bonum morale appositus,
pmptus, cõstansq redditur: Habitus aut essiali sua raõe est
rdo a posteriori talis pmptitudo oem agendi difficultatem et tarditatem tol-
lens et supans rdo Eth. cap. 1o. rdo definitur virtus a post-
quid sit a posteriore eriori.] p effectum, q e opaõ virtuosa, vel opus ex eiusmodi
opaõe pfectum. Sic Artes quoq 1o Eth. cap. rdo: Bonum defi-
quid sit bonum? niuit ee id, quod oia appetit; Sic Horatius in Eptis defi-
niuit virtem: Virtus est vitium fugere. Hisce positis
dicimus

dicimus ꝓpositi argumenti minorem ēē veram de virtute à posteriore definita, vti testimonia ꝯuincūt: falsam uo de virte à priore ꝑ posteriꝰ definitâ: Nos aūt virtutem definiuimꝰ per prius. 2do obijcitur: Oīs habitꝰ acqritur per similium actuum iterationem: Atqui n oīs virtꝰ per operationes antecedentes acquiritur, licet per ꝯsequentes ꝯseruetur. Maior est Artis 2do Eth. cap. 1o. Minor probatur exp̄to virtutum: Fidei, Spei, Charitatis, et aliarum nonnullarum, quæ ex antecedentibꝰ similibꝰ actibus humanis iteratis n sūt acqsitæ, cū sint Doua DEI, similium actuum iterationem antecedentia, qa DEVS humili largitur illa, ex sola sua misericordia, antequam actū Fidei, Spei et Charitatis exerceamꝰ. Hinc Paulꝰ ad Rom. Non est currentis, nec volentis, sed miserentis Dei. Rx Maiorem necn allegatam Artis auctoritatem nō intelligendam ēē de omni habitu, sed tm de acqsito humano, et non de infuso uel Innato. 3tium Argtm. Medium raōis ut rei absq habitu ꝯsistit: Virtꝰ essialiter est medium raōis uel rei: Ergo virtꝰ absq habitu ꝯsistit. Maior ꝓbatur: quia actꝰ vnde virtutes promanant sūt medium raōis ut rei, q ꝯsistūt absq habitu, utpote ex actibꝰ demum uelut à caa instrumentali ꝓfecto. Minorem ꝓbat Artes 2do Eth. cap. 6to: vbi asserit virtis essiam ēē ipsam mediocritatem. Rx ad Maiore 1o. Medium raōis ut rei sumi rptr. 1o Pro caa seu actu virtuoso legi et raoni conueniente, per quem virtuosꝰ habitꝰ comparatur: Non n oīs media inter plus et minꝰ seu parum

Secunda obiectio.

Maioris raō.

Minor virtibꝰ his patet.

Solutio Maioris necn allegatæ auctoritatis Artica.

3tium Argtm à medio raōis ut rei petitā

Maior ꝓbatꝰ ab actibꝰ ex virtibus ꝓmanātibꝰ.

Minor ꝓbatꝰ ab essia virtis

Solutio maioris

Quot modis sūatꝰ medium raōis ut rei

1o ꝓ actu et caa virtuosa &c.

Caa à ꝯtrario petitꝰ rum

rum et nimium actio ex habitu virtuoso fluit: sunt n. q iu-
ste ac temperate agant, tz justi et temporati n sint, uti
constat ex rdo Eth. cap. 4to. rdo: Medium raois sumi-
tur p causato seu effecto, q ex virtuoso habitu expullulat:
Sunt n. q iuste ac tempate agant ex habitu Artes cit. to
hisce uerbis: Justus ac Modestus is demum est, n q eas res
gerat oio (quasi dicat fortuito citra habitum Justitiae)
sed qui ita gerat, ut justi ac frugales faciunt. Si primo
modo medium raois, ut rei sumatur: Vera est Maior: Quia
ois habitus acqsitus ex actionibus similibus efflorescit: Bonus
ex bonis et mediocribus à raois tramite n deflectentibus: Malus
ex malis à recta raoe alienis: si rdo modo, falsa: Cum
effectus pprius perpetuo à sua caa fluat, ut intuenti patet.
Deinde ad Minorem R. eam veram ee, si virtus à posteriore
et n à priori, et sic n per habitum sed per actum suum legi
quenientem definitur, vt saepius solet ctingere: Secus u.
si definiatur à priori per habitum; cum mediocritas rei
uel raois actuatr n sit habitus, q dormientibus insit; ctra
u. actio raoni vel rei csentanea à voluntatis electione
elicita et profecta, quae inter excessum et defectum Me-
diocritas dicitur, et haec de prima conclusione.
2da Conclio Virtus vt maatr est habitus, sic formatr per
suum habitum ad raoem est operatiua. Prior conclionis
tradita pars ex antecedentibus: rda ex consequentibus
raonibus elucescit. Quarum prima; quia simul atq

rdo Medium raois sumitur p causato seu effecto

Quaenam huius rei sit caa?

Quis justus ac modestus dicatur?

rdm priorem medii raois acceptionem maior est vera Causam addit

rdm posteriorem falsa et quare hoc sit?

Solutio Minoris

Eam veram esse si p actum legi csentaneum et n p habitum illigatur; caa additur

2da ctio approbatae qstionis

Prior traditae qstionis pars q sit Posterior ex csequentibus

opatiua

operativum esse accedit ad rationis regulam, ad habitum ipsa virtus
Noem formalem suam distinctionem, qua ab omnibus aliis rebus dist-
inguitur necnon perfectionem suam essentialem nanciscitur, adeo, ut po-
sito eo, quod habitus sit ad rationem operativus, hocipsum ei attri-
buatur necrio, ut sit virtus: Et posito eo, quod non sit operativus
ad rationem, hocipsum quoque ponatur, ut non sit virtus, sed vitium
2da ratio ab Impossibili: Quia virti alia essentialis ratio attribui
non potest, quam ea, ut sit ad rationem operativa. Hinc Cic. lib.
2do de Inventione: Virtus inquit est animae habitus naturae modo, rationi
consentaneus. Consonat Artes 2do Eth. cap. 6to Virtus, inquit, est
habitus animi iudicio susceptus, in mediocritate nos attingente
positus, ratione sic definita, ut vir prudens praescripserit. Idem
lib. 1o Rhet. cap. 6to. Virtus inquit hominis est habitus, quo vir & bo-
nus efficitur, et munere suo probe fungitur et quidem ad modum ra-
tionis. Ad rationis autem modum actiones nostras humanas instituere
nihil aliud est, quam a nimio et parvo, seu ab extremis
ex superatione seu effectione ad medium seu mediocritatem
rationis vel rei reducere. 2do. Eth. cap. 5to: Cum omne nimium
et parum in vitio sit: Mediocritas vero in laude & recte factis,
quae duo virtutis cuiusque sunt maxime propria. Artes cit. loco.
3tia Ratio; Quia vitium est habitus contra rationem operativus: Ergo
vi contrarii sensus virtus est habitus ad rationem operativus,
cum contrariorum sit contraria consequentia. 4ta Ratio sumitur

Causis patet: quarum prima.

Ratio 2da ab Impossibili petita.

Quae sit definitio virtutis moralis?

Quid sit ad rationis modum suas actiones instituere?

Cur sic definiatur?

3tia eiusdem ratio quae sit? ex virtutis contrario sumitur

Unde sumatur 4ta ratio?

ex singularum virtutum inductione, ut semel tandem dicam,
Virtus naa suâ et defione, qua qdem explicatur, Mediocritas
illigitur: Rei vo optimæ et pfectæ respu e extremitas Artes
cit. to. Ergò necrio virtus est habitus ad raoem opatiuus, cum
hoiem opatiuum ee ad raoem nihil aliud sit, quam fore seu
ee habilem ad id, ut actiones suas ab extremis ad medium
uel ad optimum reuocet. Sed gtra. Synteresis n e virtus:
Syntheresis e habitus ad raoem operatiuus. Ergò aliqs habi-
tus rdum raoem operatiuus n est Virtus. Maioris Rao e;
Quia Syntheresis ex actibus antecedentibus similibus n est
acqsita, qa sit naalis et quasi nobis ggenita asserente
D. Thoma parte 1a qst. 79a art. 10 Et in rda: distinct:
24ta qst. rda: Vbi Syntheresin vocat habitum inatum iuris naa-
lis. Minor pbatur Auctoritate D. Thomæ cit. locis. rdo
pbat raoe, qa sintheresis e qltas, qua expedite bonum ut ma-
lum morale cognoscimus, apprehendimus, apphensum cognitum sigcamus
Rz. ad Maiorem, eam falsam ee de virtute Infusa: Est n.
syntheresis virtus infusa, seu habitus infusus, quem DEVS in nobis
sine nobis operatur teste D. Aug. lib rdo de libero arbi-
trio cap. 8o. Veram de virte ex actibus similibus acqsitâ.
Dein rao ad Maioris pbaoem adducta nihil gtra nos p-
bat, qa n sequitur; Non est acqsitum ex frequntibus actibus
humanis: Ergo n e Virtus: Quia illa rao tm uera e de
virtute acqsita et n de innata et infusa. Secundum Argtm

Quid sit virtus naa suâ respu ipsius definitionis? Quid vo respu rei optimæ et pfectæ? Cur virtus sit habitus et qd sit ad raoem qm operatiuum ee?

Obiectio ex syntheresi petita

Maioris rao Cur nobis syntheresis sit ggenita quasi, et naalis?

Minor auctor: D. Thomæ pbat: Quid sit syntheresis?

Solutio Maioris De qua sit falsa etc. Cur sit falsa de infusa virtute?

Sed de acqsita e vera:

Secundū Argtm. Essialis diffra vni soli gueniit: Atq operatiuū ēē rdm raoem soli virtuti n̄ conuenit: Ergo opatiuū ēē rdm raoem n̄ est essialis rao seu diffra. Minoris rao est; Quia cùm aīa raoli tùm illectui, tū volti et ita potentijs naalibꝫ, ut intuenti patet, gueniit. Rs ad Minorem: Vt aliqd operatiuū sit rdm raoem, ex rplici caa pōe gtingere: Vel qa sit caa efficiens: Vel aliqd instrumentum, quod rdm raoem aliqd efficere pt: Et hoc modo n̄ tm habitui bono seu virti, sed quoq aīa raoli, velut caa efficienti, necn̄ potentijs suis velut instrumentis gueniit, ideoq minor sic intellecta vera est. rdo qa sit cōstans qltas, per quam aīa raolis et ipsiꝫ poīa n̄ tm dispositiuè, sed consumatiuè et completiuè, determinatiuè, delectabiliter et expeditè rdm raoem agere, oēsq actiones sine vlteriori mora ad raois regulam exigere et gformare posse. Ex hac caa opatiuū ēē dundaxat virtuti gueniit; quocirca Minor falsa est, si ex hac caa opatiuū ēē rdm raoem aīa raoli et poijs tribuatur: Neq n. sequitur Homo possidet aīam raolem, illectu et voluntate velut zbꝫ virtum instrumentis instructam: Ergo ē gsumatiuè et determinatiuè appositꝫ ad id, ut humanas suas actiones ad raois regulam suscipiat, gtinuet et finiat. 3tiū Argtm et vltimū: Astutia est vitiū: Astutia est constans qltas secundū raoem operatiua: Ergo constans qltas secundum raoem

Rdm Argtm ab essiali diffra petitū

Minoris rao ē

Solutio minoris

Quotuplici ex caa pt qd opatiuū ēē rdm raoem? ꝗ ja?

Vtrū soli virtuti gueniat si caa sit efficiens ut instrumentū &c?

Quaenā sit rda?

Vtrū ex hac caa n̄ poīs alijs ꝗ virte gueniret?

Cur respe rdae caae minor sit falsa?

3tiū Argtm ex opposito petitum.

rationem operativa computit quoque vitijs; et per consequens non soli vir-
tuti. Maior probatur: lib. 2°. cap. 33. Mag. Moralium:
Ubi Artes asserit malum hominem dici astutum quemadmodum
mentorem. Minoris ratio est: Quia astutus omnia agit et sus-
cipit cum consilio proverb. 13: Is autem, qui omnia cum consilio agit,
et suscipit, et perficit quoque rectam rationem operatur. Hinc
Salomon cit. lo; qui agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia.
Accedit eo; Quia astutia cum mala prudentia est coniuncta,
quae est constans qualitas rectam rationem operativa, qua sit directi-
va mediorum ad finem, quod est actus rationis. Hinc Christus
Lucae 16 asserit filios huius saeculi seu tenebrarum, pruden-
tiores esse filijs lucis: prudentes autem cuncta cum ratione agunt.
Rx ad Maiorem 1° eam veram esse de astutia mala, quae
media bona ad malum finem, ut media mala ad licitum inde-
bite dirigit. Astutia mala dicitur prudentia carnis, quae deo inimica
sit teste Apostolo ad Rom. Falsa autem est Maior de astutia
bona, quae est bonorum et licitorum mediorum ad bonum finem praestitutum
consequendum excogitatio subtilis: qualis astutia prudentiae virtutis
pars est non minima. Hinc Apostolus recta ad Corinth. cap. 10
Cum essem, inquit, astutus, dolo cepi vos. Ad Minorem eodem
modo respondetur ex replicii causa contingere potest, ut quis rectam rationem
agat: Aut, qua simpliciter media electa ad finem praefixum conse-
quendum praedirigat, quod rationis actus et effectus est, ut constat ex lo
16. citato. Aut qua non simpliciter media ad finem, sed qua rectam

Maior ex proprietate astuti probatur.

Minor ab eiusdem actionibus consilio susceptis.

Cur astutia sit cum mala prudentia coniuncta?

Solutio maioris

Qualis dicatur mala astutia ab Apostolo

Quae sit bona et qualis sit astutia

Ad minorem replicii ex causa respondetur

Quae dicatur ex ja?

Quae sit recta?

legem

legem naalem à raoe praescriptam media bona ad finem bonum referatur. Astutia mala ex ja caa dr. gstans qltas rdm ra-oem opativa; et sic minor est vera: sed n ex rda; et sic minor est falsa. Virtus ex rda caa et n ex ja rdm raoe dr opativa.

CAPUT III.

Utrum oīs virtus in mediocritate consistat?

Antequam ad qstionem ppositam respondeamus pnouisse nos oportet, qd noīe medij et extremorum illigatur. Medium in gnre sumitur p eo, quod inter duo extrema existit sic inter efficientem et effectum medium est maa: sic quoq centrum in circulo medium dr. rdo et qdem in gnre moris, sumitur p eo, quod est inter nimium et parum, quorum vtrunq non recte fit rdo Eth. cap. 6to: Estq sic suptum nihil aliud, quàm voltis et illectus actio quaedam inter duas extremas vituperabiles; quarum vna exsupare, altera verò gtra raois praescriptum deficere dr: Vel breuius est actionis humanae inter excessum et defectum qdam modus laudabilis: sic oibus appetitus sensitiui pturbaonibus, oibus oio actionibus offijsq moralibus, indifferentibus tn aliqs modus ab illectu et volte apponi et adhiberi pt, p quem actio nec excedere, neq à raois regula deficere dr 2° Eth. cap. 6to. Notanter dixi indifferntibus: quia quaedam sunt actiones, q naa sua ipsoq suo noīe vitiose declarantur, in qbus per raoem et voltem modus adiungi n pt,

Quid medium in gnre sumptum

Quomodo suatur in gnre moris?

Et qd sit in gnre moris?

Quae sit altera et breuior eius defio?

Quibus rebus rdm eadem poit apponi?

Quare dixit indifferentibus?

ut

ut fiant et dicantur bonæ ut mediocres: Vt Maleuolentia, Inuidia, adulterium, furtum, cædes, quæ per se et absolutè vitiosa sunt; non vero eorum immensi nimium aut parum magni progressus Artes cit. to: Non n. iniustitia ut Intemperantia dici potest Moderata. Medium igitur a virtute obseruatur; eique circa obiectum indifferens, quod ab intellectu et voluntate in actionibus suscipiendis excessus ut defectus differam sortitur. Medium ita in genere moris definitum triplex est: Vnum rei; alterum rationis Artes cit. to. Illud est, à quo æqualiter extrema distant, et apud omnes vnum idemque existit: Huiusmodi est medium virtutum intellectualium nostrarum conformitas inter intellectus ascensum, et rei intelligibilis veritatem. Item medium Iustitiæ commutatiuæ; et ob id vocatur medium Arithmeticum; Nam ut in Arithmetica proportione (1. 2. 3. 4. 5.) medium inter extrema vnum et idem, et ab eo extrema æqualiter distant: sic medium rei vbique est idem, et à se extrema æqualiter abiunguntur. Nam primario et formaliter dependet à natura, et ab æqualitate rei, et non à veritate intellectus nostri mensurantis: Non n. ideo iudicium intellectus nostri verum est; quia intellectus noster ita obtinetur; sed ideo, quia sit rei extra intellectum positæ conforme, quod contra. Nam à varietate circumstantiarum à voluntate nostra determinante necnon à nostra ratione priuata ita diiudicante proficiscitur; à quibus eadem loci, temporis, finis varietatem necnon personæ nostræ conditionem nunc augetur, nunc diminuitur, et ad rationis.] syntheresis et conscientiæ dictamen velut omnium virtutum regulam conformatur, et ob id dicitur medium geometricum: Nam ut medium geometricum inter sua extrema non vbique est vnum et idem, tamen ratio sit eadem exemplo Media inter 3a 6 et 12a: Sic in morali Philosophia Medium rationis

Cur hæc exempla adducta absolute sint vitiosa?

A quo obseruetur medium et circa quid versetur?

Quotuplex sit medium in genere moris?

Quid sit medium rei?

Quænam huiusmodi media sint?

Cur medium rei vbique sit idem?

Quare iudicium intellectus nostri sit verum?

vel

vel inter diuersas vel easdem psonas ppter varietatem temporis ut loci, ut naae humanae n est vnu idemq. Hinc euenit, quod vni parum ut satis alteri uero nimium sit: Sic Miloni parum fuit in vna refectione integrum deuorasse bouem; Pigmaeo u° nimium. Hinc quoq ad singulas refectiones integram vini mensuram epotasse respu huius est temperantiae: illius uero respu intempantiae seu excessus explu existit. Rao est: quia hoies diuersimode se habent ad appetitus sensitiui motiones seu paoes, ut ad naae gstitutionem, q in vno vehementior, in altero u° remissior deprehenditur: Hinc quoq Virtus moralis definitur, q in mediocritate gsistit, quoad nos.] quoad naa nrae gdionem firmiorem ut infirmiorem gplexionem. rdo pnoscendum nos hic noe extremorum illigere tm duo offa ut actiones vitiosas, quarum vna excessus, altera u° defectus, raoem indicant rdo Eth. cap. 6to. Hisce pcognitis qstionibus pposita affirmata pars defenditur raoibus seqntibus. 1a sumitur a definitione Mediocritatis, qa virtem in mediocritate gsistere nil aliud importat, quam hoiem virtuoso habitu affectum id amplecti, quod recta et sana rao pscribit 6to Eth. cap. 1°. Vbi Artes asserit medium virtis ee id, quod ita se habet, quod recta rao dictat, et medium in quauis dictione appetendum ee n id, quod nimium ut parum e, quorum vtrumq raoni repugnat: Jam u° oes actus, quos ut virtutes pariunt, ut ex qbus efflorescunt virtes, ita se habent, ut raois gyrum ut limites non excurrant, cum virtus sit habitus cum recta raoe & ad rectam raoem 6to Eth. cap.

Vtrum medium raois rdm requisita sua posit ee vnum?

Negata pbatur qstio epistlis

Rao q sit exptorum ad ductorum?

Qua sit virtus moralis defio quo ad nos?

Quid noe extremorum illigatur?

Conclusio.

affirmata qstionis pbatur seqntibus raoibus

1a cur a defione mediocritatis suatur?

Quid sit in mediocritate gsistere?

Eiusdem defio ab Arte allata

Quae sit 2da affirmata quaestionis ratio?

13. 2da ratio est haec affirmatae quaestionis, qa omnis ars, scientia, omnisq virtus, eiusq sectator actionem sibi propositam ab extremis ad medium velut ad rationis aequilibrium revocare, et ita parum ut nimium evitare studet 2do Eth. cap. 6to. Caeterum virtuti morali actiones sunt: Amare: Desiderare, delectari, tristari &c. quas ita virtuosus moderari eluctatur, ut eas ad rationis regulam conformet, ipsius imperio subijciat, et ita in illis neq excedat, neq deficiat, sed observatis debitis circumstijs medium retineat. Illectualis quoq virtus eum pariter finem adpperat, ut iudicium in veritatis aequilibrio contineat.]. neq ut plus, neq minus obiectae materiae intelligibili per ascensum ut descensum attribuat, ut plus aut minus adimat, quam sani rectiq iudicij ratio, sntia, sapia et ars requirant. Virtus Theologica ad regulam divinam compata ex parte quidem DEI non habet medium; nullus n. potest diligendo DEUM excedere, sed ad mensuram conditionis humanae collata; et sic ex parte hominis infirmioris naturae medium habet et extrema: Uti quoq virtutes illectuales ex parte rei, et illectus nrj affirmationem ut negationem falsam velut omnis illectualis veritatis duo extrema. 3tia ratio quaestionis affirmatae: quia virtus essentialj sive formali sua ratione mediocritas est, tz pro materialj sit habitus 2do Eth. cap. 6to. 4ta et ultima ratio est Authoritas Artis, q passim in Ethicis virtutem in mediocritate consistere decantat praesertim 6to Eth. cap. 1o his verbis: In omnibus habitibus dictis (moralibus videlt) quemadmodum et in caeteris (illectualibus nz.) est quodda signum.]. medium, ad quod is inspiciens inten-

Quaenam dicantur actiones virti morali?

Quaenam finem illectualis virtus adpperet?

Cur virtus Theologica ex parte dei, non habeat medium?

Utrum ex parte hominis medium, et extremis sit perdita?

Quae sit 3tia ratio?

Quae sit ultima causa?

Utrum in omnibus virtibus spectetur medium?

dit & rem

dit & remittit: Estq; quem mediocritatum terminus inter ex-
cessu & defectum ita sese habentiu, ut recta ratio prescribit.
Hæc Artes. Sed gtra: Extremorum nõ ē medium, cũ opposito-
rum vnũ n̄ sit alterũ: Atq virtq ē ipsũ extremũ; cum in
gnre moris duo suma extrema virtq & vitiũ existant, à
quo virtq laroissimè distat: Ergo virtq n̄ ē mediũ, et p
ꝓseqns neq; in mediocritate ꝓsistit. Rr ad Maiorem: Extre-
ma ꝛpłr sumi; 1o ꝓ rtbꝫ vitijs sub eodem gnre cõprahensis
mediate inter se oppositis, quorũ mediũ a ratoe approbat.
2do ꝓ oibꝫ ijs, qua inter se mediate opponuntur. 3tio
ꝓ rtbꝫ extremis gnribꝫ è regione inter se aduersantibꝫ imedi-
atè, quorũ vnũ bonũ, alterũ u malũ morale, ut Virtꝫ & Vitiũ
Justtia & Iniustia, liberalitas & Illiberalitas. Si primo modo
sumatur; vera ē maior: expto auaritia & pdigalitatis
respu liberalitatis: Si 2do & 3tio modo sumatur; Maior
est falsa & minor, vera expto virtis & vitij; itẽ liber-
alitatis, auaritia & pdigalitatis, q̃ inter se opponuntur.
2dm Argtm Cuiuslibet virtis in medio ꝓsistentis extre-
ma sũt exsupão seu excessꝫ & defectꝫ, qua quasi peccata
seu actiones vitiosa vitupantur, eorũ u medium approbat
2do Eth. cap. 6to. Iam u multa sũt virtes inter 2 extre-
ma vitia n̄ existentes: Ergo falsũ ē virtem in medio ꝓsi-
stere. Minor patet expto Justitia cõmutatiua, cui vnũ tm
extremũ Iniustia vidtur oppnr: quinimò extrema ipsig si
dent, n̄ vitij sed liberalitatis raoem suscipit, q n̄ plus dede-
rit, ut minꝫ accepit, quam iustia rao exigat, liberale & n̄
vitiosũ se ondet. Rr ad minorem ea falsa ē; cũ oibꝫ
ac singulis actionibus, circa quas virtus vcupatur, ut modꝫ
vel excessꝫ ut defectus adiungi poit. Accedit eo, quod expto

In quo cõtineat ut sub qbꝫ Vnicis mediocritas!
Obiectio ja ab extremis petita.
Solutio Maioris Quotuplex extrma sumantur!
1o ꝓ rtbꝫ vitijs!
Qua secunda ē eorũ accepti!
Qua n̄ 3tia!
Vtrũ vera silꝫ modo ꝓbatur expto rp minorũ.
Si 2do & 3o modo sumatur erit
Rde obiectionis argtm.
Minor ꝓbatur expto Justtia cõmutatiua
Solutio minoris

de iustia

Cur explum de Justitia comutativa n sit explum Justitiae comutativae sed liberalitatis?

de Justitia comutativa allatum n sit explum Justitiae comutativae sed liberalitatis; q n sciens a debitore minus accipit, quam ab eo accipi poit, reliquum donasse uidr. Idem iudicium de illo e, q creditori plus sciens dederit, quam Justitiae rao exigat, nec legitima e sequela seu bona gsequntia. Justitiae comutativae Iniustitia opponit; Ergo inter duo extrema iustia n gsistit, cum gtradictorium gsequntis stet cum veritate antecedentis.

Cur justitia comutativa n versetur circa actus excessus ut defectus?

Sup haec aptissime falsum Justitiam comutativam uersari circa actus, qbus modus ut excessus ut defectus apponi n pt. Nam restitutioni, q e actus Justitiae comutativae adiungr modus seu mediocritas restituendo tm, qntum debet: Item excessus accipiendo plus, qm debet nolente debitore. Item defectus reddendo minus, quam debetur inuito debitore.

Obiectio 3tia ab ipsius mediocritatis defectione desumpta

3tium Argtm: Oem virtem in mediocritate gsistere nil aliud e, quam oem virtuosum hoiem ex habitu virtis in oibus actionibus humanis mediocritatem exqrere et psequi poe: Atq virtuosorum hoium nullus in oibus actionibus humanis mediocritatem exqrere et suscipe pt: Ergo nequaquam ois virtus in mediocritate gsistit.

Maioris pbao quaenam sit?

Maior gstat Artis auctoritate, q rdo Eth. cap. 3o in actionibus et offijs asserit circa parum et nimium et mediocritatem uersari oem virtem, sciam, artifice mediocritate intueri, necnon oia opa ad illam referri.

Minoris rao

Minor pariter gstat ex eodm Arte cit. lo: Vbi asserit actiones quasdam humanas p se vitiosas dici; vt Maleuolentia, Inuidia, adulterium, cum recte factis nunquam annuerari queant, nec ijsdem aliqs modus nec nimium nec parum apponi poe. Accedit eo, quod pfectis et absolutis opationibus nil qcquam addi uel adimi poit Artes cit. loco: Actiones aut humanae quamplurimae iam pfectae et absolutae

seu

seu finitæ: Rx ad Maiorem eam illigi aut de actionibus iam exercitis, seu in actu exercito, aut de exercendis seu in actu signato. Si Maior illigatur de illis, falsa ē raōe hac addita; Quia oīs actus exercitus ab hoīe iam ē vel medius seu rectus, ut exsupans ut deficiens: adeò, ut hoō de illius medio exqrendo ut vitando excessu ut defectu n̄ amplius laboret seu subditus sit post sui pductionem & determinaōem: si u° illigatur de actibus exercendis, tūc vera ē; si illigatur de actibus ex obcto bonis ut indifferntibus, ut de pturbaōibus appetitus sensitivi ut gstat ex Arte cit. lo: si tandem de actibus ex obcto malis, falsa ē, uti gstat ex cit. explis in pbaōem Minoris allatis. Et hæc de pposita qstione.

Solutio Maioris rpte fieri pt si priori modo falsa et quā ob caam?

Si posteriori vera sicut & de actibus ex obcto bonis & ex obcto aut malis falsa ē.

CAPUT IV

De Virtutum origine.

Utrum virtutes nobis sint congenitæ.

Negatur quæstio ob raōes seqntes. Prima sumitur à definitione ggeniti: Quia Virtus homini à primo ortus sui pnpio n̄ inest: Non n. ut videntes, audientes, canentes; sic moratr Justi, prudentes &c. nascimur. 2da raō à gtrario ingeniti: Quia oīs virtus homini extrinsecus advenit .j. à Deo ut imediatè ex singulari gra infunditur, ut mediatè humana industria acqritur. Hinc Artes rdo Eudemior cap. 1° Virtutem inquit accepimus, prius operati: Contra u° ea, q naa nobis insevit. Non n. ideò tactū, visū &c accepimus, qa prius viderimus tetigerimus. 3tia raō à pprietate ingeniti: Quia naa ea, quæ ggenita sūt, n̄ pt deponere, neq ijsdem desuescere. Explo gravitatis in lapide, q millies sursū pjectus, nūquā sursum ascendere.

Negata qstio his raōibus nititur. Unde ja suatr? Quare à defiōe congeniti? Quæ rda et quare à gtrario ingeniti

Quæ sit 3tia caa Et cur à pprietate ingeniti? Eaq explo lapidis &c

et hoc q̃ firmatur puerõio

ascendere vel volare discet: Cuiq rei nos cõmonefacit segns puerbiũ: Ethiopissa centies nota nũquã albescet. Volũtas virtũ tibi abiectis seu depositis vitijs adsuescere pt: et qtra Vltima

Qua sit vltima rão

rão, qa assertore Arte lib. 2do Eudemio, ea, quæ à naã et necitate seu fortuna nobis insut, neq laudantur, neq vituparãt, sed ea tm, quorũ 2do Dng et cãa existit, ut sũt Virtes, vitia et actg ex libertate nra puecti, quorũ 2do rector, director et

Obiectio ja a naali petita.

author existit; sed qtra: Oe naale e ingenitũ, ois virtg naturalis est: Ergo ois virtg nobis e cõgenita. Maior platur

Maior à rãoe coniugatorũ petita

rãoe à conjugatis petitã: quia cuiusq rei naã est nobis ingenita & in potestate illiq n sita: quaq 2oibi p Diuina quanda cãam mest j° Eth. cap. 5to. Deinde onditur inductio

Deinde inductione explorãdã probat

ne explorũ, potarũ, sensuũ, ittectq et voltis, quæ naaliq et ob id goenita st. Minoris rão: Quia ois virtg e ab 2ois

Minoris qsd rão?

naã & rãoe appetibilis, eiq gueniens, necnon ex naalibi goenitisq pnpijs ittectu vidt et votte tanqã ex radice prima imediate pfluens. Vnde Artes lib. 2do ad Eudemũ: Virtus e,

Quid sit virtg ab effectis

inqt, qua optimorũ effectiui reddimur: Optimũ aut illud est

Quid optimũ voa, ng?

2dm rãoem ẽe et viuere. Et ad Maiorem: Naale zptr suni: j° p omni eo, quod ex naalibi pnpijs n qdem statim et imediate post sui pductionem; sed mediate j. successu et certo

Solutio Maioris

Quotuplr naale sumatur?

Quomodo j° accipiẽdũ

temporis internallo 2dm coem naã motum et cursũ interuenientem pmanat, absq tn similiũ actuũ fregntia et iteratione; sic naalis iuris notitia, colorũ discriminão, corporũ

Quanã naalia effecta dicãt?

anometão, naalia effecta st. 2do modo naale sumitur, pri

Quae 2da eiusdem sit acceptio?

eo, q naalibi pnpijs tũ forma, tũ maã, tũ subch poys q forme

vtile

vtile, acceptabile, & non repugnans seu aduersariu existit.
Hinc Artes in historia de animalibus lib. 8° asserit, id quod
Rdm naam E, suauissimu existere. 3tio naale sumitur
Stricte p eo, quod enti statim, ut extra cas productu fuerit,
inest: Sic essia, ut forma, ut maa, ut pprietas, ut acciden-
tia quadam inseparabilia, naalia sut & dnr: quae Enti coena
& a primo ortu sui prpia insita st; Si 1° & Rdo modo na
turale sumitur, falsa est maior, necn rao ipsi annecta: sed
Minor vera: Si 3tio modo naale sumitur, vera est maior
ut rao et expta in ipsis phaeom allata docent: sed Minor
falsa ppter raones ipsi annexas. Et hac de primo argto.
Zdm argtm: Oe accidens, quod subdto ita inhaeret, ut ab ex-
trinseco prpio p vsu et exercitaoe n aduenerit, sed ex solis
naalibus subjecti prpijs et poijs pfluxerit, innatu et ggenitum
est; Atq virtes quadam st eiusmodi accidentia: Ergo virtes q-
dam nobis st ggenita. Maioris rao e: quia eiusmodi accidens
n vidr aduentitiu, & ob id naale seu ggenitum, cu id sit &
dicatur obdto aduentitiu, quod ab extrinseco prpio ipsi accesse-
rit. Hinc Cic in orone p Milone Legem naalem innata e
dixit; quia ipsa ex sola rao hauseriq, n legeriq, neq a
quoq didiceriq. Deinde patet quoq explis intellectq, voluntatis,
et sentiendi poiarn. Minor phat expto Juris naalis: Scia
boni ut mali moralis, q ex dia raolj eiusq poijs fluant, ijsq
inhaereant vsu, exercitaoneq, assuefactione & expedimento
n acqsita & collecta, teste Apto ad Rom. 1a & 2a: Vbi as-
serit notitiu legis naalis cordibus nris ee inscriptam. Conser-

tit

3tia q sit?

Vtrum essia, forma & naa sic naalia sint & qua rave?

Resp. 1° & 2do modo falsa e maior de naali, minor vera. 3tio modo s naale sumitur, fit ozru

Zda objectionis argtm ab acci dentiq ex naalibus solis subdti poijs & pnpijs naarantiq suffria

Maioris rao quaeran?

Quid dicat aduentitiu?

Cur lex naalis innata dicat?

Minoris rao expto Juris naalis &c

tit quoq Imperator Justinianus sub tit. de jure naali
et gentiu: Jus naale inqt, e, quod naa oia aialia docuit: ui-
demq n. cætera quoq aialia cuius iuris pita censeri. Conso
nat quoq Seneca Epla 122a hisce uerbis: Apparet aiantibus
inee sentiam nocituri expimento n collectam. Accedit D.
Thomas in 2a distinct: qst. 24. art. 2do Vbi asserit Syn-
theresin ee habitu inatum: Sic ergò qdam virtes sut ggeni-
tæ, et n oes vsu et assuefactione acqsitæ, cu scia sit
habitus. Rs ad Maiorem Eplici modo sumi inatu seu ggeni-
tum. 1o strictè et pprie p eo, quod subcto Enti, simul at
a Deo pductu e, inest, ut st poia sentiendi, illigendi, vo-
lendi. 2do Metaphoricos et improprie p eo, quod tz subcto
cui inest, n sit ggenitu et coeuum, tn ab experientia, vsu
et ex actuu similiu frequntia n est collectum, sed ad
psentia collecti ex solis poijs et pnpijs naalibus n qdem sta-
tim post obcti pductionem, sed successu et pgressu temporis
interueniente ut pteritis pueritiæ annis, et raois radijs
exorientibus acqsitum: Sic scia legis naalis nobis inata
dr ab Apto cit. lo. Concordat D. Thomas 1a pte. qst.
97a art. 1o hisce uerbis: Pnpia opabiliu nobis indita non
ptinent ad spealem poiam, sed ad spealem habitum naale,
quem dicimus syntheresin. Syntheresis aut nil aliud est,
quam cognio legis naalis seu pnpiorum opatiuu. Proposita
hac distinctioe si Maior illigatur de innato impprie supto
tunc uera est sicut et minor: quod patet exptis Minori
annexis: Si uerò illigatur de innato strictè sumpto, tuc

Quid sit ius naale?

Solutio Maioris

Quotluplr inatu et ggenitum sumatur

Quæna 1a sit eius acceptio:

Quodo secundo accipitur

Vtru legis naalis scia respu posterioris acceptionis nobis inata dicatur?

Ad qd pertineat, pnpia opabiliu inata?

Quæ sit synthereseos defio?

Vtraq suptio de inato impprie vera e

et

et est falsa: rao est; quia notitia legis naalis ex vtero matris nobiscu non est allata, et tn aiae raoli ita inhaeret, ut ab extrinseco pnpio .]. ab vsu et exercitatione n accepta sit; Cum ab Apto locis superius citatis et à Cicerone in cit. orone; Innata n scripta, sed ex naa ipsa exhausta & cordibus nris inscripta dicatur. Accedit eo, quod rao quoq Maiori annexa falsa sit, qa tz qdpiam ex vsu n sit collectu, aduentitiu tn dici pt, ut patet expto legis naalis, cu id oe sit et dicatur aduentitiu, quod rei pter sua essiam suasq pprietates accesserit: Sed instas, siqdam virtum sint ingenitae, ut supius asseruimus, sequtur Artem rdo Eth. cap. 1o falsu docuisse, q asserit virtutem aut ex doctrina .]. vsu et disciplina gnraoem sua habere ut illectiuam, aut ex assuetudine compari ut moralem: et sic oem virtem ex vsu et exercitaoe in nobis gigni. Rs Artem loq de virtibus humanis, huana industria parabilibus, ex electione voltis nrae pfluentibus, n u de virtibus, quas ut DEVS nobis infundit, neq de virtibus impprie naalibus, quas naalis rao illectui humano adfert, et infigit, inficta et nra voluntate, nullaq assuetudine seu actuu similiu frequntia accedente, ut est notitia iuris naalis, illigentia quoq primoru et naaliu pnpioru tum speculatiuoru tu practicoru. Illoru expla sut: Totu est maius sua parte, de quolibet affirmao ut negao est uera: horu u expla sut: Bonu e faciendu, malu fugiendum, vnu est pnpiu independens aeternu, infinitum &c Quod tibi n vis

Cur minor sit falsa de inato pprie supto?

Cur rao maiori annexa sit falsa

Instia contra solutione Maioris

Quibus instruentis virtus illectualis comparetur?

Quibus u moralis?

Solutio instantiae illigenda e de actibus humanis acquisitis et elicitis?

Quae sint et dicati virtes impprie naales?

Quae sint naaliu pnpioru speculatiuoru expla?

Quae u practicoru? et iuris naalis?

fieri

fieri, alteri ne feceris. Quorum principiorum notitiae locis ab Apto,
Cicerone et Justiniano Imperatore dicuntur naturales, non quidem proprie
naturales, sed tamen naturales. Id est improprie usu et experientia antece-
dentibus non acquisitae. Tertium et ultimum Argumentum irrationali
creaturae inditae sunt scientiae et prudentiae, experimento usuque non collectae,
quibus velut instrumentis sese conservet, bona perquirat, abomi-
netur mala, et refugiat, et ita finem suum à natura sua praestitu-
tum attingat: Ergo multo magis rationali creaturae ante omnem
assuefactionem natura insunt quaedam virtutes, quibus velut necessariis
instrumentis instructa se intueatur et ad perfectionem sta-
tui suo debitam se perducat. Antecedens patet exemplo formicarum,
quas natura tanta prudentia rerumque necessariarum scientia instruxit,
ut Salomon proverb. 6to ab illis prudentiae et sapientiae exemplum sume-
re imprudentes adhortetur hisce verbis: Vade ad formicam
pigerrime, considera vias eius, et disce sapientiam et prudentiam,
quae cum non habeat ducem, nec praeceptorem, nec principem, parat tamen
in aestate cibum, et complicat in messe, quod hyeme comedat.
Item exemplis aliorum animantium praesertim aranearum et apum,
quibus natura admirandam insculpsit prudentiam et artem conficien-
di suas texturas, et fingendi sua domicilia atque disponen-
di, et quidem admirabili ordine. Consequentis ratio est: Quia
quicquid inferiori creaturae attribuitur, id quoque superiori cre-
aturae, et quidem multo magis attribuendum est velut prae-
stantiori, modo ipsius perfectioni, naturae et excellentiae non re-
pugnet; virtutes autem perfectioni humanae adeo non repugnant,
ut eidem

Quale principiorum notitia sortiantur ab Apto et aliis appellationem?

Tertia obiectionis argumentum ab irrationali creatura petitum.

Antecedens patet exemplo formicarum

Item aranearum apum et aliorum animantium.

Quae sit consequentis ratio?

ut eidem maxe gsentaneæ sint. Accedit eo, quod Artes di-
cat oibꝰ hoibꝰ à naa quodamodo virtes ee tributas, et nos
naa fortes, naa tempantes, et naa iustos gignit 6to Eth.
cap. 13. Rx ad Ans virtem rptr sumi. 1o Metaphoricè
uel verig metaphoricios. p vi seu solo impulsu naali vir-
tutis imaginem quandam præ seferente, quo aial brutum
efficaciter et necitate quadam naa ita impellitur et psi-
lit ad effecta seu actiones virtum actionibꝰ pprie acceptis
gsimillimas, ut ab ijsdem sese auellere nequeat, ppter quam si-
militudinem aial metaphoricè denoiatꝫ prudens sapiens et simplex;
sic serpentes ppter impulsum prudia haud absimilem, et ppter
effectu prudia humanæ simillimu vocantꝫ à Chro prudentes,
Columbæ simplices: Virtem aut p impulsu sumi gstat ex Arte
lib 1o Magnoꝝ Moraliu cap. 35: Vbi asserit virtutes quas-
dam ee ingenitas, quasi impulsu ad fortia & justa in vno-
quoq citra raoem. Item ex 6to Eth. cap. 13o hisce uerbis:
Reliquarumq virtu pnpia et semina, simul atq in luce editi sumꝰ
in nobis gtinemꝰ. 2do sumitur virtꝰ pprie et uerè p habitu
opatiuo ab illectꝰ cognioe pfecta et voltis electione puecto. De
virte 1o modo supta verum est Ans & gseqns. Falsu uerò
vtruq de virte 2do modo supta. Sed instas: Prædictorum
aialiu actiones uerè sut effecta discreta, uerè justa, uerè
fortia &c; Cum à modo nec deflectant, neq eundem excedat:
Ergò ex veris virtibꝰ uelut ex cais suis pprijs eiusdem effa
pmanant; cu effectꝰ ppetuo supponat caam suam. Rx ad
Ans rptr. 1o q naatr seu in gnre entis naalis aialium, bru-
tora

Solutio Antis quotuplr virtꝰ suatur?
Quomodo primo acci piatꝫ?

Propter qd serpentes dicantur prudentes et Columbæ simplices?

Vtru reliquaru virtu pnpia nobis sint congenita?
Quodo secudo acci piatur
De virte 1o no vtraq propositio uerae
2da Justia cotra solutione 1 modi

Rao eiusde

Solutio Antis quot modis fiat?
Is qs sit?

torum effecta, q metaphoricè virtum effecta dnr, uerè sint
justa, uerè fortia, uel discreta; qa in illis neq excessus neq
defectq deprahenditur, sed in gnre moris, seu in gnre extium
moralium, q à raõe & voltte fluunt, talia n dnr; qa ois effectq
q uerq sit virtis effectq à raõe & voltte liberâ fluit. Vnde p
ẽdo responso negat quoq gseqns; qa effecta, q uerè fortia, uerè
justa dnr, atq uere discreta in gnre moris: Supponunt raõem
& electionem; et ob id pfectam finis relationem ad mediorum
finem consequendum, qbus bruta aiantia destituta sũt. Rao ẽ;
quia semq aqualiter uno eodemq modo, & ita invariabiliter
agunt: Quocirca horum aiantium actiones sũt effecta qdem
justa, discreta & tempata; sed metaphorica virtis meta-
phoricè seu impriè sumpta imagines quaedam. Vnde n sequ.
Formicæ & Serpentes actiones prudia consimiles edunt: Ergo
virtibq prudia & sapia dicerent. Non n ideo pruden qs ut
prudenter agere dr; qa ipsiq actio ut opus prudia sit con-
simile; sed ideo, qa sciens & eligens et qdem habitu pru-
denter agat. Hinc Artes ẽdo Eth. cap. 4° asserit ea q à vir-
tutibq pdeunt, n justè et tempatè agunt, si sint justè ẽte-
pata; sed si & agens, sic sese habens agat; 2° si sciens pro-
pter finem pfectè cognitum: Deinde si eligens pter ista:
3tio si firmo aio et immutabili agat. Ad extremum quoq
responderi pt ad pnpalis argti 3tij gseqns eiusq auto-
ritatem rpte. 1° Virtum initia, semina, seu pnpia (q st
illectq voltas, naalis rao seu syntheresis) qbus ẽo successu
temporis accedente, raõis usu sese qseruare, et ad finem
vltimum pducere pt, humana quoq naa inita seu vult ẽ

cur brutorum effecta justa uerq sint justa discreta & fortia?

Vtrum in gnre extium moralium talia dicat? quare n in gnre moris?

In ẽda respice negat gseqns et quare in gnre moris?

Cur bruta raõe & electione sint destituta?

Qualia aiantium effecta actiones sint effecta?

Qua raõe qs prudens et prudenter agere dicatur?

quare sciens?

quare eligens?

Quid 3° requirit ad prudr agendum?

Solutio ad pnpalis 3tij argti gseqns quot modis fiat.

Quis sit ipse?

Quae virtutis initia dicant?

impressa

impressa; sed non virtes ipsas impropria seu frati sua ratione
consideratas propter lapsum seu inobedientiam primi parentis
nri, q inobediens, cum rerum naalium notitiam, tunc virtutum
perfectionem, velut optima felicitatis acquirendae instrumenta ami-
sit. Hinc consequentia eiusque ratio propositi argti vel nobis non re-
pugnat, siquidem humanae naae ad salutem acquirendam necria
instrumenta sunt indita; vel intelligenda cum hac exceptione addita
nisi aliquid obstet, ut ratio efficax dari poit, cur superiori
creaturae non attribuendum sit id, quod inferiori et minus excel-
lenti creaturae attribuitur. 2do Rx ad annexam auctoritatem
Artem locutum fuisse de virtum seminibus, q cit. to virtes
quidem ingenitas, improprie tn virtis noie accepto appellat; uti
constat ex perlectione totius capitis, et non unius dundaxat partis.
Concludamus igr nullas virtes esse proprie congenitas, sed oes
adventitias. Tz non nullae improprie innatae dicantur ut constat ex Arte
6. Eth. cap. 13°.

quot modis intelligi possit consequentia 1° modo? 2bus Quare consequentia eiusque ratio huius argti ex 1° modo nobis non repugnet?

Solutio altera annexa auctoritatis ab Arte allatae nz de virtum improprie suptorum seminibus esse intelligendum

Conclusio generalis oes virtes esse adventitias nostis improprie innatis exceptis

CAPUT VI

De Virtutum connectione

Utrum virtes ita inter se sint conexae, ut q
unam, reliquas in universum oes possideat?

Ad hanc quaestionem 3bus conclusionibus respondemus. Quarum
1a virtes intellectuales excepta prudentia cum virtibus moralibus
non sunt necrio connexae; neque contra. Huius membri ratio est: quia
non sequitur conspiam praeditus est fortitudine ut justitia morali:
Ergo virtum intellectualium splendore quoque claret. Illius membri
ratio est: quia non sequitur rerum ut divinarum ut humanarum noti-
tiam possidet: Ergo est ut temperans vel justus, ut fortis: Utri-
usque consequentiae ratio est; quia intellectuales et morales virtes neque

Prima conclusio. Oes virtes intellectuales cum moralibus necrio non esse connexas.

Prioris membri ratio est

Posterioris membri causa.

Utriusque consequentiae ratio est.

ut totum

ut totum et ptes, neq ut necria pnpia et pnpiata, neq ut necriu subctum et pprium accidens adeò stricte et necrio inter se cohaeret, ut ille absq hisce ut gtra separatim gsistere nequeat.

Vtrũ virtes illectuales absq virtibus moralibus acqri point

Hinc Artes 7° Eth. cap. 13° asserit virtem naalem et eã (illectualẽ nz) p quam non absolutè boni dmr; cõsistere et acqrere nos posse absq virte, quae pprie dr virtus, et p quã (moralem puta) absolute boni noiamur. Hinc Rex Salomon ut maxe diuinarum humanarũq rerũ callentissimus extiterit, tñ à justitia, prudia et tempantia quàm longissime recessit.

Exptio pbatur negata quaestio.

Nam gtra pcepta Dei, iurisq naalis et gentiũ alienae religionis et gentis vxores, et tã ex his, quã ex Israelitis intepans mille, ex qbus septingentae Reginae, trecentae concubinae fuerũt, duxit: et iam senex annisq attritus mulierculaarum alienigenarũ blanditijs illectus n tm idola et phana exstruxit, sed et eò dementiae deuenit, ut exstructa imprudens adoraret. 2do Regũ cap. 11° 21° et 22° Regũ cap. 4to. 2da gctio: Prudia oibus virtibus moralibus tum vniuersis tũ singulis est giuncta: et gtra.

Salomõ intẽpans mille vxores habuit.

2da gctio.

Vtrũ prudia sit oibus virtibus moralibus cõiuncta.

Affirmaõ qstiois ab Arte allata.

Hanc conclusionem affirmat Aristoteles 10° Eth. cap. 8° hisce verbis: Copulata etiam est prudentia cũ virtute, quae spectatur in moribus, et haec ipsa cũ prudentia: Nam et prudentiae initia ab ijs virtutibus manant, q more pficiũtur, et qcquid in ijs est, quod bonũ et rectũ sit, id oe a prudia ducitur haec Aristoteles. Prioris membri raõ est: quia prudentia e necessaria causa ad omnes virtutes morales tùm acquirendas tùm exercendas, tũ conseruandas.

Prioris membri rdae scilt gctiois raõ est.

Hinc Aristoteles 6to Eth. cap. 13° asserit: Fieri n potest, inqt, ut homo sit pprie bonus absq prudia et

absq

absq virtute morum prudens. Rda ratio; quia prudia ē re- Rao prioris
cta rao oium per hoiem agibiliu, vel habitus verus, quo delecta- membri rda.
biliter & expedite circa cuiuslibet virtis obctu prudenter con-
siliamur, iudicamus, iudicatuq in debitu finem dirigamus. Veru absq
tali habitu nuqua justia, fortitudo et tempantia visitur. Hinc
prudia ab Arte cit. lo ad Galatum; oium virtum lux et oculus.
Posterioris membri rao est; quia virtes morales st effecta, q Posterioris mem-
ex prudia virtute necrio et p se effluunt, nec n. cu ipsa ppetuo bri ratio ē.
necrioq giuncta st; Nam virtutis moralis pprium est rectam
facere electionem, q sine prudia n gtingit Artes cit. lo. Vnd
habitus electiuus dr; ad raoem aut recta requritur, vt qs recte
eligat ea, quae st ad finem; Hoc aut fit p prudiam, cu sit
conciliatiua et judicatiua eoru, q ad finem gseqndu nos pmo-
veant et pducant. Hinc Artes cit. lo asserit; virtutem, quae
pprie virtus est, et p qua absolute boni dmr, n fieri seu
nasci sine prudia, et vniuersas virtes simul vna cu prudia
inesse; Nam pfecta virtus est habitus n solu rdm raoem; vt st
habitus illectuales, sed et cu recta rage. J. cu prudia cap. supra
citato. Hinc D. Hieronymus in Eplis; oes virtes ita inqt sibi
cohaerent, vt q vlla caruerit, oibus careat; q go vna st oes
possidet et habet. Huic gsonat D. Gregorius in moralibus dicens;
oes virtutes, si sint dincta et sepata rdm raoem virtutis
non esse virtutes; quia tempantia vera n est nisi sit justa,
nisi prudens, nisi fortis: Idem subdit de alijs virtutibus.
Sed gtra prudia gsistit absq moraliu virtutu actibus: Obctio 3a.
Ergo prudia absq virtu moraliu psertim fortitudinis et ju-
stiae gmutatiuae gsortio gsistit. Antis rao est quia possidns
prudiam n illico mortis pericula aggreditur, mortemq pro
salute patriae actu sustinet, neq actu liberalitatis et justiae

comutatiua suũ cuiq tribuendo exercet, vt ptt epplis plurimorũ Sanctorũ et Religiosorũ patrũ, q admiranda prudia claruerũt, neq tñ mortis pricula aggressi fuêre, vel mortem p patria sustinuêre; Et sic tz moralium virtutũ actiones absq prudia nuq suscipi point, bne tñ gtra. Consequntis rão ẽ quia quod gsistit absq alicuiq Entis actionibq, gsistit quoq seperatim absq Ente illo; cum absq Ente hoc vel illo gsistere nil aliud sit, quam absq actionũ suarũ gcurrente bnficio gsistere et gseruari posse. Hinc res naales ex hac sola caa absq Elmtis et cælestibq corporibus incolumes ñ gsistunt; qa absq illorũ actionibq, opationibq qualitatibusq proprijs nec gnrari, nec gseruari nec qdquã pducere queũt. Jam vo prudia gsistit absq actionibq seu officijs fortitudinis; q st; mortis pericula aggredi, mortemq pro defendenda patria obire; par rão est de actionibq justiæ comutatiuæ: Ideoq prudia ñ ẽ necrio giuncta cũ virtute morali.

Dilutio Rx ad Ans Illigi posse idipsũ rplici mo. 1o vt prudia dũ moraliũ virtum actiones suscipiuntur, eas non comitetur, et rdm circũstiarũ raoem non moderetur, neq easdm ad finẽ suũ dbitũ dirigat. rdo Ita, vt prudia rdm suũ habitum homini inesse possit, tz virtutũ moraliũ actiones gtinuè et indesinenter non suscipiat. Ans si 1o mo illigatur est falsum; si rdo mo, verũ; vt ptt ex raoibq in ipsiq pbaoem allatis, sed gsequns falsum. Nec obstat rão consqntis allata; quia dũdaxat accomodabilis est ad prudiam acqrendam, quæ citra actq virtutum moralium ñ acqritur, et ñ tam ad acqsitam, q citra actus virtũ moraliũ pro nũc, tz ñ pro spr consistere poit.

obctio 2da Edm Argtm Si prudia oes virtutes morales gnexas haberet, necessũ eet, vt nullq prudns diceretur, nisi prig oium moraliũ virtutũ actus exercuisset: Sed posterig ẽ falsũ: Ergo et prig.

Rão Maioris; quia habitus n̄ datur et acqritur ante actuū similiū freqntiam. Accedit eò, quòd caæ spr antecedant effa sua: Sed virtus moralis ē habitus, cuius caæ antecedentes st actus consimiles: Minor ptt exptis, qbus primi argti Ans corroborauimus

R. Maiorem verā ēe de habitibus virtum moraliū nro labore acqsitis, vt raões in ipsius probationem allatæ ondunt; Falsam vo de infusis et maxe de ijs, q ex pfectione vnius habitus imediate tanquā antibus subordinati effluunt. Potest n. gtingere, vt in orne habituū subordinatorū vnus pfectus habitus alterius virtis habitū progignat nullo ipsius actu antecedente Exptō Charitis, q parit facilitatē seu promptitudinē ad quascūq virtutes tū exercendas tū gseruādas. Vel respondebis Si maior de virtū actibus elicitis illigatur, eā verā ēe, sed minorem falsā; Si verò maior illigatur de impatis, eā falsā, sed minorem veram; quia virtus in volitione efficatiæ gsistit et gseruatur pfecta, tz non exeat in actū exteriorē seu impet iusto impedimento obstante. Dilutio

3tium Argtm Prudia ante morales virtutes et hæ n̄ simul sed successiue per actiones acqrūtur; Item fortitudo bellica pnpibus, ducibus, et militibus cum magna prudia inest absq tēpantia: Ergò n̄ st simul gnexæ. Antis primi membri rāo ē; quia prudia ē caa, à qua oes virtutes morales reguntur, et ex qua ordine successionis expullulant. Atq caa existit absq suo effectu tanquā independens ab eo, à quo n̄ dependet. 2dm membrū Antis ptt plurimorū exptorū inductione. Conseqntis rāo ē; quia ea, quæ reciprocè, necrio et spr inter se gnexa st, mutuo sese ponunt tolluntq, ac omnem oium partiū successionē excludunt; proinde gtingere n̄ pt vt qdā spr simulq sint connexa, et successiue insint oppositionis lege obstante. Obtio 3tia

R. Si prudia et morales virtes p imperfectis virtutibus sumantur, verū ē Ans, sed falsū, si sumantur pro pfectis virtutibus; Si n. vna R.

virtus

virtg omnibg suis numeris absoluta et pfecta Doi insit, necessum
est, vt n vllig mala circustia labe Defedata, sed oibg et debitis
suis reqsitis vestita et exornata sit. Fieri n. n pt, vt idem sit
simul pfectu bonu morale, cui nil desit, et impfectu quod aliqua debi
ta pte laboret: Virtg aut pfectu ect impfecta, si aliqua sibi debita
circustia deesset. Iam v virtg si nulla mala circustia positiua vt
negatiua coinqnata, sed oibg bonis reqsitis circustijs exornata
sit, necessu est, vt oes virtutes et qdem pfectas sibi copulatas
habeat. Rao e, quia ois virtg, q vna ex cardinalibg reliquis n
habeat sibi copulatam, bona aliqua circustantia ipsi debita vel
ex pte efficientis vel modi, vel maa, vel finis, vel loci, vt tporis
destitutur, vt pt ex ipsa rerum epperientia: Nam virtutu n
de reliquas qnecas, et virtutem ntcria sua bona circustia destitui
vnu idemq st. Bonu n. pfectu morale qstat ex integra caa. ex oibg
necrijs suis reqsitis, ex qbus scipum est virtutu cardinalie qrexio;
Malu v morale ex singularibg defectibg, ex qbus scipug e vnig vir
tutis ex cardinalibg absentia et carentia. Hinc Alexander
Magnus qa fortitudinem suam n copulaverit cu reliqs cardina
libg, veram et pfectam fortitudinem n possidebat, qa carebat
prudia et justia vrti, qua oes virtes in vltimu finem, q e Deus,
refert et diriqit; et sic ipsig fortitudo debita circustantia finis desti
tuebatur; et sic et reliquis virtutibg gentiliu Phtoru, Regu, prpum
et Impatoru censendum est. Hinc quoq D. Jacobg cap. 2. Epla sua
q totam, inqt, legem seruaverit, et in vno offenderit, factg e oium
reg: Huig srtia veritis nulla e rao, quaq vnig virtutis cardinalis
defectg et vnig vitij cardinalis accessg caterarum virtu splendore et
pfectionem tollat atq extinguat. Vnde capitulo n. caa 28 qst. 1. a
Falsa inqt virtg e, qua in omnibg moribg optimis vbi deest atra
et incomutabilis veritatis cognio, q cognio e caa justie vrtis et
relioionis vera. Sunt go virtutes pfectae ipsu se gnera; Contra v
imperfecta, et qog artm ppositu e illigendu: et ec de rda Corectione

Stia

3tia et ultima Conclio; Cum prudiæ, tum morali, tum virtutum vel et imperfectarum nullus actus reperitur, qui cæterarum virtutum cardinalium actibus vel conditionibus generalibus non sit connexus. Imperfecta virtus est, quæ sola in hominum animis absque reliquarum virtutum moralium consortio existit. Conditiones virtutum generales sunt. Discretio, animi firmitas, moderatio et rectitudo; sic quoque generales earundem actiones numerantur quatuor nam actio discreta, firma, moderata et justa seu recta; Conditionum dictarum prima ad prudiam; 2da ad fortitudinem; 3tia ad temperantiam; quarta ad justitiam spectat. Hisce positis et precognitis conclusionis positæ rationem hanc tradimus; quia discretio eiusque actio non obtinent laudem virtutis, nisi firmæ rectæ et moderatæ; sic quoque nulla virtus nullam laudem obtinet, nisi sit firma, recta, moderata et discreta. Unde observes virtutes cardinales si generaliter ∴ pro quo virtutum cardinalium generalibus conditionibus sumantur, inter se tantam habent connexionem ut earum nulla absque reliquis 3bus consistat; Si vero specialiter ∴ pro speciebus singulis cum relatione ad propria obiecta, inter se non esse connexas, nisi sint ut supra dictum est, perfectæ. Usu n. evenire potest, ut quis à libigine et stupiditate alienus sit; tamen circa pericula mortis sese audacissimum vel timidissimum præbeat et ostentat, et contra: Sunt ergo virtutes rationem tenorem et sensum tradidarum conclusionum trium inter se connexæ et separatæ: Et hæc.

Conclio 3tia

CAPUT VI.

Utrum Virtutum acquisitio sit difficilis?

Affirmatur ex rationibus sequentibus; quarum prima; quia bonum est simplex certum et finitum; Malum vero multiplex, incertum et infinitum 2do Eth cap. 6to. 2da ratio quia uno dundaxat modo contingit recte facere; multis vero à recto aberrare Artes cit. lo cum cuiuslibet rei unum dundaxat sit medium quasi centrum; extrema vero multa; et à signo discedere, facile; ipsum vero attingere et sequi magni momenti Artes cit. lo. Hinc Artes 2do Eth cap. ultimo,

nec n.

Nec n. ꝗquam ingt difficilꝭ, quam medium in vnaquaq; re repire, virtꝭ aut est medium. Ista ratio quia naales motꝭ difficillime est coërcere teste experientia Artes 7° Eth. cap. 10° vbi asserit, id quod naale est, et ad naam pxe accedit, difficulter posse immutari explo, ꝗsuetudinis et naalis impotiæ; et ob id 7° Eth. cap. 7° ignoscendu ei ee asserit, q vehementiꝭ cupiditatibꝭ restiterit et victꝭ fuerit; sicut et homini, q tenere risus conatꝭ tardo cumulatu illu effuderit. Hinc quoq; Salomon. ꝗverb 16. Melior ingt e patiens viro forti, et q dominatur ario expugnatore vrbium; Jam v° appetitꝭ sensitiui affectiones st motꝭ naales et q mage rationi resistit 1° Eth. cap. vlto et 2° Eth cap 9°. Hinc idem Artes cit. to mediorum virtum exquisitores vnica addant, vt voluptatem, cuiꝭ appetitꝭ sensitiuꝭ naa instigante est avidissimꝭ, et cætera vitia, ad qua naa simꝭ proptissimi summo studio eniteamꝭ, necn nos in gtraria pten. deducamꝭ, q medio virtis magis sit gria. Concordat Apstꝭ 7° ad Rom. q appetitu sensitiuu eo, quod ipsiꝭ impulsu ad peccata q̃ raoem instigemur, vocat eu, peccatu ꝗcupiscentiæ, legem quoq carnis, cu ppetuo velat refragariꝭ et servicosꝭ seruꝭ pp defectu originalis justiæ, q fuit spontanea erga raoem in appetitu sensitiuo (media) raoni vel omine resistit et repugnet. Hinc idem Apstꝭ cit. to, video ingt, alia legem in membris meis repugnantem menti, et captivantem me in lege peccati, qua e in membris meis; Eadm repugnantia onditur ex Sapia 8° vbi sapiens hisce verbis: Scivi ingt, qa alit non possem ee gtinens, nisi det DEVS. Vlto affirmate ostiis pars ꝗprobat Artis auctorite 2do Eth cap. vlto hisce verbis: Non n. facile determinari pt; quomo, qbꝭ, qbꝭ ex cais, et quoad intpre irascendum sit, cu in singularibꝭ et sensibilibꝭ iudicium sit difficile:

Est

Est ergo virtus acquisitio difficilis et non exigui operis.
Sed contra Artes 2do Eth cap. 9o asserit: Si nunc ab exsuperatione, nunc a defectu declinemus, facillime nos medium attingere: Ergo virtutes parvo negotio acquiruntur.
R. per inficitionem Consequentis; cum ipsius contrarium stet cum veritate Antis. Dein Artes non absolute asserit facile fore, ut medium attingamus, sed conditione hac annexa: Si vitia naturalia medio virtutis opposita evitemus: Hoc ipsum autem est difficile: ut ex dictis rationibus affirmatae quaestionis patet: Ergo &c.
Secundum Argum per quam potenti Domino perfacile est servum ita imbecillum coercere, ut imperantis executionem impedire nequeat 4o Genes: Ibi sub te erit appetitus, et tu dominaberis illius. Huius ratio est; quia inferior potentia non potest impedire actionem seu imperium superioris praecipientis: Ergo facile est appetitum sensitivum volti nostra coercere, et per consequens parvi negotii virtus medium attingere.
R. ad Maiorem eam veram esse, si Dominus omnibus instruentis ad executionem imperii sui exquisitis sit instructus, quibus servum refractarium compescat; secus contra: Efficatissimum et appositissimum instrumentum, quo appetitus sensitivi cupiditatem edomemus, est non generalis sed specialis quae omnibus hominibus communicatur, gratia DEI: Quod certo auctoritate Christi comprobatur Marci 19o ubi asserit expedire quidem, non iuberi, sed non omnes hoc verbum capere, sed eos dumdaxat, quibus hoc datum sit; quibus verbis innuere voluit fieri posse generalis gratiae beneficio, ut quis non nubat, cupiditates naturales compescat, easque rationi subiiciat, sed difficillime effici, nisi quis speciali gratia a Divino Numine sit confirmatus et corroboratus; Quod vero difficulter bonum operemur, et appetitus sensitivi concupiscentias restringamus generali

seu

seu comuni dundaxat gra instructi gstat quoq ex dicto Christi Lucæ 18° dicentis; quam difficile, q diuitias et peccunias hnt, intrabunt in regnum cælorum: Facilius n. e camelum p foramen acûs transire, quam diuitem intrare in regnum cælorum. Consonat quoq Aplus 5° ad Rom. hisce verbis; Velle inqt adiacet mihi pficere autem bonum n. inuenio; Non n. quod volo bonum, hoc facio, sed quod nolo malum, hoc ago: Quod aut facillime appetitum effrænum contineamus spealis gra robore adiuti constat pariter ex Chri responso, quo Aplis sumi boni gsequndi et Chanæ liberalitatis charitatisq exercendæ difficultem exaudientibus et qs pt saluus fieri? obijcientibus respondit, q impossibilia st apud homines, possibilia st apud DEVM, quasi diceret quamvis hoi gnrali gra instructo difficile sit gcupiscentias comprimere et excellentes virtutes exercere; tn si gra speali à DEo gdecoretur et locupletetur, hoc ipsum illi facillimum fuerit: Hinc idem Chrs Matth. ap 11° Tollite jugum meum sup vos, qa suave e, et onus meum leue: Hinc quoq Aplus ad Philipp. 4° Oia possum in eo, q me gfortat: Sic gò ad propositum argtm respondentes dicimus virtutum exercitium et appetitus sensitiui compassionem p speale DEI gram facilimum fore, difficile v° p sola naalem gram, seu per solas naalis rationis vires.

3tium argtm Ois creatura oisq potia p se, sua sponte, et pmptè nulloq negotio fertur ad id, et gsequtur idipsum, quod naæ suæ e gveniens et quasi finis illi debitus: Atq voltas et Illectus st potiæ creatæ à DEo Aiæ raonali insitæ, quarum obiecta st virtutes, earumq actiones quasi fines illectui et volti gvenientes: Ergò virtes paruo negotio nanciscimur easq operamur. Maior pti explo sensuum q præsentatis subctis debitas actiones citra

oem

oem difficultem suscipiunt. Minor p se ptt consideranti.
R. Maiorem veram ee n absolutè, sed additâ hac exceptione nisi obstet aliqua caa potiam impediens, vel ita debilitans et infirmans, vt debitam actionem comodè expeditèq excedere nequeat: Jam vo aptissimum e ex antecedentibus pp defectum originalis justiae appetitum sensitivum sumo nisu rationi obsistere, eidemq plurima impedimenta et difficultes (quorum pcipuè st odij, irae, tristitiae vehementia, et rerum externarum, bonorumq fortunae ineradicabilis cupiditas et delectao seu voluptas.) opponere 7o ad Rom: et haec de praesenti quaesticula.

CAPVT VII.

Vtrum Virtutes in anima beata post divortium à corpore permansurae sint?

Ad quaestionem propositam respondemus 3bus raoibus quarum 1a quia oium virtutum causae procreantes (q st vllectus et voluntas.) gstituentes et gseruantes pxe (q st habitus acqsiti, cognio perfecta, et actiones elicitae seu imanentes.) in aia à corpore separata pmanent. 2da rao quia Aia beata in statu separationis rdm raois regulam et Divinae mentis legem imobiliter et delectabiliter opatur; hoc ipsum aut n fit citra virtutem gcurrentem. citra habitum animi bonum, q sit ois actionis bonae gstituens, gseruans et pxa caa. 3tia et vlta rao; quia Aiae beatae ine oium virtutum complementum et pfectio: Ergo oes virtutes eidem inst. Ans ptt quia beatis ine et infunditur charitas, q e vinculum pfectionis pcepti Divini quoq complemetum necn legis Divinae pfectio et plenitudo ad Colos. 3o. 1o ad Timoth. et ad Rom 13o. Hinc idem Aplus 1o ad Corinth. 15o Charitas patiens e benigna e n aemulat, n agit

non agit pperam, non ē ambitiosa, n̄ q̄rit, q̄ sua st, n̄ irritat, non cogitat mala, n̄ gaudet sup iniqtate, congaudet aut veritati.
Consequntis rao ē; quia posita cuiusq rei pfectione vel essiali vel accidntali, necessū quoq ē poni et rei essiā. Virtes gō in statu sepationis in aīa permanent.
Sed qtra: obcta et actiones quarūdā virtū ab aīa post sui à corpore sepationē submouebūtur: Ergo et virtes q̄dam ab eadm sepabūtur. Ans ptt explis vel pecuniæ, circa quā liberalitas, vel piculi mortis, circa quā fortitudo, vel cibi, potq, aliarūq delectaōum, circa quas tempantia versatur; eóq noe actiones q̄ necrio pprij obcti p̄sentiam reqrūt, tollentur et desinent.
Consqntis ppositi argti rao ē; quia sublatâ maā, circa quam, tollitur tum potia tū ipsiq quoq actio q̄ ab illa suā specificationem et finem accipiant. 2da consqntis rao ē; quia cessāte et amoto effu ppter quē caa agat, cessat et ipsiq causatio; Actiones virtuosæ st effa, pp quæ virtutes comparantur, vt animi ornaentū: Ergo si actionibq virtuosis n̄ sit opus, neq opus erit virtutibq: Sublato n. fine tollit, et frustra compatur mediū.
Hinc Aplq 1ª ad Corinth. 13° asserit Fidem et spem in hac patria pmanere; in futura vo cessare; Caritem aut nūquā excidere: Huiq aut nulla alia ē rao vel excogitari pt, quam quod Charitatis obctū (quod ē DEVS.) et actio Charitatis (q̄ est DEVM diligere) pmansura: Fidei vo actio (q̄ ē credere ea, q̄ à DEo et ab Aplis reuelata st) et obctū (quod est res n̄ visa sed velata) interitura sint.
Rx rpltr. 1° Concesso Ante ad Consqns quod verū sit de virtutibq humanis acqrendis; falsū vo de iā acqsitis: Nam nulla virtus humana acqritur, nisi actione circa propriū obiectum præcedente; acqsita aut pt qsistere in aīo salua, tz eiusdem

eper

exercitiũ circa p̃ priũ obctũ justo impedimẽto obstante intmittat;
Nam cuiusq rei essialis pfectio ab actione sua emanante n̄
dependet; sed bne qtũ: Hinc licet futuru sit vt q̃da virtes
in hac vita acqsita, in futura à q̃busdam actionib̃ circa p̃ priũ
obctũ acqescant; tn̄ earũ frae et essia ⁊. acqsiti habitq interni
illustrui et voluti insidentes n̄ pibunt. Hinc quoq; tz liberalis in
futura patria pecuniis distribuendis, nec fortis timiditati et auda-
cia, nec temperans delectaoib̃ moderandis n̄ vacaverit; virtutes
tn̄ acqsitas n̄ abicient, sed saluas retinebũt. Nam virtus nil
aliud ẽ, quã dispositio seu ꝓmptitudo mentis ad virtuosas
actiones ẽpercendas observandis circũstiis debitis, q̃ ꝓmptitudo
in aia beata qsistere et inesse pt, tz virtuosè circa p̃ priũ
obtectũ n̄ opetur iusto circũstiarũ impedimento obstante.
Rdo R. ad propositi argti Ans, quod falsũ sit de actionib̃ virtu-
tum immanentib̃ et elicitis; verũ de impatis et externis seu accentali-
bus, sed falsũ qsequens. Illig rão ẽ; quia beatis et verè felicib̃ nec qtas
et ꝓpetua infixa ẽ cogitão, vt qstanter et delectabiliter rdm sin-
gulares virtes agere velint debitaz circũstiarũ observaoe n̄ postpabitã;
Talis aũt volitio et intentio cuiustibet virtutis effectq ẽ ꝑ se et for-
malis, circa quẽ nulla virtq in beatis qsistere pt: Huiq rão pll ꝑ ipsis
q̃ in probaoem Antis allata st. Notanter dixi (sed consequens falsũ.) Na
n̄ sequitur suis res ia absoluta causis circa maam externo accidentales
actiones exercere desinit: Ergo et ipsig essentia, exsistia interiorq vis
q̃tinuo deletur et extinguitur: Accidentalis eqq liberalitatis acqsitae ẽ
pecuniarũ distributio, temperatia acqsita, delectaoũ Venerearu mo-
derão: Fortitudinis acqsita, piculi circa mortẽ aggressio. Vndè p̃dicta
virtutes beatis inesse pnt, licet accentales huiusmi actiones circũ-
stiarũ, rãoe n̄ suadente n̄ suscipiant.

Secundũ argtm Cessante et sublato ꝓxo et remoto fine, cessat
amonenturq media docente eppia: Atq virtutes st media, atq earũ

finis

finis in statu separationis cessat et tollitur: Ergo et virtutes tollentur et submouebuntur à Sanctis. Minor probatur quia virtutes ab Anima nostra assumuntur et recipiuntur velut necessaria instrumenta, quibus ad finem contendit; virtutumque remotus finis est felicitatis acquisitio; proxime vero, vt vitia cum animi, tum appetitus sensitiui passiones comprimantur et intra rationis gyrum contineantur; Atque in futuro Animae beatae haec omnia statu cessabunt: ergo. Respondeo Ad minorem eam veram esse in pugna praesentis huius vitae, falsum vero in futurae vitae statu, in quo Anima separata virtutibus tanquam victoriae acquisitae signis clarescet, tamen iisdem tanquam mediis instrumentis acquirendae felicitatis, quâ iam potitâ fruetur, non vtatur: Et haec de praesenti

CAPVT VIII

In quo variae variarum Virtutum diuisiones ac definitiones tradentur

Virtus cum essentialiter sit habitus, perinde diuiditur atque habitus animi bonus: Atque habitus et quidem in genere in innatum et aduentitium; In Infusum et acquisitum digeritur, vti ex superioribus constat: Ergo pari ratione virtus in Innatam seu naturalem et aduentitiam; In Infusam seu Diuinam et acquisitam seu humanam; In Illectiuam et moralem deduci potest. Harum diuisionum vltam Artes 2do Eth. 1o & 6o Eth. 1o amplectitur; et quidem hoc ipsum diuisionis genus ratione exigente; quia omnes virtutes praedicta diuisio comprehendit: Sublato namque more et mente honeste factis et contrariis inter actiones humanas nihil loci relinquitur 6 Eth. 2o. Virtus Illectualis est, qua animus noster verum affirmando vel negando et discurrendo enunciat; Ideoque illecta cognitione perficit, et circa verum cognoscendum occupatur 6 Eth. cap. 1o 2do et sequentibus. Hinc idem Artes 2o Eth. cap. 1o asserit virtutem illectualem generationem et ortum suum ex orationes, doctrinâ trahere: Moralem vero ex affectuum assuefactione: Illius species sunt quinque:

Prudentia

Prudentia, Intelligentia, Sapientia Scia et Ars 6to Eth. 3o
quarum numero excluduntur; Opinio, Suspicio et præsumptio; quia
contingere pt, vt ijs falsum enunciemus Artes cit. lo. Cæterum moralis
virtus quns intellectuali opponitur, n dr moralis pprie ex ea caa,
qa ab assuefactione suam trahat originem: Sic n. et illectuales
forent dicendæ morales, sed ex hac caa, qa ex appetitus passionum
moderatione accedente tn assuefactione pmanet, affectus quoq seu
appetitus sensitiui motiones ad rationis regulam reducat, et ita appeti-
tum tum sensitiuum tum illectiuum moderetur. Quocirca moralis virtus
hic definitur, quæ appetitum intellectiuum vel sensitiuum pficit, et
circa tum animi, tum sensus passiones et affectiones moderandas
versatur, 1o Eth. 6o. Hinc à platone definitur appetituum ad rati-
onem obedientia. Illectualis virtus perpetuo in medio rei .j. in per-
fecta et rei intellectiua adæquata similitudine p intellectum
abstracta et formata gsistit. Cuius extrema st in excessu affir-
matio falsa. Moralis virtus in medio rei ad rem, debiti ad debitum,
quale medium e justiæ partaris; aliquando in medio rationis, idē
in adæquatione seu gformitate appetitus et rei appetibilis ad
rationem, quæ appetitum et rem appetibilem pro cuiusq naa con-
ditione, pro loci, tpris, et personarum varietate mensuret et
determinet. Hinc moralis virtus ab Arte rdo Eth. 6o definitur habi-
tu electiuo in mediocritate gsistente, eà, q e ad nos definita
raoe, et vt prudens definierit pscripseritq: Medium rei est, qd
existia sua à veritate rei sumit, eoq nomine vbiq gentium
est idem, cum veritas rei vbiq sit eadem. Medium rationis e,
quod existia sua à ratione definiente ex varietate circum-
stantiarum sumit; et ob id, quia circumstantiæ variæ st, opatio-
nes n eadem, sed variæ. Illius explum e cognois in intellectu
veritas: Huius vo mensura potus vel cibi, pro ratione tn

et naa

et natura huius vel illius temperantis. Diuisioni superiori annectit hæc subsequens, qua virtus diuiditur in perfectam et imperfectam. Virtus tribus nominibus imperfecta dr. 1° quia non ex ratione, scientia, et electione, sed ex naturali solo impulsu fluat; vt sunt naturales seu ingenitæ virtutes 6to Eth. cap. 13°. Vbi virtutem in ingenitam & veram seu perfectam distinguit. Omnibus n. inquit Artes a natura quodammodo tributæ sunt virtutes omnes, quæ à moribus proficiscuntur; Natura vero inquit et justi, et fortes, et temperantes nascimur, reliquarumque virtutum semina et principia simul atque in lucem editi sumus, continemus in nobis; quæ cum sine illigentia rationi insunt, obesse videntur, quemadmodum grauitas corporis sine aspectu; Ante vero inquit, illigentiæ splendore iam magnæ et perfectæ videntur; et proinde virtutis rationem proprie sibi vendicare. Secundo nomine dr virtus imperfecta, quia habentem simpliciter bonum non reddat, tamen ex ratione, scientia et electione emergat, quales sunt omnes virtutes speculatiuæ et intellectuales; Non n. ideo saltem moraliter et promeritorie, vt aliquid mercedis apud DEVM et bonos viros promereat, quispiam est bonus, quia scientia et intelligentia variarum rerum præstet. sed ideo, quia prudentia, justitia fortitudine et temperantia excellat. Tertio nomine virtus dr imperfecta, quia quandoque solitaria, absque consortio reliquarum virtutum animo nostro insideat; qualis imperfecta virtus est fortitudo alicuius militis, vel alicuius religiosi; temperantia cum alijs vitijs tamen coniuncta.

Perfecta virtus triplici quoque ex causa contraria tamen ratione dicitur, vt consideranti peruium est. 1° quia ex ratione, electione et scientia fluat; qualis est intellectualis et moralis virtus virtuosarum actionum frequentia acquisita, opponiturque naturali. Secundo nomine; Quia habentem moraliter bonum efficiat, quales virtutes sunt cardinales omnes. Hinc virtus moralis à D. August. de libero arbitrio definitur

definitur bonâ qltate mentis, quâ nullus abuti (elective illige non obiective) pt, quæq habentem et eius opus moraliter bonum reddit; et hæc dicta sufficiant. Tertio à Theologis diuiditur virtus in 4 Cardinales, nz in prudiam, justiam, fortitudinem et Tempantiam, dr cardinales seu pnpales rplici nomine; 1° quia oes virtutes ad illas tanquam pnpales reducuntur. 2do pp pnpalitatem maæ siue subcti; cum sint quasi gnralissimæ et coissimæ raoes oium virtutum; ita, vt ois virtus, quæ circa obiectum suum discrete agat, dicatur prudia; et ois virtus, quæ rectitudinem in opationibus suis obseruet, appelletur justia; et ois virtus, q passiones cohibeat, et delectaoes moderetur, nominetur tempantia; et ois virtus, quæ animi firmitatem circa difficilia patiatur, vocetur fortitudo. 3a Caa, ex qua virtus pfecta dr, est, quod copulata sit cum cætis virtutibus, et nulla cuiusquam vitij labe infecta sit; Cuius virtis exptum e; virtus hois theologice et moraltr perfecti seu qsumati, in quo nulla cuiusq vitij culpa resideat, opponiturq virtuti solitariæ, qua sola absq consortio reliquarum virtutum alicui insistit. Ad extremum; quid sit virtus innata, quid aduentitia quid Diuina, quid humana ex diuisione habituum facile illiges. Et hæc de virtutum multiplicitate et diuisione.

CAPVT IX.

De Prudentia eiusq obiecto

Hactenus virtutum pnpia tum externa tum interna; supe vt in seqntibus capitibus singulas virtutes, earumq principia, et qdem singula interpretemur: In psente itaq capite prudentiæ interptationem suscipiemus: Illectuales virtutes quinq; vt ex 6° Eth, sto ptt, nz prudia Sapia Illigentia Scia et Ars ab Arte

nuerant

numerantur et traduntur; Ex quibus prudentia velut omnium virtutum oculus directrix et auriga principatum tenet. Hinc Plato in Milone. Prudentia inquit sola regit, et ut sit ad recte faciendum; cum omnes virtutes reliquas ad debitum finem suum dirigat et promoveat propter quam directionem dicitur virtus moralis electiue, quia essentialiter sit virtus essentialis; cum in intellectu subiecti, in finis contemplatione, restitutione, mediorumque inquisitione, et ita in veritatis cognitione occupetur et consistat, varie a varijs definitur: Ab Arte 6to Eth. 5to Habitu agendi cum vera seu recta ratione circa humana, quae homini bona vel mala sunt. A. D. Thom 2a 2dae, quaest 47. art. 6. Recta ratione agibilium: A Justo Lipsio 1o Polyt. cap. 1o Intellectu et delectu rerum, quae publice priuatimque appetendae aut fugiendae sunt: Ab alijs media inquirendi, de inquisitis bene iudicandi, et iudicata in debitum finem ordinandi: Haec ultima definitio meo, saluo tamen melius sentientium iudicio dilucidius quam superiores omnia, quae prudentiae et prudentibus necessario et semper, per se et reciproce conueniunt, ut ex actibus prudentiae patebit, suo ambitu continet et comprehendit. Prudentia versatur circa contingentia. Unde Artes 6to Eth cap. 7o Cernitur inquit prudentia in rebus singulis, quarum usu et exercitatione constat cognitio &c et quidem circa ea contingentia versatur prudentia, in quibus consultatio locum habet 6to Eth cap. 5to et 7o Consultat autem nemo de ijs, quae necessario conueniunt, et aliter sese habere non possunt, et quorum non est aliquis finis bonus Artes eodem: Neque de ijs, quae ipse prudens et consultans agere nequit Artes eodem: Nam prudentis est non tantum vrtia, sed et quidem maxime singularia contingentia cognoscere 6to Eth cap. 7o. Est enim inquit ibi Artes prudentia maxime actiua; et omnis actio in rebus singulis consistit. Unde ab Intelligentia

et scia

et scia, quæ n̄ circa res ꝯtingentes et singulas, sed vniuersas et necrias versantur, distinguitur. Accedit eo, quod rerum singularium sit sensus, vniuersalium v° scia Artes cit. loco.

CAPUT X.

De Actibus prudentiæ

Ex prudentia pnpaliter 4tuor actus promanant, vt apertè ex defione vltimo traditâ colligr: Vnus eorum ꝯtingit circa finem 3es 0° circa media. Primus itaq; et qdem pnpalis prudiæ actus et offm est, finem justum, vtilem, necrium et acqsibilem sibi pstuere. Dixi (finem) quia prudiæ partes reqrunt acutissimè circumspicere, quo eundum sit, et quousq; assertore Seneca in moralibus sub tit. de prudia. Hinc Artes 6to Eth. cap. 7° Oio aut is, inqt, prudens et ꝯsultus homo ē, q ratione pt, quod homini sumū bonū agendum sit, exqrere. Hinc quoq; Salomon prouerb. 14° Sapia calidi ē illigere viam suam, et prudia stultorum, errans. Dixi, iustum, qa idem sapiens prouerb. 4° de prudentibus asserit; Oculi tui rectè videbunt, et palpebræ tuæ procedunt gressus suos: Hoc n. q iniustum et phibitum finem pponit, n̄ pbus et prudens, sed stultus vocatur, vt pverbiali seqnti sentia colligr; q cogit ad malum facere stultus vocabitur; qa cogitaō stulti peccatum ē prouerb. 4°. Dixi vtilem; qui prudentis est n̄ quemlibet, quantumvis licitum et justum sed sibi 7. aiæ suæ et rerum suarum raoni ꝯducibilem finem proponere 6to Eth. cap. 5to. Hinc Artes Periclem cit. lo prudentem judicat; qa optimè prospicere nouerit, quæ sibi fuerint optima; ꝯtra Anaxagoram et Thaletem imprudiæ culpam sustinere asserit

q pst.

q præstantissimarũ et maxe admirandarũ notitiâ claruerint, sed propria comoda ignorauerint promouere 6to Eth cap. 7° Dixi (conveniente.) Nam hois prudentis ē ea suscipe, eligere et pvenire q̃ gditioni et statui suo sit gvenientia. Hinc Aplus ad Corinth cap 14° Mulieres inqt in Ecclia taceant; Non n. eis loq permittitur, sed subditas ee. Turpe n. ē muliere in Ecclia loqui. Oia aut in vobis honeste et rdm ornem fiant. Consonat Ecclstcus cap. 3° Altiora te nè q̃sieris, et fortiora te neq scrutatus fueris, sed q̃ pcepit tibi DEVS, illa spr cogita. Dixi (necriũ) eodm authore gsulente, et qdem eodm cap. Disce verbis: In supvacaneis rebus noli multipliciter scrutari, et in pluribus opibus tuis ne sis curiosus: Non n. tibi necria, q̃ ab oculis tuis sunt abscondita videre. Alludit Aplus ad Rom. 6to Noli inqt plus sapere, quàm oportet, sed ad sobrietatem: Hinc quoq Lactantius Plus sapit interdũ vulgus, inqt, qa tm, qnatũ opus est, sapit. Dixi (acqsibilem.) Seneca suadente supra cit. lo quære inquit, quod invenire possis. Cui gsonat Salomon pverb 13° Noli inqt erigere oculos ad opes, quas habere n̄ potes.

Secundus actus prudiæ ē fine præfixo et pstituto inqrere media, et de illis circũspecte gsiliari, quo p eũdem finem propositũ ptingere possis: præstituto n. fine prudenter in eam curã incumbant, vt media inqrant; Nec n. collationem vnius cum alijs instituant, quo agnoscant, quodnã ex illis p finis consecutione sit accomodatissimũ. Hinc Artes 6to Eth. cap. 5° Prudens inqt omnino erit is, q consilio plurimũ valet et cap. 6to Prudentis inqt maxe propriũ ē bene deliberare. Hinc quoq Sal. pverb. 8° Qui agũt oia cũ gsilio, regũtr sapientia.

Conso;

Consonat quoq Ecclstcq 33°. Fili mi, inqt, sine gsilio nil facias, et post factum n poenitebit: Et 37° Ante oia verum, verax pcedat, et ante oem actum gsiliu stabile. Vnde colligr prudiam, quæ propria sit mediorum, pnpalem prudiæ partem fore. Versatur n circa mediorum gtingentiu, quæ multiplr variari, et in vtramq ptem gtingere pnt, excogitaoem et sup illis gsultationem 6 Eth. cap 7°. Hinc qui prudenter de medijs gsiliu inire velint, opus e, vt 3bus temporibus dispensent, psentia nz ordinent, futura prouideant, pterita recordentur. Nam q nil de pterito cogitat, prodit vitam, q futurorum præmeditationem negligit, et psentiu ordinationem abijcit, in oia mala incautq et velut cæcq in foueam incidit referente Seneca supra cit. lo; quocirca ex prædictis constat ad prudentem virum hoc maxe spectare, vt bonu gsiliu ineat et qrat. Bonu gsiliu maaltr nil aliud e, quam mediu bonu et vtile, quo ad finem pducutur. Formaliter v° e illa recta rao, q quid vtile sit spectas eo, vt nos pducat, quo pveniri, qmdo et quando æquitas jubet 6. Eth cap. 9° Bonu autem gsiliu nullo modo ee pote, quo ad id qdem pvenitur, quod bonu sit, n aut, qua ratione Artes docuit eodem. Consiliu gnrale e quod ad gnralem finem: Speciale, quod ad specialem dirigitur Artes eodem.

Pertiq prudentiæ actq e de medijs ia acqsitis et per collationem inter se consultatis verum facere iudicium, quo ex medijs hoc vel illud ad consequndu finem magis appositu fore determinet: Nam referente Seneca sæpiq cit. lo Prudentia propriu e examinare consilia et n facili credulitate ad falsa cito prolabi, de dubijs nil definire, sed suspensam tenere sententiam, nil inexpertu affirmare, et dignitatem rebq n ex opinione multorum, sed ex earu natura pstituere; quo spectare videtur illud Ecclesiastici 19°. Qui facile credit facile decipitur et minoratur corde.

4tq

quartus et ultimus prudentia actus est, media iam inquisita, et inter sese collata iudicataque ad praxin seu realem actionem assumere, accommodare, et ita ad finem praestitutum pro ipsius consecutione effectiue ordinare. Est n. prudentia maxime actiua eorum, quae ad finem pertinent 6 Eth. cap. 5to & 7o. Hic ultimus actus totam prudentiae vim suis coerceet, et continet terminis; quo n. mediorum inquisitio, de iisdem consilium, eorumque inter se collatio, nisi executio subsequatur. Hinc Artes prudentis inquit est et deliberare, et consilia certa ad finem dirigere 6to Eth. cap. 9o. Hinc quoque Iurisconsultus de origine iuris. Parum est ius in ciuitate fore et leges constituere, nisi sint, qui iura reddere possint, quia per eos, qui iuri praesident, effectus rei accipitur: Et haec.

CAPUT XI.

De causis et partibus prudentiae ancillantibus

Causae sociae et partes, quae ad prudentiae perfectionem requiruntur, sunt octo. 1a est memoria, quae hic est praeteritorum, ex quibus aliquid concluditur circa futura cognitio; cum ex pluribus rerum experimentis memoria emergat, et ex pluribus rerum contingentium memoriis vrte quoddam fiat assertore Arte 1o Metaph. et 1o Poster. cap. 18o. 2da pars et causa Intelligentia est, quae hic pro sagacitate sumitur, quae est vis dundaxat intelligendi: Idem n. est sagacitas et bona intelligentia, quippe cum sagaces sint et boni intelligentes ad ea bene iudicanda, de quibus est prudentia 6to Eth. cap. 10. Sagacitati opponitur hebetudo. 3tia est docilitas et bona consultatio, quibus quis fit disciplinae susceptiuus et consiliorum investigatiuus: Bona consultatio seu deliberatio est inquisitio medii in agibilibus, quibus ad finem pergitur 6to Eth. cap. 9o. Qui consultat inquit Artes, quaerit, et ipsa consultatio

sultatio bona ē consilij quærendi rectitudo, q̄ requirit longum
temporis spaciū. Vnde Artes dicto lo; Cū mora inqt ē ꝯsulendū
deliberata v° celeriter peragenda. Docilitas ē vis mentis naalis,
p quā qs naali impulsu et inclinatione ad discendū adpropat.
Debet aut prudens consiliū et rectā opinionem ab alijs et qdem
Senioribꝫ exqrere suadente Arte cit. lo. Cū circa partaria et
ꝯtingentia agibilia, circa quæ prudens occupatur, infinitæ penè
difficultates occurrant, q̄ à junioribꝫ adolescentibꝫ p modicū tempꝫ
nulla ex parte, sed tm p diuturnitatem temporis adhibitis seniorū
consiliū supari et cognosci pnt. Hinc S. Jobꝫ In antiqs ē sapia
et in multo tpre prudentia. Accedit Ecclstcꝫ 6to. In multitudi-
ne presbyterorum. ¶ seniorū et prudentum virorum sta; et illo-
rū sapiæ te ꝯiunge; Nullꝫ ... soli dbt credere. Hinc Salomon
prouerb. 3° Ne inquit prudentiæ tuæ innitaris. 4ta ē bona
ꝯiecturaō seu æstimaō et solertia. Illa ē bona ꝯiecturaō ex cōibus
et ordinarijs medijs; Solertia ē similiter bona ꝯiecturaō, sed ex sin-
gularibꝫ medijs, quæ qs repente excogitat et bene diiudicat. Vnde
solertia nil aliud ē, quam qn celeriter aliquid ē peragendū prompta
et repentina circa mediorū agibilia excogitaō et æstimatio.
5ta est ratiocinatio; reqritur n. vt prudens sit raocinatiuus ¶
vt ex vno pluribusq cognitis alia ad finē ꝯseqndū ꝯducibilia col-
ligere et diducere possit. Sexta ē prouidentia, qua res futuras
et pteritas ꝯseqntibꝫ ꝯiungimꝫ et media inventa accomodate ad
finem disponimꝫ, et qdem legitimo orne ¶ anteponendo, media int-
ponendo, vltima postponendo. Septima ē Circuspectio, qua prudns
negotij seu actionis suscipiendæ circustias singulas diligenter per-
pendat. Contingit n. quandoq, vt qdpiam in se spectatum sit bonum

ex

ex consideratione tñ debitarũ circumstantiarũ sit malum, vt ostendere signa amoris, quod tñ malũ et inconveniens ēē pt ratione personæ, quæ indè superbiret. 8ua et Vltima ē Cautio, qua prudens impedimenta, quæ finis consecutioni obstare vidnr, cõsideratè amoueat. Hæc reqsita et caa prudia ancillantes dr à qbusdam ptes integrantes, ñ quòd prudentiã, quasi partes domũ aliquã integrent, sed quòd ad illiꝰ actũ pfectũ, pfectãq; prudentiæ rationem moraltr, necriò reqrantur; quorum qnq priora ad rerũ cognitionem prudentibus necessaria; tria posteriora ad mediorum executionem in ordine ad finem consequendum spectãt. Et hæc de causis ancillantibus.

CAPVT XII ē

De Vitijs prudentiæ oppositis.

Prudentiæ opponitur imprudentia, cuius definitio et natura ex antecedentibꝰ .j. ex prudentiæ essentia, actibus, partibꝰ, et causis intelligitur; cùm contrariorũ eadem sit scientia, et rectũ index sui obliqui; Attende tamen imprudentiam dupliciter sumi. 1° priuatiuè, et tũc nihil aliud est, quàm defectꝰ seu carentia debitæ solicitudinis. Edo positiuè; et tũc prudiæ oppositꝰ ē actꝰ realis, imprudentia; qualis actus est inquisitio, cõsilium, iudiciũ et executio malorũ mediorum vel et bonorum ad finem illicitum, vel malorũ ad licitum. Hoc mõ imprudia sumpta tot habet partes, quot ipsa comp̃hendit prudentia. Inter reliqua vitia seu ptes imprudentiæ velut principales nũerantur sequentes; præcipitatio, Inconsideratio, Inconstantia, negligentia (quarum singulæ nullam cũ prudentia

simi

similitudinem obtinent, quippe omnis consultationis, judicij, et executionis expertes.) Item prudentia carnis, astutia mala, solicitudo superflua, quarum singulae imaginem quandam prudentiae prae se ferunt; cum circa mala media invenienda, et circa inventorum ordinationem in ordine ad finem consequendum occupentur. Praecipitatio est Intellectus et voluntatis imperium, quo anima rationalis potentias voluntatis subditas ad propositae actionis executionem impellit, futurorum provisione, praeteritorum recordatione et praesentium consideratione et ordinatione posthabitis. In reali praecipitatione tria sunt observanda et deprehendenda: Gradus summus, Intermedius, et Infimus; qui à summo ad infimum neglecto intermedio festinanter deproperant, sese praecipitari dicuntur: Sic in morali praecipitatione prudentiae opposita 3a visuntur. 1m Recta ratio, quae finem justum, utilem et necessarium praefigit, quae praefixio summus gradus dicitur, 2do mediorum inquisitio, quae 2di gradus vicem tenet. 3o Mediorum in finem ordinatio et executio: Jam vero, quae nititur aliquid exequi, neglecto ex hisce tribus gradibus uno praeceps et improvidus dicitur. Inconsideratio est defectus debitae attentionis ad ea, ex quibus rectum judicium emergit, quae plurimum officit praesertim inconsideratè loquentibus; quod Sal. innuit proverb. 13o hisce verbis; qui custodit os suum, custodit animam suam; qui autem inconsideratus est ad loquendum, sentiet mala: Inconstantia, quoad consumationem operis, ad voluntatem, quoad directionem mediorum ad finem ad intellectum peccantem pertinet. Estque nihil aliud, quam desistentia à bono proposito: Ex praedictis itaque colligitur praecipitationem consilio; Inconsiderationem judicio, inconstantiam executioni obstare et opponi. Negligentia sive ~~carentia~~ Desidia est defectus seu carentia debitae solici-

tudinis

tudinis, vel prætermissio actus debiti, eiusq debitæ circumstantiæ: Hanc Salomon vel prudentiæ maximè inimicam prouerb. 20 hisce verbis improbat: Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergò in æstate, sed n̄ dabitur illi. Item prouerb. 12° qui operatur terram suam, satiabitur panibus, qui aut sectatur otium stultus ē: Omnem itaq curam et diligentiam eò nos impendere oportet, vt longissime negligentiam à nobis arceamus: Si n̄ eius dulcedo semel animum nr̄u subierit, adeo voluntati nr̄æ blandietur, vt eam n̄ tantum animo nostro expulerimus, sed & eam nobis laudi et sapientiæ duxerimus. Hinc Salomon prouerb. 20 Sapientior sibi piger videtur septem viris loquentibus sententiam. Prudentia Carnis nil aliud ē, quam diligens mediorum inqsitio, et inqsitorum constans executio, ad quam bona carnalia ꝯtra rectam rationem obtinenda et possidenda: Hæc coram Deo nequitia et iniqtas est, testante Ecclesiastico cap. 16. Est inqt prudentiæ nequitia et in ipsa execratio, est solertia certa, et in se ipsa iniqua. Consonat Aplus ad Rom 8°. Prudentia inquit carnis mors ē, prudiæ autem spiritus; vita et pax; quoniam sapientia carnis inimica ē Deo; Legi n̄ diuinæ non ē subiecta. Astutia mala prudentiæ carnis est confinis, estq rerum similatarum, apparentium viarum, et mediorum malorum ad finem bonum vel malum; aut bonorum mediorum ad malum finem consequendum excogitatio Aplus citato loco. Diciturq dolus, quando quispiam aliquid in corde tegit, et aliud loquitur vel facit ad circumveniendum proximum eiq nocendum. Hinc dolosus seu astutus duo fingitur habere corda, Vnum quasi sinū cordis, vbi videlicet veritatem, quam neqt, et

tegit

tegit; Alterum, vbi tegit mendacium parit, et fouet. Solicitudo prudentiæ opposita est excessus debitæ solicitudinis et diligentiæ Hinc Chrus. Matthæi 6to, Illos, quos nimia et maior rerum temporalium acquirendarum cura, quam par sit, exercet et exagitat hisce castigat verbis: Ne inquit sitis soliciti animæ vestræ, quod manducetis, quod corpori induamini, nonne anima plus est, quam esca? Item Matthæi 10° Nonne duo passeres asseveneunt, et vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro; Vestri autem et capilli capitis omnes numerati sunt. Consonat Sapiens Sapientiæ 6to quoniam inquit pusillum et magnum ipse fecit, et æqualiter ipsi cura est de omnibus: Et hæc de vitijs prudentiæ oppositis.

CAPUT XIII.

De Sapientia.

Sapientia, vti hic sumitur, nihil aliud est, quam habitus intellectualis, quo generalissima seu communissima omnium rerum scientiarumque principia et causas cognoscimus; qualis habitus est Metaphysica lib. 1° cap. 1° Necnon Logica. Continet non variarum scientiarum communia principia authore Arte 1° poster. cap. 8° vbi dicit Logicam communissima sua principia omnibus scientijs, quibus conclusiones suas demonstrat, communicare. Dico (vti hic sumitur.) Nam obseruandum est sapientiam variè accipi. 1° pro excellentia cuiusque scientiæ vel artis, qua artifex cæteros antecellit 2do Eth cap. 13° 2do pro scientiarum multitudine seu varietate, qua quis claret 1° Metaph. cap. 2do Sic Sapientem dicimus Salomonem, qui scientiarum varietate sapientissimos quosque anteverterat, vt patet

ex cap. 3° Sapiæ

ex cap. 3° Sapientia. 3tio pro ciuilium negotiorum administratorum, omnium q rerum, quæ ad discernendum iudicium valeant, cognitione. Deutronomiorum 1° 3tio Regum capite tertio. 4to pro cognitione cuiuslibet artis. Hinc Ecclesiastici 38° Vnusquisq mquit, in arte sua sapiens est. Vltimò Pro complemeto et ornamento omnium virtutum. Ecclesiastici 19°: Vbi omnem sapientiam vocat timorem Dei, q sit complementum omnis virtutis.

Sapientia sic definita nullo praeditorum modo, sed pro altissimarum, communissimarum causarum et principiorum cognitione sumitur; quod obseruandum e pro variorum argumentorum contrariorum resolutione. Conditiones sapientiæ ex tradita superiori defione tres colliguntur. 1ª Communissima omnium rerum, scientiarum et artium principia; non v cuiusq rei vel scientiæ, vel artis propias. sed generalissimas communissimasq causas cognoscere. 2da Conditio; Vniuersalissimas rerum causas et principia tradere et docere; particularia siquidem cuiusvis rei principia in qualibet particulari scientia exponuntur. Tertia et vltima sapientiæ conditio est, vt principia aliarum artium et scientiarum particularium probet et diiudicet, n quidem per propria particularis scientiæ principia, sed per suas causas vniuersalissimas et communissima sua propria principia. Vide Logicam Mexicanam tract. 4 quæst. vnica de habitibus intellectus; vbi reperies distinctionem, qua sapientia realiter à scientia propriè sumpta distinguitur.

Ex dictis conditionibus colligis primò Sapientiam dignitate et omne reli

reliquis scientijs anteire, cùm principiorũ suorũ generalitate naã sit prior; quò q.d n. est communiꝰ et generalius, eò prio. 2do colligitur solam Metaphysicam oium Scientiarũ ee generalissimam, communissimam necnon cuiusvis scientiæ particularis propositiones et conclusiones per sua comunissima principia dijudicare & demonstrare; eoq nomine eam solã ee dignam, cui Sapientiæ nomen propriè adscribatur; Cũ suis terminis et limitibus omniũ rerũ comunissima principia quasi generalissimas causas sola ꝯtineat: Communissimorũ principiorũ exempla st. Vnitas Essentia; perfectio; Existentia, Bonitas, Magnitudo; Veritas; Duratio: Potestas, Simplicitas, Compositio, Infinitas, Necessitas Illocalitas, Possibilitas, Principiũ, Mediũ et finis etc.

CAPUT XIV.

De Intelligentia.

Intelligentia seu intellectꝰ principiorum vti hic sumitur est virtus intellectualis seu habitꝰ principia cuiusq scientiæ propria et per se cognoscibilia, siue indemonstrabilia cognoscendi seu dijudicandi 6to Eth cap. 6to. Dixi vti hic sumitur: Nam intelligentia sumi potest generatim seu abstractè pro principiorũ indemonstrabilium cognitione, siue principia sint speculabilia seu agibilia, siue humana, siue Diuina, nihil interest; et sic generatim et indefinitè sumpta, tũ syntheresin tũ fidem, tum quoq sapientiã comprehendit; cũ significatæ sint, habitus cognoscendi principia indemonstrabilia: Sintheresis n. ẽ habitꝰ naturalis

inclinans

inclinans hominem p intellectu practicum ad bene agendum et operandum moraliter et assentiendum principijs Ethices agibilibus quascunq actiones humanas dirigentibus. Principia Ethica moralia sunt; Bonum esse faciendum; malum fugiendum; vnum infinitum, æternum omnipotentem existere DEVM, eumq colendum esse &c. Fides v° est habitus infusus, quo mediante firmiter assentimur principijs et mediatis à DEo reuelatis ad salutem nostram scitu necessarijs. 2do Sumitur Intelligentia speciatim, quatenus sapientiæ, sintheresi et fidei opponitur; et sic sumpta nihil aliud est, quam habitus acqsitus, quo intelligimus principia quidem indemonstrabilia, sed humana speculabilia, eaq cuiusq scientiæ propria; et ob id n omnium communia: Et sic definita fuit sic speciatim sumpta. Principium indemonstrabile seu per se cognoscibile, dr propositio, quæ immediate] sine medio demonstratiuo (quod sit illius propositionis prædicati prima, immediata, propria et adæquata causa) sola terminorum præcedente notitia ab intellectu cognoscitur. Hinc Artes 6to Eth cap. 11° Principiorum et extremorum nullam esse asserit rationem, sed tantum intelligentiam. Principiorum indemonstrabilium ex Metaphysicis et Logicis exempla sunt petita: Totum est maius sua pte. quodlibet est, vel non est: De quolibet affirmatio vel negatio est vera, vel vt Logici dicunt: Duæ contradictoriæ nunquam veræ vel falsæ sunt. Horum n. nulla ratio à priori reddi pt, cur vera sint, sed intellectis terminis per se intelliguntur citra rationem aliquam, quæ sit causa prima et adæquata.

Hinc

Hinc cognito; quid sit totum, et cognito; quid sit pars; et sic terminis utriusq intellectis absq omni ratione siue medio demonstratiuo Illectus nr statim per se cognoscit et apprehendit totum maius ee sua parte, quæ propositio principium e per se cognoscibile et indemonstrabile, cum constet caa propria adæquata, per quam demonstratur. et sic de cæteris.

Obiectum igr, circa quod intelligentia versatur est principium per se cognoscibile, in quod speculatiua et cognoscibilia reliqua resolui, et reduci. per quod sigcata, quæ ex eo dependet, probari et demonstrari pnt. Intelligentia et Sapientia ex parte obiecti inter se quodamodo conueniunt gnratim tamen sumptæ; quia vtraq versatur circa principia indemonstrabilia; differunt tamen inter se; quia illa occupatur circa principia n comunissima, sed circa cuiusq scientiæ propria; hæc vo circa vniuersalissima omium scientiarum communissima; Rao est, qa quæuis scientia vendicat sibi quædam principia, quæ in ipsa sint indemonstrabilia, quamvis per principia Sapientiæ demonstrari possit: Sic in Physica principia st indemonstrabilia, videlicet priuatio, materia et forma, licet demonstrabilia sint per principia sapientiæ et Metaphysicæ. Ex dictis ratione colligere potes; Intelligentiam speciatim sumptam ex sapientia promanare; quia specialium et consequentium cognitio ex cognitione principiorum generalissimorum velut effectus ex sua causa profluit. Et hæc de Intelligentia.

CAPVT XV
DE SCIENTIA

Scientia licet varie, hic tamen pro cognioe demostratiua

sumit

sumitur, ideoq nil hic aliud e, quam cognitio habitualis seu habitus, quo mediante conclusiones demonstrabiles de rebus necrijs et aeternis expetite cognoscimus 6to Eth cap. 3° Conclusiones demonstrabiles sunt, quae sciuntur et cognoscuntur per medium, quod illarum e principium, seu causa proxima propria, et adaequata seu reciproca. Conclusionum demonstrabilium exempla sunt: Homo est rationis particeps, homo est risibilis, Corpus e quantum etc. qa cognoscuntur duo priora expta per animam rationalem, q est prima et adaequata vtriusq causa. Dixi licet varie: Nam scientia sumitur primo pro actu sciendi, q transit, qua acceptione Sapientiae et Intelligentiae actum comprehendit. 2do pro quauis doctrina Methodica earum rerum, quae sub scientiam cadunt; et sic e ars in genere accepta. Tertio pro quolibet habitu intellectuali; et sic Artes 8° Top. cap. 3° Scientiam in speculatiuam et practicam distribuit; quoq significatu Sapientiam, Intelligentiam et Artem comprehendit. 4to pro habitu dudaxat contemplatiuo; et sic Physicam et Metaphysicam complectitur. 5to et vltimo pro cognitione habituali conclusionum syllmo demonstratiuo comparatarum; quo modo hic definita fuit. Dico in definitione (Conclusiones) ob duplicem causam. 1° vt notes differentiam, qua scia distinguitur ab Intelligentia et Sapientia: Nam ea, quae habitu Intelligentiae vel Sapientiae cognoscimus, ratiocinatione seu syllmo demonstratiuo non concludimus, sed sola inductione; cum vniuersa prima principia causa a priori adaequata careant, sed inductione discantur, ratiocinatione nunquam concludantur, et ratiocinatio a generalibus vniuersisq principijs per inductionem cognitis perpetuo progrediatur 6to Eth cap. 3° Vnde Artes cap. 10° asserit: principiorum

et

et extremorum nullam esse rationem, sed tantum diligentiam.
2do Vt notes scientiam esse tempore posteriorem Intelligentia et Sapientia
cum scientia Conclusionis ex cognitione principiorum, quae habitu Intelligentiae et sapientiae cognoscuntur, proficiscatur, et vnusquisque tum denique rem scire dicatur, si penitus principia cognita, et quidem quam ipsam conclusionem teneat Artes 6to Eth cap. 3°. Vnde notes ad scientiam dundaxat Conclusionem syllmi demonstrativi spectare, quia principia, vnde conclusio scitur et infertur, ad intelligentiae habitum pertinent. 2do Notes Scientiam ex intelligentia profluere; et ob id syllmum demonstrativum comprahere suis limitibus et terminis scientiam et Intelligentiam, cum contineat cognitionem, tum conclusionis, tum principiorum. Dico in definitione de rebus necessariis ob replicem causam 1° Vt Notes obiectum scientiae, circa quod versatur, esse rem necessariam et aeternam 6to Eth. cap. 3° Quod ergo inquit Artes sub scientiam cadit, id omne necessarium; ideoque aeternum, quod neque oriri neque interire potest. 2do Vt notes tum differam, qua a prudentia et arte quae circa contingentia versantur, distinguitur; tum conformitatem seu convenientiam, quam obtinet, cum Sapientia et Intelligentia, quae quoque circa res aeternas occupantur; Et haec de Scientia.

CAPUT XVI

DE ARTE OPINIONE ET SVSPICIONE.

Ars hic in specie sumpta nihil aliud est, quam habitus seu recta ratio rerum a nobis factibilium 6to Eth cap. 4° Vbi Artes asserit artem esse habitum cum recta ratione in faciendo positum. Notanter dicit in faciendo seu efficiendo; quia cit to dicit actionem et effectionem inter se esse diversa, et arti non illam, sed hanc esse propositam et subiectam

subiectam; Nam actio est operatio cuiusvis agentis, effectio vero non cuiusvis, sed huius tm caae, quae post actionem suam opus aliquod sensibile permanens relinquit: Res ergo factibiles seu effectibiles dicuntur, quae per actionem in exteriorem sensibilem materiam transeuntem fiunt; quales sunt Gladius, Aedificium, panis: Ars igitur versatur circa contingentia factibilia, quae aliter obtingere et non circa necessaria, quae perpetua et aeterna et aliter contingere non possunt, versatur Artes cit. lo. Hinc Ars hoc unum agit, quemadmodum quaecumque efficiatur eorum, quae et esse et non esse possunt. Quorum principium situm est in eo, qui facit, et non in eo, quod efficitur Artes cit. lo. Unde facile notare potes prudentiam et artem obiecto inter se convenire: ambae n. circa contingentia versantur, distingui tn ut caam et effum; vel ut generale et speciale; quia prudentia est causa artis; et ob id absque ea consistere, non contra: Potest n. quis esse prudens, actionesque prudentiae exercere licet actiones artis non concurrat, non vero contra. Dein omnis artifex prudentiae vim in se continet; non contra omnis prudens vim artis. Unde ars prudentiae est subcta; ut dirigibile-dirigenti. Dico in specie supra; Nam ars rpltr sumitur. 1° pro doctrina Methodica (cognitica) seu dispositione, seu notitia praeceptorum ordine legitimo dispositorum, de rebus vitae humanae utilibus et humanis; et sic generaliter accepta omnes artes liberales suo comprehendit ambitu. 2do Specialiter pro notitia rerum factibilium sensuque perceptibilium Artes cit. lo, quo modo accepta superius definita fuit; Diciturque Mechanica ob duplicem causam: 1° quia facit Mechari i. intendere operationi minus utili sibique convenienti relicta propria operatione, quae est speculatio, cum intellectus principaliter a Deo sit creatus ad contemplationem rerum spualium et potissimum ad intelligendum summum infimumque bonum. 2do quia suo ex

ercitio

exercitio corporis magis, quàm animum fatigat, cuius opere non cognitio enitur, quaq; pp sutilitem opere servilis dr, quod suos opifices vt jumenta ruralia exercent et exagitet. Virtutum intellectualium perfectissima et praestantissima est Sapientia ob rationes sequentes; quia à sapientia tanquam à generalissima causa reliquae dependent. Ita ratio, qua omnium artium et scientiarum cum actionum earundem principia, si opus sit dijudicat probat et exhibet non quidem pro principia cuiusq; scientia propria (cum sint per se nota et ex propriis causis adaequata indemonstrabilia) sed pro sua propria communissima. Sic propositionem: Deus est mutabilis; sapientia demonstrat, non quidem physico principio, sed Metaphysico coissimo, quod est: Ens finitum est mutabile infinitum vero omnino immutabile est ens: Et haec de virtutibus intellectualibus, quibus in omne opponuntur opinio, Dubitatio, Scrupulus, et Error; quia singulorum assensus vel dissensus non tantum ex parte rei obiectae, circa quam versantur, sed et ex parte intellectus assentientis et dissentientis, incertus, falsus, et infirmus ea est. Opinio est ex probabilibus argutis assensus, quo intellectus magis inclinatur ad aliam partem cum formidine tamen de opposito. Ipsius obiectum est Conclusio non ex necessis sed ex contingentibus praemissis nata; vt, quicunq; prudens et doctus est, prudenter et scitè se in actionibus suis recipit: Joannes prudens et doctus est: Ergo pro Diai cum formidine; vt notares differat, qua ab intelligentia et scientia discernitur, quia illaet ex hisce est assensus vel dissensus cum certitudine absq; omni dubitatione et formidine de opposito. Ita quia scientia et intelligentia sunt cum evidentia rei intellectae et scitae et in partari. Opinio vero neq; evidentia neq; certitudine sit, sed credulitate quadam fundatam in aliquo argumento probabili, non tamen necessario evidenter et certo concludente, sed probabiliter tantum ex una parte et non ex alia. Dubitatio est motus intellectus, quo Joannes nonnunquam ad utramq; partem aequaliter vel quasi ad neutram. Scrupulus plus quàm credulitatis obtinet, quam dubitatio, sed minus, quàm opinio, cum sit credulitas ex levibus et incertis coniecturis, minusq; probabilibus, vocaturq; suspicio.

CAPUT XVII

De Justitia Essentia et definitione.

Hactenus de virtutibus intellectualibus, quae intellectum vestrum di-

directore rerũ cõmoe informãt. Nũc de moralib; q appetitui nro pfectionem afferũt, eiusq passiones moderantur, agendũm ẽ. Int moles virtũ prãe loca tenet Justitia, ptim ob pstiam sui subecti, q ẽ ipsa voltas, cui inhaeret, ptim ob ẽpcellẽtiã ẽssi, qa n̄ snsitiuũ appetitũ; quẽ temptãtia et fortitudo sed ittectuũ multo pstiorem; et sic voltem regit et pficit; quo noe intpãtes ipsiq; suscipiendũ. Justitia itaq gns gnrale et partarem gbendit Arte s. Ths. gnralẽ hoc mo definit: Est habitq, quo justis agendis idonei st homes, et quo iusta agũt, volũtq iusta. Ab Vlpiano jurisgsulto pstissimo subtit. d justitia et jure segnti mo exponit. Est voltas pptua qstansq ius suũ cuiq tribuendi; quã definionem D. Thomas 22 quest 58 art. Bardolq et Baldq et alij iuris ciuilis intpẽtes defendendã asserũt. Ab vlpiano noe voltis n̄ volendi pria seu ipsa voltas, sed vt habitq electiuq, vel actq voltis humanq ittiore. Hã virtq recte et gvenienter p actũ humanũ et offm, quod pse ex se ese et nõ prestat, definitur. Ponit n̄ to diffrã vel onris gprig cuiusq rei essus: Suitq itaq voltas in defione tradita p habitu electiuo vel p actu voltis humano et qdem ob rplicẽ cãam; q ad exprimẽdũ cuiusq justitiẽ opq et offm ex habitu a scientẽ et eligente pficisci; quod n̄ p ignoriam vel p violẽtiã vel p casũ gtingit, raõem voliti, seu actq humani n̄ inuit, nec ẽ habitu electiuo pficitur, rda cãa. Ad sigcandũ justitiã n̄ in ittectu, nec in appetitu sensq, sed in voltate velut in gprio subecto inhaerentia insidere, eãq pficere. Prioris mẽbri ratio ẽ quia vnãqq virtq eiq subecti et potiã ẽe dr, quod vel qua firmã validã et habilem reddit ad delectabiliter et expedite actiones subeundas. Justitia ittectũ firmũ et habilem ad cognoscendũ n̄ efficit; qa eius finis n̄ ẽ ittigere et cognoscere; hoc n̄ virtũ ittectualiũ proprium. Nec appetitum snsitiuũ reddit habilẽ ad refrenãdos ipsiq effq inordinatos; qa ipsiq finis n̄ ẽ motq appetitq moderari & cõpescere; hoc n̄ ẽ fortitudinis et tpantiae pprũ. Ad posterioris membri ẽ quia vnãqq virtq eiq dr ẽe potiã, ad quã ipsiq virtis actio spectat, sed justitia proprig actq, q ẽ ipsum cuiq tribuere est voltis; ab ea n̄ pficitur: Ergo justitia quoq ẽ voltis virtq, qua habilẽ et firmã reddit ad actiones iustas et aequas suscipiendũ. Cattũ ponit in tradita defione parta (perpetua) vt ex-

primat

primat ⁊tia oiū virtū cois gditio. Sūt n. ⁊es gdices coes rto Elb q̄ ⁊ vtqs
sciens, eligens, ppetuo, gstanterq; in omni eventu actibusq; suis rām rāois
regulā agat, quare ultima sic opprimit: Est n. justitia talis virtq; vt p
ea voltas reddat stabilis, firma, validāq; ad ppetuo tribuēdū alti, quod
suū ē certo rāois judicio intveniente. Perpetua sic sumitur n. p ptinua
volitione, qua qs sibi pponat ppetuo in oi eventu oibq; actioibq; suis, p
tpre, to. psonarū varietē rām legē vniuscuiq; suū tribuere velle. Ponit
praterea in definione parta (gstans) ad signandū n. sat ēe, vt qs nuc
tm huiq; sit propositi seu voltis, vt ppetuo velit justa agere, nisi quoq;
opportunitate justē agendi oblatā in illa gstanter pseveret, illāq; justo
ope compleat et gfirmet. Plurimis n. stat sntia, vt justitia gsuetudinē
deponere velim, a qua tm occasione, alteri, quod suū ē subtrahendi
oblatā deficiēt, qua ingstia à virtuoso & justo viro alienissima ē,
sed stulto familiarissima, q; subinde, vt luna facies mutatur. Vnde
colligas partas (ppetua gstansq;) n. idem, sed diversa involuere,
nisi admittere velis definiōem traditā supvacanea suis comprehendere
limitibus. Reliqua definiōis parta to diffra ponūtur. Diffra n. quā Iu-
stitia ab alijs virtutibus psertim moralibus abingitur, in rāne et aetate
tribuendi debiti in orne ad altū gsistit. Noē juris illiqimg n. legem
rām preceptū iustē agendi, sed debitū legale vel morale; quod
vt propino, Reipub. Deo ex necessitate legis aut honestate tm
moali reddamg, obligati sumg. Prioris membri rāo ē; quia lex ē
illa norma seu regula, ad quā debiti tribuendi actionem gformemg
et adaequemg; et sic n. ē ipsū debitū, sed regula eiusdem red-
dendi. Posterioris membri rāo ē; quia justi et aequi hominis ptes
hoc epiqunt, vt cuiq; quod suū ē reddamg. Suū aut cuiq; reddere
nihil aliud ē, quam id tribuere, quod cuiq; debetur. Debitum
est, quod ex quacūq; iusta caa cuiq; lege jubente vel suadente
reddi dbt. Expta debiti st. Dominium, possessio, Servitus
Vsusfructus, vel denq; omne id, quod alteri ex contractu

vero

vero vel quasi, aut ex delicto vero vel quasi, quo quis iniu-
riam vel damnum acceperit. Iusta igr causa, ex qua aliquid
alteri debetur, est ratio vel dominij, vel possessionis, vel servi-
tutis, vel pacti conventi vel delicti. Nomine cuiq intelligimus duo
supposita inter se realiter dincta intellectu et volte prædita;
quorum alterum creditoris, altum vero debitoris vicem teneat. Credito-
rum appellatione illiguntur non tm ij, q pecuniam crediderunt, sed oes qbus ex
ex quacunq iusta caa aliquid debetur, vti constat ex lege creditorum
digestis de verborum significationibus: Sic ex contrario sensu debitor est et dr &c.
Nomine alterius, vel DEVS vel Respub vel patria, vel qlibet pxus
nr intelligor. Nomine tribuendi non tm actus, quo alteri depo-
situm vel quodcunq creditum vel ex quacunq causa debitum
restituimus, sed et omissio voluntaria cuiusvis læsionis vt
cuiusvis facti, quo proximus offendi vel DEVS vel Respub. poit
exprimitur. Omittendo enim iniurias seu iniquas actio-
nes alteri quasi pacem et tranquillitatem debitam
tribuere videmur. Vnde non tantum iustum agendo, sed
et malum iniquum omittendo alteri, quod suum est, tribuitur.
Nam injustitiæ crimen admittitur dupliciter: Negative et Po-
sitive; omissione justi debiti boni et operatione mali iniqui:
Sic ex adverso justitia colitur duobus modis; operatione ju-
sti et omissione iniqui. Hinc Psalmographus: Diverte a
malo & fac bonum. Accedit eo, quod nomine tribuendi non simplicem
actum, quo cuiq, quod suum, tribuitur, intelligamus, sed
talem tribuendi actum, vt is rdm legis mentem et secundum
circumstantias justitiæ convenientes suscipiatur. Iustum non est id, qd
rdm jus et legem fit, et non simpliciter id, quod alteri tribuitur. Vnde
restituo, qua vt furioso gladius depositus, vel pupillo pecunia dbita citra tuto-
ris auctor.

ris auctoritatem intervenientem restituitur, n̄ est actus Justiæ, tz
id, qd alti redditur, sit debitum. Cæterum ex Defione justiæ ita
explicata colligis justiam ēē virtem ad alterum; reliquas v̄ mo-
rales hōis ad seipsum, quod comprobat Arles s° Eth. j. Vbi dicit
inter virtes morales solam justiam ēē bonum alienum; qa ipsius
solius opus sit reddere, quod debetur alteri.
Sed obijcis Quælibet virtus eiusq opaō et opus st bonum possessoris
q virtem ipsam possidet et virtuose opatur: Ergo quoq justia ē
bonum eius, q eam opatur et possidet; et per cōsqns justia ē bonum
proprium, n̄ alienum. R. breviter justiam ēē vtriusq possidentis et
alterius; et sic ēē bonum proprium et alienum; Illud ratione v
ormenti vel meriti vel præmij quo iustus condecoratur; Hoc v°
ratione rei debitæ, q̄ alteri rdm justiam reddi debet.
Obijcies rdo Fortitudo quoq bonum alienum est: Ergo hoc n̄
soli justiæ cōvenit, vt bonum alienum spectet et promoueat. Ans
patebit hac raōe; Quia vir fortis defendit Rempub, eamq ab ho-
stium incursu alijsq injurijs fortiter pugnando expedit et liberat:
Sic quoq tempans, cibū potū, rerum quoq venerearum delectaōes mo-
derando communitati, concivibusq plurimum prodest.
R. per inficiationem Antis; Raō neganti ē; qa tz vsu
venire poit, vt fortis vel tempans actiones suas virtuosas ad
bonum publicum dirigere, et ita eidem virte sua plrm prodesse
videatur; tn hoc non vt vl fortis vel tempans; sed vt justia
vrli præditus pstat. Nam justiæ vrlis pprium ē, vt oium virtum actiones
ad bonum cōe et bonum publicum ordinet. Vnde si contingat, vt
ex actionibus aliarum virtutum alienum quoq bonum promo
ueatz

ueatur; hoc tn non primario et prnpaliter, neq directè ex naa et fine vel fortitudinis vel temparantiæ vel cuiusq alius virtutis fit, sed p accns pter intentionem et naam vel fortitudinis vel temparantiæ; cùm vtriusq hoc proprium sit, ut prnpaliter et primario hois vel fortis, vel temparantis bonu ppendat et pmoueat, tz per consequntiam et sic rdario Reipub vel proximo nostro aliqua vtilitas indè prouenire poit. Et hæc de justiæ defione.

CAPUT XVIII.

De Obiecto Justitiæ.

Obiectum justitiæ jus statuimus ob rationes sequentes quarum prima; quia circa quod vnaquaq virtus occupatur, et quo à reliquis essentialiter abiungitur, id ipsius obiectum est; Atqui justitia circa jus alteri debitum tanquam rem obiectam et ab alijs virtutibus abiungitur: Ergo Maioris rao est quia vt res naales per suam formam specificantur, et ab ea diffram essialem sortiuntur; sic actus naales humani habitusq speem et essentiam suam ab obiecto sumunt; cùm nil aliud sit et aio excogitari possit, per quod distinguantur quàm obiecta maa, circa quam exercentur. Minoris ratio e quia vnaquaq virtus per aliquod obiectu ab alijs virtutibus discerni debet; Iam vo nil aio aliud cpendi pt, quo justitia ab alijs virtutibus et actionibus virtuosis abalienetur, et circa quod versetur, quàm jus alteri debitur, nisi alijs virtibus ppria sua obcta adimere, adempta justiæ assignare virtes virtibus et obiectis

obctis pmutare, et ita ridiculam metamorphosim intro-
ducere uelimus. Iure igr iustiæ p pprio suo obcto ius alteri
debitum asseritur, et in ipsius defione diffrae to ponitur, cum es-
sialis virtis defio obctum necrio includat. 2da rao e; quia
actio virtis et ipsa virtus circa idem obctum occupantur: Atq
Iustiæ actio circa ius alteri debitum & suum cuiq tribuendum
uersatur; Ois n. iustiæ motus & actio eo tendit, ut suum qsq ab
altero ferat, ut gstat ex expientia. 3tia rao; Quia Theo-
logis approbantibus iustia uersatur circa actiones externas, qbus
alteri, qd suum e reddimus: Ergo & iustia circa ius alteri
debitum uersatur, cum actio exterior iusta supponat virtem
iustitiam, q ius alteri debitum reddit. Et hæc de raobus,
qbus pbatur ius ee obctum iustiæ; Sequuntur Argta gtraria quorum
qum: Ois virtus uersatur tum circa ius et æquum, tum circa actiones
iustas & rectas: Ergo iustiæ pprium n e, ut circa ius & actio-
nes iustas occupetur. Ans pbatur; Quia vnaqq virtus hoc vnicum
sibi pponit, ut id, qd iustum et æquum sit, exerceat. Hinc Artes
5. Eth. cap. 4°. asserit virtis potius ee bene agere & opari, q
bene pati, et turpe n agere: Bene aut opari e recte & iuste
opari. Rs ad Ans ius rplici modo sumi. 1° Gneratim p eo, qd
uel qlibet virtus, ut naalis rao faciendum uel n faciendum seu
vitandum pcipit, nz honeste viuendum, bonum amplectendum, malum
ee fugiendum; sic ius gnratim suptum ad varias speales virtes
ptinet; nam de id quodamodo e iustum & æquum dicendum, qd ut
naalis rao, uel qlibet virtus agendum ut vitandum præcipit &

gsulit

consulit, tamen ab altero alteri non debeatur: cum de id iniquum & iniustum, à qua naturalis ratio, vel aliqua virtus abhorreat. Ratio specialiter pro eo dundaxat iusto aequo & iure, quod virtus iustitia agendum vel omittendum praescribit, nam ius alteri personae necessitate iuris, vel saltem morali honestate debitum tribuendum nemini nocendum esse &c: Sic pari ratione actionem iustam respectu sumi. 1° Generatim, pro quacumque actione legi naturali & rationi conveniente & congrua; quod autem actio iusta quandoque ita generatim sumatur, patefit ex eo, quia ipsamet iustitia aliquando sumitur generatim, pro quacumque virtute naturali rationi & legi Dei consentanea. Hinc Christus Matth. 1°: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam; Ubi Christus nomine Iustitiae non vel Virtutem, ut partem tantum iustitiam, sed omnem virtutem illexit ad salutem nostram necessariam. Ratio speciatim pro actione tantum voluntatis, qua alteri, quod suum est, tribuimus. Hac distinctione praemissa respondetur ad argumentum propositum ipsius Antecedens esse verum de iure & actione iusta 1° modo seu generatim sumptis, ut patet ex praeceptis virtutum omnium specialium: falsum vero de actione iusta & iure. Ratio modo seu specialiter sumptis. 2dum Argumentum omnis virtus versatur circa tristitiam & delectationem moderandam Ratio Eth. cap. 3°. Ergo iustitia obiectum non est ius, nec actio exterior, sed perturbatio seu animi affectio comprimenda vel moderanda. Ratio consequentis est; quia quilibet virtus unicum & proprium obiectum sibi vendicat, circa quod versetur, et quo ab aliis distinguatur. Respondeo per inficiationem consequentis. Negatio ratio est; quia tamen virtutes communiter aliquod obiectum habeant, inde tamen efficaci ratione nulla convinci potest hanc ut illam

virtutem

virtem speatem pprium aliqd obctum, circa qd uersetr, n ob-
tinere: Non n seqtr qbusdam virtibg hoc e coe: Ergo sin-
gulae nil pprij sibi vendicant. Dem rao gseqnti annexa uera e
de obcto pprio; n u de coi. Perturbao seu animi affectio e
coe oium virtum obctum; n u pprium. 3tium Argtm justia
uersatr circa quasdam animi cupiditates cohibendas, quas neq
temparantia, neq fortitudo moderatr, ex quarum nuero st. Desi-
derium, Amor, Cupiditas pecuniae: Delectao ex lucro pueni-
ens, ite tristitia ex damno accepta & exorta. Ergo iustiae
obctum n e ius, qd cuiq tribuendum e, cum cuiuslibet unicum du-
daxat sit obctum, circa qd occupetr, et quo ab alijs abiun-
gatr. Rx p inficiaoem gseqntis: Quia cohibere & modrari
cupiditatem pecuniae, & alteri qd suum e, tribuere, n sint
opposita, sed gsentanea & subordinata; q illud huius caa ee
pt, et ob id ex positione & affirmaoe unius n tollitr alterum.
Adde ut fortitudinis rplex e; unum internum & primum, qd e
moderari timorem & audaciam; alterum externum & rdm seu post-
erius, qd e periculum mortis: Sic justiae obctum ut rplex gsti-
tuatr, nulla rao refragatr: unum internum & prius, qd e cupidi-
tas lucri seu pecuniae: alterum externum seu posterius, qd e ius
uel actio exterior, qua alteri, quod suum e, observandis debitis
circumstijs reddimus. Ultimum argtm: ois virtus actiones suas
ad aequalitatem rei in ordine ad alterum deducere nititur.
Ergo hoc n solius iustiae e pprium, cum coe & pprium inter se
opponatr. Ans patefit expto temparantiae & fortitudinis, q inter

superiore

superiorem hominem .i. rationem et interiorem seu appetitum sensitivum actiones suas ad hanc passionum mediocritatem reducunt, ut eam velut à ratione imperatam appetitus nr nullo iure renuere possit sed omnino acceptare debeat. Nam ratio temperantis vel fortis viri nil quicquam appetitui sensitivo demandat, nisi tum ipsi, tum ipsius viribus & passionibus adaequatum & conveniens sit. Rx ad ANS Iustitiam actiones suas ad aequalitatem rei alteri restituendae et debitae deducere in ordine ad alteram personam; reliquas vero morales virtutes ad aequalitatem quidem rei, personae tamen nostrae debitae .i. ad mediocritatem rationis in ordine ad alteram personam, sed ad nostram. Ad extremum tamen anima rationalis, quae metaphoricus tamen superior seu interior homo vocatur ad Rom. 7°. Ab appetitu sensitivo .i. quae metaphoricus tamen inferior seu exterior homo dici potest .i. distincta sit: tamen neuter eorum est persona ab altero distincta. Sic ergo solius Iustitiae actiones inter personas realiter distinctas, quarum altera debitoris altera creditoris vicem sustineat, exercentur & suscipiuntur. Et haec de Iustitiae obiecto dixisse sufficiat.

CAPUT XIX

Utrum ius legitime distribuatur in naturale et positivum &c.

Quoniam iustitiae cultorem & praesidem legem eiusque cognitionem velut staterem, ad quam actiones iustas expendat et examinet, animo comprehendere & assequi oportet, pauca de lege et de proposita quaestione in medium producere constitui; ut igitur appositius ad quaestionem praefixam respondeas, tria te notare oportet. 1° Multiplicem iuris acceptionem; nam aliquando pro lege sumitur, quandoque pro obiecto iustitiae seu pro debito, quod alteri ad legis praescriptum

debet

debetur aliquando pro to, ex quo Judex ꝯtrauersam maam inter litigantes ꝓpositam dirimit. Aliquando pro obcto legis. pro eo, qd lex naalis uel positiua faciendum praecipit, uel vitandum ꝓhibet. Rdo Debitum seu obctum Justitiae ee ꝛplex: vnum legale, morale alterum 8° Eth. cap 13°. Illud e ad cuius restitutionem seu redditionem Judicis & legis auctoritate & coactionis necitate adstringimus 9° Eth cap. 2°. cum ex caa dominij possessionis, ꝯtractus & delicti debeatur: Quodq pnptr & sola iustia partis respicit. Debitum morale, ad cuius redditionem p legem ut p iudicem necitate coactionis n ꝯpellimur, sed tm ex quadam honestate morali admonemur; qa nec ex caa dominij ut possessionis, neq ex alicuius cotractus uel delicti raoe alteri debetur; Cuius debiti expta st: Liberalitatis opa; Eleemosynarum ꝓstaoes seu largitiones, gratitudinis anthidora seu remuneraoes & amicitiae reciproca offa. 3tio Juris noem in ꝓposita qstione p lege sumi: Quae in amplissimo suo sigcatu nil aliud e, quam supioris ꝓcipiendi potestate habentis, illectus ordinatio & ꝓceptio in coe bonum ꝓmulgata. Ex qua defione multa colligas: 1° Lege ee illam regulam & mensuram à legislatore traditam, ad quam virtus Justia actiones suas, qbus alteri ius suum tribuit, expendat, exploret & ꝯformet. Rdo Legis obctum ee bonum & qdm coe faciendum; ut malum coe vitandum. 3° Legis virtem ee, imperare, ꝓcipe, uetare, ꝓmittere punire: Et rdm hanc quadruplicem suam virtem lege ꝓcomode in praeceptiuam, ꝓhibitiuam, punitiuam & ꝓmissiuam distingui poe. 4to Subditas ad obedientiam legis ante ꝓmulgaoem rite factam n fore obligatas. Hisce ꝓcognitis & ꝓlibatis ad qstioem ꝓpositam sbus respondemus ꝯctionibus. ja e; Si Jus p lege sumatur, et lex in gnralissimo suo sigcatu illigatur, tunc diuisum n e membris diuidentibus adaequatum: Rao e; Quia legem aeternam neutra diuidendi ps cophendit; et ob id

tradita

tradita distribuo n̄ oem legem ꝯtinet. Lex æterna nil aliud ē, quā diuinæ mentis æterna sanctio, oiumq̄ rerū tā Diuinaꝝ quam humanarū dispositio seu ordinaō; Vel sūma increatarū ut creatarū raō ab æterno, infinito Enti (q̄ ē Deus inexistens Aug. lib 1° de libero arbitrio). Consentit Cicero lib 2° de legibꝰ hisce uerbis: Lex ē, inqt, æternū quoddā, quod vniuersū mūdū regit impādi ꝓhibendiq̄ sapia. Itē pnps et vltima Lex ē Mens oia raōe aut cogentis aut vetantis Dei. Hinc colligas ad huiꝰ legis dispoiem æternæ; qa æterna sit, ab oi æternitate oia, antequā fierent, destinata & ꝓordinata fuisse; suūq̄ ordinem imutabilr qq̄ percurrere, fixa stare, necnon legislatori æterno, initio, medio & fine agendo & patiendo subijci, adeo, ut nullo ꝯsilio prudenti, nec remedio quātumuis sagaci subuerti & reformari poīt. Quo certe Salomō ꝓuerb 1° seqnti sentia innuere udr: Non ē sapia; n̄ ē prudia; non ē ꝯsilium; n̄ ē fortitudo ꝯtra Dnm. Cæterū huiꝰ æternæ legis effecta st in spiritalibꝰ bonorū hoium ꝓtestinaō, impiorū u° reꝓbaō; in moralibꝰ actionū liberarū cum imparatarū tū elicitarum dispoio & directio; in naalibꝰ hyꝓphysicarū et physicarū creaō, ꝓductio, ꝯseruaō, & gubernaō. Ad extremū, tꝫ huiꝰ legis æterna ordinaō sit ꝓmulgaō; tn̄ ē tēporalis. Illiꝰ membri raō ē; Quia æterna sapia æternā suā ordinaōem hisce dꝓdicat uerbis, ꝓuerb cap. 8°. Ab æterno ordinata st, et ex antiqs, antequā terra fieret, nōdū erant abyssæ, et ego iā eram ꝯcepta. Huiꝰ membri raō ē; Quia lex æterna in primordio mūdi demum subditis suis innotescere cæpit: Angelis ꝑ intuitionem diuinæ essiæ, quā ac facie ad faciem indesinenter intuentur: Adamꝰ ꝑ reflectionem seu irradiationē, q̄ ē cognio legis naalis Patriarchis & Prophetis ꝑ legē Mosaicam gentibꝰ ꝑ legem

Euang:

Euangelicam singulis hominibus quantumuis barbaris & syluestri-
bus per naturalis legis cognitionem: nullus enim unquam mortalium extitit,
cui non aliqua veritatis aeternae cognitio ex contemplatione rerum cre-
atarum praesertim sensibilium affulserit. Unde Apostolus ad Rom. 2°.
Invisibilia Dei per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur: Iam uero
omnis veritas cognita est irradiatio & participatio quaedam legis aeter-
nae teste D. Aug. lib. de vera Religione. Et haec de ia
conclusione. Secunda Conclusio est, si ius pro lege & lex
non in genere sed in specie, id est pro lege dumtaxat creata, ut etiamsi
ius pro debito sumatur: tunc legitime in naturale & positiuum distribuitur
5to Eth. cap. 7° Ratio huius Conclusionis ia est; Quia omnis lex
si non generaliter sed specialiter pro lege dumtaxat creata accipiatur,
naturalis est & positiua: 3tia enim legis creatae species ne ut aiunt
quidem cogitari possunt; Cum omnes omnium hominum iustae actiones ideo
suscipiantur, ut quia naturalis ratio dictat, ut quia superior legislator
praecipiat. 2da Ratio conclusionis est; quia quidquid debetur ut ideo de-
bitum, quia ante omnis cuiusuis principij volitionem & constitutionem
seu ordinationem naturalis ratio nostra; vel quia lex positiua superioris
constitutione & praeceptione praecedente reddi praecipiat: Sed contra
Aristoteles 5° Eth. cap. 7. Ius ciuile diuidit in naturale & posi-
tiuum: Ergo ius pro lege sumptum male diuiditur; cum partes diuidan-
tes unique dumtaxat diuisi propriae sint. Respondeo per inficiationem
Antecedentis & Consequentis: Ratio est; quia Aristoteles cit. lo. Ius ciui-
le non in proprias suas significationes id est pro lege positiua ciuili, sed in latis-
simo significatu pro ordinatione & praecepto superioris in ordine ad
ad subditos sumpsit. Quae ordinatio est lex creata naturalem

& ciuilem

& civilem seu positivam legem comprehendens: Eoque noe allegata auctoritas Artis traditam a nobis distributionem non infringit: Et hæc de præsenti quæstione.

CAPUT XX.

De Lege naturali.

Antequam legem naalem definiamus, velim observes eam seu ius naale tribus modis sumi poe. 1° Generalissime & indifferenter pro eo, quod naa seu naalis instinctus docet; et sic velut genus comprehendere ius naale: primævum & rdarium seu oes naalis iuris species. rdo speatr pro eo dundaxat, quod sola naa seu solus instinctus naalis absque raois naalis concursu & præceptioe oia aialia tum bruta, tum raolia ex æquo docet: Vel pro eo, ad quod solo naæ instinctu agendum ut vitandum oe aial, tum raole, tum irraole impellitur; et sic acceptum formatr & pprie loqndo non dicitur Ius naturale seu lex naalis, qa ois lex seu oe Ius pprie & formatr loqndo à raoe Iustia & scia, qbus bruta aiantia destituta st, pficiscitur. Dixi notanter formatr; quia maatr loqndo quodamodo dici pt Ius; cum raoi Iustiæ et legi consentiat, cuiusmodi e Maris & fæminæ coiunctio, sui similis pcreao, pcreati educao, suiipsius defensio. Hoc ius à Iurisconsultis ius naale primævum appellatur; Et ab Vlpiano sub tit de Iustia & Iure sequenti definitr modo: Ius, inqt, naale e, quod naa oia aiantia docuit; non n. istud ius humani gnris pprium; sed oium aiantium, qui in terris mariq versantur, coe. 3tio sumitr specialissime pro oi eo, quod non solus naalis instinctus, sed ipsa naalis rao quoque oes & solos hoies, non et bruta sed bestias docuit; vocaturque a Iurisconsultis ius naale rdarium seu ius gentium; et sic lex naalis sumpta formatr dr Ius,

qa

qa à raõe, illectu, volte & Justia uelut à caĩs oĩs iuris fluct;
definiturq à nobis seqnti modo. Lex naalis ē cognio naalis
qua creatura illigentia ꝓdita seu hoõ annis pueritiæ ꝓteritis
discretionis uº adꝓperatibꝰ ꝑ se. sola naali raõe docente, nul-
la cuiusq ꝓceptoris instructione interueniente illigere, sibiq
ꝯscig ēē pt, qd ꝑ se & naa sua bonũ, æquũ, qdue malũ seu
iniquũ, qd turpe, qdue honestũ, qd vtile, qdue nociuũ sit; quaq
illectꝰ nr instructꝰ & imbutꝰ ꝑ se bona cognita ꝓcipit, ꝑ se
mala ꝯtraria ꝓhibet et nra volte reclamante. Traditam
hanc defionem approbant Psalmographꝰ 90. Ibi: Gentes q lege
n hnt, naatr q legis st faciut. Cic. lib. 1º de inventione naæ:
Jus, inqt, ē, qd n opinio, sed qdam inata naæ vis affert & inserit.
Concordat Caiꝰ Jurisconsultꝰ sub tit. de Justia & Jure, in lege
oes populi: Quod inqt naalis raõ ꝯstituit, inter oes hoies ꝑæque
custoditur, vocaturq ius gentiũ. Accedit Artes sto Eth cap. 7º
Jus, inqt, naale ē, quod vbiq apud hoies & oes gentes eandem
vim hbt, et n ex eo bonum & æquũ ē, qa udr. Huiꝰ iuris
naalis ita formatr supti expla st: Boni moralis ꝓsecutio: Cotra-
rij fuga, Erga DEVM pietas & religio: Erga parētes, liberos
ꝓximuq charitas, iniuriæ ꝓpulsaõ, boni remuneraõ, mali punitio,
seruitutis ꝯstitutio, gentiũ discretio, dominioꝝ distinctio, homi-
nũ cognaõ, cotractuũ celebraõ, vltimarũ voltum dispositio,
matrimonij ꝯstituõ &c. Quia horũ singula naalis raõ & n
alicuiꝰ populi ut nationis auctoritas & placida inter hoies
ꝯstituerunt: et ob id ante oes oium pnpum ꝯstitutiones pluri-
mũ referebat, sic, an secꝰ illa fierent: eoq noe oes hoies
statim ab exordio humanæ creaturæ naalis raõ ad illorum

Versu: quis nobis ondat bona signatũ ē sup nos &c. Aplꝰ ad Rom. 1º.

ꝓpetua

ꝑpetua obseruatiã obligauit, qbusdam tn exceptis. Nam quæ negatiuè, ut ꝑmissiuè ut ꝯditionatr iuris nãalis ẽẽ dnr, tantæ n̄ st virtis et efficatiæ, ut ꝑpetuo oẽs gentes obligent. Hinc n̄ obest, qd qdam obijciũt iure nãali oĩa cõia & ꝑnpum iure Dominia rerũ fuisse distincta Capitulo quo iure dist: 8ª. et ob id Dominioꝝ distinctionem n̄ fore iuris nãalis; cũ id n̄ sit Iuris nãalis, cuiꝰ ꝯtrariũ fuerit iuris nãalis; et ꝯtra. Nam rerũ cõmunio est iuris nãalis tũ negatiuè, qa nãalis rão n̄ distinxit rerũ dominia statim in creatione Adami; tum ꝑmissiuè; qa nec ꝑcepit neq ꝓhibuit dominiorũ distinctionem: tum ꝯditionatr, qa rerũ ꝯmunioẽm sicut & alia quãplurima nãalis rão hac tacita ꝯdione dictauit, ꝯcessit & suasit, causis, ex qbꝰ illa à iure nãali ꝯcedebant, durantibꝰ; itẽ si hoĩes tũ rebꝰ humanis et pari potestate & iure vtũtꝫ, pacẽ coluerint, diligentiã, laborũq assiduitatẽ & nãalem æqtatem n̄ abiecerint: Iam uº q iuris nãalis st uel negatiuè ut ꝑmissiuè ut ꝯdionatr exceptis cãis & ꝯdione tacitè n̄ impleta annexa ita ꝑmutari poĩnt, ut successu tẽporis eorũ ꝯtrarij actus iuris nãalis fieri & dici poĩnt: Hocq ipsũ nãali rãoe apud oẽs populos, suadente & ꝑcipiente. Hinc tꝫ iuris nãalis sit hoĩem in lucẽ nudũ nasci, tn̄ nãalis rão n̄ ꝓhibet, ut ille sese amiciat, imò hoc ius nãale ꝑcipit, qa cãa ex qua olim n̄ opus erat, ut homo uestiretꝫ, ꝑmutata ẽ, qæ fuit statꝰ innocentiæ & originalis iustiæ habitꝰ; sic licet hoc nãalis rão ꝑmiserit, ut frater suã sororẽ duceret vxorem, tn̄ nãalis rão eadm hoc ꝑsenti sæculo certis ex cãis inter oẽs gentes hoc ipsũ fieri ꝓhibet, qa cãa ex qua

ꝯiugiũ

giugiū inter fratrem et sororem olim p̄cipiebat, amplius
n̄ durat, q̄ cāa hoīum fuit inopia, et eorūdem sup terrā
multiplicatio: cessante n. cāa cessat effectus. Cæterū hic
obiter observabis legē nāalem in defiōne supius à nobis
tradita dici cognitioem nāalē, n̄ tn̄ ideo, qa homini sit
innata seu ggenita: hoc n. à vero alienum ē, cū nullus
hoīum ex utero matris boni vel mali moralis cognitioem
secū afferat, sed ideo, qa cognitioem boni ut mali moralis
nulla cuiusquā p̄ceptoris informatione accedente; sed solius
nāalis rāois; utpote optimę rerū pagendarū magistræ bnfi-
cio illectus humanus cōpleta hoīs puppertate acqrere possit,
ut pulcrè & aptè colligr ex sapiā 14°. 15° & 16 capit:
Iuris nāalis expta et p̄cepta st̄ rplicia: Quædam n̄ st̄ quasi
1ª ppositiones seu 1ª pnpia p se nota ab alijs n̄ pfecta: Quæq
nāalis rāo statim ut sensu & illectu cognita sūt, dictat ēē age-
da velut bona ut fugienda velut mala: cuiusmodi st̄: Bonū
amplectendū, malū fugiendū, honestè viuendū, cuiq suū tribuendū
nemini nocendum, vim vi repellendam, qd tibi non vis fieri &c
et hisce gsimilia: Quædam u° n̄ 1ª, sed rda pnpia seu quasi pn-
piata, q̄ ex 1is pnpijs modò enueratis ut necria gctiones ut ne-
cessariæ gseqntiæ eliciūt: qualia st̄ Decē p̄cepta Decalogi.
Ut n. inter speculabilia q̄dam st̄ 1ª pnpia p se nota; sic quoq
inter agibilia moralia q̄dam st̄ p se nota, q̄dā ex his mani-
festa, quasi gctiones inde dependentes. Dixi notanter tanquam
necria gctiones, ut distinguerē secūda pnpia seu pnpiata à
lege positiua, q̄q̄dm quoq fluit à lege nāali, eiusdemq pnpijs

sed

sed tn̄ n̄ ut necr̄ia ꝯctio, sed ut specifica & accidentalis deter-
minaõ, necn̄ gn̄ralis alicuiꝰ iuris naãlis pn̄pij ad partia applicaõ
legislatorũ volte & arbitramẽto posita. Non n̄ seqtur seu ne-
cr̄io colligr ex positione pn̄pij huiꝰ naãlis: Malũ ẽ puniendũ;
Ergo fur laqueo ẽ suspendendꝰ ut adulter gladio feriendꝰ: tꝫ
auctoritate Imp̄atoris ut Regis ꝯstitutũ & determinatũ sit, ut
ut fur laqueo ut adulter gladio vitam finiret: Sic pari raõe
n̄ seqtur bonũ ẽ amplectendum & vltimꝰ finis hoĩum n̄ ẽ parui
pendendꝰ: Ergo sũt 7. Sacr̄mta; tꝫ auctoritate Chr̄j Saluatoris
nr̄j ꝑ ꝯsecutione supremi boni sẽptẽ Sacr̄mta ꝯstituta & ordina-
ta sint. Ex aduerso: secũda pn̄pia quasi necr̄ia ꝯcliones ex pri-
mis naãlis iuris pn̄pijs fluũt; nã ex 1o hoc pn̄pio cuiꝫ suũ tri-
buendũ & nemini nocendũ necr̄ia ꝯseqntia illatione seqtꝫ: Deꝰ
ẽẽ sup oĩa colendũ, n̄ ẽẽ furandum, neꝫ moechandũ. Ad extre-
mũ ex tradita defiõne iuris naãlis apte colligr legis naãlis ob-
iectũ ẽẽ oẽ id, qd ꝑ se naã sua semꝑ & n̄ ꝑ accidens aliqua
hoĩum ꝯstitutione æquũ & bonũ ẽ; Quodꝫ ab exordio naãlis raõis
creaturæ humanæ oĩ homini p̄cepit faciendũ & vitandũ ꝓhibuit.
Ex quo notes bonũ et æquũ ẽẽ r̄plex: Vnũ ꝑ se & naã sua; ꝑ acci-
dens alterũ. Illud ẽ obc̄tũ iuris naãlis; hoc ꝯtra. Sic quoꝫ malum
r̄plex: Vnũ naã et ꝑ se; ut furtũ adulteriũ, hoĩcidium: Alterũ
ꝑ accidens .i. more tm̄ ciuitatis ut ꝯstitutione tm̄ pn̄pum, qua ꝓhi-
bitũ est, tꝫ per se & naã sua n̄ sit turpe seu malum; sed tm̄
turpe, qa prohibitum; et ob id ante sui ꝓhibitionem in hoĩem
ꝓbum ꝯuenire potuit; ut feria VI carnibꝰ vesci: presbyterũ
matrimoniũ inire, ut patet ex lege Digestor. Et hæc de leges
naãlis ẽssia & naã: sequũtꝫ ipsiꝰ quædam ꝓprietates.

CAPUT XXI

Utrum Lex naturalis inter omnes mortales sit vna eademque?

Quæstionem ob rationes sequentes affirmamus. quarum 1a quia ipsa causa proxima et immediata, quæ est naturalis ratio, singulis hominibus vna eademque et communis est, ut patet ex decretis, dist. 1a vbi jus naturale definitur, quod omni nationi commune est; quod autem commune, id vbique vnum et idem. Eadem ratio quia lex naturalis vnum obiectum formale, quod est vnum idemque bonum et æquum et bonum habitum practicum nunc naturalem synteresin habet; cum omnibus nationibus et hominibus eadem humana natura, eadem ad vnum finem inclinatio, eadem ratio practica seu idem naturale lumen insit. Vnde fit, quod omnes homines eadem juris naturalis præcepta, easdem juris naturalis propositiones Intellectu comprehendant. Nam idem et quidem earundem causarum concursus idem producit effectum; cum effectuum dispitas oriatur ex disparitate causarum. 3tia affirmatæ quæstionis ratio est; quia juris naturalis partes vbique gentium sunt fuerunt et erunt semper eædem et sibi consimiles. Partes autem legis naturalis sunt, vt ex antecedentibus patet: Morale bonum amplectendum malum fugiendum, honeste viuendum etc. 4ta Ratio quia legis naturalis cognitio, quæ est forma seu anima illius vbique vna et eadem est. Ergo et lex naturalis vbique gentium vna et eadem. Antecedens probari potest legis naturalis partium inductione. Consequens ostenditur hac ratione; quia ab vnitate et Identitate Essentiæ arguitur eadem res. Dein eadem

cognitio

cognitio supponit vnum idemq; cognitum; cum cognitio sit fra relatiua seu imago veritatis rei intelligibilis ex Intellectu existentis. 5ta Ratio. quia legis naalis pxa et ppria effa sunt vbiq; gentium vna eademq;. Nam oes gentes, quae legem naalem obseruant, Bonum rationis amplectuntur, adversantur malo honeste viuunt, neminemq; lędunt. Haec autem legis naalis, de qua nobis sermo e, proxima et propria st effa: Ergo.

Sed contra. Si lex naalis oibus gentibus eet vna eademq; cois, tunc vnu eundemq; effectum apud oes gentes pstitisset oesq; gentes illam vt vnam eandemq; cognouissent: Sed posterius est falsum: ergo et prius. Maioris ratio est; quia eaedem caa eundem effectum in omnium rerum productione producunt et opantz testante experientia; cum identitas caarum ex sola effectuum identitate deprehendatur seu arguatur, et contra: Minoris raoe; Quia effa legis naalis haec st ppria, ut cognoscas bonum morale amplectendum, malum fugiendum, vnum DEVM velut oium rerum prnpium medium et finem, boni remuneratore, mali vindicem colendum ee supoia et hisce similia, et ut haec eadem tibi facienda pcipiat, et gria vitanda prohibeat: Iam vero praedicta effa ab oibus gentibus naali raoe neq; cognoscebantur, neq; pcipiebantur neq; praestabantur. Nam gentium aliae statuebant vnum Deum, quem aliae negabant Deorum pluralitatem gfitentes, aliae summum bonum rerum carnalium volupte aliae, honore; aliae virtute definiebant, qn in eam mentis caliginem olim deturbabantur, vt incorruptibilis, aetni, infiniti omnipotentis veritem et gloriam in auri argentiq; aut ligni simulacrum artificis opera sculptum commutarent atq; ita, vt in idoli

Idoli velut veri DEI honorem et gloriam liberorum suorum innocentem sanguinem effunderent; et sic filios filiasque sacrificarent Psal. 105° Accedit eo, quod leges ciuiles effecta legis naturalis, et tamen non vbique vnae et eadem sint: Ergo legis naturalis effecta apud omnes gentes non sunt eadem, et per consequens nec lex naturalis apud omnes gentes vna et eadem. Respondeo ad Maiorem 3 partem 1° Eam veram esse de vniuersarum causarum concurrentium identitate; falsam de vnitate seu identitate vnius dundaxat causae: 2do Respondeo eam veram esse addita hac exceptione, nisi aliquod impedimentum opponatur, quo causa eiusque causalitas seu operatio vel suspendantur vel impediantur vel retardentur; quod declaratur exemplo solis, qui semper et vbique locorum eodem splendore, eademque virtute luceret et calefaceret nullo impedimento obstante; Verum quod ipsius calor in diuersas vnius horizontis partes nunc intentior, nunc remissior sese diffundat, contingit propter causas diuersas concurrentes vel resistentes vel alia quamplurima impedimenta, quibus solis operatio vel intenditur vel remittitur vel aliquando tota deficit; quocirca non sequitur Sol vbique locorum neque eodem modo, neque eadem efficatia operatur: Ergo sol vbique non est idem: Sic pari ratione non sequitur: Lex naturalis in omnibus hominibus non idem operatur: Ergo lex naturalis vbique non est eadem. Hinc naturalis ratio in omnibus gentibus vnam eandemque duorum principiorum cognitionem efficeret, effectamque nunquam in cordibus hominum oblitescere sineret, nisi eiusdem operandi vim hominum malitia et perversitas vel necessitatum vel vtilitatum ratio impediret; quod vero hominum nequitia legis naturalis efficaciam diminuit vel aliquando prorsus extinguat, patet ex

sequit

sequenti ratione: Nam cum gentes naali docente raõe velut magistra DEVM cognoscerent, et cognitum non glorificarent, neq gras agerent, ita obscuratum fuit cor insipiens, vt earum quædam inutilem lapidem; qdam aurea et argentea simulacra quædam ex ligno sculptilia, qdam serpentes, Dracones velut verum DEVM adorarent Sapiæ 14 Aplus ad Rom j° et rdo 3tio Rx ad maiorem eam veram ee de effectu rei p se: falsam de effectu rei p accns. Effectus rei p se est is, q rei proprius cum ea reciprocatz et necrio ab eius naa tm fluit, sic potia clicitura sit actum: sic disserere respu hominis; bene numerare respu Arithmetices, creare et annihilare respu DEI st effa rei per se. Effectus per accns qriatur effectui per se. Cuius explm est Diuitiarum et eruditionis acqsitio respu Iois Petri vel alius altius: Sic quoq effa juris naalis p se st seqntium propositionum cognioes. Bonum faciendum: DEVM intime colendum, seipsum qseruandum, malum fugiendum ee et his similia. Juris naalis effa sunt p accns jura ciuilia, quà ciuilia st et n quà jura qdam naalia in se comprehendunt quocirca illa à naturali jure ita fluunt, vt vbiq gentium eadem sint; hæc contra: et ob id quæq Respub diuersis n ijsdem tum moribus tum legibus regitz.

CAPUT XXII

De Juris naturalis immutabilitate.

Explicatur quæstio tribus Conclionibus; quarum j.a: Lex naalis rdm veritatem et essentiam suam necnon rdm partes essentiales in abstracto spectata e invariabilis seu imutabilis ob seq: raoes

qa

Quia cuiuslibet entis essia, ubiq est vna eademq, expto hois, q semp et necrio vnam et eandem veritem & essiam (quae est aial raole) includit. Item expto ignis, q vbiq gentium sibi gsimilis et calidq existit. Hinc Artes 5°. Eth. 7°. Jus naale, inqt, qa sit imutabile, vbiq eandem obtinet vim. Hinc quoq Justinianq parag: 11° de iure naali et gentium: Jura naalia ait diuina quadam prouidentia gstituta, semp firma et imutabilia pmanent; ea u° quae sibi qq ciuitas gstituit, saepe mutari solent ut tacito populi gsensu, uel alia postea lege lata. NB.

Jus igr naale respu essiae et suarum partium essialium e imutabile.

2da gctio. Jus naale in indiuiduis et singularibq personis seu in concreto existens rdm existentiam suam est mutabile, n aliter atq in ligno ignis, q tz rdm suam essiam sit invariabilis, qa vbiq calidissimq, tn rdm existentiam suam, quam hbt in ligno, est extinguibilis, ligno uelut maa sua deficiente.

Conctio rda

Vtrum rdm existentiam suam sit mutabile?

Pbr gctio 1°.

Conctionis rao est 1a: Quia cuiuslibet creaturae existentia extra caas suas iam educta, variabilis & mutaonj obnoxia e, teste expia, q docet naalissimum qdem ee nasci, grijs tn cais accedentibq naatr quoq gtingere poe, ut id, quod natum sit, in totum corrupatur: Sic libertas vt maxe naalis est, tn corrupitur et amittitur p seruitutem, iuri qdem naali n grria sed bene seruituti. rda rao; Quia in oi hoie lex naalis actu caepit, & in qbusdam hoibq desinit desijtq existere.

Libertas p seruitutem amittitur,

Quae sit rda rao: conctionis?

Illiq membri rao est, qa naalis rao vnicuiq raoli creaturae expleta puberte nulla cuiusquam hois instructione accedente iurium naalium ppositionum cognioem indicat & affert.

Cur in soli hoe lex naalis suae activitatis exordium supsit?

Huiq membri rao est: Quia tz amentes bonum naale psequatur

Cur in qbusdam eius existentia desinat? et malum

et malum sensibile refugiant (appetitus n. naalis, qua animi creaturæ per se me, bonum quatenus ignotum appetit) tn in illis iuris naalis cognitiones seu notitiæ, quandoque totæ flaccescunt, & euanescunt. 2da 2di membri ratio est; quia tz in hoc sanæ mentis tota lex naalis & quoad ia principia, generalissimasque propositiones n extinguatur, tn quoad conclusiones morales ex primis principijs elicitas diminuitur, & ex parte ut in totum quandoque extinguitur.

Quæ sit 2da posterioris membri ratio?

Prioris membri ratio est: quia in nullo vnquam hoc notitiæ hæ generalissimæ; Bonum esse amplectendum, malum fugiendum, seipsum conseruandum &c. deletæ fuerunt. Posterioris membri ratio est: quia propositiones iuris naalis sentes, vnum dudaxat Ens esse infinitum, independens, æternum, omnique principium, medium et finem, idque esse DEVM cæli & terræ creatorem, boni remuneratorem, mali vindicem: Item n esse fornicandum &c. per ignorantiam obliteratæ, varijsque erroribus & quidem horrendis propter antia pecta in gentibus quibusdam, presertim in Idolatris adeo corruptæ destructæque sunt & fuerunt, vt quidam q naalis ratio ad summum execratur tanquam bona, imo optima iudicauerint, uti explicatissime constat ex 14° Sapiæ et 1° ad Rom. 3°. Vnde colligis n omnia iura naalia incorruptibilia et immutabilia fore, nihil n. tam naale, quam eo genere, quo quid ligatum est, dissolui. Hinc verborum obligatio verbis tollitur, nudi consensus obligatio contrario consensu dissoluitur: Sic quoque cognitio iuris naalis per suum contrarium, quod est illius ignorantia, ex animis hominum subuerti potest.

Cur in hoc sanæ mentis n extinguatur ia principia

Cur conclusiones morales in eodem diminuantur

Nota

Non omnia iura naalia esse immutabilia.

3tia Conclusio

3tia conclusio. Lex naalis tz quoad essentiam suam, nunquam & aliquando quoad existentiam in hoc n mutatur; tn quoad accidentia sua per circumstantiarum variete mutationem subire potest. Ratio ia

Lex naalis quoad accidentia mutatur

est

est; nam is, in quo accidentia immutantur, quodammodo mutari contingit, & dicitur exemplo hominis, qui mutationi suppositus esse & nunquam in eodem statu perseverari dicitur ob pueritiae in pubertatem mutationem &c.

Hinc quoque Artes 5° Eth. 7. aliquid quod natura constat esse mutabile dicit, exemplo manus dextrae, quae tamen natura validior sit laeuâ, tamen fieri potest, ut omnes homines assuetudine idonei fiant ad utendum manu sinistra perinde ac dextra. Ratio conclusionis recta est; Quia Iuris naturalis tam superioris, quam inferioris executio, & operatio (quia legis naturalis accidentia sunt) pro circumstantiarum varietate aliquando suspenduntur, ut quandoque prorsus omittuntur: Sic iuris naturalis est, ut communis omnium rerum sit possessio, tamen principes iustis ex causis ne terricolae pari iure quaeque possideant, constituerunt: Sic iuris naturalis est, ut cuique sua restituas, tamen quandoque iusta ex causa impeditur huius praecepti effectus & executio, ut patet de restitutione gladii depositi, qui furioso non est restituendus. Ius superius naturale est, cui inferius cedit & subest. Inferius quod à superiore fluit ac regitur. Illius exemplum est obedientia erga DEUM & magistratum: huius vero obedientia erga parentes et agnatos. Utrisque concurrentibus superiori obediendum est, inferioris executione suspensa et intermissa.

3tia conclusionis ratio: Quia Iurisconsulti aliquando aliquid addunt, aliquando adimunt. Sic in testamentis testium numero binario addunt quinque ut tres, tamen iure naturali sufficiant 2°. Sic tamen iuris naturalis sit donatio, tamen ius ciuile eandem inter coniuges improbat. Sic ergo ius naturale quoad accidentia sua mutationi

obnoxium

1a allata conclusionis quae sit ratio?

Exemplo manus dextrae probatur.

Qua sit recta eiusdem conclusionis ratio?

Utrum semper cuique suum rectum ius naturale sit restituendum.

Quid sit ius superius naturale?

Quid inferius?

Quod illius sit exemplum

Quod vero huius ius concurrentibus cuinam sit obtemperandum?

3tia conclusionis quaenam ratio?

obnoxiū est. Ut semel dicam et qdem Colophonis to, hic obser-
ues velim, legē naalem ēē mutabilem, n̄ hoc sigcare, ut si prte
aliqd cuiq praeceptū acta n̄ obseruetur, illicō gtra ipsū aliqd
admissū ēē uel ea ipsa mutata dicatur; si contra eā aliqd susci-
piatur, cū gtingere poit, ut duae raoes iuris naalis in vnū casū
gcurrant, quarum vna sit supior & maior, altera v° inferior &
minor, qd si fiat etsi repugnātes sint, tūc supiori obtemperandū
neglecta inferiori. Hinc Patri n̄ ē obediendū si ipsiq pceptū
gtrietur Dei, qa maior ē rao ut Deo, quā ut patri obediamq.
Rda caa, qa tūc deniq aliqd gtra legem admittit, si qdpiam
gtra eiq vim, potestem & mentē imparante & volente agatur, &
n̄ sit tm̄ gtra ipsiq verba pmissionemq. Hinc Celsq sub tit.
de leg. Seruare leges, inquit, n̄ hoc ē uerba eorū tenere, sz
vim & potestem. Accedit eo, ut saluis verbis legis gtra legem
fiat. Vnde Paulq Jurisqsultq sub eodem tit. Contra legem
facit, inqt, q id facit, quod lex phibet; fraude n. legis q saluis
verbis sentiam eiq circūuenit. Ex qbus colligas n̄ esse gtra legem
naalem, q iubet, ut vnicuiq suū restituas, si furioso gladiq non
restituetur; quaeq poena mortis, quā luūt impij, gtra praeceptū
est, n̄ occidas. Sic nec seruitq, qua alieno dōio & potestati
amissā liberte subijcimur, est gtra legē naalem, qa n̄ est
gtra mentē legis naalis, cuiq intentio sit, ut q libere peccauerit,
morte, uel seruite uel alteriq gnris poena puniatur.

Quōdo mutabilitas legis naalis sit illigenda?

obseqntes caas quarum ja: qa lex n̄ statim est mutata:

Duabq legis naalis raonibq gcurrētibq & discreptibq cui sit obediendū?

Quōdo parētibq n̄ sit obediendū?

Quaenā rda eius rao?

Cur seruitq n̄ sit amissa libertē gtra legem naalem

CAPVT XXIII

De Lege positiua eiusq pprietibus

Lex posita est, quæ à lege naali derivata, necessitate usuq; vitæ humanæ psonarum conditione, tempore et loco ita exigentibus legislatorum judicio et arbitramento posita et lata est. Dixi à lege naali duabus de causis; ja e; Quia jus seu lex naalis veluti causa prior est positiva lege, cum ab exordio rationalis creaturæ positiva v° post legem naalem incæpit. Rda causa est: Quia oe justum et rectum in rebus humanis negotijsq; civilibus rdm legem naalem expendendum e, adeo ut oe id, quod naalis ratio improbet, eidemq; contrietur, vim seu rationem legis n possit induere: Est n. lex naalis æternæ legis imago et mensura à Deo nobis tributa in eum finem, ut oes actiones necnon omissiones nras ad eam conformare et explorare oporteat. Unde Cic lib 2° de leg. Lex inqt est justorum et iniustorum distinctio ad illam antiqssimam et oium rerum prnpem expressam naam, ad quam leges hoium, quæ supplicio improbos afficiunt, ac bonos tuentur, diriguntur. Dixi (necitate usuq;) qa necitas usus, et consensus populi legem positivam introduxerunt, non a lege naale, q hoi insit ante oem necitatem civilium negotiorum, et ante cuiusvis populi consensum. Dixi (arbitramento) qa jura positiva n st ex iura naali, ut dictum p modum necessariæ sed contingentis conclusionis profecta, cum sint specifica et partia hoium placita, iuri tn naali n contraria. Ideoq; eorum n spr ratio præter hanc gnralem, nz qa prnpibus placuerit, vel qa juri naali n repugnent, reddi pt. Unde cognoscitur ratio, cur Julianus sub tit digest. de lege dixerit Non oium, quæ à maioribus nris constituta st, rationem reddi posse hac sola sufficiente; Quod prnpi placet, legis ht vigorem

modo

modo legi naali pceptrici et prohibitrici non sit gtrarium.
Legis positiuæ quasi proprietates et affectiones duæ sunt. 1a
est, quod ante ipsius constitutionem nil intereral; sic: an aliter
fierit Artes 5o Eth. 7o. 2da affectio est. Esse mutabilem
et dispensabilem pro variarum circumstiarum, temporis, loci, per-
sonarum, vtilitatis et necitis varietata et raoe cit. lo. Diffrt
itaq, vt ptt ex traditis, Jus positiuum à naali tanquam effus
à sua caa. 2do quia naale jus ab exordio raonalis creatu-
ræ incæpit: positiuum vo post naalem legem ortum est, et qdem ex eo
tempore, ex quo hoes in vnum simul habitare cæpunt. 3tio qa juri
naali oia comnnia st, positiuo vo et sic quoad partarem hoium
et prnpum determinaoem; hoc meum e, illud tuum, ut gstat ex dinct
8a cap. quo jure. Vbi dr sublato jure humano neminē audere
dicere; hanc villam ee suam: hunc seruum ee illius etc.

CAPUT XXIV.

De Legis positiuæ partibus, earumq diffra

Lex positiua digeritur in Humanam et Diuinam. Illa
vocatur Polytica; hæc Ecclesiastica. Vtraq à legis gdendæ
potestem habentibus fertur; sed illa ab hoibus pp tranqllum
reipub. statum mediantibus naalibus medijs: hæc vo prnpaltr et qdem
imediatè à Deo pp finē supnaalem ∴ pp fælicitem æternam conse-
qndam mediantibus supnaalibus medijs posita est. Illa qdem similtr
a Deo sed mediatè ∴ à naa seu naali ratione mediante toti
comunitati hominum concessa est: Hæc n multitudini hominum
sed vni et qdem suma potestas sumo pontifici Ecclstico

qui

qui Sum̄ Pontifex dr: Minor v̄ prn̄pibꝰ alijs, quos Pastores dicimꝰ. Illa à nāa n̄ est ad vnū aliquem modum impandi d̄finita sed prout cōmodiꝰ hoībꝰ visū fuit, vel Monarchia, vel Democratica, vel Aristocratica ēē pt, vel alia q̄dam ex hisce mixta: ita vt potestas hæc indeterminata sit juris nāalis; determinata juris ciuilis seu positiuj: At Ecclesiastica ipso DEo authore ad statū Monarchiæ prorsꝰ determinata est. Illa n̄ ab vniꝰ sed ab multitudinis volte ꝓficiscitur, et in vnū vel plures confertur: Hæc ꝯtra et q̄dem à solo DEo imēdiatè in multitudinis tn̄ bonū supnāale; ideò illa nāalis, hæc supnāalis; Item illa ex vna regnandi forma in aliā (puta ex Monarchia in Democratiā) et ꝯtrà hoīū volte mutari pt; hæc neutequā.

Ad extremū diuiditꝫ in jus gentiū et ciuile; hæc ꝯtra. Nec est vt qs obijciat jus gentiū n̄ ēē membrū legis positiua; cū sit jus nāale vt ꝯstat ex tit Instit. de rerū diuisione parag: singulorū vbi Imperator asserit; quarūdā n. rerū dominium nanciscimur jure nāali, quod sicut diximꝰ, appellatur jus gentiū; Nam jus gentiū sumitur dupliciter. 1° pro jure nāali, quod nāalis rāo apud oēs gentes et hoīes, n̄ eorū voltas ꝯstituit et obseruat vti ꝯstat ex cit. lo, et ex lege oīs populi de justia et jure 2do sumitur jus gentiū n̄ pro jure nāali seu primæuo vel 2dario, sed pro eo jure, quod absolutè n̄ est nāale, sed volte quod et arbitramento oīū hoīū, vel saltem primarū gentiū ꝯstitutū est. Quod a hoc 2do modo jus gentium sumatur pbr ex lege Vegedi digest de justia et jure vbi jurisconsultꝰ dicit Manumissiones, seruitutes, et 3a hoīū genera (puta quod alij sint

Liberi alij serui, alij Libertini.) ee juris gentium: Haec a non naali raoe, sed hoium auctorite et volte in vsum admissa st, et ob id non st juris naalis, qa nullum jus naale volte hoium fertz et sanxitur, tz per eandem approbetz: sic go si jus gentium sumatz rdo mo est membrum seu pars legis positiuae; non vo si primo modo sumatur. jus gentium est lex positiua, quae volte et auctorite gentium gstituta et in vsum recepta est, oibg gentibg aut maiori earum pti cois et n alicujg nationis vel ciuitatis propria. Hic tn Obserues Jus gentium n ee coe oibg hoibg ad eum modum, quo jus naale dr coe. Nam hoc fuit coe à primordio statim naae humanae; Illud gtra, qa pedetentim caepit coe fueri rerum ciuilium vsu et necitate ita exigentibus gentibg quoq gstituentibg. Dixi (positiua.) qa jus gentium post legem naalem necitas vsusq vitae humanae peperit naali raoe idipsum suadente, oium pene gentium volte determinante et ita constituente. Vnde colligas jus gentium quà est membrum legis positiuae id ee, quod voltas seu determinao oium gentium, aut earum maior pars constituit; et sic à naali jure secundario differre, qa jus naale est id, quod naalis rao jubet vel vetat fieri ante cuiuis populi determinaoem. juris gentium expla st: Seruitutum gstitutio: Manumissio, adoptio etc. Dixi (oibg.) vt notares diffram inter jus gentium et ciuile; Nam hac vocula dingr à jure ciuili, quod oibg naobg seu gentibus aut maiori earum parti n est comune. Hinc Lex ciuilis seu municipalis definitur, quam quaeq Respub. seu ciuitas velut sibi propriam gstituit. Cuicq expla st Constitutiones oes seu consuetudines alicuius ciuitis partes, q apud alias gentes vel maiorem earum ptem in vsum n st receptae: Et haec de ptibg.

Caput xxv

CAPVT XXV

De Legis proprietate seu paõe, q̃ ẽ æqtas.

Cognitis legum essialibꝰ et partibꝰ de earũ ꝓprietate seu paõe q̃ ẽ æqtas disseremꝰ. De æqtate disserit Artes 5° Eth. cap. 1°. Estq̃ qdam habitꝰ iustia, quo legis effum et illectũ seu sensũ ex ꝑscripto raõis ꝑ rerũ et ꝑsonarũ circũstijs ꝑtermissis verbis legis eius sola raõe inspecta moderamur & corrigimꝰ, eo qdem casu, in quo ꝑnpatr legislatoris intentio seruatur; quemq̃ lex n̄ cõphendit, nec definiuit sed omisit, quem tñ ipse legislator si sciuisset, definijsset teste Arte cit. to. Contingit n. aliqndo, qd lex in pluribus sit justa et ad bonũ comune qd legislator intendit, ꝓficua, et tñ in partj deficiat; n̄ ꝑt n. legislator oes partes casus ꝓuidere, cũ sint poenè infiniti Artes cit. to. 2plex est æquitas; vna restrictiua, extensiua altera. Illa legem vrtem gnralem seu vagam ad certũ casũ ꝑ ꝯuenientia et raõe legis restringit & accomodat. Sic ꝑceptũ gnrale Aptj (Filij obedite parentibꝰ ꝑ oia; hoc n. deo placitũ est: 1ª ad Colos: 3°.) æqtas ita restringit, ut si parentes qd contra DEV, Magistratũ et ꝯsciam ꝑcipiant, ipsis obediendũ n̄ sit. Extensiua æqtas est, q̃ legis vim et effum restrictũ ad casus verbis legis n̄ cõphensos ꝓpter paritatẽ vt maioritatem, vt similitudinem raõis extendit, eisq̃ applicat. Sic 4tũ ꝑceptũ Decalogi de parẽtũ honoraõe extendit ad Magistratũ aliosq̃ Reipub. sũmates colendos, q ꝓpter raõis maioritatẽ magis

Quid sit æqtas?

Cur legislatori æqtas sit definienda?

Quottuplex sit æqtas?

Quid sit restrictiua?

Quid ẽ extensiua?

honorandi

honorandi veniunt, quam ipsi naales parentes. Hinc quoq; consuetudo aeq obligat atq lex raois pitatem et similitudinem, q ex aequo vtrobiq militat. Lex n. ideo obligat, qa populi iudicio sit lata: Ergo et gsuetudo obliget, qa pariter iudicio populi tacito approbata, eiusq introducta sit. Sic quoq legelata, ut qcuq Triuviru pcusserit, morte plectat, multo magis, seu ppter maiore raoem capite plecti debet is, q consule seu Reipub. psidem pcusserit, tz legis verba n exprimant. Et haec de lege in gnre, q e norma rdm qua Justia vnicuiq suu tribuat.

Vtru gsuetudo et lex pit raois pitate obligent?
Quare lex?
Quare gsuetudo obliget eade?
Probat explo Triuviri?

CAPVT XXVI

De Justiae partibus essialibq et integralibq.

Hactenq defionem Justiae expendimq, docendi rao reqrit, ut eiusdem ptes dilucidemq; quae st quadruplices: Essiales, Integrales, Subjectae, et Poiales. Partes Justiae gnratr suptae vrtem et partem gphendentis essiales sunt: Debitu et Aequalitas inter debitum et creditu. Aequalitas rplex: absoluta siue p se, et respectiua seu rdm qd. Illa e, qndo debitu ex oi parte, ut saltem ex maiori et ex naa rei credita respondet et aequalet, cuiusmodi aequalitas int decem florenos ut 10. fruenti modios mutuo acceptos et 10. restitutos. Respiua aequalitas e, qndo debitu ex pte rei n est aequale pportionatu seu gforme termino correlatiuo & obiectiuo, cuiq raoe debetur, ut gtra: sed pmissioni et ordinaoni illiq, q qd piam pmisit dare ut facere, si hoc vel aliud fiat ab eo, in cuiq gram pmissio facta sit. qualis aqltas visit inter vitae aeternae bonitatem et nra opa meritoria, diuinamq pmissionem

Quotuplices sint Justiae partes?
Quae sint Justiae gnratr suptae partes essiales?
Quotuplex sit aqtas?
Quid sit absoluta aequalitas?
Quae sit defio respiua aqltis?
Vbina eade deprehendatur?

nem. Nam tꝫ eterna vita bonitas, magnitudo et plenitudo omniũ
rerũ ut maxe bonorũ nrorũ opũ, quorũ tãqua creditis respu
debetur, infinitis ptibꝫ bonitatem excedat; tn ꝓportionata seu
gformis e ꝓmissioni voltis diuina; sic ordinatis et ꝓmittentis.
Hinc quoq debitũ ꝓt zplex ee vel meritũ; vnũ absolutũ seu
simplr; alterũ respiuũ seu rõm qd. Illud vocant Theologi de
bitum vel meritũ de gdigno; hoc vo meritũ ut debitũ de con
gruo; hoc ãqualitatis ut meriti simplr ut debiti inter Deum
et hominem nulla Justitia exercetur: hoc vo ãqlitis vel debiti ut
meriti rõm qd, secꝫ fit. Partes Justiae integrales sunt: De
clinaõ à malo et opaõ boni in ordine tn n ad seipsũ sed ad al
terũ; In vtij Justitia in ordine ad cõe bonũ; In partij vo Justitia
in ordine ad primũ nrum. Dixi notanter in ordine ad alterũ.
Nam opari bonũ et fugere malũ, in ordine ad seipsũ n iustitia,
sed reliqs virtibus moralibus vel temperantia, vel fortitudine pque
rit. Hisce rbꝫ Justitiae ptibus duo vitia, transgressio ꝫ et omis
sio opponuntur: fuga malij seu declinaõnj à malo opponitur transgres
sio, opationi boni, omissio. Illa e violatio pcepti negatiui per
actum directe ipsi oppositũ. Hac vo violatio praecepti affirma
tiui n tn per actum directe affirmatiuo pcepto oppositũ, sed
tm ꝓ defectu actus debiti; Vel ꝓ pternissione solam pcepti af
firmatiui. Vnde vitiũ transgressionis est graui omissionis vitio
propter directam repugnantiam qtra pceptũ negatiuũ; vt patet
explo filij irreuerentiam aduersꝫ patrem exercentis, q deterior
est altero, q patri reuerentiam ꝓ modũ omissionis tm n pstiterit.
Praeceptũ affirmatiuũ e, quod obligat et monet, sbditũ ad ali
qd efficiendũ, cuiꝫ obligaõ tꝫ sit perpetua, n tn ad actũ suũ
semper exercendũ, sed tm q tempore et loco. Hinc filij domi

Eiusdẽ q ista?

quotplex sit debitũ seu meritũ?

quid sit debitũ absolutũ? quid respiuũ?

rõm qua aqlitis reqꝫ iustitia exercetur, et rõm qua secꝫ fit?

Qua sint pres iustitiae integrales?

quare dicendũ in ordine ad alterũ?

quot et qua vitia huic rbꝫ iustitiae ptibꝫ opponuntur?

quid sit transgressio

qua sit omissionis definitio?

Vtrũ ex illis rbꝫ sit graui?

quid sit pceptũ affirmatiuũ?

quodnam eius obligaõ dicatur et sit perpetua?

ens et vigilans obligatur ad parentum honorationem, cuius tamen exercitium non omni tempore et loco suscipere tenetur. Licet enim aliquando pro loci, temporis et personarum ratione id ipsum intermittere. Negativum est, quod subditum obligat, monetque ad quippiam non faciendum; Eoque nomine semper obligat et ad semper, id est omni tempore & loco ad actus prohibiti exercitium omittendum. Hic obiter notabis transgressionem generaliter sumptam nunquam pro violatione cuiuscumque praecepti non opponi omissioni: sed specialiter sumptam pro violatione dundaxat praecepti negativi, quae opponitur omissioni, cum sit praetermissio praecepti affirmativi. Ad extremum partes essentiales et integrales coniunctim necessario et semper ad quemcumque iustitiae actum requiruntur: Eoque nomine dicuntur partes essentiales vel integrales, quod cuiuslibet iustitiae, eiusque actionum essentiam constituant et integrent. Potentiales vero partes contra. Partium potentialium adscribimus numero Religionem, Liberalitatem, Amicitiam, Veritatem &c. se quibus inferius. Hinc Iustitiae pars potentialis est omnis illa virtus ad alterum ordinata, quae ad essentiam et rationem cuiuslibet iustitiae, eiusque actionem non requiritur. Et haec de partibus iustitiae in genere sumptae essentialibus, et integralibus.

Cur filius non semper et ubique ad honorationem parentum sit obligatus?
Quid sit praeceptum Negativum?
Utrum huius praecepti obligatio sit perpetua?
Notatio.
Quare transgressio specialiter sumpta opponatur omissioni?
Omnes sint quotae partes essentiales &c.?
Quo nomine dicantur partes essentiales et integrales et quare?
Quae sint partes potentiales iustitiae?
Quid sit pars iustitiae potentialis?

CAPUT XXVII

De Partibus subiectis seu speciebus Iustitiae: Item de Iustitia generali seu virtuti, eiusque obiecto, fine, proprietatibus necnon contrario vitio.

Iustitia ratione materiae obiectae, circa quam versatur, in duas species nunquam in generalem seu virtutem et partem Iustitiam diducitur, quae divisio rationibus & praeceptis bene dividendi conveniens est ob rationes sequentes; quarum ia. Quia partes cum toto genere consentiunt; inter se autem dissentiunt. Illius membri ratio est: Quia utrique speciei

seu parti

seu parti Essia et rao Justitiae convenit. Huius vero rao est; quia gnralis et non partaris est. Dinguuntur n. inter se obcto, fine, pprietibus, gnrijsq vitijs, et vt ex seqntibus patebit. Rda rao traditae diuisionis e; quia oem justiam tradita diuisio comprehendit; Nam ut rplici tm mo dicimur injusti; aut gnratim qn scilt leges violamus in detrimentem Reipub. aut speatim, vidlt quando pxm nrum in partaribus nris actionibus (puta in comercijs rerum distributionibus gtractibus) defraudamus lib 4 ad Eud 1o Sic quoq rplici mo dmr tm justi; aut qa legibus paremus in coe Reipub bonum; aut qa aequales et aequi sumus ad alterum in distribuendis comutandisq rebus. Hinc Justia gnralis seu vrlis definitz obedientia erga oes leges, qa in oibus versatz, in qbus pbus vir occupatus est Artes cit. loco. Ex qua defione justiae gnralis obctum, finis, pprietates et gnrium vitium colligntz. Obiectum e ois virtus oisq actio lege et rationi consentanea: Finis vero est oes oium virtum actiones necn ipsas virtes, circa quas occupatur imediate ad coe bonum, quod prnpltr et primario intendit, dirigere sto Eth sto. Vnde vrlis justia a Theologis definitz Virtute, qua qs inclinatur ad bonum comune p legum obseruatiam. Hinc igr obiter obserues eum, q tempantiae et fortitudini bellicae studeat, et illius vel huius virtutis actionem n ad comune sed ad priuatum bonum referat, justia gnrali seu vrli n ee praeditum necn eiusdem actiones exercere vel maxe tempantiae vel fortitudinis habitu instructus atq excultus sit: Et haec de justiae vrlis Essia: Sequntz ipsius proprietates quarum 1a e ea, vt sit virtus gnralissimo suo ambitu oes virtes in se gtinens 2o Eth

1o

j° Dr tn gnralissima, non vt genus, quod suo ambitu spees comprehendit, sed ut totum integrale suas ptes in se ctinens. lib 4° ad Eud. j° Cum sit vniuersa virtus; n vo pars virtutis. Dr prætea gnralis n p essiam, q ex æquo speebus inest, alioqn singulis virtutibus essialtr velut gns suis speebus cveniret et inesset; sed est et dr gnralis p impium et ordinaoem seu directionem, qua mouet et ordinat oium virtutum actiones ad coe bonum non aliter, atq aliæ virtes suas actiones ad proprium finem. Hinc colligas eum, q justia gnrali seu vrli emineat, singulis virtutibus clarescere, non ctra; qui n. magnos honores moderatè appetit, simpltr et sola ipsi laus magnanimitatis cvenit; tum justiæ quoq gnralis laus ipsi attribuenda est rdo Eth j° et 4 Eth 2° si magnos insup honores, quos moderatè et ad raois regulam appetit, in comune Reipub. bonum colliniet cit. to. Hinc quoq licet justiæ gnralis sit tota et vniuersa virtus, n tn indè cludere et inferre licet, eam à reliqs virtibus n ee distinctam. Nam ois virtus rpltr csideratur. Absolutè et Compatiuè. Absolutè gns hoem in ordine ad seipsum benè disponit, et gns circa propriam maam obiectam occupatur. Compatiuè gns hoem ad coia bona rectè disponit. Illo mo singulæ virtes à justia gnrali st dinctæ. Hoc vo mo ctra. Hinc tempans gns tempate et castè viuit, tempantia clarere dr; gns vo tempantiam eiusq bonum et actionem ad coem Reipub vtilitem dirigit gnrali justia exornatus ee dr. Rda pprietas e, qd sit pfectissima virtus qa optimum et perfectissimum finem efficiat 5° Eth. j° Optimus et perfectus vir e, q n tm erga se, sed et erga alios

(quod

(quod difficillimum est.) virte vti pt; cu imperfectus et pessi-
simus vir sit is, q tum erga se, tu erga proximu suu prauita-
tem et iniqtatem suscipiat cit. lo. Tertia pprietas e, qd sit
oiu virtum moraliu n vero illectualiu pcipua. Prioris mebri
raoes sut 4tuor: Prima; quia ipsius finis (q e virtum oium
actiones in publicum bonu & n in priuatu solu bonu referre)
pstantior est: Coe aut bonu est diuinius; Ergo pstantius. 2da
rao: Quia p Justiam pax et tranqllitas Reipub. imediate
gseruatur. 3tia rao: Quia oi tempore pacis et belli e necria
7° Polit. 15 & 1° Rhet: Fortitudo u° tm post violata Justia
assumitur. 4ta rao: Quia seruata Justia vrtj oes virtes
morales possidentur, cum ea illaesa, oes sint incolues, laesa
uero oes frigeant. Hisce raoibus comotus Artes 4° Eud: 1°
dixit: Neq Hesperu neq Luciferu sua clarite ado admi-
rabilem ee vt Justiam. Posterioris membri raoes sut duae.
1a Quia illectuales virtes habent obiectu & subctu pstantis-
simu; veru nz & illectu: Jam u° quo qd purificatius & effi-
catius a maa, eo pstantius est: Veru bono efficatius e a
maa, qa abstrahitur a reru existia & datur, tz ipsius ex-
istia extra caas n sit pducta: Contra v° bonu. Hinc illectus
pficitur veritatis cognioe, siue res cognitae existant, siue
non existant: et hoc qdem p sola abstractione. E diuerso
voltas solius boni appetitione in coi seu abstracto nuquam
pficitur, nisi bono potiatur in singulari sua maa subiecta: si-
qdem bonu nullus appetit, nisi ex ea caa, ut habeat et possi-
deat: quod existiam et possessione secu importat et affert:

si-

Si ergò verũ ē pstantiꝰ bono, tunc quoq; illectꝰ volũtate: nobilitas n. poiæ vel actꝰ dependet à nobilitate ꝯ pstia obiecti. 2da raõ ē; Quia illectuales virtes in æternũ pmanent, n̄ u° morales, quæ in rebꝰ sensibilibꝰ, caducis ꝯ corporeis, materialibusq; versentur. Cæterũ hic obiter notãdũ virtem cũ virte conferentes talem ipsos oportere collaõem instituere, ut gns cũ gnre, speem cũ spee. ⌋. virtem in gnre cũ virte in gnre sũptâ, vel virtem in spee, cũ virte speatr sũptâ, necñ pstantissimũ actũ vniꝰ, cũ pstantissimo alteriꝰ actu, in quo fit comparaõ, conferant: n̄ u° actum indiuiduũ, vel minimi vel nulliꝰ momẽti cũ actu pstantissimo alteriꝰ. Hinc fortitudo n̄ ē pstantior Justiâ, ideo, qa fortitudo piculo mortis vitam obijciat; Justia v° p despecto olere vel pisciculo vendito venditori duos obulos iniusti pretij vicem reddat. Accedit eò, qa tz martyrij actus sit apud Deũ pstantissimꝰ & fortitudini adscribatur, n̄ tñ à sola fortitudine, sed à Justia, Religione & Charite in Deũ in fidei Chanæ testimoniũ, ꝯ qdem pnplr à dictis virtibꝰ fluit: eoq; noe n̄ soli fortitudini sed et Justiæ ꝯ qdm pnpalr attribuendus est. Vrtis Justia ē violaõ oium oio virtum

CAPVT XXVIII

De Justitia particulari.

Justia partis est virtꝰ, q̄ in adæquandis reddendisq; rebus exterioribꝰ debitis versatur. Mediũ ipsiꝰ, in quo consistit, est rei ad rem, n̄ u° raõis ad rem: Raõ ē;

Quia eæ dundaxat virtes medium rationis obtinent, quæ circa passiones moderandas corporalem seu sensibilem transmutationem secum afferentes versantur: Exemplo temperantiæ, quæ consistit in passionum mediocritate, veluti ut temperans non plus minusve sumat, quam ratio et natura ipsius conditio requirat. Age vero justitia partis non versatur circa appetitus sensitivi passiones, quæ proxime ad habentem ordinantur moderandas: sed circa actiones externas et res debitas in ordine ad alterum. Quare ipsius medium est rei ad rem. 2da ratio: Quia justitiæ partis medium a rerum æqualitate tanquam a 1a sua causa, et non a rationis nostræ arbitramento seu discretione in ordine ad propriam naturam nostram dependet: Non enim ideo creditori decem mutuandi teneor restituere decem, non plus vel minus, quia ratio expensata naturæ meæ conditione ita arbitretur, et a seipsa ita primum præscriptum sit: sed ideo, quia communis rerum æqualitas ita exquirat: Deinde vero quasi per consequentiam ratio approbet, et ita eiusmodi rerum æqualis restitutio per posterius et non prius rationi consentanea videatur. Et sic moralium virtutum medium in passionibus; Justitiæ vero in ipsis rebus exterioribus constituitur. Cuius rei nomine medium Justitiæ partis medium rei & non rationis appellatur. Hic tamen obiter observes 2o. Primum tam justitiæ partis, quam cæterarum virtutum moralium medium a ratione constitui, sed tamen ita, ut illius medium ex æqualitate rei ad rem: Harum vero ex pensata naturæ nostræ conditione desumatur. 2dam medium aliarum virtutum moralium non ideo medium rationis vocari, quia in rebus non constituatur; temperantiæ siquidem medium consistit inter extrema sumendi plus iusto, et sumendi minus æquo, sed ideo, quia tale medium a ratione et arbitramento cuiuslibet hominis in ordine ad seipsum pensata naturæ humanæ

conditione

gdioe dependeat. Hinc libram panis comedisse ido mihi vel alteri dr medium raois, qa rao, q e ad naam mea definita pensatis coplexiois mea viribus, reliqsq circustijs arbitretur mihi vel alteri tale pondus gorvere. Argta qbus medium justia partis oppugnatur 2° sunt pcipua. 1um Ois virtus moralis in medio raois gsistit: Ergo et partis justia. Ans pbat: Quia ois virtus moralis consistit in ea mediocritate, q sit ad nos definita raoe, qq inter 2° vitia nz inter 2as paoes appetitus sensitivi (quarum altera exupans, altera deficiens) gsistat 2° Eth. cap. 6to. Consqns p se manifestum e: Cum justia partis sit virtus moralis. Rz ad Ans Medium raois 3plici mo sumi poe: 1° Gnratr p oi actione recta raoni gsentanea. Rdo p actioe seu paoe appetitus sensitivi à volte ad raois regulam in ordine ad seipsum, ita mensurata et explorata, ut neq exsupet, neq deficiat. 3° p ea actione, qua hoo p illectum et voltem n ad mensura naa sua in ordine ad seipsum, sed ad modum et aqltem rei debita in ordine ad alterum conformat. Si medium raois 1° mo sumatur tuc Ans et Consqs vera st: Cum ois virtus exerceat actionem à recta raoe n abhorrentem: Si rdo et 3° mo: tuc Ans e falsum, sed ad pbaoem Antis dicendum est Artem cit. to definysse virtem moralem n oem in gnre, sed eam tm, q paoes sensitivas moderetur, et hoem in orne ad seipsum pficiat, ut ex textu cit. patet Argtm rdm. Id qd simplr bonum e, int excessum et defectu n gsistit, et p consequns neq in medio: Cum medium dicatur respu extremorum minimum 2orum: Jam u° Justia

partis

partis simpliciter est bona: Ergò non consistit in extremorum duorum medio. Maioris ratio est: Quia simpliciter et absolutè bonum, quo maius excrescit, eò melius: Exemplo cuiuslibet virtutis, quæ cum sit simpliciter bona, quò maior fuerit, eò melior. 2do Eth. cap. 3°. Minorem confirmat Aristoteles 5to Eth. cap. 2° Ubi docet Justitiam versari circa id, quod est simpliciter bonum. Rx Argumentum propositum nil contra nos concludere: Quia quando dicimus virtutem in medio consistere intelligimus hoc ratione obiecti seu materiæ circa quam, in qua datur excessus ut defectus, superfluum vel diminutum: non vero ratione essentiæ virtutis, ut ratione habitus virtuosi, qui quò maior vel solidior fuerit, eò melior.

CAPUT XXIX

De Justitiæ particularis obiecto.

Obiectum justitiæ partis non est omnium virtutum materia, quam Justitia Universalis sibi vendicat, sed actiones (quibus unicuique suum reddimus) et res in ordine ad alterum exteriores. Ratione, quia tantum 3a sunt circa quæ homo occupatur, quæque nostræ voluntati subduntur, nam passiones animi, habitus, actiones exteriores et res ipsæ, quæ in usum nostrum assumuntur et deveniunt. Jam vero Justitia partis non versatur circa passiones, vel animi vel appetitus sensitivi interiores: neque circa habitus: Ergò circa actiones exteriores et res ipsas in ordine ad alterum: Nam justitia proprium est hominem rectè ad alterum disponere, cum cæteræ virtutes hominem in ordine ad seipsum rectè belleque disponant & dirigant, atque homo tantum per actiones exteriores et res ipsas ad alterum justè et rectè disponitur: cum passionum moderatio proprie ad hominis in seipso rectitudinem, et ad virtutes

Quid obiectum justitiæ partaris?

Cur gaudeat hac definitione?

Quot voluntati nostræ subijciantur?

Solutio datæ rationis

Quid sit justitia proprium?

morales

morales cæteras ptineat. Qua de caa, cu maa circa quam
seu obctu sit id, circa qd vnaqq res occupetur, necrio elicitur,
Quæ sit ppria eiusdem materia? justiæ partis maam ppriam fore actus exteriores, et res ipsas
in orne ad pximu nru disponendas. Consentit Artes, q sto
Qndo Artes definit hic iustiam partem? Eth. 1o asserit justiam ee virtis parte. I. spealem quandam
Quæna sint actiones istæ, circa quas eas versetur? virtem, q in actionibus humanis versetur, nz in comertijs hoiam
pmior distribuonibus, poenarumq imposionibus; q sut res et actio-
nes exteriores ad pxum directæ. Sed ctra Tempantia et for-
Obiectio 1a. titudo occupant circa res et actiones exteriores: Ergo n est
justiæ pprium versari circa res et actiones exteriores. Ans
Antis rao quæ? patet: Quia comedre et bibere qntu, vbi, et qndo oporteat
sut opaoes tempantiæ: Dem. Esca et potus sut actiones vel
2da obiectio. potius res exteriores, circa quas tempantia occupat. Accedit
3tia obctio eo, qd strenue p salute patriæ pugnare, qndo, qmo et vbi
oporteat sit actio fortitudinis ppria exterior: Ab hoc mor
et pricula sut res exteriores, circa quas eade virtus occupat:
Solutio Antis Ergo &c. Rx ad Ans circa res et actiones externas occupa-
Quidna coe sit justiæ et reliquar moralium? ri quodamodo coe ee justiæ et reliquarum virtu moralium:
Quid vo pprium partis pprium vo justiæ partis circa res et actiones exteriores in
orne ad alterum alterius debitas: reliquarum vo virtu moralium
Instantia quæne? in orne ad possidentem tm. Sed instas refrænao cupiscia
ne alienas vxore cupiscamus in orne ad alterum dirigitur:
Atq hæc refrænao tempantiæ actio e: Ergo qdam tempantiæ
actio in ordine ad alterum dirigitur et exercetur: et p csqns
Negata Minoris solutionis 1a rao q? data solutio raois ieiuna et pfrigida vdr. Rx ad Minore
p inficiaoem eiusdem: Rao 1a e, qa hoc tempantiæ pprium
est, ut concupiscia imodica moderetur circa pprium suum
obctu

obiectum, quod est moderari appetitum sensitivum, circa cibum potum, Venereasque delectationes in ordine ad seipsum. Ratio rationalis est quia refrenare concupiscentiam ne proximi uxorem concupiscas Justitiae proprium est. Hinc colligas omnium virtutum moralium quodammodo communem esse appetitum sensitivum intra rationis gyrum continere: sed Justitiae proprium in ordine ad alterum: caeterarum vero virtutum in ordine ad habentem. Quocirca Colophonis lo notes, si temperantiae vel aliarum virtutum moralium actiones in ordine ad alterum exerceantur, idipsum non fieri motu et imperio temperantiae vel caeterarum virtutum moralium beneficio, sed solius Justitiae, quae omnium virtutum actiones, vel in communi Reipub: vel in privatae personae bonum collineet. Et haec de obiecto justitiae particularis.

rationalis quia sit?

qua ratione virtutibus moralibus proprium sit circa res externas versari?

Et quando justitiae parti

CAPUT XXX

De Actu Justitiae particularis

An judicium sit Justitiae partaris actus.

Ad quaestionem propositam 3bus conclusionibus sequentibus respondemus. Quarum ja: Si judicium per affirmationem vel negationem intellectus rei obiectae intelligibili (circa quam intellectus occupatur) adaequata et conformis sumatur, tunc non justitiae, quae in voluntate resideat; sed rationis est actus. Quod autem judicium per affirmationem vel negationem eiusmodi sumatur patet ex Logica Conimbricensi cap. 4° de Oratione quaest. 3ª Articulo 3° et quaest. 4ª art. 1° et ratio. Jam vero ex iis locis constat solius esse intellectus de rebus simpliciter apprehensis prius, seu de subiecto simpliciter cognito praedicatum seu attributum affirmare vel negare. Quocirca judicium praedicto modo sumptum ad vim cognoscitivam et non ad appetitivam pertinet; praesertim si intellectus recte et conformiter de re scibili aliquid

affirmet

affirmet vel neget: Nam tunc est actus scia et n justia 6to Eth.
3°. Vbi actu scia Artes appellat affirmaoem vel negaoem rei obtna
gsentaneam: quarum illam copositione; hanc u° diuisione intellectus
vocat lib. 3° de Aia. Conclio 2da. judiciu qns ab habitu
recte iudicandi de gtingentibus et partibus medijs in orne ad bonu
finem assumendis fluit: tunc pari raoe n justia sed prudia e actus:
Effus n rei tribuitur caae: quod aut judiciu ab eiusmodi habitu pro-
ficiscatur et ob id prudia sit actus gstat ex seqntibus raonibus.
Quarum ja; Quia Arte teste in libello de Virtibus. Prudia est
habitus seu facultas judicandi de medijs partibus appetendis fugi-
endisq: Atq judiciu rectu et aquu de partibus et gtingentibus ab
ipsa prudia pmanat: Ergo et tale judiciu ab habitu tali fluit.
Maioris et Minoris rao e: Quia Arte teste cit. to: Prudia
offm est tum gsiliu cape, tum bona et mala discernere, tum
petenda et fugienda in vita humana dijudicare. Accedit eo,
qa stultia, qua prudia opponitur et gtrariatur pprium e stulte de
rebus judicare, praue gsulere, praue de rebus gtingentibus et
de medijs partibus sentire. Supra prudia e virtus raolis uia, eoq
noe ipsius actus e intelligentia actus Artes cit. to. Justia v° actus
vel verius habitus voltis. Vnde ab Arte 5to Eth. definitur, qd
sit habitus, ex quo volumus et opamur justa. Ex hisce igr raobus
apte quoq colligr actu prudia n ee actu justia, nisi virtes ea-
rumq actiones gfundere velimus, q sumam absurditate resipet:
Vt n virtes pprijs obctis sic quoq pprijs raobus distinguntur.
Conclio 3a et Vltima. Judicium fluens ab habitu inclinante
hoem ad recte iudicandu sup iure, quod alteri debetur e actus
justia ob raoes seqntes: Quarum ja; Quia judiciu ut patet ex

sua

sua syllabarum compositione est idem, quod dictio juris, et iudicare idem, quod jus dicere; et judex idem, quod jus dicens et tribuens. Quo fit ut iudicare proprius sit actus circa jus, quod proprium justitiae obiectum est: Ergo et actus justus, qui est judicium rectum circa ius ad iustitiam pertinet; quia cuius est obiectum, eius quoque est actus, qui proprie circa ipsum obiectum occupatur. 2da ratio: Quia obiectum justitiae est iustum illud, quod per justitiae diiudicationem constituitur in rebus in ordine ad alterum: Ergo et justum iudicium circa justum ob rationem praecedentis consequentiae. 3tia ratio: Quia iudicare, secundum suam primam unam significationem nil aliud est, quam definire id, quod iustum et jus est: Recte autem definire rem esse justam in ordine ad alterum ex habitu justitiae dependet. Nam ut Artes 3° Eth. cap. 5to asserit: Qualis unusquisque est, talis sibi videtur finis, adeo, ut qui castus sit, bene judicet de Veneris abstinentia: Et qui sobrius de abstinentia ciborum: Ergo eadem ratione justus recte iudicet de justo, quod alteri debetur. Unde Artes 5° Eth. cap. 4° dicit pes ad iudicium tanquam ad justum animatum confugere: Est enim judex quasi viuens et loquens justitia. Ultima ratio: Quia constans perpetua et delectabilis voluntas suum ius cuique tribuendi est ipsamet justitia: Ergo et id, quod ab eiusmodi voluntate fluit, a justitia quoque emergere dicitur. Jam vero rectum perpetuum delectabile iudicium super eo, quod alteri debetur, a constanti perpetuaque voluntate (quod velim intelligas, quoad exercitium, licet non quoad speciem seu specificationem, cum voluntas non sit iudicare, sed solum velle) promanat. Cum sit actus volitus elicitus vel imperatus, per quem ius suum cuique tribuamus. Notanter dixi (quoad exercitium): Quia judicium licet formaliter dependeat ab illectu diiudicante, non tamen illectus super moralibus Reipub. vel proximo debitis rebus actuatur seu exercitative bene

recteque

rectéq iudicat, nisi eligente, consentiente, et imperante volte. Notanter dixi (: tz n quoad speem :) quia voltas iudicantis actui specificam suam diffram n affert, seu essialem raoem n tribuit, sed solus illectus cognoscens et iudicans. Vnde Coronidis to et qdm sumatim notes iudicium p se et simplr loquendo n ee actu iustiae, sed illectus: sed respiue.]. relaoe habita ad voltem, q habitu iustiae instructâ illectum compellit, vt vnicuiq qd suum est, adiudicet.

CAPVT XXXI.

De Partibus subiectis Iustiae partaris

Vtrum illa defio bona sit?

Iustiae partis defioe, obiecto, medio, actuq principali velut gnralibus explicatis docendi rage suadente eiusdem ptes dilucidabimus. Ideoq n abs re psente qstioem pfiximus, cuius affirmate ptem sequntibus raoibus tuemur. Prima; quia ptes subiectae cu toto suo gnre conueniunt: na partis Iustiae defio vtriq conuenit, siqdem vtraq inter duas vel plures psonas aequalitem et medium in rebus exterioribus alteri debitis constituit. 2da rao: quia nullu Iustiae partis explu ondi pt, qd ad altera traditae diuisionis pte n referatur. 3a rao: qa Artes 5o Eth. 3o et coiter Doctores Iustiam partem ita diuidunt, si vnu Muridanu cu suis asseclis excepis. 4ta rao: quia ptes specificis diffris inter se, et a toto suo gnre abiunctae sunt; illa n e virtus comutationu voltariaru et involtariaru; haec vo distribuoum praemio

miorum et poenarum directiua. Illa commutat bona priuata, priuatis, quae alicui iure vel possiois, vel pprietis, vel gventionis, oi respu ad psonaz dignites et merita semoto, et qdem pprie debetur. Hinc in gtractibus tm pstat pnps, qtm plebeius: haec gtra distribuit bona coia, q ut pmia virti debentur obseruata meritorum raoe, variete, psonarum dignite, ado, ut si in vnius psonae meritis aduertatur rao dupla, in alterius vo tripla in praemijs quoq rao dupla vel 3pla habenda et obseruanda sit, q n. e rao rei ad rem, eadem e psonae ad psonam. Ob hanc caam illa qrit aqltem, int pmium et meritum. Illa habet et seruat ornem ptium priuataz inter se; haec vo ornem totius ad ptes. | publici boni cois ad singulares psonas priuatas et publicas. Illius terminus tam a quo, quam ad quem est priuata persona, priuatumq debitum: huius vo terminus a quo coe Reipub. bonum distribuendum: tminus vo ad quem priuata et publica psona cui ob merita aliqd ex publico bono pmium debeatur. Ad extremum illius medium seu eqltas ppenditur rdm Arithmetica pportione: huius vo rdm Geometrica: Vtriusq rao ex ijs, q inferius dicenda sunt, enitescet. Sed gtra Vindicatiua Iustia n comprehenditur sub altero diuisionis traditae membro: Vindicatiua Iustia partis iustia e: Ergo qdam iustia partis tradita diuisione n coprahenditur. Maior pbr quia n sub distributiua, quae circa bonorum coium distribuoem versetur; n sub comutatiua, qa vindicatiua n aequalite in creditum et debitum, sed inter delictum et poenam gstituit. Minor pbr quia Vindicatiua Iustia aqltem obseruat inter rem et rem. | int delictum et

int re acceptae et restituendae; int debitum et creditum; haec vo aqlte

poenam

poenam iuxta illud Deutronomij cap. 25°: Juxta mensuram delicti erit et plagarum modus. Et iuxta illud Apocalyps: quantum se glorificauit et in delicijs fuit, tantum illi date tormentum et luctum. Rx maiorem falsam esse: nam Justitia vindicatiua comprehenditur sub distributiua ob rationes sequentes: 1° quia ad idem genus duo contraria iuxta eorum definitionem spectant: Atque premium et poena sunt contraria, et premia modificare ad distributiuam Justitiam pertinet: Ergo et modificare poenas ad eandem tanquam genus quoque spectat. Ratio Maiori annexa non est sufficiens, quia eius, qui justitiae distributiuae presidet, partes non sunt tantum premia inter bonos, sed et poenas inter malos et improbos pro delictorum conditione et personarum disparitate distribuere et ita malum malo rependere.

2dum Argumentum dis virtus obseruat medium Geometricum ut docet Aristoteles 2do Eth. 5°. Ergo Justitia distributiua in medio Geometrico a commutatiua Justitia non distinguitur. Rx ad Antecedens negando et eius ad probationem annexaque auctoritate dicendo intelligendam esse tantum de virtutibus moralibus, quae hoc enim perficiunt in ordine ad seipsum, cum proportionem Geometricam inter appetitus sensitiui passiones obseruent, non vero in genere de virtutibus moralibus propter absurditatem inde emergentem; nam sequeretur commutatiuam Justitiam non in medio rei ad rem, sed in medio rationis in ordine ad nos consistere, et ob id Reipub primates non tantum, quantum ex voluntarijs contractibus accipient restituere, eosque ad victum necessaria minoris, subditos vero quamuis pauperes pluris sibi comparare oportere. Adde hisce, quod

consequens

gseqns quoq argti ppositi negari poit ex ea caa, qa Geometricam pportioem observare rptr gtingat: jo in orne paoum appetitg sensitivj ad nos. Edo in orne coium bonorū distribuendorum ad alterū seu ad privatas psonas: jo mo observat pportioem Geometricam virtg moralis, q circa paoes appetitg sensitivi occupatur. Edo mo Justia distributiva, q n est Virtg paoum, sed rei ad rem in orne ad alterā personam. 3tium Argtm. Justia distributiva ad Vrlem justiam ptinet. Ergo n ad partem. Antis rao e: quia Vrlis justia versatur circa coe bonū, ad qd oes oium virtum actiones ordinat: Distributiva et eig pars vindicativa justia itidem circa coe bonū occupatur; Nam p conservaoe Reipub. distributiva bona coia inter cives distribuit: Vindicativa vo ut sublatis malis boni securiores vivant, pœnas delictis comissis adaequat. Consqntis rao est, quia partis et Vrlis justia sunt spees oppositæ ppter obcta actus, raoesq oppositas, et ob id, qd est ps illig spei n est ps huig, cū griorū gria sint expta, gria raoes, gria caa et gria effa. Rs p inficiatione Antis, qa tz distributiva versetr circa coe bonū, n tn eo mo et raoe, qua distributiva circa bonū occupatur. Nam hæc ita circa coe bonum se ht, ut hocipsū pnptr in privatarū psonaz comoda distribuat: illa vo hac raoe et mo vt coe bonū n distribuat, sed hocipsū ut quasi ad finem pnpalem oes virtes earūq actioes referat; et sic potig coe bonū gservet et adaugeat, quā ut hocipsū dividendo seu distribuendo inter cives diminuat.

Et sic pnptr intendit cõe bonũ, tꝫ ꝑ ꝯsequntiam seu rdarie privatoꝝ quoq; cõmodoꝝ respiciat. Quocirca cũ justia divi dat ex diversitate boni, qd pxo vel Reipub. velut debitũ redditur optimo jure et sana raõe in Vrtem et partem divi ditur, qa bonũ, qd alteri debetur ẽ cõe, vel parte. Illud justia vrtis ꝑ obcto in orne ptiũ ad totũ: hoc vo partis ꝑ obcto ht et qdm dirsimode vel in orne ptiũ ad ptes, quod cõmutativa; vel in orne totiꝰ ad ptes quod distributiva pro obiecto sibi vendicat.

CAPVT XXXII.

De justia Cõmutativa eiusq; obiecto medio et proprietate.

Commutativa justia ab Arte 5o Eth. 4o qa lucrum et damnũ velut illicita vitia ꝑ raõe justiæ et æqtis emendet et corrigat, emendativa seu correctiva dr. Estq; ea virtꝰ, quæ in cõmutaõibꝰ rerũ privatarũ lucra et damna injusta ꝑ raõe Arithmeticæ ꝓportionis ad æqltatem reducit. Tradita defio ꝯprehendit justiæ cõmutativæ obiectũ, mediũ, ꝓprietes et extrema. Obiectũ circa qd occupatur, ẽ rerũ privatarũ debitaꝝ cõmutaõ. Cõmutare hic nil aliud est, quã ꝯtrahendo, dando, faciendo et restituendo singulorũ res rebus ꝑmutare. Cõmutaõ est rplex: Voltaria vna, involtaria altera; circa vtramq; occupatur cõmutativa justia teste Arte 5o Eth. 4o. Impendit n. operã, ut n tm in contractibꝰ, verũ in malefitijs quoq; quod ex damno illato

alteri

alteri debetur, restituat. Comutaõ voltaria ē actio exterior, quâ vtraq comutantiũ ps gsensu vero uel psũpto res rebus ita comutat, ut dans recipiat, vel recipiens idem, vel aliud æqualens reddat; uti gtingit in realibus gtractibꝰ vel alijs qbusuis. Hinc notes donaõem ad comutatiuã justiam n̄ ptinere: qa pdicto mõ donator res donatas non comutat, neq donadariꝰ recipit; sed ad liberalitatem. Comutaõ involtaã ē actio exterior, quâ tã ex pte patientis, quàm ex pte aufferentis seu lædentis: et sic vtriusq ptis dissensu vero uel psumpto res rebus comutantꝫ: vti gtingit in furto, homicidio, alijsq maleficijs; vbi pti læsæ lædentẽ oportet damnum acceptũ rependere: Neq ps læsa fragrante crimine voltariè accepit damnum, nec lædens eo aio damnum infert, ut idipsũ pecuniario lucro reponere velit, tꝫ ppetrato crimine aliqndo eueniat, ut voltariè restituat: A priori radice comutaõ noẽn suũ sortitur. Mediũ in quo comutatiua justia gsistit, quodq observat, est justũ seu æquũ emendatiuũ inter damnum injustũ et lucrũ iniustũ, velut inter injusta extrema, quorũ vtrũq ex jnjusta rerũ priuatarũ inter priuatas personas comutaõe emergit. Lucrũ et damnum jniusta ab Arte 5° Eth. 4° hoc mõ describũtur: Nam plus boni et minꝰ mali, inqt, lucrũ est, cuiꝰ griũ est damnũ, quorũ qdem medium æquabilitas est, quã eandem quoq jus ēē dms. Ergò jus, quod ad emendandũ valet, medium damni et lucri sit necesse est. Hinc si alteri ex comutaõe rerũ

taõe rerum plus boni et minus mali, quam rão justiæ pmitt-
at, obtigerit: tunc cõmutativa justia ex altera pte acceptam
iniuriam emendat, maius et minus ad æqltatem reducit, et ita id,
quod ctra justiam plus est habenti detrahit, et alteri, q minus
boni accepit, addit. Qua n. re medium cstat ea addenda ē illi
q minus tulit: et quâ supatur à maxa est auferenda. sto Eth.
4° Huius emendandi cura potissimũ tangit judicem; ortâ n.
cõuersiâ ad justiæ psulem cfugimus: Quod cfugere ad talem ju-
stiæ defensorem nil aliud sit, quam à jure psidium petere, pro-
fitetur n. judex se legem ēē loquentem: Conqrunt et ju-
dicem oes, q medius sit velut mediator inter plus et minus: Eoq
nõe eundem arbitrũ honorariũ sequestremq litigantes appellant
quasi si qndo medium consequant, ius suũ se putant obtinuisse.
5° Eth. 4° Judex ergo iniusta damna et iniusta lucra velut
cõmutativæ justiæ opposita extrema ad æquabilitem reuocat.
Sed obijcis in cõmutaoibus involtarijs, circa quas quoq cõmutati-
va versatur nobis asserentibus n ppetuò eiusmodi extrema se
se offerũt: Ergo iudex vel alius quis, q iustiæ psidet, n ppe-
tuò æqltem, q ē justiæ cõmutativæ medium, observari pt. Ans
patet explo homicidij vel detractionis, vel ctumeliæ, vbi ps lædens
nullũ lucrũ et damno dato psentiscit, tz læsa ps maxum nocu-
mentũ inde ferat. Nam lucrũ id maxe illigr, quod oi damno
deducto superest, ut patet ex lege Mutius digestis p socio:
Homicidæ aut vel calũniatori vel detractori admisso suo
malefitio, nil boni sed multum mali supest. Consqntis
rão est: Quia æqltem justiæ observare cõmutativa nil aliud
est, quam inter lucrũ et damnũ medium retinere. Hinc

Artes

Artes sæpiꝰ cit. to. Jus illud, inqt, quod ad emendandum valet, medium damni et lucri esse necesse est. Anteq respondeas 2° sit observanda. jus lucri sive liciti sive illiciti noen gnratr sumi. pro eo, quod ut plus boni, et vt minꝰ mali alicui accedit teste Arte cit. to. Ubi lucrum hisce definit verbis. Nam plus boni inqt, et minꝰ mali, lucrum est, cuiꝰ gnrium damnum est, quorum qdem medium æquabilitas est, quam eandem jus esse dicimꝰ. Nec est, ut qsquam obijciat dicendo Artem lucrum rerum corporalium tm definijsse, qd deductis impensis superest; nam Artes hoc n asserit, et ipsiꝰ verba gnralia sit, ideoq gnratr de quovis illigenda rerum vel corporalium vel incorporalium: nec maa subcta eo nos compellit, ut hoc ipsum dicamꝰ. Nam eodm cap. dicit in eo quoq esse lucrum vel questum, q alterum interfecerit vel verberaverit. Subijciam ipsiꝰ Artis verba: Vocatur n; inqt in rebus eiusmodi, etiamsi minꝰ aptum qbusdam noen videatur, in eo, q verberaverit, lucrum et questꝰ; in eo v°, q violatꝰ est, damnum. 2dm notabile ita gnratr sumptum sive licitum sive illicitum sit, dividi in spuale seu incorpale, et corporale seu legale. Illud est, qndo n bonis nris exterioribꝰ aliquod corporale bonum sed aj bonis spuale obvenit: Sic Mors Sanctorum aj lucrum est, Hinc Paulꝰ ad Philipp: 1ª: Vivere mihi Chrꝰ mori lucrum; Sic quoq ois virtꝰ eiusq actio lucrum animi est; sicut oe vitium, eiusq actio, animi dispendium seu damnum: Sic si concupiscia nra in aliquo satisfiat, eidem aliquod lucrum accedere seu obvenire dr, cuiꝰ lucri spees est vltio. Hinc Artes sæpiꝰ cit. to, in eo, q verberaverit, lucrum esse; Vltio n. ponit iræ modum et voluptem parit 4° Eth. cap. 5to. Vo-

Voluptas n. sumum aj et gcupisciæ lucrū. Est n. oium paoum et nraz actionū finis, terminꝰ, pfectio et gsumao 10° Eth. 4°. Corporale lucrū seu civile sive licitum sive illicitū, qd deductis impensis supest, et bonis nris temporalibꝰ seu corporalibꝰ accedit. Sic tempore messis vel vindemiarum in lucro ponūtur oia, q deductis culturæ impensis supsunt. In defioe et divisioe lucri notanter dixi (sive licitū sive illicitū.) qa lucrū vti damū p se non vitia justiæ comutativæ vel distributivæ opposita, sed p accidens id ē tm respu eiꝰ, q gtra justiam plus boni accepit, vel malū alteri intulerit. Rao ē, qa lucrū est id, qd ex caa onerosa vel gratuita bonis nris aggrescit, qd illæsa justia nobis obtingere pt. Sic quoq damum, qd de rebꝰ nris citra nram culpam deperit est abest; quod simitr extra peccatū obvenire pt. Lucrū igr et damnū p se non st vitia, sed tm qns justiæ gruantur. Hisce pcognitis et ppositis dicimꝰ argumenti ppositi Ans verū ee de illicito lucro corporali, ut rao in pbaoem ipsiꝰ allata gvincit: falsū v° de illicito lucro spiritali. Et hæc de comutativæ justiæ obcto, medio et extremis: seqtur ipsiꝰ pprietas. Proprietas justiæ comutativæ ē hæc, ut medium seu æqtatem in rerū comutaoe inter lucrū et damnū ad pportionem Arithmeticam et n ad Geometricam expendat. Cuiꝰ raoem ut dilucidiꝰ illigas observanda st sequtia. Quorum jum est. In comutativa justia necessū est, ut res comutabilis (q est ex pte debitoris debitū.) sit rei comutabili (quæ est ex parte creditoris creditū.) bonite naali vel civili æqualens. Sic in mutuo debitū credito bonite naali æqualet: sic

in empto

sic in emptione et venditione pretium merci est aequalens bonitate et aestimatione civili. 2do notes proportionem in genere nil aliud esse quam numerorum inter se comparationem: et quod id Arithmeticam proportionem nil aliud, quam differarum aequalitatem; differam vero nil aliud, quam medium seu distantiam unitatum, qua numerus ans a numero consequenti vel contra distat. Hinc inter sequentes numeros 2.4.6.8.10. est proportio et quidem Arithmetica. Nam quo medio binarius distat a quaternario, eodem distat quaternarius a senario, et sic deinceps. Medium autem, quo numeri inter se comparati distant, inter singulos numeros comparatos est binarius et sic aequalis differa. Hisce observatis facile rationem cognosces, cur justitia commutativa in commutationibus rerum medium ad Arithmeticam proportionem expendat. Nam cum in commutationibus ius seu medium, quod alteri debetur semper rei creditae et commutatae bonitate civili vel naturali aequalere debeat, et ob id perpetuo conforme sit ad solam Arithmeticam proportionem expendi potest, quia in sola Arithmetica proportione medium, quo numeri inter se distant inter comparatos semper uniforme, et idem deprehenditur. Qua de causa, ut in Arithmetica proportione medium semper est uniforme, et inter numeros unitatum multitudine quantumvis inaequales: sic commutativa justitia justus in hoc studio totus versatur, ut medium seu ius alteri debitum sit semper idem et uniforme. } semper aequalens rei commutatae vel commutandae et inter personas quantumvis dignitate et merito erga Rempub. dispares. Hinc nil interest inquit Aristoteles sto Eth. 4°. Utrum bonus et meritis erga Rempub. clarus virum scelestum spoliaverit, an bonum improbus? Nec utrum bonus anne malus adulteratus sit? Quia lex commutativae justitiae proportione Arithmetica

metica observata damni, lucri, & medij raoem spectat, & ob id in comutaoibus rerū vtitur psonis p paribus oi respu vel meritorū vel dignitatū semoto; ctra distributiua justia. Et hac de pposito nro articulo justiæ comutatiuæ.

CAPVT XXXIII

De Restitutione.

Vtrum restituo sit actus justiæ cmutiuæ?

Quæstionem ppositam 3bus cctionibus breuiter dilucidabimus. Quaz 1a est restituo gnratr supta p redditione eius, quod justiæ raoe exigente alteri debetur est actus justiæ in gnre supta. Rao 1a est: Quia quis justia vnicuiq quod suum est reddit. 2da rao: Quia vt spealis virtus spealem; sic gnralis gnralem sibi vendicat effectū, vt patet inductione seu explis oiū virtum: Necesse n. est vt gnralibus gnralia, spealibus spealia, singularibus singularia attribuamus nisi singula singulis turbato docendi ordine cfundere velimus. Hinc virtis in gnre suptæ gnralis effus est aium ad bene rectéq viuendum disponere: tempantiæ vo velut spealis virtis rerum sensibilium affectiões moderari: Fortitudinis itidem spealis virtis intrepide hostem aggredi; Prudiæ circuspecte de medijs singularibus p consecutione, finis, deliberare, deliberata festinanter exeq: Sic quoq justia cū gnralis sit virtus respu suaz specierum, necessum est, ut eidem assignetur gnralis qdam actus, q singulis quoq speebus cpetat & insit. Jam vo nullus actus gnralis excogitari pt,

q

q̄ gnrālr justiæ gueniat, quam jus suū cuiq reddere. Agè vo restituere sumitur largè seu gnrālr ut gstat ex R. P. Joae Azorio lib. 4ti cap. 1 sub fine de restituōe. Idem ex Joe Medina cap. 1o eodm. Atq ita largè suptū nil aliud est, quàm reddere id, qd ex justia vel aliquo iure alterj debetur. Est gò restituere in gnre suptū actus justiæ in gnre suptæ: et non justiæ gmutiuæ pprię: et sic vrlj et parlj seu gmutiuæ et distributiuæ gueniré pt, cū oīs justia alterj, quod suū ē reddat.

2da gclio. Restituō si in spee sumatur. pro redditione eiq quod alterj jure dominij vel possiois vel seruitis vel guentionis vel delicti debetur est actq justiæ gmutiuæ pprię. Rāo est hæc, qa gnria ad idem gns subctum deducūtur cap. 8o pdicamētoz: Sed rem debitam alteri inuito dno restituere, et eandem restituere sūt actus gtrarij: Ergò rdq est gmutiuæ proprię.

3a rāo: Quia restitutio, ut justiæ sit gsona, fieri debet ad æqltem rei ad rem, q ex aliqua pdictarū caaz debetz: Sola aut gmutiua justia rdm æqltem rei ad rē prædictam restituit alteri, quod suū est sto Eth. 4o. Hac n sola rāoe distat à distributiua, q sola æqltem gstituat inter merita et pmia pportioe n Arithmet: sed Geometrica obseruata. Est gò restituō pdicto mō supta actus justiæ gmutiuæ proprię.

3a Conclio: Si restituō sumatur p rāoe seu redditione eiq, qd alterj debetur ex distribuōe bonoz coīum ppter merita vel demerita in Rempub. est soliq distributiuæ justiæ actq. Rāo est: Quia justiæ distributiuæ essialis et finalis rāo est,

hæc

hæc, ut inter damnũ et lucrum, jus seu æquũ ꝯstituat, qd alterj ex cõibꝰ bonis debetur. Et hæc de hac ꝗstione.

CAPVT XXXIV.

De Justitia distributiua, eiusq́ obiecto, medio, extremis et proprietate.

Iustia distributiua est partis justia, q̃ in distribuõnibus bonorũ cõium mediũ inter dama et lucra ad ꝓportiõem Geometricam expendit. Obiectũ itaq́ justiæ distributiuæ est cõe bonũ distribuendũ in õrne à toto ad priuatas ꝑsonas vl publicas, q̃ ꝑ Repub. plurimũ laborauerit, vel eandem vitiosis suis actionibus offenderint: et sic distingr ab vrli justia, q̃ ut cõe bonũ, n̄ ut maam circa quam, sed ut finẽ in õrne ꝑtiũ ad totũ augendũ, n̄ uº distribuõe diminuendũ sibi ꝓponit. Noẽ distribuõis n̄ tm̄ ꝑmia sed et poenæ, quarũ inflictio et boni cõis noẽ (tꝫ respu delinquẽtiũ mala videatur) ꝯtinetur, veneũt: Nam poenarũ gnra st arma et instrumenta publica, qbus Respub. tũ se, tũ oes justos et probos defendat, improbos cõerceat vel prorsꝰ è medio tollat, ut boni securiores viuant. Extrema vitia justiæ distributiuæ opposita sũt lucra et damna ex iniqua rerũ publicarũ distribuõe ꝓuenientia: Mediũ, qd inter vtrũq́ extremum ꝯsistit, est illud æquũ et justũ, quod ad ꝓportiõẽ Geometricam ꝯstituitur; Raõem, cur justia distributiua mediũ seu æqltem

æqltem ad pportioem n Arith; sed Geometricam exploret, ut illigas, observanda st seqntia. Quorum jum: Quod distributiva justia psertim in pmiorum distribuoe regular, et ordinarie tale pmium, ut merito sit æqvalens, n reddat, tz hoc ipsum aliqndo eveniat, ob raoes seqntes. Quarum ja quia respub. quandoq plq qndoq minq in bonis, vnde distribuo fiat, possidet. Hinc præmia meritis æqvalentia ppetuo neqt distribuere. 2da rao: Quia justia distributiva cum sit virtq inter 2o extrema in distribuendis bonis publicis ita pnpem dirigit, ne vel publicum ærarium sua parata pecunia, q est nervq totiq Reipub. totum exhauriat; vel ut sua parcite seu veriq avaritia nulla apud cives seu subditos omissa bnficiorum collaoe gram sibi adiungat, vel adiunctam semel extinguat, et ita Reipub. incomodet. cum accipiendis reddendisq vltro citroq bnfijs stent civites sto Eth. sto Et munificentia melius et tutius impium custodiatur quam armis teste Seneca de vitæ brevite: Quia oium dulcissimum sit accipe. 3a rao Quia distributiva justia debet p hoc distingui à comutiva, cuius medium ppetuo sit rei creditæ æquale, et nulla alia rao sit diffræ inter comutivam et distributivam. Vnde colligis distributivam regular n reddere pmia, q sint meritis pstitis bonite naali vel civili æqualia. 2do notes. Quod si qtingat singular psonarum æqualia fore, qd tn rarissime evenit; tunc justiam distributivam pmia ita distribuere, ut sint inter se æqualia qdem, ppter æquales meritorum raoes; sed inæqualia

respu

respu bonitis, qua cuiusq meritu pmiu acceptu antevertit.
3° observes Geometricam pportione n ee diffrarum seu excessuu, qbus numeri inter se gparati distant, sed tm raoum aqltem. Radis noe hic nil aliud illigimus, qua compaoem quoties nuerus Ans in gseqnte gtinetur: vel gseqns nuerus antecedente gtinet. Hinc in subseqntibus nueris. 3. 6. 4. 8. Visitur pportio n Arithmetica, qa diffra seu media, qbus inter se distant, sut inaequalia: distat n. 3narius à senario 3bus. 6arius à 4ternario 2bus. 4rius ab octonario 4tuor vnitatibus. Sed Geometrica: quia ut ternarius gtinetur bis in senario; sic quaternarius bis in octonario: Vtrobiq igr e rao rpta; et ob id raoum aqltas seu geometrica pportio. Hisce pnotatis facillime raoem aio assequeris, cur distributiua justia in distribuendis pmijs Geometricam pportioem observet. Nam cu Respub. singularu psonaru meritoru excellentia seu offorum pstitoru magnitudinem ob numor inopia et indigentiam pmiorum retribuoe exaequare nequeat, et ipsa psonaru merita regulariter inaequalia sint, fieri n pt in coibus bonis seu distribuendis pmijs aequalitatem, qua res debita rei creditae bonite aequaleat, et ita pportionem Arithmeticam, vbi medium, quo nuerus à nuero distat, ppetuo est vniforme, observet. Qua de caa necessu est Reipub. psidi seu dispensatori, ut praemia distribuat saltem rdm raoum aqltem; cu ois virtus psertim justia partis medium aliquod gstituat, et oe plus vel minus euitet sto Eth. sto.

Jam vº distributio bonorum ad æqltem rei ad rem seu ad medium rei ob pdictas caas reduci n pt: Ergo necrio ad æqltatem raois; cum ois æqltas sit rei ad rem, vel rei ad raoem; 3tia n. æqltas n datur in comutandis vel distribuendis rebus vel publicis vel priuatis: Raois aut æqltem ppendere nil aliud est, quam psidem Reipub. exqsite qsiderare, in quarum psonarum meritis maior vel minor. vel simpla, vel 2pla. vl 3pla. vl 4pla deprehendatur rao, ita ut si in vnius psonæ meritis aduertat meritorum raoe 3plam, in alterius secuplam; in 3ª 4plam, in 4ta octoplam: tunc jæ psonæ 3plum pmium alteri secuplum, 3ª 4truplum, 4ª octoplum offerat: qualis in meritis compensandis distribuendisq pmijs raoum obseruao n arithmeticæ, sed soli Geometricæ respondet pportioni, q singulos numeros compandos n ad diffrarum sed ad raoum æqltem reuocet, ut patet explo supius pposito de Geometrica pportioe. Sic go ut in Geometrica pportioe tum numerorum diffræ tum ipsi nueri qntitate st int se inæquales; raoes tn numerorum æquales: Sic in distribuoe coium bonorum tum merita, tum eorum pmia inter se collata, st inæqualia, nec pmia meritis æqualent, tn præmiorum singulorum rao meritorum singulorum raoi exacte respondere et par ee dbt. Hinc impatoria Maiestate impante ut bis mille et centum floreni inter 4. capitaneos seu militiæ pfectos; quorum jus tres annos 2dus 6. 3tius 4tuor. 4us 8º p coi oium Chanorum salute strenua opam in castris impendissent, distribuerentur, certe singuli ex suma distribuenda pares pecuniarum ptes n ferrent; verum 1º qa in ipsius meritis sit rao 3pla, 3centi floreni; 2do qa in ipsius meritis sit rao secupla sexcenti. 3º qa in ipsius

meritis

meritis sit ratio quadrupla; quadringenti. 400 quia in ipsis meritis sit ratio 8pla; octingenti cederent. In qua distributione. pmia meritis capitaneorum n aequalent: singulorum n. capitaneorum militares labores et expensa p numero annorum, quibus p Pnpe Marti se denouebant, multis ptibus collatorum florenorum numerum excedunt. In eadem tn distributione pmiorum ratio ppetuo respondet et aequalet ratioj meritorum, et n pmia meritis. Sic go ut Geometrica pportio ppetuo obseruat int numeros dispares sola rationum aqltem. Sic distributiua justitia medium suum seu justum, qd distribuit, ad sola aqltem rationum int cuiusq pmia et merita reduit, explorat, et examinat. Hinc est, qd medium gnutiua justitia sit semp vniforme et idem inter psonas dignitate dispares: Distributiua u varium inter psonas dignitate inaequales: Et hac de psenti hac materia.

CAPVT XXXV.

In quo explicabitur segns quaestio

Vtrum justitia queniat idem ppetuo reddere?

Antequam ad quaestionem ppositam respondeamq necesse, ut paucis explicemq; quid sit spec idem reddere. Spec idem reddimq, qndo in actu justitiae creditum et debitum vel damnum ex delicto uno alteri datum, vel poena eiusdem est speej: sic qn triticum pro tritico, oleum p oleo restituimq, idem spec reddimq. Sic qndo talione. (q est mali similis et aequalis retributio, vel jus, quo delinquens eiusdem speej poena coerceatur.) in trias.

gressorem p iudicem animadvertitur, idem spēe rependitur; veluti si pro oculo eruto oculus excutiatur. Hisce ad evidentiam pmissis negativa qstiois pars defenditur seqntibus caīs: Quarū 1a est; Quia in comutativa justia res comutabiles pro varia earū et psonarū qdioe, nec sūt, nec ēē pnt ppetuò eiusdem speēi, sed aliqndo diversarū. Hinc tn obiter observes noē speēi nos hic n speēm logicā, sed individuū more Jurisconsultorum illigere. 2da Rao; Quia rerū indigentia et necitas eò nos impellunt, ut in rerū comutationibus utamur rebus inter se maxē spēe diversis sto Eth. 4o. 3a Rao; Quia nec in distributione pmiorū idem spēe rependitur, cum ij, inter quos pmia distribuantur p virtuosis suis actionibus seu meritis pecuniam vel functiones et dignites publicas recipiant. Accedit eò, quod nec in poenarū irrogatione seu impositione Jus talionis ppetuò observetur. Hinc sto Eth. sto Artes jus Rhadamandi (si patiatur quis, qd fecit, rectū erit jus) improbat addita raoe duplici. 1a; Quia Magistratus aliquem pulsans, is sit n vicissim pulsandus, sed alio poenarū gnre afficiendus. 2da; Quia hoc ipsū jus talionis comutaoibus, rebusq; qtrahendis pportione n æqltate, hoc, de quo agimus, iure concluditur. Nam ait Artes cit. lo Respub. qtinetur factorū vicissitudine, q pportioni, puta Geometricæ qoruat. Cæterū tz in veteri Testamento sæpius sanxitū sit; Aīam pro Aīa, dentē pro dente, oculū p oculo, pedem pro pede reddendū, et ita damā vel iniurias paribus poenis pensandas ēē Exod: 21o Atq ita Justiæ satisfiat, si idem pro eodem retribuatur; tn illa parilitas poenarū justas ob caas

in desuetudinē

in desuetudinem abijt; eo vel maxe, qa essialis rao Justitiae
n sit idem spec p eodem semp reddere, sed vnicuiq quod suu
est, quod fieri pt n vno, sed varijs modis; vel idm spec reddendo,
si psonaru conditio, nec n indigentia reru, temporis, loci, alia-
rumq circumstiaru rao patiatur, vel aequale restituendo rdm
pportione Arithmetica et n Geometrica. 4ta et vltima rao
negata qstiois est: Quia numq excogitatq est, ut in locu indi-
gentiae, et reru comutabiliu surrogaretur, ut per eu res diver-
saru speeru, q in comutaoem cadunt, quaq inaequalis tu pretij
tu aestimaois, tu indigentiae tu pstiae st, ad aqltate reducatq
ob rplicem caaz. Prima est; Quia numq est oium comutabiliu
reru mediu et mensura reru, quas aestimaoe et valore sui, qua-
tumvis inter se inaqles et dispares, proportione quadam aequa-
les reddit et admetitur sto Eth. sto. 2da caa; Quia numq
n qdem ex sua naa et maa, sed bnficio et Instituto Pnpis
est quasi fidejussor publicq, q tibi aestimatione et valore sui
quaq necria suppetitat psente reru indigentia: cum sit oium
reru comutabiliu quasi vicariq, q reru absentiu futuraru et
psentiu vicibq fungatur et quantitatis suae aqltate pmuta-
tionu difficultatibq succurrat. Hic igr observes numu aesti-
maoez et valore sui n ta ex substia seu ex maa rei, qua ex
constitutione et signo Pnpis sumere. Vnde necitatis tempore
in vilissima et abiectissima quaq maa, puta in Coreo, aere,
ferreis laminis cudi et qsignari pt. Hinc Fridericq Imperator
huiq nois rdq Ao M. CC XL belli Italici difficlte et diu-

turnite

tunite pressus et exagitatus, exinanito Cæsaris fisco coreaceam monetam cudi iussit imperiali signo impresso valore Augustalis aurei ipsi constituit, simulque per præconem in principalibus Imperij sui partibus edixit, ut eo pretio in rerum commutationibus et contractibus ab omnibus assumeretur: et quod eam monetam finito bello ad Cameram Imperialem Spirensem referret, pro coreaceo aureum Augustalem recipet. Cæterum res animatæ bonitas naturalis et præstantiæ ratione sub mensura et æstimatione numi non cadant; sunt enim pluris, quam aurum et argentum, tamen ratione usus, indigentiæ et necessitatis numo civiliter æstimabiles, parabiles, et ita ad æqualitatem moralem seu polyticam proportione Geometrica, mandante principe reducibiles sunt: Generalis, enim justitia [illegible] ratio non requirit, ut res commutabiles eiusdem speciei sint in rerum contractibus et commertijs. Hinc Artes sæpius cit. lo. In adæquandis et commutandis rebus nil prohibet, si unius opus, quam alterius, sit præstantius. etc.

CAPUT

In quo explicabitur Quæstio Utrum Injustitia sit generale vitium?

Hactenus exposuimus ea, quæ cum Justitia conveniunt: iam vero quæ ab ea dissentiunt. Quocirca propositæ quæstionis interpretationem suscipimus, et ad eam 3bus Conclusionibus respondemus. Prima Conclusio Si iniustitia generaliter pro habitu violandi seu transgrediendi leges sumatur, est generale vitium ob rationes sequentes. Quarum prima: Quia quot modis unum contrariorum dicitur, tot modis et reliquum. Atque justitia quandoque ita generaliter sumitur, ut id omne

suo

suo ambitu coërceat, quod cū lege ꝯsentit: ḡo necessū est
vt et ipsiꝰ ꝯrium, quod ē Iniustia, aliqndo ita gnrale sūat,
vt oē id comprehendat, quod legi est deuium. Minor probat.
Quia pverb. 11° Iustia ita gnrale accipitur: vti quoq pverb.
10°: Non proderūt diuitiæ in die vltionis: justia aut libera-
bit à morte. Item 16. Initiū viæ bonæ facere justiam ac
cepta est apud Deū magis, quā imolare hostias. Item Iois 3°.
Qui facit justiam justꝰ est, in qbus locis justia gnrale p cuius-
cūq peccati vel vitij fuga sumitur; et n speciale (puta
p vitij vel peccati particulari justiæ oppositi omissione.
Concordat Justinianꝰ Imperator sub. tit. de nuptijs. Vbi oē
id dicit ēē justū, quod rdm leges ꝯtrahitur. 2da rao: Quia
Ecclesiasticꝰ 17° Iniustiam ita gnrale supsit, ut sit oē id,
quod Legi DEI aduersatur. Monet n. impiū, ut à vijs iniqta-
tū recedat hisce verbis. Reuertere ad Dnum et auertere
ab iniustia tua. 3a Rao; Quia oē peccatū est iniqtas Iois
3°. 2da Conclio Si iniustia n gnrale prædicto modo,
sed speale ꝛ pro habitu legem ꝯtemnendi, comuniq bono no-
cendi: tunc est speale vitiū ob seqntes caas. 1a est; Quia
sic supta n justiæ in gnre sumptæ, sed speali justiæ, vrli
puta, quæ coe bonum pmouere, augere, et legis voltem di-
recte ꝯplere intendit, opponitur: Quod aut speali justia,
speale vitiū est. 2da rao: Quia ois, q ex pposito seu actu-
ali intentione ꝯtemendi legem, coeq bonū violandi, ꝯtra legē
agit, iniustꝰ est aduersꝰ Justiaz vrlem.: sed n ꝯtra, ois iniustꝰ
ex intentioe

ex intentione gtemendi legem, coiq bono nocendi, gtra legē aliqd admittit: Expto eiq, q vel furtū vel adulteriū ppe-trauerit, ex ea sola caa, ut concupiscentiæ carnis, et aio lucrandi vel alienū habendi satisfaciat. 3tia Conclio.

Si jniustia p habitu defraudandi pxm in comutaoibq rerū priuatarū et comuniū bonorū distribuoibq sumatur, est ibidm speale vitiū. Raō Conclionis est; Quia omni speali justitiæ opponitur spealis quædam Injustia seu speale quoddam vitiū: Quot modis n. vnū oppositorū: tot et reliquū: Atq justiæ dantur speales: nz Comutatiua et distributiua justia: Ergo speales quoq jniustiæ illis oppositæ necrio dentur, quæq nil aliud sūt, quā habitq defraudandi pxm in rerū comutaoibq, et bonorū distributionibq. Ad extremū posteriores hasce 2as Conclioes approbare vdr Artes 6. Eth. 1o vbi asserit hoēs ēē bifariam et dici justū, vel qa legitimè faciat seu legibq obtempet, et ad coē bonū respiciat: Vel qa æquū sit et vnicuiq quod suū est, in rerū comutaoibq et bonorū distributionibq tribuat: Pari raoē hominē zplr fore iniustum; vel qa à legibq recedat, easq gtemnat, publicūq bonū negligat: Vel qa plus capiat, et iniquq sit aduersq pxm suū in rerū comutationibq et bonorū distributionibq. Et hæc d hac.

CAPVT

In quo explicabitur Quæstio.

Vtrum quicunq Iniuriam infert vel iniustum facit, illico dicendus sit Iniustus?

d hanc quæstionem 3bq respondemq Conclionibq: Quaz.

1a: Quicunq sciens iniustum facit et iniuriam pxo adfert, in foro gsciae et apud DEUM iniustus est, ut maxe justiae habitu pditus sit. Rao Conclionis 1a est; Quia bonum gstat ex integra caa; Malum vo ex singularibus defectibus. Hinc S. JACOBI: Qui peccat in uno, reus est oium. Item Ecclestes 9. Melior est sapia, quam arma bellica, et q in uno peccauerit, multa bona pdit. Hinc quoq discredens uni ex articulis fidei, fidem n ht, tz circa fidem opinionem. Rao e; Quia bonitas fidei n est integra, si unius defectu laboret. 2da Concli, onis rao est; Quia justia est gstans voltas et ppetua ius suum cuiq tribuendi; Quae gstia et ppetuitas unico gtrario actu interrupitur. 3a rao; Quia coram Deo n tm mille iniusti st, q ex iniustiae habitu, seu ex iniusta agendi gsuetudine: sed et ij q extra habitum ex vehementi tm paoe justiaz, legesq vio, lauerint. Hinc ppter unicum dudaxat actum vel adulterij vel homicidij vel iniuriae qspiam est, drq iniustus, vel adulter, vel homicida, aut piurus; et ob id aeterna poena dignus, si in peccato mortali mortuus fuerit. Sed Instas Artes sto Eth. 6to et 8o nrae Conclioni gtriatur: Asserit n. dictis in locis gtingere poe, ut qspiam iniuria inferat; interim tn n sit dicendus iniustus: Expto eius, q ex paoe, animiq pturbaoe vehementi adulteri, um vel homicidium, vel furtum admiserit: Hoez dici iniustum rplici mo: Aut p se .i. propter prauam et gtinuam leges violandi gsvetudinem et peccandi habitum: Aut p accns .i. citra iniustum agendi habitum Artes sto Eth. 8o Jam vo dictus author loqtur de illo seu 1o et n de 2do mo, quo qs iniustus dicatur.

2da Concli

Conclio 2da. Ex antiquorum Philosophorum more et opinione: Quicunque actum iniustitiae, quantumvis volens et prudens exercet, non continuo censetur iniustus ob rationes sequentes. Ia est; quia illorum opinione is est et dicitur iniustus, qui ex habitu electione praecedente iniustum quid audeat committere. Artes cit. locis: Ubi Author asserit eos, qui ex animi perturbatione nocuerint, iniuriam quidem inferre, ideo tamen non esse iniustos, quia non ex electione et praecedente consilio nocuerint: Nam inquit, qui ex ira proficiscuntur, non iudicantur ex providentia fieri. Hinc is non dicitur insipere eodem Auctore asserente, qui quid faciat per iram, sed is, qui alterum ad iram provocet. 2da 2dae Conclionis ratio; quia ex uno et altero virtutis actu nullus virtuosus censetur 2do Eth. 2o. 3a. et 4to. Unde Artes cit. locis et 1o Eth. 7o unam hirundinem non afferre ver; et virtutem esse habitum, qui non ex uno alterove actu, sed ex similium actuum frequentia et iteratione comparetur. Hinc pari ratione nullus est dicendus vitiosus propter unicum vituperabilem actum; siquidem contrariorum eadem est ratio. Unde notes, ut quis Antiquorum Philosophorum opinione et sententia per se iniustum faciat, fiatque iniustus 2o requiri. 1o ut actio iniustitiae per animi intentionem per se ad obiectum feratur. 2o ut obiectum sit cognitum et per se volitum. 2do ut ista actio iniusta per electionem ex habitu fluat, et non ex repentina seu subita passionis alicuius procella. Hinc si quis alioquin mitis et pacificus homo ex subito iracundiae calore alterum vulneret vel mutilet; ob id non est dicendus rixosus seu litium amator

et

et grater iuxta illud vetus: Nemo repente pessimus. Conclio 3a. et ultima: Quicunq iniustu facit maatr, nulla raoe ob id dicendus est injustus ob 2as raoes, quarum ja; Quia maale iniustu est id, quo proximus citra suam culpam laeditur, vel quod ex ignoraia invincibili, vel ex violentia, ex casu et fortuito et n ex scia et electione cuiusquam laedentis procedit et accidit. 2da rao; Quia qcunq juste agit maatr, n est ob id justus dicendus 2do Eth. 4o: Ubi auctor asserit cuiusq virtis actu ex scia pmanare: Ergo pariter, q injuste agit materiatr, n est dicendus iniustus, cu contrariorum eadem sit rao, tz contrarij effectus et Consequntia. Et haec de hac qstioe.

CAPUT XXXVIII

Utrum quis volens iniuriam patiatur?

Quaestionis propositae ptem negantem defendimus. Rao ja est; Quia iniuria est laesio, qua qs contra voltem suam laeditur. 2da rao; Quia nemo id vult et appetit, quod ut malu, et ut naae suae nocivu apprehendit: Atqui ois iniuria mala ee judicat laesionem. 3a Rao; quod scienter et volenter patimur, iniuriae raoes non suscipit iuxta vulgatam Jurisconsultorum regulam: Scienti et volenti iniuria. Contra qstioem propositam praedictis raoibus firmatam sequentia oppnr argta. 1um: Quicunq iniusta patitur volens, iniuriam patitur volens: Atq plurimi iniusta patiuntur volentes: Ergo quam plurimi iniuriam patiuntur volentes. Maior pbr; Quia iniustu pati, et iniuriam pati sut idem: cum iniuria sit omne id, quod n iure fit: Et pari ratione In-

iustu

iustum oē id, quod ꝯtra Ius et Iustiæ legem accidit. ex lege
1ª digest. de iniurijs. Minor ꝓbr exptis Martyrū vel eorū
q sibi violentas inferūt manꝰ. Dein ꝓbr ex 5° Eth. 9°: vbi
Artes dicit quempiā sua sponte lædi et iniusta pati. Rx
2ptr. 1° Ad Maiorem; Iniuriā 2ptr sumi: 1°, ꝯnratr ꝓ omi
eo, quod n̄ iurè fit, et ꝯtra leges suscipitur. 2do speatr
pro læsione, qua qs ꝯtra voltem suā à lædente verbo vel
facto patitur: Si iniuria 1° mō sumatur, vera est maior, vt
rāo ipsi annexa ꝯvincit. Si 2do mō falsa est 5to Eth. 9°
vbi dr n̄ idem ēē iniustè agere et iniuriā inferre; cū hoc
fiat ad diminuendam auctoritem et existimaōem læsi: neq
iniusta pati et iniuriā pati: Differnt n. vt qns et spēes: Qui
cunq n. iniuriā patitur, iniustū patitur; sed n̄ ꝯtra. 2do
Rx ad Minorē ꝑ inficiationem; Quia nullꝰ iniustū fratr
agit, nisi volens: Ergò pari raōe nullꝰ patitur fratr iniustū
nisi nolens: Contrariorū n. ꝯuriæ st ꝯseqntiæ: Agere et pati
ꝯtraria sūt 3° et 8° Physic. Accedit eò, qa qcqd verè et for-
matr patimur, ꝯtra nrām voltem recipimꝰ et sustinemus.
5to Eth. 9° et 8°. Nam si voltas n̄ renitatur, tūc vdr vim
ad actionem ꝯferre; et sic potiꝰ agere, quàm pati: cū in-
trinseca et essialis rāo sit paōis, ut ab agente fiat passo
vim nullā conferente: sicut intrinseca et essialis rāo acti-
onis, vt ab agente procedat vim ad actionē ꝯferente.
Hinc q manꝰ sibi violentas inferūt, mortē pati propriè
non dnr, nisi maatr et abusiuè; sed potiꝰ mortē sibi ꝓcurare

et accelerare

et accelerare: vel dnr mortem qdm pati, respu tn appetitus sensitivi, q sit semp conservativus naa suae, et abominativus mortis, quae naam sensitivam destruat: Non tn dnr mortem pati respu voltis, quae vim et actionem ad mortem subeundam conferat maioris mali evitandi caa; Et sic ad Epla in pbaoes Minoris adducta respondemus Martyres, vel illos, q vitae vim intulerunt, n esse mortem passos, si pao fratr sumatz: Rao est; Quia qcqd fratr patimur, renitente nra volte sustinemus; tz mortem passi sint, si pao maatr sumatur: Nam aliqd materiatr pati est, si subctum naa n refragante vim et motu agentis in se recipiat. 3° Rx ad Minorem: Martyres iniustum passos ee n respu suae voltis, cu volentes mortem sustinuerint; Sed Respu Sumi Judicis, q est DEUS, cui omne iniustum displicet. 4to Rx ad auctoritem Artis eu loq de iniusto maatr supto; quod volentes patimur; et n de Iniusto fratr supto, quod volentes nuqm et nusqua, sed spr nolentes subimus. 2dm Argtm Volens qs patitur damnu a laedente illatu, renitente volte: Ergo volens qspiam patitur iniuriam. Ans pbr; Quia a numis praesentibus minus instructus, volens; nolete tn suo aio usura esurario promittit et pmissa pstat. Consqs pbr Quia Iniuria et damu contra voltem a laedente illatum sut idem ut patet ex Antibus. Rx ad Ans eiusq probationem, neminem malu velle simplr et absolute, qua tale est; tz hoc ipsu ex supposita quadam conditione, cuius respu boni cuiusdam raoez induit, aliquando velit, ut aliud: sic

pauf

nunquam vult vsuram, quà vsura est, tz eandem velit, ut aliud.) vt medium, quo maius malum euitet, et senectute, qua vrgetur, liberet, cuius respu vsura numorum defectu laboranti bona videtur: Et hæc de hac præsenti qst.

CAPVT XXXIX.

De Specialibus vitijs Iustitiæ oppositis

Hactenus de gnrali vitio, quod Iustiæ in gnre oppur: nunc de vitijs specialibus Iustiæ oppositis disseremus. Vitia quæ Iustiæ comutiuæ opponuntur; vel in ipso iudicio, vel extra iudicium gtingunt. Illa psonæ, nz actor, reus, pcurator, aduocatus, notarius et Iudex (quibus iudicium gstituitur et integratur) gtra offij sui et Iustiæ leges comissiue vel omissiue admittunt. Singula horum peccata à Theol: fusissime explicantur, ad quos tyronem ablego. Vitia, quæ extra iudicium gtra Iustiam comutiuam ppetrantur, ad tria gnra reuocari pnt. Quædam n. st gtra integritatem psonæ, vt Aiæ damnificatio, quæ euenit ad malum inductione, mali pceptione seu seductione à meliori bono reuocatione; vel corporis; vt homicidium, membrorum mutilatio; pcussio illicita, incarceratio. Quædam gtra integritatem honoris et famæ proximi; vt gtumelia, impperium, irrisio, maledictio, qbus pxus in sua psentia gtra Iustiam læditur. Hisce annumerantur detractio, susurratio, qbus pxus in sua absentia dehonestatur. Quædam gtra vel circa bona temporalia suscipiuntur; vt st furtum capina

fraudulentia

fraudulentia et vsura, de qbꝰ pensiculatè tũ Theologi tùm Iurisconsulti disserũt.

Iustiæ distributiuæ opponitur personarũ acceptio, q̃ est vitiũ Iustiæ distributiuæ ꝯtrariũ, quo in distribuendis rebus cõibꝰ vel bonis alteri debitis, n̄ cũa ad rem, nec ad eiꝰ finem ꝑtinentis; sed tm̃ ꝑsonæ aliarũq eiꝰ qltatũ ad rem n̄ spectatiũ habetur raõ: Sic si Iudex delinquenti, post habitã delicti ꝑpetrati raõe et mensura ex aliqua ꝯpaõe seu affectione velut amore et odio, maiorẽ vel minorem iusto poenam imponat, ꝑsonarũ acceptor dr̃; Sic si cõium bonorũ dispensator ad dignites, stipendia, ad offa publica obeunda inhabiles, indignos, qltate ad offij administraõem necrio reqsita, distributos ex sola affectione, nz ex amore, ꝯsanguinitate, affinitate, fauore, aut cupidite alicuiꝰ cõmodi acqrendi; aut ex timore, ne gra huiꝰ vel illiꝰ excidat, ꝓmoueatur, ꝑsonarũ acceptor est.

Dixi notanter (alteri debitis), qa vbi nullũ debitum, sz tm̃ alicuiꝰ boni donatio subest, ibi nulla Iustiæ violatio, sz mera liberalitas. Vnde si qs propria bona distribuat, vel int' dignos, vel inter indignos ꝑsonarũ acceptione Iustiam distributiuam n̄ violat. Hinc Paterfamilias, vti legitur Matth. 20 oparijs primis à se ꝯductis totiꝰ diei et æstus pondus in vinea sustinentibꝰ; et quod nouissimi oparij vnã tm̃ horulam in vinea laborantes parem tulissent mercedem q̃rentibus, obiecit et respondit: Amice vobis n̄ affero iniuriam, tollite quod vrum est ex condicto, et vadite; ann̄ tz mihi facere quod volo, an oculꝰ vester nequam, qa ego bonus sum? volo

n.

n. nouissimis hisce dare sicut et primis. Hinc Justiae distri-
butiuae qspiam satisfecerit, si ex ijs, q saltem qualitate ad di-
gnitatem suscipiendam vel officij administrationem reqsita,
pest Reipub. ad munia amicum suum vel qsanguineum vel affinem
promouerit, extraneo et posthabito. Ratio est; quia talis distri-
butor non est omnium copulatiue, sed ex multis vnius tm, q dignior
et accomodatior fuerit, debitor. Vnde quoq notes personarum
acceptionem in Justia vindicatiua nil aliud fore, quam maiorem
vel minorem punitionem, quam delicti ratio exigat propter aliquam
causam, quam Justia vindicatiua improbat et repellit veluti sibi
qtrariam. Vnde vulgare Jurisconsult: Judex non debet esse mi-
tior lege. In remuneratiua vo Justia indignis, vel dignis qdem,
sed digniori posthabito ad boni publici promotionem via patere non
debet. Dixi (digniori posthabito, et notanter ob seqntes causas:
Quia Ecclesiastica beneficia vt et ciuilia seu polytica ex bonis
coibus tanquam stipendia et premia virtum Reipub. Christianae mi-
nistris dignioribus proposita sunt; vt qstat ex Jure Canonico
distin: 36. capit. Metrapolytano: vbi habetur ad Ecclesiae
sedem spr eligendum esse optimum. Consentit Imperator Justin:
in Authentica de monach. paragraph. ordinationem: vbi jubet
ex monachis et religiosis in pastorem preficiendum esse spr opti-
mum. 2da causa: Quia distributiua Justia jubet, ut seruetur
proportio, q est aequitas rationum inter merita et virtutes: go
necessario optimus et dignior semper preficiendus est; cum pro-
portio geometrica non possit obseruari, nisi melior et dignior
in capiendis praemijs publicis praeferatur. ~~[illegible]~~

Vltima

Ultima rão; quia si in bonorũ comuni dispensaõe non habebitur exacta meritorũ disparium rão, nemo erit, qui trarũ studia ardenti feruore prosequi, nemo, qui excellentioribus moribus aĩum excolere velit; sublato n. virtum et laborũ præmio, extinguitur amor ad virtum excellentiorum studia, maioresq gradus. Unde hoc quoq euenient, ut maior hoĩum pars eo sua studia referat, ut maiori virtum desiderio et labore abiectis adulationibus, quarũ artificio optimatũ grãm aucupari poĩt, sese dedat: quod hodierno tẽpore in tanta virtũ inopia et ꝑnicie, quasi comuni hominũ more et qdem ꝯsulto fit. Quo qs n. hodie ad assentandũ est appositior, eo Magnatibus est gratior, et quo grãor, eo ad rerũ publicarum administraõem cæco hominũ judicio videatur aptior. Unde maxa Reipub. detrimenta et aliquando superiorũ euersiones succrescũt. Accedit eo, quod maxa iniuria infertur dignioribus, si ipsis indigniores præponantur: Nam digniores eo intuitu et quasi tacito pacto cũ Repub. inito, virtibus maiori studio insudarũt, ut aliquando ad munia Reipub promoueri, et ita laborũ et virtus suorũ ꝑmiũ ꝓportionatum deportare poĩnt, quo excellentiores virtum cultores defraudantur ad publicas Reipub. dignites et officia indignioribus promotis. Et hæc de ꝑsonarũ acceptione &c.

CAPVT XL

De Religione, eiusq; causis, actibus, contrarijsq; vitijs.

Hactenus partes justiae, tum essiales tum subiectas exposuimus: superest, ut poiales explanemus. Quarum numero sequentes adscribuntur. Religio; obedientia, observantia, Pietas, veritas, liberalitas, Magnificentia, gratitudo, vindicatio, Clementia, & Amicitia. Religio est virtus disponens hoiem ad honorandum et colendum DEUM cognitum, ut infinitum, oiumq; rerum principium, medium et finem. In qua considera 1o causas. 2do actus et opposita vitia. Causae religionis, circa quas versatur, potissimae sunt DEUS et sui cognitio. DEUS est Mens infinita, aeterna, optima, poissima Sapiassa &c. Dixi (mens) qa. DEUS est substia incorporea oia illigens, sentiens, mouens approbante Cic. lib 1o quaest. Tuscul. hisce verbis; Nec DEUS ipse, inqt, alio mo. q à nobis illigr, illigi pt, nisi Mens soluta quaedam libera, segregata ab omni coaretione mortali oia sentiens, mouens, ipsaq; pdita motu sempiterno. Dixi (infinita) qa e ubiq; nullius loci terminis cclusa mens. Hinc Trismegistus: DEUS est cuius quasi centrum est totus mundus, circumferentia nusquam. 2do; quia universum huius mundi esse coplectitur quasi mare quoddam infinitum et imensum teste Apto ad Rom. 7: Ex quo oia, p quem oia et in quo oia. Dixi (aeterna) qa est Mens increata absq; omni principio, medio et fine. 2do; quia Mens DEi in actu persistendi, illigendi, et volendi ante oem duraoem extitit; et ita est Mens omni

duraoe

duraõe antiquior. Dixi (optima) qa DEVS est in se pfectis-
sima Essia; cui nec addi, nec adimi qcquam poit. 2do; quia
extra se in oium rerũ creatarũ spẽes et in infin[illegible]
diuidua suam bonitem p participaõem creando, mouendo,
regendo & gseruando liberalissime et largissime diffun-
dit. Dixi (potentissima) qa à Deo supiorũ et inferiorũ
mediorũq potestates dependet, et vsq adeo coërcentur, ut
earũ nulla efficaciter resistere poit. Hinc Job. cap. 17.
Sapiens corde et fortis robore est, qs ipsi restitit et
pacem habuit? DEVS cuiq iræ nemo resistere pt, sub quo cur-
uantur, q portant orbem, ne moueatur. Hinc quoq Petrus in
Epla: Horrendũ est in manq DEI incidere. Dixi (sapientis-
sima) 1o quia teste Sap. 8. cap. Scit, inqt, pterita, de futu-
ris æstimat, scit versutias sermonũ & dissoluiões argtorũ;
Signa et monstra scit antequã fiant, necñ temporũ et sæcu-
lorũ euentq. Alludit Seneca: Nil, inqt, Deo clausũ est,
interest aĩs nris, cogitaõibq medijs interuenit, pueuit. 2do
quia eodm Sap. cit. lo. Mens et Sapia Diuina attingit à
fine vsq ad finem fortiter, ac disponit oia suauiter. Hinc
quoq Cic. in Som. Ille est, q sentit, q viget, q meminit,
q regit & moderatur oia. Dixi (simplicissima) qa DEVS
est expers oĩs compositionis entis realis et idõ oium maxq.
Vnde D. Hilariq de Trinitate: quicqd, inqt, in Deo est,
DEVS est, et totũ, quod in eo est, vnũ est. Raõ est; quia
qd n simplr vnũ, sed quodamodo realr ex diuersis compos-
itũ, id ex ptibq componentibq dependet: Deq aut totq indepen-
dens est. Dixi in descriptione &c. quia tz adhuc plura
sint

sint attributa, qbus DEVS describi et declarari poit. tn in medium adducta tyronibus moralis phiae sufficiant, nec vlla rao suadet, ut infinitum Ens mortalis Eloqntiae penicillo fusius delineetur; cum piculosum sit & vera de DEO dicere teste Cypriano in Symbolo. Alludit Tacitus in moribus Germanorum Sanctius, inqt, est et reverentius de actis DEorum credere, quam scire. Sequitur 2da q. est cognio de DEO, q nil aliud est, quam nra raois naale iudicium, quod nobis dictat, & quo vnum dundaxat DEVM optimum & pfectissimum, oiumq rerum creatorem motorem, rectorem & gservatorem existere, necn boni & mali vindicem iudicemq fore; & ob id pura mente supra oia colendum ee cognoscimus & iudicamus. Dixi (naale iudicium) qa cognio de DEO ado homini naalis est, ut puer in extremam mudi solitudinem à parentibus abiectus, nec ab iis, vel alio quovis pceptis Decalogi intra pueritiam informatus sola naali raoe docente post annos pueritiae pteritos notitiam DEI acqrere poit. Hinc ex Infidelibus psertim Phis Ethnicis quam plurimi DEI cognioe imbuti fuere, tz nullam cuiusquam de DEO institutioem audierint et exceperint.

annuerantur Cicero. Senec. Artes. Plato, Socrat.

Hinc Artes lib. de Mudo: Deum viribus, inqt esse acerrimum, spee eximium, vitâ immortalem, virte pstantissimum, cuiq non cernatur, tn ex ipsius opibus satis pcipi, et ea oia, quae sunt, quae fuerunt, & q requrutur, oesq terrae, maris, aeris res ipsius opa existere. Cognovit go Artes vnum DEVM. Nec obest, quod Artes et Reliqui Phi Idola coluerint, qa reclamante Conscia id fecerunt, ne vel Pnpum vel

Regum

Regum vel populi gra & fauore exciderent, adulatio-
nibus vel affectui obseruientes. Nec obest et Gentes circa
DEI cognioem delusas fuisse, errasse & in magno insciæ
bello vixisse Sap. 14; Et ob id nesciuisse, vnum DEVM,
q oium rerum sit creator, conseruator et rector, existere.
Nam gtingere pt, ut qs naali lumine & iudicatorio ali-
cuius rei cognioem citra alterius hois institutioem acqrere,
et acqsitam sua culpa denuo amittere poit. Gentes
naali lumine primo DEVM cognouerunt ad Rom 1°: Sed
cognitum sicut DEVM verum n glorificauerunt, neq
gras egerunt, et ob id in cogitaoibus suis euanuerunt, et
obscuratum est insipiens cor earum Aplus cit. lo. Cognio de
DEo est omis boni, quod homini obtingere pt, pnpium, medium, et
finis. Rao est, quia teste Lact: lib 30 Institut. cap 80
Ois Sapia hois in hoc vno est, vt DEVM cognoscat et co-
gnitum colat: Sapia aut ex cognioe DEI fluit. Vnde Eccle:
1° Radix sapiæ est timere DEVM. Item Sap. 13° Vani
st oes hoies, qbus n DEI subest scia. Adde hisce, quod Sapia
oia bona in se gtineat. Est n melior cunctis opibus ptiosis-
simis, et omne desiderabile n pt ei comparari pverb. 24.
2da rao; quia Ignoraia circa DEI sciam est ois mali
caa et origo: Ex tali n. ignoraia inventorum idolorum
cultura fluxit, quæ est ois mali caput Sap. 14° Nam
Gentes in sono Idolorum amore correptæ & deceptæ in
sacrificijs suis filios suos tenellos concremarunt, sangui-
nem et hominum viscera deuorarunt, aliaq infanda scelera,

à qbus

à qbus tum ratio, tum ipsa natura sensitiua abhorret, perpe-
trarunt Sap. 12. & 14. Sic ergo ignorantia circa DEI cogni-
tionem est causa omnis mali. Unde Syl. lib 4: Primae sce-
lerum causae mortalibus aegris, naturam nescire Deorum: neque mirum;
Ex cognitione n. quo primum Infinitum optimum, et perfectissi-
mum Ens apprehendo & cognosco, amor et fiducia in DEUM
in Intellectu et voluntate nascitur: Ex amore et spe ipsa vir-
tus Religio, qua homini nil utilius contingere potest in humana
vita. Unde Cic. lib 10 quaest. Tuscul. Religio, inquit,
est omnis boni initium. Hinc quoque Liuius lib. 5°. Omnia prope-
ra eueniunt colentibus DEUM aduersa spernentibus: Ex
aduerso ipsius neglectus & omnis malitiae causa & fons. Unde
Lact. lib 5° Institut. cap. 8. Ideo inquit mala omnia rebus
humanis quotidie ingrauescunt, quia DEUS huiusmodi effector
et gubernator abiectus et derelictus est: Quia susceptae
sunt, inquit contra quam fas est, impiae religiones. Quis autem ve-
re Religiosus? Is, qui non tantum in animo, vel in aede sacra ex-
terno quasi cultu Deo cognito preces, laudes, et grates
concinit; sed qui DEUM recte factorum imitatione exprimit.
Hinc Lact. cit. lo cap. 9 Chanorum omnis Religio sine scele-
re & macula viuere. Unde quoque Senec. optimus animus pul-
cerrimus Dei cultus. optimus autem animus est peccatorum nescius.
Et haec de causis Religionis &c. Ex dictis patet
Religionem nos sumpsisse generaliter, quae omnibus ac singulis homi-
nibus conuenire potest, quia virtus qua mouemur ad colendum DEUM.
ut infinitum Ens et independens omnibus et singulis hominibus

competere potest

competere pt: et n speatr, quatenus n oi homini, sed hisce
tm adiungi pt, q vel statum clericalem vel pfessionem
triu votorum obediae, paupertatis et perpetuae Castitatis
complexi st. Actus Religionis est veneraõ cogniti Numinis
certis devincta legibus et caeremonijs: Estq 2plex: Interior
et Exterior. Interior quo qs mente et volte dundaxat DEVM
colib et honorab; vt est Devotio et Oraõ. Devotio est me-
ditaõ et pmpta voltas tradendi se ad ea q ad famulatu DEB
eiusq cultum et honorem spectant; vel est fervens ad DEVM
cu fide pmptissima affectio, cuius effectus est interior cordis
laetitia. Oraõ est Elevaõ mentis et Conversio ad DEVM cu
quadam decentiu petitione. Oraõ elicitative ab illectu; Impar-
tive a volte fluit. Oraõ est de necite salutis; quia necessu
est, ut aliqndo volutarie nos subijciamus DEo. Unde illud Esaiae
4. Mihi curvabitur omne genu. Unde quoq Tyrannus Anti-
ochus coactus et manifestam in se DEB virtem ptestans ait:
Justu est hominem subditu ee DEo et mortalem paria n facere
DEo. 2di Machabaeoru 9° Sed p oraõem homo se DEo subdit.
Unde Psalmographus 2°: Subditus esto DEo et ora eu. Requsita
ad bonam et fructuosam oraõem sut sex. 1a est Poenitentia
et agnitio suoru peccatoru. Unde proverb. 18° Justus prior e
accusator sui: Et Psalmog: Iniqtatem, inqt, si aspexi, in corde
meo, n exaudiet Dns. 2da Condtio est Animi pparaõ, vt
debita diligentia et reverentia se habeat hoo ad ea, q ptinet
ad cultum Divinu. Unde Aplus 2° ad Timoth. Solicite cura
teipsu

teipsum exhibere DEo, qd fit, si abiectis polyticis negotijs cogitaoes ad DEVM dirigamus. 3tia Conditio est fidutia in DEVM. Debet n. firmiter orans se petita impetraturu à DEo si expediat, et si n expediat, meliora. Unde Jacobus 1a Si qs eget, inqt, sapia, postulet à DEo, q dat oibus affluenter, postulet aut in fide nil hasitans. 4ta est Attentio: Si n. orans sit alibi, dicetur illi populus hic labijs me honorat; cor vo eorum longe est à me Matth. 15. Unde D. Bernhardus: Ante DEVM stantes ne sitis corde vagantes. 5ta Coditio est Humilitas. Unde Eccles: Oras humiliatis se penetrat coelos. 6ta est perseuerantia: Sut n. qda simi-les leopardo, q si 1o vel 2o saltu prædam n arripiat, aplius non psequtur. Hinc Ehus dat similitudinem; qs vestrum inqt habet amicu &c et si pseueraverit pulsans, dabit ei, quotquot habet panes necrios: Et hæc de actibus Religionis interioribus. Exterior est p quem Religiosus corpus suu exhibet ad honora-dum DEVM: quod est Adorao, Sacrificij oblao. Decimaru et primitiaru præstao, votu, Juramentum, et Adiurao. Adorao est actus Religionis, quo aliqd signu exterius exhi-bemus DEo in recognitionem Supremi Dominij, vocaturq adorao latriæ. Unde patet, quod hæc adorao sit spees honorationis et dinguatur ab ea, qua in spu tm DEVM adoramus Jois 4o. Pnpalis et primaria pars adorationis est interior re-cognitio. 2daria et posterior exterioris signi exhibitio. Hic obserues, quod signa exteriora debeant distingui

2dm

rdm intentionem, et ad eam referri. Unde tz eodem signo exteriori (puta vel genucuruaõe vel candela accẽsa) DEVM et aliquem Sanctorũ qs honoret: Sunt tñ diuersæ adoraões respu intentionis. Sacrificij oblaõ est actus Religionis exterior, quo affertur voltarie DEo aliqd ex pprijs iustè acqsitis; Exterius tñ in recognioem supremi Dominij. Unde Sacrificiũ soli DEo. Ecclia, vel huic, q Ecclam vel DEVM repsentat, offerri pt. Votum est deliberata, discreta et possibilis promissio ab existente in libertate DEo facta in bono qsilij vel pcepti cum intentione seruãdi, et sese obligandi. Iuramentum est invocaõ testimonij DEi, ad qfirmaõem dicti vel facti tũ pteriti, tũ psentis tũ futuri: Et sic jurare est DEVM in testem assuere, ptestariq eũ ee infallibilis veritatis, et oium habere notitiam. Adiuraõ est invocaõ nois Diuini ad inducendũ alios aliqd ad agẽdũ vel omittendũ: Fitq rptr per modũ depcationis vel compulsionis. Et hæc de Actibus Religis extbg. Vitia Religioni opposita st: Supstitio, Tentaõ, Periurium, Sacrilegiũ et Simonia. Supstitio est indebitus cultus diuitatis vel excessus religionis, quo cultus Diuinus indebitè exhibetur. Continetq in se 2as spees: Prima est Supstio, qua Diuinus cultus exhibetur huic, cui n debetur; 2da est Supstitio, qua Diuinus qdm cultus huic exhibetur, cui debetur, sed indebito mo. Illius expta st Idolatria Supstio diuinatiua, et Supstio obseruatiarum. Idolatria est exhibitio diuini cultus creaturæ. Supstio Diuinatiua est exhibitio cultus debiti ijs, q sibi vsurpant

pant cognitionem futurorum euentuum vel presentium vel oc-
cultorum preteritorum: Et sic diuinatio est vsurpatio diuinae
cognitionis circa contingentia, quae ex causa necessaria vel ex naturae cursu
non possunt cognosci: Diuinatio sepe in malam partem accipitur.
Fitque 2 pluribus: Vel per expressam Daemonis imprecationem seu in-
vocationem: Vel cum praeter hominis intentionem Daemon se occul-
te ingenit ad praenuntiandum futura vel presentia vel preteri-
ta quaedam ignota: Huiusmodi autem diuinatio quinque modis à Daemo-
ne fieri consueuit. 1° per praestigium, ex eo, quod oculi et aures
hominum operatione daemonum perstringuntur, dum daemones simulatis ap-
paritionibus sese aspectui et auditui hominum ingerunt. 2do
per somnia. 3tio per mortuorum apparitionem, quae species Necro-
mantia vocatur, qua νεκρὸς mortuum μαντία diuinationem
sonat; quia quibusdam deprecationibus videntur mortui resus-
citati diuina et ad interrogata respondere, vt habemus
de apparitione Samuelis Regi Saul facta. 4to per homines
viuos habentes spiritus familiares in arreptitijs: et hac diuinatio
dicitur pithonica siue per pithones. 5to Daemones futura praenuntiant
per aliquas figuras et signa, quae in rebus tum animatis, tum inanimatis
apparere faciunt, si in ligno vel lapide vel ferro polito dicitur Geo-
mantia; Si in igne, Pyromantia; Si in aëre Eromantia; Si
in aqua (puta plumbo in aquam deiecto vel alio quouis modo
hydromantia; Si in visceribus animalium aruspicium dicitur. 2dum
Genus diuinationis est, quod fit absque expressa Daemonis invocatione
puta cum homines ex causis et medijs, ex quibus futurorum contingentium
cognitio non dependet, diuina et futura cognoscere conantur.

Habtq duo gnra, quorum 1um est, cum homo n ex proprijs suis actibus, sed aliarum rerum motibus et operationibus futura pnuntiare nititur: vt cum qs ex motu stellarum futura ctingentia ex ipsarum cursu et motu n dependentia futura producit; vt sunt Genethliaci: vel ex aciantium voce et garritu, et vocatur augurium; vel ex manuum lineamentis et dr Chyromantia. 2dm Genus est, cum hoo ex pprijs actibus serio susceptis procedit, ad aliquod occultum inquirendum: vt si qratur ex festucis inaqualibus proiectis qs maiorem ptem accipiat; vel et ex taxillorum proiectione, si qs plura puncta proiciat, et hisce similia, q oia sortium nomen obtinent. Sors n. nil aliud est, quam cum aliqd seriose fit et statuitur ab hoibus, ut ex eius eventus consideratione aliqd futurum incognitum cognoscatur. Estq 3plex. Diuinatoria. Consultoria, et Diuisoria: Hæc ordinatur ad res quascunq diuidendas. Illa cum qd agendum sit: Illa, cum inquiritur qd futurum sit. In hisce sortibus si expectetur eventus à Dæmonum suggestione vel à motu stellarum, st illicita tanq tacitum pactum cum Dæmone includentes; ex eo n. qd n qrunt à DEo nec à naa nec à fortuna, q hoc petunt, cogunt (velint, nolint) fateri qd ad Dæmonem implicite recurrant, dum ad sortes recurrunt: Si vo à sortibus eventus exspectetur à DEo n st spr illicitæ, Unde illud pverb. Sortes nittuntur in sinu sed temperantur à Dno. Et hæc de Diuinaoe.

Obseruantiarum supstitio est, qn obseruantur aliqua ad aliquos eventus futuros pducendos, q n st ad illos caæ naales,

quia

quia licitum est causas naturales applicare ad suos effectus producendos: Si vero res, quae adhibentur ad futuros eventus non possunt ex natura sua producere et illos causare, non adhibentur tanquam causae, sed tantum tanquam signa et quidem Diabolica: Et sic pertinent ad pacta significationum cum Daemonibus tacitè inita, licet non expressè. Undè D. Aug. lib. 21° de Civit. DEI: Alliciuntur Daemones per creaturas, quas non ipse sed DEUS condidit delectationibus pro sua diversitate diversis; non ut animalia cibis, sed ut spiritus signis, quae cuiusque delectationi congruunt pro varia genera lapidum, herbarum, lignorum, animalium, carminum, rituum, annulorum &c. et huiusmodi observantiae processerunt ex vanitate humana cooperante daemonum malitia, qui nituntur animos hominum huiusmodi vanitatibus implere et eludere: Sunt quoque reliquae Idololatriae, cui gentes olim erant deditissimae: Expressa huius superstitionis sunt, si quis quaedam verba ignota proferat, vel certas figuras inspiciat, et aedibus affigat ad inquirendam scientiam vel cognoscenda infortunia. Figurarum certarum et ignotorum vocabulorum prolationes non habent in se virtutem causandi scientiam neque cognoscendi futura, et ideo sunt signa diabolica. Ob eandem et causam ars notoria seu magica prohibita est; utpotè quae non utatur causis sed signis tantum et quidem ex natura sua inefficacibus ad producendum effectum optatum. Hinc quoque colligitur, ut eiusmodi effectus expectetur vel à Deo vel à Daemone vel à natura: quia medium adhibitum vim producendi huiusmodi effectum non impressum habet: Non à Deo; quia applicatum signum à Deo Creatore in eum finem institutum, ut eiusmodi producat effectus: Et ob id ab Ecclesia prohibitum: Relinquitur ergo ut eiusmodi effectus à Daemone speretur. Huc quoque pertinent Ligaturae herbarum ossium mortuorum, brevium verborum &c ad obtinendam sanitatem.

Item

Item orãoes et preces ante solis ortum die et nũcro deter
minatis dicendæ: Periuriũ est mendaciũ iuramento con,
firmatum: vt iuramento licito tres comites adhærent, nz veri
tas, Iustia, discretio seu iudiciũ: sic periuriũ concomitantur
ter tres iniq satellites: Iustia prava, seu iniustia, falsitas
et imprudia seu temeritas. Quod aut tres sint comites lici
ti iuramenti patet ex cap. 4to Ieremiæ: Iurabis, viuit Dns
in verite et iudicio (.i. non temere absq necitate.) Et iu,
stia .i. super rebus licitis. Sacrilegiũ est sacræ rei violaõ
et irreuerão. Sacrũ ẽ quod ad Diuinũ cultũ ẽ ordinatũ.
Sacrilegij tres st spões: 1a qn fit iniuria psonæ sacræ;
vt cum clericus pcutitur: Monialis fæmina stupretur. 2da
qn rebus sacris fit iniuria (puta Sacramentis et Sacrmtalibus,
reliquis Sanctorũ, vasis et vestibus ad Diuina deputatis.)
3tia qn loco sacro fit iniuria; vt cũ aliqd inde furto
rapino subtrahatur, vel in eo aliqs occidatur, vel stuprũ
comitetur. Simonia est studiosa voltas emendi et vendendi
seu comutandi spuale bonũ pretio temporali. Spualis res
rplex ẽ: Merè spualis, aut ex spuali et temporali cõposita.
Illa ẽ rplex: Vel in orne ad humanũ illectũ dundapat, vt
est scia, doctrina et consilia rerum humanarũ. Et hæc
est obctũ simoniæ: Vel in orne ad spiritũ Sanctũ disponũtq
hoiem imediatè ad gram Spus S. accipiendam; vt st; ipsa
gra DEI: Dona gratuita: Virtes infusæ: Potestas spiritalis
tũ ornis, tũ iurisdictionis; Et circa hanc versatur et comit,
titur simonia. Res composita ex spuali et temporali quoq
rplex est: Nam vel ita ẽ composita, vt spuale pnpatum
teneat: vt ẽ quodvis Sacramentũ Eccla: Consecratio Vir,
ginũ: Bendictio nubentiũ; Sepultura: Missa, orão Vocalis

Cultus Ecclesiasticus: Praedicatio, et alia, quae sunt ordinata ad gratiam Spiritus S. Et circa hasce versatur quoque simonia: hac tamen conditione annexa: Si absolute committentur et vendantur, non per modum adiectum sustentationis, vel per modum oblationis, vel per modum Eleemosynae, per modum consuetudinis approbatae. Quod constat ex sententia Apostoli; quis enim pascit gregem, et de lacte gregis non manducat? Prima ad Corinth. 9. Quaedam vero ita est composita ex spirituali et temporali, ut corporalis praeparatum teneat; ut est Castrum, cui annexum est Jus patronatus. Item calices aurei, Cruces, offa Ecclesiastica, temporalia; et circa hasce non committitur simonia, nisi talis res vendi prohibeatur iure positivo vel canonico. Et haec de vitijs religioni oppositis, quibus quoque annectitur Tentatio DEI, quae nihil aliud est quam explorationem Divinae voluntatis, potestatis, scientiae. Praetermissis hisce, quae homo potest et debet facere ad evitanda pericula, respiciens solum ad auxilia Divina, quasi experimentum facere volens de potentia, voluntate, et scientia Divina. Hinc si homo propter necessitatem et magnam utilitatem committat se divino auxilio, faciens tamen quidquid ad evitandum periculum, non tentat DEUM. Ratio quia cum ignoramus, quid agere debeamus, hoc solum nobis est residui, ut oculos nostros dirigamus ad Numen Divinum. 2do Paralyp: cap. 20. Unde colligitur quod homo, qui sine necessitate et magna utilitate praetermittit, humana remedia, fidens Divino auxilio, tentet DEUM; ut si quis in alto loco constitutus posset habere scalam, et se dimitteret deorsum, committens se Divinae protectioni: Et haec de Religione, eiusque causis, actibus contrarijsque vitijs, breviter dixisse sufficiant.

CAPUT XLI.

De Obedientia, observantia et Pietate.

Obedientia ē virtꝰ disponens hoīem ad ꝓmptè et de-
lectabiliter implendam voltem supioris expressè aut
tacidè ꝑcipientis: Obiectum igr obediæ est superioris ꝑceptū
expressū vel tacidum cū intentione obligandi. Vel ē voltas
supioris ꝑceptiua eorū, q̄ st de gnre licitorū et honestorum,
et ad quæ potestas supioris sese extendit: qua d caā cum
potestas supior seu supioritas sit 3plex: Vna spualis, quoad
regimen Ecclīæ et Aīæ salutem: Altera Temporalis polytica
quoad regimen Reipub. Tertia temporalis Æconomica quoad
remigem propriæ domꝰ et familiæ: Consequns ē, vt Prælatis
Ecclīæ. Papæ, Episcopis. Sacerdotibꝰ, et alijs supioribꝰ Eccle-
siasticis, in spualibꝰ necrijs et ad aīæ salutē ꝑtinentibꝰ obedi-
endum: Reipub. vº ꝑsidibus in temporalibus ad publicū bonū
spectantibꝰ: Æconomicis denique supioribus, nz parentibꝰ
Tutoribꝰ et Curatoribus in hisce quæ spectant ad disposi-
tionem rerū familiariū; et sic cuiq supiori obediendum ē
in hisce, q̄ ad suam supioritatem spectant, atq adeò, ut etiā
disculo, et malo. Vndè D. Petrus 1ª Epla cap. 2º vers. 18º
Serui estote subditi in omni timore Dnis vris, n̄ tm bonis
et modestis, sed et disculis. Rāo in ꝓmptu ē; quia DEVS
in Magistratu Diuinæ suæ Maiestatis, potiæ, ꝓuidentiæ
protectionis et Vindicatiuæ suæ iustiæ, nec n̄ remūeratiuæ
signa, expla et imaginem impressit. Dixi notanter (expresse
vel tacidè et n̄ simpltr volentis.) Nam sicut non tenemur
oīa velle, quæ DEVS vult, sed tm ea, quæ vult ꝑceptiuè;
sic et qdem multò minus in oībꝰ, quæ superior vult, tenemur
obedire, nisi ea, ut fierent, expressè vel tacidè præcepit;
Et sic voltas supioris n̄ ē regula nostræ voltis absolutè,
sed tm comparatè. Q̄ qns includit præceptū, vel qns ē præ-

ceptiua

ceptiua eius, quod est de genere licitorum ac honestorum:
Obedientia sumitur quandoque pro executione cuiuscumque, quod
potest cadere sub praeceptum, ex quacumque intentione procedat;
et sic sumpta non est specialis Iustitiae potentialis pars, sed genera-
lis virtus: quia non respicit specialem obiecti seu praecepti rationem:
Obediam commendat Apostolus ad Rom. 13° hisce verbis; Omnis
Anima potestatibus sublimioribus subdita sit; Non vero est potestas
nisi à DEo, quae autem sunt à DEo ordinata sunt: Itaque qui
resistit potestati, ordinationi DEI resistit; qui autem re-
sistunt, damationem sibi acquirunt: Et haec de obedientia.
Observantia est virtus, per quam cultus et honor exhibetur
personis vel in potestate vel in dignitate, vel in virtutum
excellentia constitutis. Unde Ecclesiastes 4to Coram Magnate
humilia caput tuum. Consonat Seneca in Epistolis: Si Consulem
ait, aut praetorem video, omnia, quibus honor haberi solet, fa-
ciam, equo descendam, sedens assurgam, caput ad aperiam,
semita cedam. Unde quoque Reges et Superiores caeteri quatum-
vis mali debita reuerentia cohonestandi sunt; non quidem abso-
lute sed respective. Habita ratione ad potestatem et officij
excellentiam in illis residentem. Vel ad dignitatem totius
Reipub. et communitatis, quam repraesentant sto Eth. cap. 3°. Ratio
in promptu est: Nam negari non potest Magistratum dominum et
defensorem esse subditorum corporum, vitae, bonorum, famae, existi-
mationis, et pudicitiae defensorem, necnon maleficiorum cultorem,
quae dona à DEo in ipsum collata agnoscenda et veneranda sunt:
Gerit enim in hisce Magistratus typum Diuinae potentiae: Maiesta-
tis, Gloriae, Imperij, prouidentiae, Curae, protectionis et Diuinae
Gubernationis, quod potissimum apparet ex iis, quae illius officio

annexa

annexa et cōmissa sūt: Et hæc de Observantia.
Pietas ex observantia tanquam matre enascitur: Etq; virtus disponens hominem ad cultum et honorem parentibus, sanguine iunctis, cōcivibus et amicis nr̄is p̄standum. Pn̄paliter pietate colendi sūt Parentes; quia sint p̄ncipium essendi. Vnde Ecclstcus 7° Honora patrem et matrem tuam, et gemitus matris tuæ ne obliviscaris: memento, quod n̄, nisi p illos natus fuisses. Honor parentibus debitus multa cōplectitur. 1° Honorē reverentialem in verbis et gestibus. Vnde Ecclstcus 3° versu 9°: In ope et sermone et oī patientia honora patrem tuum, et tibi bn̄dictio à DEO supvenit. 2do Honorem obediæ ad servitia et obsequia exteriora. Vnde Aplus ad Ephæseos 6to: Filij obedite parentibus per oīa: Hoc n. DEO ē placitum; quæ obedia consistit in duobus. 1° in adimpletione p̄cepti, ad quam filij semp debent ēē parati: Explo Iosephi, q patri patriarchæ dn̄ti: Veni fili, et mittam te ad fratres tuos. Rndit: Mi pater p̄sto sum. Genes. 37°. Secundo In adimpletione cognitæ voltis: Non n. solum debent filij adimplere mādata cum p̄cipiunt verū, etsi non loquantur, modo subodorent, seu subolefaciant voltem illorum. 3tio Condolentiam et subhortationem, maxē qn̄ sūt senes et difficiles. Vnde Ecclstcus 3° Fili suscipe senectam patris tui et ne cōtristes eū in vita, et si defecerit sensu, veniam dato illi, et ne spnas eū in virte tua; quia n̄ sprevit te in virte sua; cū tu sensu deficeres in pueritia multa maiora pro te sustinuit. Vnde quoq Tobias ad filium juniorem: Fili mi, inqt, in honore habebis matrem tuam oībus diebus vitæ tuæ: Memor n. ēē debes, qn̄ta passa sit incōmoda pro te in vtere suo. 4to Sustentationem et

ali

alimoniam: Nam filij debent esse memores nutrimenti, educationis, informationis, promotionis, omnium aliorum bonorum, quae in adolescentia a parentibus accepere: Haec et eiusmodi si filij praestiterint, plurimis quo a Deo cohonestabuntur bonis: Primum n. benedictionem tum temporalium tum spiritualium a Deo consequntur. Unde Ecclesiasticus cit. lo Honora patrem tuum, ut superveniat tibi benedictio a Domino, et benedictio illius in novissimo maneat Benedictio patris firmat filiorum domus: Eleemosyna patris tui non erit in oblivione, et in die tribulationis commemorabitur; 2do vita longiori donabuntur: Uti constat Exod: 20: Honora patrem et matrem tuam ut sis longaevus super terram. Ex adverso filij qui parentes dehonestarunt, multas calamitates et incommoda adeunt. Hinc Salomon proverb. 20; qui maledicit Patri vel matri ignominiosus erit et infelix. Item proverb. 30 oculus, qui subsannat Patrem et qui despicit matrem, suffodiant eum corvi de torrentibus: Hinc Absolon Davidis Regis filius, qua persecutus sit Patrem ex quercu crinibus ipsius complicata pendulus tribus lanceis transfossus fuit 2do Regum cap. 18. Obiter hic Notabis praeceptum de pietate erga parentes ultro citroque esse obligatorium, et sic non tantum ex filiorum, sed et ex parentum parte: obligat n. parentes ad curam debitam liberis tam in spiritualibus, quam temporalibus impendendam. Hinc Ecclesiasticus 7° Filij tibi sunt, erudi illos, et curva eos a pueritia illorum: Filiae tibi sunt, custodi corpus illarum, et ne ostendas faciem tuam hilarem ad illas; Trade filiam tuam, et grande opus feceris, et viro sensato da illam. Pater tenetur ad subsequentia: In educatione liberorum suorum 1° ad nutrimentum: Natura n. docuit omnia animantia fetus suos generatos alere et fovere: Alimenti nomine intelliguntur, indumenta, medicamenta, et alia quaeque cultui corporis ad vivendum conservandum homini necessaria;

Non debent tn̄ illos nutrire delicatè nimis et compositè pro more quorundam parentum, q deinde filios suos post adolescentiam transactam sentiunt ꝯtumaces et recalcitrantes. Vndè Sal. prouerb. 29° Qui ab initio nutrit seruū suū delicatè, postea sentiet eū ꝯtumacem. Consonat Deutronomij 32° Ingrassatꝰ ē dilectꝰ meꝰ et recalcitrauit: Ingrassatꝰ, inpinguatꝰ dilatatꝰ. 2do tenentur ad informaōem rplicē. 1° ad informaōem legis nāe et DEI; Exꝑplo Tobiæ et parentum innocentis Susannæ. Daniel 13°. Vndè Eccl̄stcꝰ q docet filiū, laudabitur in illo, et in medio domesticorum gloriabitur. 2do ad informaōem bonarū artiū, qbus se et familiā poīnt alere, administrare et gubernare, et ne cogantur ire ætate provecti ꝑ medicamenta suffragia. 3tio tenentur ad Correctionem, q pnpaliter fit ꝑ virgā in filiorū tenella ætatula. Hinc Salon. ꝓverb. 12° Stultitia inqt colligata ē in corde pueri, sed virga disciplinæ effugabit illam. Item 23° Si ꝑcusseris filiū virga, non morietur, sed aīam ipsiꝰ ab inferno liberabis: Ideoq n̄ solū verbo sed et virgis à malo st̄ cohibendi liberi. Heli pater, qa solū verbo et dulciter filios suos correxerat cecidit de sella retrorsū, et fractis ceruicibꝰ improuisa morte DEo ita disponente interijt; necnon filij sui Offni et Vinies ob improbatam parentis indulgentiam ab hoste interempti st̄ 1° Regum, 2do et 4to capitibꝰ. Sit tn̄ correxio moderata et n̄ crudelis, ita vt filiorū suorū exteriora membra fustibꝰ alijsq indebitis corrigendi instrumentis, lædant, frangant, sensusq obstupefaciant, ut ita inhabiles ad ꝑficiendum reddant. Vndè D. Paulꝰ Ephæseos 6. Patres nolite ad iracūdiam filios vr̄os prouocare, sed educate illos in correctione et disci-

plina

plina Dni, ne pusilli animi fiant, et ad Colosens. 3° Patres ad indignationem nolite provocare filios vros &c. 4to tenentur parentes ad thesaurizationem, quantum scilt necitas et status ratio exigit. Unde Aplus 2a ad Corinth. cap. 12° Non dbnt filij parentibus sed parentes filijs suis thesaurizare, ne habeant occasionem furandi et sese precipitandi ad varia scelera. Paupertas n. multa mala docuit proverb. 5to ad corporis et honestatis præsertim filiarum custodiam. Unde Ecclest: dicit: Filiæ tibi st, custodi corpus illarum, à macula, corruptione, et inhoneste; quia si corpus filiæ corruptum fuerit, n tm ipsius honor, sed et totius familiæ diminuitur, vel verius totus perditur: ita, ut postea matrimonio honesto elocari nequeat; et ob id supra modum cavere dbnt parentes, ne filias suas exponant conviviis et lasciuorum choreis: Ibi n. extenduntur retia demonum. Dina filia Jacob optimam matrem habebat Liam, tn qa absq ipsius licentia et præscitu ad choreas accessit, à Sychem pnpe virginitatis flore privata fuit, magna tum ipsius, tum totius familiæ Jacobeæ ignominia et conceptu Gen 34°; Nec audiendæ st muliercula dicentes: Si filia mea nesciat aulicè loq et gallicè corricare, nusquam repiet maritum, sed ætate redditur obsoleta. O stultam obctionem! adulandi verbi vitium, nimis citò addiscunt mulieres utpotè naa loquaces et garrulæ: Filia taciturna, verecunda, simplex et honesta gallicorum more gallizandi nescia magis ad probos æstimatur et laudatur et citius in matrimonium petitur, quàm loquax, correatrix et dissoluta. 6to ad id, quod doceant liberos præsertim filias verecundiam; quia verecundia et reverentia virginalis est lapis pretiosus et flos odoriferus in virgine. quæ verecundia consistit in aspectu oculorum, auditu et tactu ve-

recundo

recundo, vt scilt virgines caueant ab aspectu et tactu virorum, et verborum inhonestorum auditu: Aues syluestres et nemorum domesticis pulcriores visuntur, vt q̄ manibus non tangantur; quia ꝯtactu semp aliqua pulcritudinis pluma perit: sic virgines syluestres ꝛ. publicè n̄ exposita et obuia quaq̄ se tangi non ꝑmittūt, honestiores reputantur choreatribꝰ, quæ ꝑ tactū plumas honestatis et famæ rdæ amittūt.

Septimo et vltimo ad ꝓuisionem matrimonij, cū ꝑuenerint ad annos nubiles, n̄ adeo tn̄ ꝑmaturè, vt qdam faciūt in año 12°, sed in decimo octauo et 20°. Vnde Sapiens 7° Trade eā viro, n̄ dixi puero, sed viro n̄ cuiuscūq̄ ꝯditionis ꝛ. diuiti vel magnæ familiæ, sed sapienti et sensato: quod si fit, grande opꝰ feceris: Vir n. sapiens tenui supellectile ꝓuisꝰ melꝰ familiā matrimonio sibi traditā nutriet, quam iuēis insipiens et magnæ familiæ vel magnarū diuitiarū. Est go pietas vltro citroq̄ obligatoria.

CAPVT XLII

De Veritate.

Veritas vt ē pars potialis justiæ, est habitꝰ seu virtꝰ moralis, qua hoō disponitur ad ondendū et demonstrandum alijs vita et oraōe talē, qualis in se ē: ea in se ēē ꝯfirmans quæ inst, neq̄ maiora neq̄ minora Artes lib. 4 Eth. cap. 7° Dixi (vt est pars) vt illigeres veritem hic à nobis n̄ definiri gnra, liter, qns ē Entis cū eo, qd Enti positiuè ꝯgruit, ꝯgruentia, quæ singulis veritatis speebꝰ ꝯpetit, sed spealtr, qns vdlt ē ps quædam potialis justiæ; Potialem aut justiæ ꝑtem ēē ex raōbꝰ sequtibꝰ ꝯprobabis: Nam vt justia ē ad alterū; sic veritas ad ꝓxm: Dein vt justia circa rem alteri debitā versatur; sic veritas circa veri manifestaōem, quam moraliter praxo

nro jure moralis et naalis debiti debemus: Eoq noe, ut justia
aqltem in debito ad rem creditam gstituit; sic veritas signa
exteriora rebus in aio nro existentibus adaequat. Definitur
itaq uti est pars potialis justiae annexa: Dixi (habitus)
ut dinguerem veritem hanc moralem, a verite tum Metaphica
tum Illectus, q pnt absq habitu gsistere: Nam vel Entis cum suis
pnpijs gformitas (quae e veritas Metaphca) vel gceptus nec non
judicij ad rem Illectam gvenientia (quae est veritas Illectus)
id e conceptus vel judicij) absq habitu reperitur. Dixi (talem
qualis in se e) tum ut pprium obctum, tum essialem diffram, qua
ab alijs virtibus seiungitur, notarem: Essialis itaq huius virtis
diffra n consistit in simplici verborum vel factorum cum ijs, q
in aio nro recognoscimus gformitate (alioqn ois Enunciatio, ut
qdcunq hois factum exterius ab animi gscia dissentiens eet vitiosus
actus gtra psentem virtem susceptus (quod falsum e et absurdum
dicere; ut ptt Exppto falsi testimonij gtra pxm prolati, quod
virtuti psenti n repugnat) Sed in demonstrae, qua qs n
aliena facta vel dicta, sed ppria. Ea, q proprij sui corporis
vel animi habitudinem attingunt, inee vel non inee, vita
et oratione, in hoium societate declarat. Hinc q verus e in
pactis rebusq gtendis seu gmutandis aut in ijs actibus q ad
justiam partarem ptinent; verus qdm dr vertute justiae parta-
ris, sed n verite, de qua hic sermonem inducimus; cum veritas
ad justiam partarem ptinens n versetur circa ea, q in aio
nro, sed in rebus, quae extra aium gstitutae st teste Arte
cap. 4. q. Eth. Ibi n solum de eo &c. Unde q falsum testimo-
nium gtra pxm coram judice protulerit, n peccat gtra hanc
veritatem, sed gtra partarem justiam; quia falso gtra pxm
testimonio non pprium bonum vel malum in aio nro gstitutum
sed alienum dictum vel factum declaramus. Unde Artes q. Eth.

cap. 7.

cap 7° Medius inqt et pfectus vir est, suis semp gsimilis verap est et vita et sermone ∴ dictis et factis, ea in se ee gformas, q insut, nec maiora, nec minora. Hinc quoq huiq virtutis proprig actus et effectus e, vt qs vel sermone vel factis exterioribq in gressu hoium talem se ondat, qualis revera in aio, vel erga seipsu, vel alium quemvis gstitutq est: Vnd quoq falsu testimonium, quo qs se talem, qualis in se n e, ondit, huic virtuti contravenit, cu ipsiq Essiae et obcto repugnet.

Veritati 4 opponutur vitia: Mendaciu, simulao; Jactatia dissimilao. Mendaciu rpltr sumitur: Gnraltr et spealtr: Gnraliter pro Enunciatione externa gsciae vel rei, quam enunciat repugnante, cu intentione tn fallendi seu falsum dicendi: Et sic gnraltr acceptu comphendit quodvis falsu testimoniu et omne falsiloqum gtra mentem emissum tanqua species, quae opponutur n veritati, de qua hic sermo suscipitur, sed vel veritati, quam partaris justia exigit, vel veriti morali in gnre acceptae. Veritas moralis in gnre accepta e mentis enunciatio, qua enunciamq id, quod vel gsciae vel rei a dextra est gforme cu intentione veru dicendi: In medacio gnraltr supto Notanda st 2° Maale et formale: Maale e falsa Enunciao frale ipsa intentio fallendi: Ex pte illiq dr mendaciu maale ex pte huiq mendaciu frale: Illud e cu qs illaesa conscia falsu enunciat, quod putat ee veru; quod n e peccatu vel vitium; quia stat, vt qs falsu dicat absq intentione fallendi ∴ cu vt qs intendat fallere seu falsu dicere, tz gtingat, vt id, quod enunciat verum sit, et est spr giunctu cum vitio: Hinc colligr quempiam mentiri poe vera dicendo, si nz intendat fallere seu falsu dicere gtra consciam ob duas rationes. 1a est quia huiq mendacij actq gprehendit suu obctum, quod e respectu

conscia seu mentis fallentis oratio; Et fram suam seu Essiam,
quod est intentio fallendi; quarum coniunctione mendacium mora-
le perficitur. 2da ratio quia loquela est data et ordinata à
Deo in eum finem, ut conceptus mentis sine fraude depromamus:
Natura n. dissonum et inconveniens est, ut aliquis voce significet id,
quod mente non concepit: Hoc n. est pervertere ornem naturae, quae
veritatis sit studiosissima imitatrix vel verius ipsa veritas.
Hinc quoque Artes 1o cap. libri 1. de Interpretatione: Voces
inquit sunt notae earum rerum, quae in animo sunt passiones: Mendax
aut hunc verborum ordinem destruit, pervertit voces suas significa-
tione quasi suo fine & bono privat. Unde quoque colligor, ut quis ve-
rum materiale dicat, non semper necessum esse, ut dicentis oratio externa sit
rei obiectae et enunciatae conformis, sed sufficere, ut non sit mentis
judicio et assensui contraria: Hinc tritissimum illud: Mentiri est
contra mentem eloqui. Unde si aliquid oratione depromamus, quod
Conscia nostra verum credit, non mentimur, tamen res enunciata sit falsa.
Mendacium ita in genere acceptum triplex est; vel iocosum, quod
causa commodi tantum citra damnum proximi effertur; vel officiosum,
quod emittitur, ut proximus iuvetur citra tamen alterius iniuriam et
damnum; vel pernitiosum, quod in alterius damnum prohibente iustitia
admittitur; Quodvis mendacium peccati vel vitii rationem induit,
quod ex se et genere suo malum, per se improbum et vituperabile.
Verum per se probum laudabile, et veritati consonum sit 4o Eth.
cap. 3o Unde Ecclesiasticus cap. 7o Ne velis uti mendacio ullo:
Nunquam n. prodest frequentio illius: Hinc non tamen mentiri est propter bonum
et utilem Reipub. finem, cum non sint facienda mala, ut bona eve-
niant, 2do ad Rom. Unde quoque D. Aug: Mentiri inquit non licet
neque pro Deo laude. Nec obstat, quod aliquando probi et iusti viri
pro bono vel Reipub. vel proximi citra damnum alterius menditi, vel

à Deo vel ab alijs ob factum cum mendacio coniunctum laudati fuerint Epplo obstetricum Aegyptiacarum Exod 1° Vel sanctissimae Matronae Judith viduae: Nam sancti et justi pnt peccare venialiter et ita mentiri jocose vel officiose servata sanctitate, eaq integra seu illaesa pmanente; cum veniale peccatum sanctitati n sit contrarium vel oppositum, licet ab eo diversum. Hinc bne cohaerent veniale peccatum et sanctitas: Nec laudatur iustus alterius comodi promovendi caa mentiens ex eo, quod mentitus sit, sed ob bonum affectum, tz ipsi cohaereat mendacium: Et haec de mendacio in gnre supto Mendacium in spee suptum, qns psenti virtuti oppnitur e falsiloquium seu falsa enuntiatio, qua qs se alium demonstrat, quam in se ipso sit constitutus cum intentione decipiendi. Falsa Enunciatio hic illigr ea, quae vel conscia tm vel rei à dextra seu enunciatae simul sit difformis: Et haec de 1° vitio veritati opposita Sequitur rdm, qd est simulao: Similare e falsum externa rei spee seu imagine tegere, vel rem absentem per exteriora facta quasi praesentem ondere et exhibere. Hinc simulao in gnre nil aliud est, quam falsa et ficta rei absentis n p verba: Hoc n e mendacij, sed p alia exteriora signa quasi psentis exhibitio, quae aliqn e bona, aliqn mala. Hoc loci aut simulao e vitium veritati oppositum, quo qs p exteriora facta exterius ondit aliqd in se ee, quo n inest cum intentione contra legem decipiendi, velut cum masculus incedit vestitus amictu muliebri, ut factum improbum admittat; vel si pauper opulenti speem exteriori corporis cultu pse ferat alterius decipiendi caa. Dixi notanter, injuste qa aliqn tam simulao, quam dissimulao n e contra iustiam. Unde D. Aug. supra Josue cap. 10 cum iustum, inqt, bellum suscipit à pte, ut pugnet qs, aut ex insidijs, nihil interest, inqt ad justiam:

Hinc

Hinc quoq illud Friderici Imperatoris dicterium: Nescit regna-
re, inqt, q nescit dissimulare. Consonat Cic lib. 1° Epla 9ª ut
pnpes inqt ad effu 9silioru suoru pveniant, multa simulent,
oportet, invitiq dissimulent et qdem cu dolore: qui tn rdo ofic.
asserit ex omni vita simulationem, dissimulaoemq tollenda ee.
Sunt go simulaoes et dissimulaoes n spr improbandæ, nisi velimq
Ciceronem sibi cit. locis 9tradixisse, assere. Ad simulaoem tamq
ad gns refertur Hypocrisis tanquam spees: Est n. vis hypocrisis
simulao, non 9tra; qn n. vir justus se peccatorem simulat, hy-
pocritam n agit, qa hypocrisis pprie accepta e simulao, qua
peccator psonam iusti et pbi viri p exteriora justiæ signa
fallaciam aio simulat; Et ita e sanctitatis falsæ simulatio
Jactantia quoq spectat ad simulaoem: oppnr n. veritati p ex-
cessu; cum sit vitium, quo qs verbo plus de se, quam & appareat,
enuciat vanæ glæ cupidate illectq. Hinc Artes 4° Eth cap 7°.
Arrogans, inqt, appellatur is, q sibi res magnas et pclaras
vendicat, cu n insint; vel maiora, quam insint. Dissimulao
simulaoi 9traria est Artes cit. to: Nam simulamq ea, quæ n
insut, dissimulamq, q inst. Hinc dissimulare in gnre nil
aliud e, quam p signa exteriora occultare ea, q sibi inee re-
cognoscit; et ob id dissimulao e rei psentis et inexistentis
falsa occultao vel negao falsa. Dissimulao in spee supta veri-
tati oppnr p defectu: Estq vitium, quo qs de se vile quod in se
revera n recognoscit velut sitissimq, ne aliqd cogatur pauperibq
subvenire seu paupe dissimulet. Vel quo qs aliqd de se magnu
q tn in se revera pcipit extenuat vel negat velut si doctissimq
se negat ee doctu. Consonat Artes cit. to Dissimulator e inqt,

q

qui quæ insūt, negat inēē; aut extenuat factis vel dictis falsum præ se ferens.

CAPVT XLIII

De Liberalitate, eiusq officijs; ꝯtrarijsq vitijs.

In liberalitate rāo Justiæ includitur, qa liberalis alteri id, quod iure debiti moralis suū ē, reddit; et ob id liberalitas velut pars potialis ad Justiā pertinet. Notanter dixi (debiti moralis); quia id, quod liberalis pstat, n̄ vt debitū legale, sed vt debitum morale; et sic nullo iure necessitante, sed tm̄ ex quadam honestate morali debet. Illiꝰ membri rāo; quia lex acceptori nullā vel actionem, vel exactionem, cuiꝰ vi liberalē ad eiꝰ, quod accpr, pstaōem, ꝑ iudicem cogat, concedit: Huiꝰ membri rāo; quia lex naālis psertim Chana Charitas pcipit et suadet, tz necitate coactionis nos n̄ impellat, vt bnficijs pxm ꝯdecoremꝰ, psertim pauperes: Hinc Isaias 58° Frange esurienti panē tuū, egenos introduc in domū tuā, cū videris nudum, opis eū: Lex aūt, q̄ sit justiæ regula nil pcipit faciendū nisi sit Reipub, vel alteri rāoe quadam debitum.

Liberalitas definitur virtute, per quam ad simplicem absolutam et directam pecuniarū nrarū donaōem rdm rāois regulam disponimur. Dixi pecuniarū nrarū ob duplicem caām; vt notares liberalitatis obctū, quod ē pecunia, cuiꝰ noe nō tm̄ nūmū signatū, sed oēs res tā mobiles, quā imobiles, tā iura, quàm corpora, atq adeo oē, quod auro vel argento vt nūmo æstimari illigimꝰ. Hinc quoq pauprimꝰ qsq oparum suarum pstaōe liberalem se ondere pt, cū opæ et labores nūmo sint æstimabiles parabiles, vel æqualentes, vel aliquando psiosiores: 2do vt notares liberalitatem circa ea tantū occupari, quæ iure dominij vel possessionis vel iustæ obliga-

tionis nra ee dnr, et n circa aliena bona. Dixi donaoem
vt notares liberalitatis finem et actum pprium fore donaoem,
prudia tn sale gspersam. Vnde q ex suis aliqd dant, vt maius
vel aequalens recipiant, actum liberalitatis non exercent; sed
gtractus pmutaois: Intentio n. dinguit hoium actus. Dixi sim-
plicem, vt notares eum, q donaverit aliqd, vt penset bnficia
accepta vel sub alia quauis caa sese non ondere liberalem,
sed vel gratum, vel alium ex quauis gdentem. Donao n. remu-
neratiua n e actus liberalitatis, sed vt gratitudinis vel alterius
alius gtractus: Explo donaoum, q fiunt nuptiarum caa; vt sunt
dotis gstituo, et donao pp nuptias: Simplex donao e jurisgsul-
to definitore, q ex mera liberalite nulla sub caa in alium
gfertur. Dixi (rdm raois regulam) vt notares Effiam libera-
litatis, q n simpltr in donaoe simplici, sed in ea, qua sit de-
biti circustijs vestita gsistit: qui n. largitus fuerit ut maxe
ex suo neglecta debitaz circustiarum vna, n liberalis hominis
ptes, sed vel pdigi, vel alterius alius inconsiderati datoris culpam
sustinebit. Potissima circustia in exercitio liberlitis obserua-
da st persona Motus: gntas et finis: Personaz noe illigo da-
tem et accipientem; Dans sit eius, quod dat Dns habensq bonoz
suorum liberam administraoem: Hinc Senior Tobias ad filium
cap. 4° Ex tua substia fac Eleemosynam et facie tuam noli
avertere a paupe: Hinc liberalitis actum n exercent, sed potius
furti, Ancillae et famuli pauperibus panem frangentes domino inscio
et invito approbante Sal. pverb. xj° Honora Dnum DEVM tuum
ex tua substia. Accipntis noe gtinet is, cui raoe et lege non
refragrantibus largiri lz: Vt n. non quis donare sic n cuiuis
lz accipe. Hinc Ecclstcus 12° Si bnfeceris, scito cui bnfeceris, et
erit in bonis tuis multa gra: Benefac humili et n supbo. Concor-
dat Sene. lib. 4 de bnficijs: Eligam mqt virum integrum, cui dem, memorem

gratum, alieni abstinentem, non auarum, non tenacem.
Hic tu obserues n tm paupibus, verum et alijs quantuuis diuitibus
suadente tu honestatis ratione dandum esse: Constat n. ex historijs
et quotidiana experientia. Reges aliorum, regum liberalitem non
ignorasse, sed regaliter sensisse; Sic Iacob Esaiae fratrum prepem p quam diuissimum condonauit Genes. 33°
Modo, quem liberalis obseruet, gsistit in eo, vt prompta cita, benigna
et hilari vultu accipientes sua liberalitate gpendat. Diai citat. Ita
testante Senec. lib. 2° de beneficijs; Munus, quod diu int mang dantis
hesit, ingratum est, cum ipsa cunctatio testetur datorem aegre munus
dimisisse, nolenterq; tribuisse. 2da ratio quia pmolestum verbum
onerosum et cum demisso vultu, rubore suffuso dicendum est (Rogo) Hinc
veteres dicebant nullam rem charis gstare, quam q pibus empta sit.
Unde quoq; Sen. cit. to: qui tormenta rogatoris sua remiserit, mul,
tiplicat munus suum. Dixi (hilari) quia Hilarem datorem diligit
Deus ad Corinth. 2°. 3tia ratio; quia in omni dato seu munere
n des tristitiam verbi mali: Nonne ardorem refrigerabit ros? sic
et verbum dulce melig omni dato Ecclesiaq 18°. 3tia ratio quia
aspitate verborum beneficia in odium adducuntur teste Sen. cit. to
Hinc Fabius ferrumq; beneficium ab hoc aspo et duro datu talem
lapidosum vocabat. Vltima ratio quia magis Equo animo feringt spem nram
praecidi, quam trahi Sen. cit. to: Et hac de modo dandi; Sequitur
quantitas, quantum liberalis largiatur eppressit Sen. cap. 4° hisce
verbis; quando potueris, ita est misericors; si multum tibi fuerit,
abundanter tribue; sin exiguum, libenter impturi stude: Ratio 2. mai,
oris libertatis n gsistit in eo, quod qs, sed in affectu seu benvola
voluntate, qua qs dederit, quod quoq; ope pro Tempore occasione gpenerit
vt gstat Luca 21° Egreto vidua, quae 2 duo minuta tm in Gazo,
phylatium misisset; tm Christi testimonio dedicabatur liberalior
omnibus diuitibus magnifica munera ad templum offerentibus.

Ratio

Rao Chrj est hæc; quia illa DEVM honorabat ex ea volte, vt totam substiam suam offerret; illi v° gtra ex ea solu volte et aio, vt vel centesimam vel millesimam tm, et ita suaru facultu ad vitæ sustentaoem non necria, et ita ptem supflua ipsis, DEo dicarent. Consonat Artes cit. to. Est inqt liberalis valde excellere in dando, vt sibi minora reliqua faciat. Nam liberali gvenit sibi suisq comodis ming gsulere; sed ex facultatibg ois ponderanda liberalitas est; Neq n. ex nuero bnficiorum, quæ dantur, sed ex ai habitu eig, q dat, ois spectanda liberalitas. Quamobre nil gbibet liberaliore ee eu, q minora gfert bnficia, si ex minoribg, quæ supptunt, copijs largiatur. Hæc Artes. Neq et absurdu fuerit ex prædictis colligere vnuqueq eo paupiorem fieri, quo extiterit libalior; quia liberalissimg qsq sua non custodit, et vt pxm iuuet, in DEB laudem oes facultes effundit. Ex pto multor Martyru. Hinc quoq accusatur fortuna, quod minime locupletes et copiosi sint ij, q st diuitijs dignissimi. Artes cit. to. Ex dictis et artis locis certe seqtur liberale liberalitis terminos n excedere, si p donaois legitimæ modu totas facultes largiatur: Dixi tn notanter (legitimæ) quia donao raoi vel legi ciuili repugnas n cadit in liberale hoiem, qualis donao est eoru, q in dispendiu creditorum vel liberoru donaoe imprudenti vniuersa sua bona alienant: Et hæc de gntate liberalitis. Finis ob quem liberalis libalitis offa exerceat est ois vel honestatis vel miæ et n vanæ glæ rao Matth. 6to Cum facies eleemosynam, noli tubam canere sicut Hypocritæ faciunt. Concordat Artes 4. Eth. cap. 5to Virtuti n. actiones inqt gsentaneæ et pclaræ sint, honestisq caa gerantur. Hinc fornicatores, quamuis ex proprijs bnficia libidinis caa in pellices gferat, adeo non promerentur liberalitatis nomen ac laudem, vt scorto famam suam prostituat, cit locis. Officia liberalis hominis, vt ex discursu prædictarum aphendere

licet

tz, st, vt pecunias pro facultatibus atq in eas res, q̄ honestæ st, neq passim, neq cuiuis, sed dignis et q̄n oportet libenter non grauate diffundamus Artes cit. lo. Rdm officium est accipere et pecunias p̄dictarum tn̄ circustiarum obseruata rāoe ob seqntes rāoes. 1a Nam liberali ꝯuenit accipe in eum finem, ut ad largiendum ipsi suppetant copiæ 4. Eth. 1o. Rda rāo quia is, q a nemine qcquam accipe velit, timet aliqn futurum, vt honestatis, tpris et ipsius liberalitis rāoe ad largiendum ipse cogatur, qui aut honestas largitiones exhorrescit aurei animi ondit argtm. 3tia rāo quia oibus et passim accipe auaritiam redolet; Ergo obseruatis debitis circustijs accipe est liberalitatis pars. Vnde Iurisꝯsulti sub tit de officio proconsulis Vetus inqt proverbium est, neq oia neq quouis tpre neq ab oibus; Nam valde inhumanum a nemine accipe, sed passim, vilissimum, p oia auarissimum Liberali tn̄ potius et magis ꝯuenit, vt largiatur, ut accipiat, qd pbr 1o; Quia virtus magis et Iustiæ pprium est bnficia in alios ꝯferre, quam ab alijs accipe, quæq recta et honesta st facere, quam turpia non ꝯmittere; siqdem virtus magis in agendo, quam in patiendo consistat 4o Eth. 1o Vnde dantem honesta et præclara, accipentem vero non turpis comitatur actio. Rdo pbr quia difficilius ē dare, quam accipe: Suum n. qsq minus sæpe profundere solet, quam alienum accipe cit. lo. 3tio pbr quia beatius est dare, quam accipe Actuum 20. Hinc quoq largiendo non vo accipiendo hoium Diuorumq gram inimus iuxta vulgare distichon.

Munera crede mihi placant hoiesq Deosq
Placatur donis Iuppiter ipse datis

Liberalitatis spēes sunt Eleemosyna et reliquæ ciuiles et polyticæ donationes, quæ vel inter viuos vel alia quauis volte: vt legata, testamēta ꝯstituuntur. Liberalitati opponuntur duo vitia Auaritia et prodigalitas. Illa sumitur rpltr 1o pro voluntate vel

habitu

habitu accipientis, acquirendi vel retinendi illicite; talis avaritia n̄
opponitur liberalitati, sed commutativa justitia, q̄ unicuq̄ quod suū ē,
reddit. Hinc Artes cit. to. qui n. mgt maorā à ōbus et q̄ nefas ē
eripiunt; ḡ n̄ avari, sed scelerati et iniq̄ st habendi: quales st
Tyranni, Impiorū invasores, q̄ civitates oppugnant et fana tēplaq̄
diripiunt; qua sagacē avaritia ḡprehendit usurarios, fures, la-
trones, raptores, et quosvis alios, q̄ alienis inferūt mānq̄ bonis.
Rdo mo accipitur avaritia pro inordinato appetitu pecuniae re-
tinendae et non distribuendae, quamvis tit. justo accepit, et qua-
qs n̄ eocat: Et talis avaritia opponitur liberalitati per de-
fectum in largiendo, et ratm hunc sensū in avaros nūerū non
adleontur raptores et usurarij, sed tm ij, q̄ nūmorū suorū plus
justo amatores et tenaciores st; quā vt eosdem p̄ ōris, loci,
psonarū et recitis raōe exponant; quiq̄ sequtibus pverbijs ob-
noxij st. Totū et est avari, quod ht, quām quod n̄ ht. Ste frustra
ht, q̄ n̄ utitur, cumini sector. Avari duplicis st gnris: quibus-
dam n. ta alte avaritia insidet, ut ea neq̄ vivi neq̄ morientes
deserant; quidā v̄ ōtra, vt st, q̄ vivi nil qcq̄ largiti sunt,
sed morientes facultes suas testamento vel quavis vltima alia
volte alijs relinquūt, de quibus Seneca: Avarq̄ nil raōe, nisi cū
moritur, facit.
Prodigalitas opponitur liberalitati p excessū in dando, qa pro-
digus in retinendo deficit, et ꝑ dando excedit: Hinc definitur.
vitiū inclinans hoīem ad dandū inordinate ꝛ. absq̄ caa et raōe
alijsq̄ debitis circastijs regulatis. Prodigalitati studiosissimi st
st juvenes ob rplicem caam. ꝛ quia ea, qua obliquriūt, suo labo-
re et diligentia n̄ coparārūt, sed parta à parentibus accepunt
rda caa, quia nescij st egestatis, qua gravissimū malū est pser-
tim Senectutis: Vnde Diogenes interrogatus quidnā oium
rerū ēet miserrimū: Rdit Senectutem inopem. Simplex avari-
tia simplici prodigalitate est prior ex sequtibus rationibus;

ja est; quia prodigalitas liberalitati est consimilior. 2da quia auaritia est malum insanabile. Artes lib 4° cap. 1° 3tia quia prodigalitas plurimis prodest, auaritia vero neque auaro neque alijs. Hinc Ecclesiast. 6ta Est aliud malum, quod vidi sub sole et quidem frequens apud homines. Vir cui DEVS dedit diuitias honorem, et nil deest vitae suae ex omnibus, quae desiderat; Nec tamen DEVS tribuit ipsi potestatem vt comedat ex eo, sed homo extraneus vorabit illud; hoc vanitas et miseria magna est. Dixi notanter (simplex auaritia) quia contingere potest, vt auaritia ab omnibus alijs vitijs separata sit; prodigalitas vero cum multis, puta vel cum libidine vel cum luxu coniuncta; et ob id auaritiae simplici prodigalitas deterior. Vnde notes vtriusque malitiam iudicari et conferri rdm quantitatem et qualitatem vitiorum, quibus illa vel haec copulata sit; et haec de Liberalitate.

XLIV

CAPVT XLIV

De Magnificentia

Magnificentia est virtus in sumptuum magnitudine circa res magnas et praeclaras pro honore vel communitatis vel DEI decorem seruans 4° Eth. cap. 2° Obiectum igitur magnificentiae est opus magnum, arduum, factibile; Essentia vero promptitudine et facilitate ad subministrandam pecuniarum vim, per quam eiusmodi opera ardua fiant, absoluanturque: Eoque nomine differt à liberalitate quae versatur circa communem pecuniarum vsum circa facta mediocria et priuata, non publica. Illa namque pecuniam et quidem magnam in opera splendidiora, rariora et publica intendit: Haec contra; Ex quo sequitur magnificentiam supponere liberalitatem, non contra; qui namque nescit pecuniarum vsum communem moderari circa mediocria, non poterit magnam circa difficilia et ardua. 2da ratio quia maior summa includit minorem. Vnde omnis magnificus est liberalis; non tamen contra Artes cit. to. Effectus magnificentiae honorati et magnifici viri sunt aedes splendidas diutius duraturas, ciuitates vniuersitates Ecclesias exstruere, vel exstructas ditare, ditatas

conser-

conseruare, ruinosas reponere, ludos publicos instituere, epuli apparatu adornare, desq sumptus non sui caa, sed ad gloriam DEI vel ad vtilitatem et splendorem Reipub. gseruandu, ad res magnas, n paruas et viles proportionaltr et qdem libenter largiter pro tpris, personae, loci ratione impendere. Vnde seqtur pauperem magnificentiam non excolere, eoq noe magnificum dici non posse. Nam in pibus videndum est n mo, qualis is sit, q agat, sed et, quales ipsi suppetant ad efficiendum facultates, sunt demu ad res, quae suscipiuntur, accomodandae: Hinc pauper, q sumptus splendide facere conetur, stultus habetur auth. Arle lib 4° cap. 2°: Hoc n. illigendu est raoe actuu exteriorum, n vo habitus interioris animi spectata habitudine et pmptitudine. Opposita magnificentiae st sordida parsimonia seu paruificentia et luxus. Illa hoiem gtra status sui, psonae, dignitatis et facultatu suaru amplarum rationem à sumptuu in res erogandosu pclaras magnitudine arcet et submouet. Sordidi itaq hominis e in omni re à decore abee: Cu magnos sumptus sustinuerit in exiguo oi decori cu magnos suptus cuctando exponere, qua raoe minimo sumptu qq effici point nimis subtiliter et restricte ponderare. Arles cit. lo. Hinc eiusmi sordidi hoes seqntibus pverbijs st obnoxij cumini sector patroclo sordidior: Fuit aut Patroclus tantae paruificentiae et parsimoniae vt nuqu vsus fuerit balneo. Alterum magnificentiae et qdem per excessu oppositu vitiu est luxus seu insolens gsumptio, qua sumptus maxos facimus in res parui momenti vel inutiles, vel illicitas; et qua pter modu splendore affectamus n publicae honestatis, sed diuitiaru ondendaru vel vanae glae caa vel comodi nri solius amore pertracti. Hinc magnificus n e, q splendido apparatu vel et nuptiali excipit

quinas

grivas sua symbola numerantes et persoluentes. Artes cit. to
Ex iam dictis gsideranti clare pt magnificentiam et libera-
litatem n spee sed tm accidnte. 1. rdm magis et minus inter
se differre ob raoem seqntem: quia vtriusq obcta et oppo-
sita vitia st eadem, tantuq differut maiori vel minori qnta-
te, diuersisq noibus speem non variantibus et constituentibus

CAPVT XLV.

De Gratitudine et Ingratitudine?

Gratitudo est virtus inclinans hoiem ad bnfactoris bnfi-
cium ac gram acceptam gpensandam. Vnde gratitudinis obctu
et caa maalis est bnficium acceptu et referendu. quod Arte
definitore lib 1o de bnficijs nil aliud est, quam actio bnvola
capiensq tribuendo in id, quod datur prona et sponte sua pata;
quod gsistit n in eo, quod datur et fit, sed in ipso dantis
et accipientis aio ob raoes seqntes. 1a quia bnficiu e bonu
morale vel actus liberalitatis. quod aut datur vel fit per
se neq bonu neq malu e morale. 2da rao; quia aiq, qui par-
ua facta vel data extollit, sordida illustrat, pretiosa dehonestat, et à quo fortuna datur rebus Seneca de bnficijs. 3tia
rao; quia victima licet auro praefulgeat, n est Deorum honor
sed pia et recta voltas honorantis, cum farreae et vituli
simq religiosi. quare n id bnficium est, quod sub oculos ca-
dit, cum illiq dundapat vestigiu sit et nota, sed tribuentis
voluntas et animq. Essia gratitudinis est singularis et spontanea
volutas rependendi, quam accipiens simul vt accipit, verbis et sig-
nis exterioribus apire debet. Hinc Seneca lib. 2o de Beneficijs
Hoc inqt vocibus agamq, vt volutas nra n lateat, sed apiatur, vt
luceat, aut si verba cessent, gscia mordeat et emineat in vultu.
Dupliciter gram acceptam recolimq, aut solum bnvola rependendi

volte

volte, quam oes verbis depromere dbnt, psertim ÿ qui in vita
et nouercante fortuna reipsa nequeant respondere; Tunc n aiq
sufficit aio. Vnde Sene cit lo. Vis reddere inqt bnficium, ac-
cipe bnigne; Nam q bnficium dat, tantum velit excipi grate, et
non sibi invicem reddi qdpiam, alioqn bnficium n fuerit, sed crediti
vel debiti pmutatio. Dem qa bnfactoris pprium est, de redditu nil
qcquam cogitare, et datum in quaestum mittere. 2dus modus rependn-
di gratia est, qn bnfactorum bnficijs n tantum volte sed re pra-
stita respondemus; Ad quem modum oes tenentur, qbus p facultes
tz bnficium rependere et referre; Referens tn circumspiciat
caute, quid, quale, quantum et quo tpre reddat. Hinc Seneca
cit lo. ad referendam gratiam opus e virtute, tpre, facultate
et fortuna. Hinc quoq Artes 9° Eth cap. 2° Non inqt eadem
vniuersis reddenda sunt, sed diuersa parentibus fratribus bnficijs
tribuenda singulis sua, quae ipsis qveniunt ratione vt virtutis,
vel familiaritatis, vel vtilitatis. Hinc indocto et illiterato homini
à quo bnficium praestitum sit, non est pso accepto mittendum munus
trarium, nec erudito baldeus seu gladius, alioqn qcinne in dante
torquebitur prouerbium (Amice cani das pallias irino ossa.)
quare n est necessum, vt pr idem et aequale rdm pportionem
arithmeticam reddamus. Sufficit n. quandoq aequale reddere rdm
pportionem Geometricam. Arte teste lo cit. praesertim si paren-
tibus officia et obsequia pro acceptis pstanda sint. Nam qcquid
egerimus, nil vnquam vel Deo, vel parentibus dignum ÿs fecerimus
quae ab illis accepimus; cum sint pnpium et caa essendi 8. Eth c. 13
2da rao quia gratitudo vti quoq amicitia id exposcit, quod
fieri potest, non id, qd est pro meriti vel accepti dignitate
et aequitate. Hinc Artes cit lo. qui in peccuÿs inqt minuitur
honorem et obsequia tribuat. Ad extremum singulari studio

refe-

referens tpus, q̄ ꝯpensatio bnficij bnfactori sit opportuna et necria. Vnd Sen. 3° de bnficijs; qui festinat inqt intēpestiuè reddere, n̄ ht aīum grati animi sed debitoris: Ita cap. 4. qui nimis, inqt, cupit citò reddere invitꝰ debet, et q invitꝰ debet, ingratꝰ ē. Quid ingratitudo sit defio gratitudinis tibi apiet, cū ꝯriorum eadem sit rāo et scia, tz n̄ idem effum. Ingratitudinis effa sūt seqntia: Non bnvola et pmpta, sed fastidiosa secretò semotis bnficij testibꝰ bnficia accipe, accepta negare, dissimulare, vilipēdere praesentia non intueri, ad praeterita aīū n̄ retorquere, futuris inhiare; et sic pro acceptis grās n̄ agere, de reddendo nil qequā cogitare. Hinc Senc. de bnficijs. Ingratꝰ inqt, q bnficium se accepisse negat, ingratꝰ q dissimulat, ingratꝰ q n̄ reddit, ingratissimꝰ oīum, q oblitꝰ est. Nam apud illos bene meritorū bnficiū exstat clausū qdem int malā consciam: Hic 5° nūq̄ gratꝰ fieri pt, cui totū bnficiū è memoria sit elapsū. Extremū insup ingratitudinis argtm est bnficia adeo radicitꝰ expectorasse, vt in bnfactoris pniciem mala qspiā moliatur, q̄ ingratitudo et Deo exosa ē. Vnde proverb. 17° Qui reddit, sapiens inqt, mala p bonis, n̄ recedet malū de domo ipsiꝰ; et haec de Gratitudine eiusq̄ opposito.

CAPUT XLVI.

De Vindicatione.

Vindicatio in serie ptiū potialiū justiae nil aliud ē, quā virtꝰ, per quam privatꝰ alteri malū poenae debitè et legitime vult et infert. Dixi (privatꝰ) ob rplicem caam. 1ª est quia vindicāo rplex statuitur; Vna publica, privata altera. Illa auctoritē fit publica et suscipitur à principe, vel à Magistratu (qbus incumbit publica poenae delicta coercere) ad iustiā distributivam. et ob id ad hunc locū ptinet, de qua D. Paulꝰ ad Rom. 13° Pnpes,

inqt

inqt non est timori boni opis, sed mali: Vis n timere potestatem
bonu fac et habebis laudem ex illa: Dei n. minister est tibi in bonu;
si aut malu feceris, time; n n. sine caa gladiu portat. Hæc fit
auctoritate privata, et ad huc locu ptinet; quia competit privatæ
personæ, vt privata e. Eda ratio est; qui vis irascendi animis hi
a Deo indita est in hunc finem, vt q ea nocumenta a se ppulset
et dispellat. Iam v ira nil aliud est, quam poenæ cupiditas propter
illatum et acceptum malum; vnde privato quoq licet appetere
poenam, qua nocumenti illatorem et auctorem puniat calculo omnu
jurisconsultorum, q asserunt oes leges, omq iura qedere vt
qs vim illatam vi debita repellat, adeo, vt n tm pro corporis, sed
et pro nraru facultum rectia defensione altera ladere, aut prog
interimere liceat. Sunt n. facultes domestica appetentibq juris-
consultis sanguis rerq vt de prima vitæ sanctia fouet et gerrati.
Dixi (malu poenæ) ob caam quoq duplicem, quaru 1a vt not
res vindicationes n obtinere locu, nisi precesserit vis et iniuria,
cum pana sit malu inferendum propter malu indebite illatu. Vnde
si merito ex tuaq culpa ab alio lesus fueris, nulla ratio suadet, vt
vindictam appetas, cu iniste ladens qtra ius nullu sibi damnu
intulerit; eoq noe nullam poenam ladens meretur. Eda caa est,
vt notares virtuosæ vindicationis scopum et metam ee tendere
qdem in malu ladentis et peccantis, sed n simplr et finaliter,
sed pnaliter ad emendationem illiq, vel saltem ad cohibitionem, ne in
malo vlterius procedat, vel ad qetem aliorum, vel ad justitiæ conser-
vationem. Hinc Sene. lib. 1o de Ira. Non, inqt, qa peccatu e puni-
endum, sed ne peccetur amplius; sicdem poenæ finis e vel justitia pro-
pugnare, vel peccantem emendare, vel a peccato impios abstrahere
vel bonos et pios adversq pversoru hoium impetu tueri. Dixi (de-
bite et legitime) ob rates sequtes; quaru 1a quia nisi legiti-
me suscipiatur vindicatio, n virtus sed vitij raoem induit: Fit
aut legitime privata vindicta, si vel a Deo per oraonem, vel

a

à judice p legitimam accusationem petatur, vt delinquens puniatur et à mali illatione desistat vti gstat ex Dauide psal. 82. et 142. Vel si exteriori facto pprioq impulsu à nobis suscipiatur, illicita est, nisi necitate impellente. Illius rao est; quia DEVS phibuit vindictam priuatam, hisce verbis: Mihi vindicta, et ego retribuam in tpre. Hinc quoq psalmographus psal. 7° Si inqt reddidi retribuentibus mihi mala, merito decidam ab inimicis meis inanis. Huius v° rao est; quia si violentiae et iniuriae illao nullam moram patiatur, tunc licitum e priuata auctoritate factoq priuato vim illatam reprimere, quod constat ex tit. Codicis, qn vnicuiq liceat sine judice se vindicare: Et haec d vindicatione.

CAPVT XLVII.

De Clementia.

Clementia vindicationi gfinis, vtpote, q circa poenae moderationem quoq versatur: Estq virtus, per quam a debita poena et vindicta ad lenitatem cum judicio inclinamus; Vel est virtus debitarum poenarum et qdem justarum moderatiua; Vel Seneca lib. 2° d Clementia definiente. Clementia inqt est potentia animi in potestate vlciscendi: Differt à mansuetudine tanquam effus à sua causa. Mansuetudo n. irae impetum, ex quo crudelitas et poenarum atrocitas exoritur, refraenat; quae refraenao cremetiam et poenarum extenuationem qignit; qui n. impetu irae à ratione ad puniendum neglecta mansuetudine abripitur, adeo poenas justas n. diminuit, vt justo maiores infligat. Pari ratione Clementia à misericordia tanquam effum à sua caa seiungitur; cum nullus de poena justa aliquid subtrahat, nisi prius de alieno malo, seu de alterius miseria tristetur. Miseria aut nihil aliud est, quam tristitia in aio nro ex proximi miseria et malis, qbus condolemus, exorta teste Arte rdo Rhetor.

sic dicta ab eo, quod aliquis circumgestet miserum cor super alieno malo corruptivo et contristativo alterius. Miseria est id, quod aliquis patitur contra appetitum vel naturalem vel sensitivum vel intellectivum. Clementia cum misericordia congruit; quia adaeque ac ipsa misericordia proximi miseriam praesentem vel futuram prorsus tollere aut minimum imminuere cupit, tamen haec ipsa mali diminutionem praestet per beneficii collationem. Clementia vero per poenarum subtractionem vel diminutionem. Unde colligis misericordiam generaliorem esse ipsa clementia. Nam omnis clemens misericors est, non contra. Extremum clementiae in excessu oppositum vitium est asperitas, saevitia, crudelitas in expediendis et infligendis poenis capiens delectationem ex hominum cruciatu, quae inhumanitas feris non homini est conveniens. Unde Seneca lib. 1° de Clementia ferina inquit ista rabies est sanguine et vulneribus gaudere, et lib. 2° eodem Crudeles sunt, inquit, qui causam puniendi modum non habent. Unde Clementiae et justitiae exemplum omnia scire, non omnia resequi, parvis peccatis veniam magnis severitatem accommodare, nec poena semper, sed saepius poenitentia peccantis contentum esse. Clementiae extremum in defectu est lentitudo seu nimia indulgentia, quae est vitium, quo affecti a scelerosis nullam delictorum poenam exigimus, et ob eas causas, ob quas decet, numquam succensemus, sed omnis doloris expertes nullam iniuriam propulsamus. Quod autem lenitudo seu nimia indulgentia sit vitium facile colliges ex D. Gregor. de moral. Sit timor, inquit, sed non emolliens, sit rigor sed non exasperans, sit zelus, sed non saeviens, sit pietas, sed non plus, quam expediat. Adsonat Aristoteles 4° Eth. cap. sto qui inquit minus succensent ob eas causas, ob quas decet, ii stulti videntur, et non clementes; et servorum non ingenuorum simile est contumelias et convitia aequo animo ferre, et in suis negligere: Nec enim lentitudo criminosis utilitatem adfert, sed ad peccandum ampliorem iram patefacit et praestruit. Hinc Cic. pro Milone Magna inquit est illecebra peccandi impunitate spes: Et haec de vindicatione et

Clementia

Clementia, quas constat esse virtutes ex eo, qa qbus in rebus nimiū et parū repitur, mijs et virtuti seu mediocritati locus relinqtur. 4 Eth. cap. 4° Jam v° vtriusq virtutis actiones inter nimiū et parū velut extrema vitia consistūt, vt ex pdictis pt.

CAPUT XLVIII

De Amicitia

Necessitatem et vtilitatem amicitiæ ex seqntibus raonibus deprehendo. 1ª rao; quia in omni vitæ gnre, in oi ætate, in vtraq fortuna mutuus amor perquā necessarius est; absq ea nulla ciuitas, nulla potestas, nulla societas, nulla denique foelicitas qnta illa fuerit, vel acqri vel conseruari pt 8 Eth 1° Hinc prouerbiū natum: Amicus magis necrius ē, quā ignis et aqua; Hoc n. prouerbio sigcamus neminem fore tam diuitem, tam potentem, qn ipsi opus sit amicorū officijs: Vt n. citra ignem et aquam n constat hominū vita; Ita nec sine consuetudine atq opera familiarium.

2da rao quia beato opus ē amicis 9° Eth. 9° vbi Artes asserit absurdū ēē fælicem solitariū facere, eiq vniuersa bona amico vero non tribuere, quod externorū oium bonorū optimū est. Accedit n. qa quō maior rerū fuerit fælicitas, eò maior ē hoium inuidia, quæ illius velut inimicissima comes fælices à florido statu in miserrimā sæpe conditionem detrusit.

3tia rao quia in aduersa fortuna amici vnicū et vltimū perfugiū putantur. Artes cit. lo psertim 9 Eth. 11° Hinc proverbiū exortū ē; Vbi amici, ibi pedes: Hoc n. proverbiū monet ad vitæ humanæ (quæ pluribus casibus obnoxia ē) præsidiū, plus momenti et adiumenti habere amicos citra pecuniam, quā opes absq amicis.

Vltima rao quia animantibus brutis mutua conuiuendi consuetudine opus est; et proinde amicitia, quæ nihil aliud ē quam

mutuis

mutuis officijs instituta et conservata societas: Ergò amicitia
hoibus multò magis necessaria è Artes cit. loco: Et hæc de secunda, cuius necessitate.
quæ in generalissimo suo accepta siocatur, omnes oibus et singulis amicitiæ
speciebus generis, nil aliud è, quàm benevolentia manifesta indifferenter
inter duos vel plures, ob comunicationem alicuius boni se mutuo amat.
Dixi in generali(simo) vt siocarem amicitiam generatim acceptam n ee
virtutem, cum q venire poet amicitiæ improborum hominum, q quoq
int sese amici, mutuò sese amare dnr 8° Eth. 9°, item 9° Eth 4°.
Dixi (benevolentia) ob 2as rationes. 1a Licet benevolentia simpltr
accepta n sit ipsa amicitia Artes cit. loco; Ipsi tn inest vt ons, et
ob id essialtr genere singulis amicitiæ speciebus. Hinc Artes cap. 1°
8° Eth oportet inqt amicos mutuam fovere benevolentiam, et sibi mu,
tuo bnvelle: In quo to Artes in genere et n in specie tm de bonorum
amicitia loqtur: 2da ratio; quia omni inimicitiæ p se genere
malevolentia: Ergò ex lege generum amicitiæ essialtr genere benevolentia.
Accedit 3a ratio quia experientia teste amicitiam pravi, quàm boni
mutuo se amant, mutua sua pravitate gaudentes 8° Eth. 5° et 8°
quare ois amicitia è benevolentia tz n gtra 8° Eth. 2°. Ite 9 Eth 4°
Est n quædam benevolentia int ignotos vel inter notos, qui amici,
tiæ speculo n st gstricti; deteet n virtuosum hoiem, vt sit eega
quemlibet benevolentia affectq, tz n amicitia.
Cæterùm hic observes benevolentiam ee genus amicitiæ illiq, quàm amore
siquidem ois benevolentia è amor, sed non gtra; cùm amor quoq sit
ad res inanimatas 8° Eth. 5to Non vero benevolentia, q sperta sit ratio,
nalis creatura; amor vero oium rerum coissimq Artes eodem cap. 2do
Dixi (manifesta) quia ois amicitia in comunicatione et compen,
satione reciproca alicuius boni, q Geometrica vel Arithmetica
proportione æqualis sibi, consistit. Unde fieri n pt, vt benevolentia
qua amici sese reciproce se amant, sit latens 8° Eth cap 2 et 5to
Hinc quoq Cts Pois 15to Vos inqt amicos, q oia quæq audivi à
patre

Patre meo, nota feci vobis. Dixi (ob comunicationem) ob
seqntes caas. 1a quia vterq; amicorum ex hac caa amicitiam
initam colit et alit, vt vterq; ab altero aliquod bonu consequatur.
Hinc Artes 8o Eth. 13o quid inqt prodest amicu ee quempiam, studio
so viro ac potenti, si nil inde consecutus sit. 2da caa quia ami-
corum vel vterq; vel alter voluptem, alter vtilitatem, alius honestatem
alius aliud quoddam bonu, cuius indiget et qdem ex eadem amicitia
sperat 8o Eth. 9o Item 9o Eth cap. 1o. 3a qa amicitia in comunicati-
one bonorum et societate formaliter consistit. Nam qns amici comuni
cant, eatenus e amicitia inter ipsos 8o Eth cap. 9o ite 9o Eth. 12o
Vnde colligas nil tam proprium ee amicorum, quam simul conviuere
et mutua converuatione gaudere. Artes 6 Eth vbi quoq; asserit
eos q se mutuos acceptant, simul aut n viuunt, similes ee magis bn-
volis quam amicis. 4ta rao quia amicitiae obctu et finis est
Ipsu amabile, cuius noe inter amicos mutuus amor manifeste susci-
pitur et colitur Artes eodem; quod siue sit verum siue apparens nil
interest: Amat n. qsq; n id, quod e reuera sibi bonu, sed quod
apparet, vt bonu Artes eodem cap. 2o Estq; hoc amabile 3plex
pp quod amicitia initur: Honestu, seu verum, bonu, jucundu
et vtile Artes eodem. Vltima rao quia amicitia dissoluitur
et amici inter se dissentire incipiunt, cu ea n fiunt propter
qua bona et appetunt: Est n. simile, ac si nihil fieret, cum id non
assequuntur, quod affectant bonu 9o Eth. 1o. Dixi (inter duos
vel plures) ob duplicem caam. 1a e, vt sigcarem, amicitiam
nz inter duos consistere: cum n. sit erga seipsu, et simul erga se
alteru, tz amor, quo qs seipsu amat, amicitiae maxe sit consimilis
9 Eth. 4o. 2da caa vt intelligeres etiam amicitiam bonorum qndoq;
inter plures florere et ali posse. Artes citto. cap. 10 Epto

amicitiae

Amicitiæ, quæ colitur inter beatos; vel collegiatos vel ꝯcives qndoq inter duos: Expto amicitiæ coniugalis; raro int plurimos cum difficilè sit vehementer amare plures, cũ plurimis gaudere et mærere, plurimis prodesse, seq ipsum impartiri rdm amicitiæ pfectæ iura. Vndè natũ pverb. Neq nulli, neq multis sis amicꝰ. Dixi (indiffrnte.) vt sigcarem amicitiam ꝯstitui posse inter psonas ꝯditione, statu, dignite, ætate æquales vel inæquales. Hinc Artes 8° Eth. 4° Amicitia, inqt, et qdem maxe, q ob vtilitatem et voluptem ꝯtrahitur, ex ꝯrijs constat. Nam fit amicꝰ pauper diuiti, indoctꝰ scienti, praui bonis, boni prauis. Cuiꝰ n. qs indiget, id affectans aliud affert pro ipso. Dixi (se mutuo) ob seqntes caas; quarũ 1a qa mutuꝰ amor est fra et pfectio amicitiæ; vti mutuũ odiũ inimicitiæ essia. Hinc Artes cit lo psertim cap. 4° et 5. Item 9° Eth cap. 4° asserit amicitiã ee amorem mutuũ, voltem mutuam bnvolam, necn æqltatẽ, qua amici sibi invicem amabilia velint, parre, vel volte reddant, eadem ab vtrisq fiant. Rda caa, qa mutuo seu reciproco amore tã bonorũ quam prauorũ amicitia fit, conficitur, et ꝯseruatur; illiusq defectu tollitur, dissoluitur, aut minimũ minuitur dictis locis Artes. 3a et vltima caa; quia si amici se mutuo n ament, amicorũ alteri spes boni ex amicitia sperati pciditur, quæ pcisio amicitiã instituta extinguit, aut futuræ impedimenta obijcit.

Vndè colligas duo pnpalia ee amicitiæ officia. 1m e Amicos oportere ꝯcordare circa ea, q in actionẽ veniũt et pp quæ amicitia instituta est 9 Eth cap. 6. Amicorũ n. est ad vnũ tendere finem, q e reciprocꝰ amor, vel animorũ vel voltũ conspirans et consentiens coniunctio. Vnde tritũ prouerb. Obsequm amicos, parit, veritas odiũ: Item vlula cũ lupis, cũ qbus ee cupis.

Hinc quoq; decet amicum prudentem oes altercationes, contentiones, vnde amicitia dissolui poit, declinare, et à seuerioribus vitiorum reprehensionibus abstinere. Idipsum certè nos monent sequentia proverbia. Non concertandum cum amico, æmulatione siquidem vehementes verborum velitationes dissipant et obscuram reddunt amicitiam. Item Amici mores noueris, non oderis. oportet n. quædam præsertim leuiora peccata et vitia dissimulare, et ad ea conniuere, sic, vt illiganti quidem, sed tollerentur. Vehementior n. et oculatior correctio aut minuit amicitiam, aut totam radicitus subvertit; Id tn præceptum locum st in leuioribus, in ijs vitijs, quæ ad famam tuendam, vel ingens amicorum periculum auertendum, vel ad Diuini Numinis irreuerentiam spectant. Vnde sequens prouerb. Amicus tibi sum vsq; ad aras: quo sigcamus ita amicis comodandum, et eorum vitia ita dissimulanda ee, ne pphoiem vel amicum Diuini Numinis reuerentiam violemus; aut aliud graue peccatum incurramus; alioq; adulatori, quam vero amico conciliores sumus: Sic go int amicos concordia fouenda e: Mali st concordes in prauis, boni in iustis. Illorum concordia breuis et transitoria. Hinc Sapiens. Non e pax impijs: Horum v. pmanens Artes cit. lo.

2dm. ex pnpalibus offm est, vt amicus bnficia iure amicitiæ supta reponere, pro acceptis idem vel æquale, pportione vel Arithmet. vel Geometrica pro circumstantiarum disparitate reddere studeat. Amicitia exposcit id, quod fieri pt, n id, quod p dignite est Artes 8° Eth. 13° Hinc indigens et pauper excellenti et diuiti amico pro acceptis honorem et reuerentiam tribuat: Excellens v. et diuus amicus indigo lucrum. Virtutis n. præmium est honor; indigentiæ v. auxilium et lucrum Artes dicto loco.

Colophonis loco notes in gnre amicitiam quoq; posse constitui et

et conseruari inter absentes seu loco dissidos. Loca n. n̄ dissoluunt amicitiam sed eius operationem ad tempus 8 Eth 5° Nec obstat Artes sibi ipsi 5° Eth 6. vbi asserit eos, q sibi simul n̄ viuunt magis similes ee benvolis, quam amicis; qa Artes loqtur de amicitia omnibus nueris absoluta et ex oi pte circustiar pfecta et n̄ de amicia gnratim sumpta, q quoq instituti coli et gseruari pt int eos, q gtinue loco n̄ st giuncti, siqdem amicitia sit animorum et locorum atq locatorum giunctio: Et hæc de amicia gnratim supta.

CAPUT XLIX

De Partibus seu speciebus Amicitiæ.

Amicitia trifariam diuiditur. 1° In pfectam et Impfectam. 2do In amicitiam æqltatis et inæqltatis. 3° in naalem et ciuilem. Perfecta est, q inter bonos virtutis solum et amati gra instituitur Artes 8° Eth cap. 1° 2° 3° 4° et sto. Cuius obiectum absolutum est p se et pp se amabile, quod ipsa virtus p se bona, p se iucunda, per se vtilis sit: Essia v° ppetua gstansq voltas ob virtis bonum mutuo sese amandi dictis cap. item 9° Eth. 4° Huius amicia pcreantes et Antes caa st deliberatio et tentatio: 1° n. tempestiue et diu deliberemus, quos in amicitiam nram adsciscamus Sen. Epla 3ª. Consonat quoq Eccles: bto Si possides inqt amicum, in tentaoe n̄ possideas, et ne facile credas ei. Consentit Artes 8° Eth. 3° Caa gseruantes finis et offa amicitiæ st seqntia. 1° Amico bonum velle ipsius gra, eumq constanter amare et qdem quà bonus, et n̄ quà vtilis et iucundus e amati Nam studiosus vt erga se ipsum; sic se habeat erga amicum; cum sit alter ipse 9° Eth 4°. 2dm et qdem virtuosa amicitia potissimum offm e: Tpre nouercantis fortunæ amico succurrere: Nam huius pfectio est constantia ex offo tempore necessitatis præstito singulariter enitescit et onditur Hinc Eccl st. 12 Non agnoscetur inqt in bonis amicus et n̄ abscondetur in malis inimicus. 2da ratio quia q deserit amicum in angustijs, consimilis est amicis ollæ, q amicitiam tm̄ ineunt sui comodi et ventris caa,

et

et ingruentibus fortunae procellis ab amico auffugiunt spe lucri quasi ipsis praecisa. Hinc Eccl. 6to Est amicus solum et socius mensae, qua non permanebit in die tribulationis, sed amicus est ad tempus suum, qui hirundinum more pro temporum ratione rectis rebus aduolat, adversis vero recedit. 3tium veri amici officium est detractionibus, conuitio improperio et mysterij reuelatione amicum non conturbare, neque diuexare; Haec enim amicitiam veram dissoluunt. Hinc Eccl. 22° Ad amicum inquit si gladium produxeris, ne desperes; est enim ad amicum regressus: si os aperuerit triste, ne timeas; Est enim concordatio seu reconciliatio excepto conuitio, improperio, reuelatione mysterij, in his omnibus effugiet amicus. Ultimum officium est: Non tantum constitutam amicitiam per conuersationem amicabilem fouere, verum et amico fidere et credere. Illius membri ratio quia amicitia ipsa est communicatio 9° Eth. 12° Dei amicorum praesentia in vtraque fortuna perincunda est, siquidem in prosperitate iucunditatem et possessi boni bonitatem et amabilitatem adauget. Hinc Sen. in Epistola 30ª: Nullius inquit boni iucunda possessio sine socio est. In adversitatibus veri consolationem et mali accepti diminutionem adfert amici aspectu vel verbis 9° Eth. 15° posterioris membri ratio est quia Sap. proverb. 27° Causam inquit tuam tracta cum amico et secreta tua ne reueles extraneo. Hinc quoque Epistola 7ª quid est inquit, quare vlla verba coram amico meo retraham, quidam charissimorum conscientiam ita reformidant, vt si possent nec sibi credituri quidem interius omne secretum prementes; neutrum inquit, Seneca, faciendum est; siquidem vtrumque vitium est: Omni credere et nulli credere. Sed contra Amico et inimico tuo noli narrare sensum tuum, et si tibi sit delictum noli deludari Ecclesiasticus 9°. Ergo nec amicis nec inimicis fidendum:

R. Ad Ans. citatum locum intelligendum esse de earum rerum reuelatione quae vel famae nostrae, vel auctoritatis, vel rerum, vel et vitae periculum summum creare possit; vel de ijs rebus, quae ab alijs sub secreti sigillo fidei nostrae commissae et traditae sunt. Aut Respondebis Locum istum ab Arte supra allegatum intelligi debere

de

De amicis imperfecta amicitia, vel quos incircuspectè in amicitiam admiserimus nulla tentatione, vel deliberatione debita praecedente; et n° de amicis amicitia perfecta. Huius membri ratio, Nam post amicitiam fidendum et credendum, ante amicitia deliberandum. Sed Epta 3ª vel 4ª. Illius membri ratio est; quia imperfecti amici praesertim ij, qui sui comodi causa cum alto amicitiam coniunxerunt, plerique sunt inconstantes et fraudulenti; eosque noe mysteria et arcana ipsis credita produnt, praesertim si ex revelatione mysterij vel arcanorum aliqd utilitatis denetere et ferre possint. Hinc Salomon proverb 11° qui ambulant fraudulenter, revelant arcana; qui aut fideles è calat amici consiste. et ro. Si inqt qui revelat mysteria et ambulat fraudulenter, ne comiscearis. Et haec de amicitia virtuosa essentialibus; sequitur subectum, quod è bonorum duorum, 3um pluriumque sed raro plurimorum virtuosa voluntas. Illud probatur auctoritate Aristotelis, qui 8° Ethicorum asserit quod cap. 1° quidem et proprie amicitia ea eam, qui bonorum boni sit ratione sana, quia boni sit: Hoc vero membrum probatur sequenti ratione, quia pauci sunt boni, plurimi vero mali; sunt tamen sicuti nuncupatione infinita est. Ita ratio, omnia amicus è alter ego, ita vero difficillime fieri potest, sed qui se multis gnnoat, multis gnnoat, complicat et cum multis familiariter gaudeat luceatque, quod Ethicorum cap. 12. Alludit Ecclesiastes. Multi tibi sint pacifici, consiliarius tibi sit unus de mille: Imperfecta amicitia, quae versa ad perfectam amicitiam essentialiter requisita non gtinet, eosque noe ces imperfecti amici dicendi sunt, quia alicuius ad veram amicitiam requisiti defectu laborant: Hinc quae se offerit in alterius amicitiam suae tantae utilitatis causa amicus imperfectus appellatur; quamicitia perfecta requirit, ut amico bona velint illius gra 8 Ethicorum 3° Plures differas inter amicitiam perfectam et imperfectam 8° Ethicorum 3. 4 et 8° Ethicorum 9° Ethicorum cap 4° facili negotio possis. Et haec de definione amicitiae.

4ª Irrisione. Illo irriditur in amicitia aequalis et inaequalis. Illa in aequalitate Arithmetica consistit; et ob id inter proximos

quæ vitæ statu, amore, alijsq amicitiæ officijs comodisq pares sunt 8 Eth. cap 9. Huiq amicitiæ partes requrunt, vt eadem ab vtrisq fiant, sibiq eadem mutuo velint Artes cit. locis. Amicia inæqltis qsistit in excellentia et æqlte Geometrica; Estq ob id inter psonas dignite dissimiles, puta inter DEVM et hoiem vel inter patrem et filiu, vel int magistratu et subditum à qbus ex offo amicitiæ n idem spe sed diuersa. i. æquale Geomet: quod excellentia et disparitis et Geometricæ rao exquirit, redditur, et qdem ex caa 3plici: quia caæ, virtes et offa curament, diuersa st: Ex alia n. DEVS creaturam suam, ex alia pater filiu suu; ex alia magistratq subditu amat 8° Eth 7°. Eda caa quia n pt effici, vt creatura creatori, vel filiq parenti vnquam dignu et æquale, pro Arithmet. proportione retribuit 8° Eth. 13°, cu sit pnpiu essendi, vt pcepto: eruditi discipuli. 3ª caa; quia pecunia quatu vis magna virtutu excellentiæ n pt æqparari 9 Eth cap. 1° qua de causa oia eidem et eadem n pnt tribui sed diuersa cuiq pro dignite et statu suo Artes cit. locis. Vltimò diuiditur amicitia in naalem et ciuilem: Illa naa introduxit int maritu et vxore 8° Eth c. 13° Item int ascendentes et descendentes vel int collaterales, q ex eodm sanguine st pgeniti. Ciuilis amicitia est, q ex ciuili et polytica cohabitatione accedente iusta caa originem trahit Artes cit. lo; Ad quam referuntur oes societes ciuiles, municipales et oeconomicæ, q vel voluptis vel vtilitatis et necessitis vel honestatis caa int cciues et familiæ consocios glrahunt Artes cit. lo et hæc de Amicitia.

CAPVT LE
De Fortitudine

Ans

Hactenus de virtutibus prudentia et iustitia, quae potiores animi superiores nz. Illectum et voltem perficiunt: Nunc vero de fortitudine et temperantia, quae potiam inferiorem appetitum sensitivum videlicet moderantur, disseramus et telam finis constituti exordiamur.

Fortitudo est virtus moralis audaciarum et timorum in arduis terribilibus malis, honestatis causa perferendis moderativa.

Dixi virtus replici noe. 1° ut intelligeres nos hic non loqui de fortitudine naturali, quae in membrorum robore seu corporis firmitate consistit, neque de vitiosa, quae ex nimia victoriae confidentia, vel ex stulta scientia militaris experientia, vel ex dedecoris metu, vel ex lucri spe vel iracundiae impetu, vel ex repentino animi motu, fine consilio praecedente exsurgit; sed de vera et morali, quae ex virtuosis actionibus timorem et audaciam ad rationis regulam moderantibus comparatur. Ratio ut notares fortitudinem non ex eo virtutis noe indignam esse, quod sit sui possessoris destructiva, aliorumque bonorum et ornamentorum spoliativa. Nam damna quae fortis vir ex morte fert et sustinet, aeterna gloria et laude resarcit, vitamque corporalem immortalitate commutat; qui enim pro Repub. ceciderunt in perpetuum per gloriam vivere intelliguntur auctore Caes. Justiniano Instit. sub tit. de excusatione tutorum.

Dixi moralis quia fortitudo non versatur circa veritatis cognitionem, quod illectualium virtutum proprium est, sed circa appetitus humani passiones intra rationis limites cohibendas et moderandas.

Dixi audaciarum et timorum ob replicem causam. 1a est, ut notares fortitudinem nos hic non sumere generaliter i. pro animi firmitate et constantia ad quamcumque virtuosam actionem requisita; sic enim est generalis quaedam conditio seu communis quaedam affectio omni virtuti eiusque actioni

gveniens vt ex antibus ptt; sed spealtr et proprie pro illa virtute, quae constanter timores et audacias in gravibus arduis et horribilibus malis et periculis ad rationis regulam moderetur, quod solius fortitudinis proprium est et non omnium virtutum coe. 2da causa vt notares obiectum internum fortitudinis et in ee audaciam et timorem: Nam antequam fortis terribilia adeat, necesse est ut prius timorem et audaciam rationis freno cohibeat et dirigat.

Dixi in arduis ex sequenti causa vt notares subiectum fortitudinis externum et alterum, non quaevis mala veluti dedecus paupertatem morbum amicorum penuriam et hisce similia; quia non haec metuat probus et praedens, quia non extimescat, imprudens iudicandus est 3° Eth. 6. sed tantum ardua et horribilia, in quorum aggressione et sustinentia timorem et audaciam ne deficiant vel excedant, fortitudo virtus in medio cohibet. Ardui et horribilis mali exemplum potissimum praecipuumque est mors, et iustum bellum. Omnium enim rerum morte nil terribilius, nil acerbius praesertim cum omnium rerum sit extremum, et vltra iam in nullo malo aut bono videantur mortui. 3° Eth. 6to Bellum iustum est commune vel particulare. Illud a multis in acie publica obitur, cuius respectu et ratione Aristoteles cit. lo fortitudinem hoc modo definit: Est virtus morum inter audaciam et timorem posita, qua armatus homo intrepide et libenter mortis pericula aggreditur et perfert aequitatis causa. Particulare bellum est, quod ab vna tantum particulari persona extra aciem publicam virtutis causa suscipitur, puta cum iudex vel alia quaevis persona a recto iudicio a virtuosa actione non deflectit, timore vel mortis vel cuiuscumque alterius terribilis mali. Quod bellum fortiter sustinerunt Martyres non Daemonis vel Idolorum sed Christi nomine. Super haec fortitudo non tantum circa imminentia, sed et circa praesentia repentina et horribilia aggredienda et sustinenda versatur. Illa fortis praemeditatur et praevidet, ideoque fortem virum minus feriunt et exagitant iuxta tritum proverbium. Iaculum praevisum minus ferit. Haec praemeditationem omnem et deliberationem excludunt; et ob id, si virili et constanti

ano

suscipiuntur, maxe fortitudinis habitu et pfectionem manifestat
In repentinis n. cernitur habitus Arlus 3. Eth. 6to.
Dixi honestatis caa, vt illigeres virum fortem n in oi terribilium
gnre cerni, sed in eo tm, quod hnstatis caa suscipit: Hnstatis
aut caa tum demum horribilia adimus, tum necessitatis vel vtilitatis
Reipub. vel maxe gla DEI et Catholicae religionis ratio hoc ipsum
fieri suadeat: Hinc quantumvis fidenti aio poenae metu terribilia per-
ferant, vel pcedente sua culpa in mari vel morbo peant, vel morte
sibi ex gscia sceleris, vel animi pturbatione pculsi gsciscant, vel
alterum temeritate pvecti in duellum prouocent, vel vitam exigua mer-
cede vt solent gregarij milites comutant, n sunt viri fortes dicendi
3° Eth. 6to. Dixi moderatiua rplici noe. 1° qa fieri pt, vt eadem
qs nimium et parum timeat, etsi vt ea, q n sunt ptimescenda aeque atq
illa timeat; et ob id necesse e vt vir fortis timore et audaciam ad
mediocritatem traducat, et ita vtrumq rationis tempie moderetur.
rdo vt notares essiam fortitudinis ee animi firmitem gtra ardua
horribilia, et qdem maxe gtra mortis pricula, quae justiae et aeqtatis
caa obseruatis debitis circustijs fortis fidenti aio tum aggrediatur
tum sustineat. Hinc Cic. in Rhet. Fortitudo inqt e gsiderata pricu-
lorum susceptio et laborum ppessio.

CAPUT LIE

De fortitudinis paoe, et actibus eiusdem.

In fortitudine superius definita considera passionem et actus.
rdo caas tum procreantes tum gseruantes et vitia opposita. Pao
fortitudinis est delectao mentis non corporis seu sensus, q tactum con-
sequitur: Ex pte n. sensus dolet fortis, cum appetitus sensitiuus malum
sensibile exhorrescat; ex pte v mentis gaudet. Apphensio n. de
actu virtutis et de fine ipsius parit in aio voluptatem seu de-
lectationem rdo Eth cap. 9° Unde D. Laurentius craticulae suppositus

tyranno dixit: Infelix ego spr has epulas exoptaui. Hinc quoque Artes, qn supius cit. to asserit non requri, vt fortis delectetur, intelligendus est de corporali seu sensitiua delectatione, et n de mentali: Finis n. fortitudinis dulcis idemq piucundus existit, quod e decus et gloria, quam vir fortis oibus asperis et horribilibus anteponit pro animi sui celsitudine, q ex molestis et asperis maxe enitescit 3° Eth cap 10 Licet ipsa fortitudo respu maa obiecta cu molestia et tristitia sit giuncta 3° Eth cap 6°. Mors n. et vulnera forti viro aspera et odiosa futura st nolit velit. Nam vir fortis carne gstat Artes eodem. Unde auctor cit to asserit n oiu virtus actiones ee iucundas, nisi qns finis copul asciscitur: quod tn intelligendu est de parte corporis et n de pte animi, cum cuiusvis virtutis actio ex pte animi sit delectabilis et iucunda rdo Eth, et hæc de passione fortitudinis. Actus eiusdem st aggressio et sustinentia. Illa est circuspecta malorum et piculorum cu fiducia victoriæ giuncta susceptio. Hæc vo est gsiderata dolorum gstans tolleraõ. Utramq partem defioni fortitudinis supius a se tradita Cic. complexus est. Potissimus fortitudinis actus e sustinentia, et ob id Artes 3° Eth asserit fortitudinem occupari circa potius timores reprimendos quam audacias moderandas pp caas segntes. quarum 1a quia difficilius e timorem reprimere, quam audaciam coërcere cu sit difficilius res molestiæ et piculorum plenas pferre, quam se ab iis q voluptem efficiunt, abstinere Artes rdo Eth. rda caa quia q sustinet, vdr sustinere vim gtra fortiora invadentem: Aggressor invadit p modum fortioris, ppessor vo p modum debilioris. Iam vo difficilius e resistere fortiori, q est aggressor, quam debiliori, q est ppessor. 3tia quia q sustinet vim, n sentit picula et mala: Aggressor vo necdum sentit, qa illa vt futura tm apprehendit: Difficilius aut est resistere præsentibus malis quam futuris;

qa

qa illa iam premūt et vrgent; hæc ꝯtra, qa absunt: quarta et vltima caa, qa sustinentia importat et denotat tporis diuturnitatem: Aggressio vo subitū animi motum. Difficilius aut est imobiliter pmanere, quàm subito motu sese mouere. Vndè Artes 3° Eth 7° asserit quosdam ēē ante pricula prævolantes, in ipsis aut retrocedere: Fortes è ꝯrio sese habere cum ppetuo sibi sint similes, et stultꝰ vt luna mutetur: Sic oo fortitudinis actꝰ st duo; prudenter pricula aggredi, eademq animosè sustinere. Caæ fortitudinis pcreantes st magnanimitas et modestia et Humilitas q ptinent ad aggressiōem jm fortitudinis actū, qa magnaio non ꝯvenit pricula refugere, sed remota supba ai audacia humili aio eadem subire 4 Eth 3°. Caæ ꝯseruantes st Constia patientia, circa quas nulla fortitudo ꝯsistit et ꝯseruatur et ad ptinent sustinentiā; de singulis hisce virtibꝰ cap: seqntibꝰ disseremus.

CAPUT LII

De Magnanimitate et vitijs ipsi oppositis

Magnanimitas dupliciter sumitur: 1° Generaliter pro virtuosa et laudabili extensione animi ad magna; et sic est gnralis virtutum ꝯditio, quæ circa aliarum virtutum præclara et excelsa facta occupatur, et rdm quam vel fortis vel sapiens vel justus, dici pt magnanimus. Nam Artes 4° Eth cap. 3° Magnanimi viri ēē asserit, pericula n fugere, grauibꝰ sese rebus obijcere, jniuriam n inferre, illatam ꝯtemnere, liberè quæ sentit, pferre: in prosperis nimium n extollere suā fortunā, in adversis n dolere, paucas quidem res, sed dignitatis plenas peragere, n ex vulgi opinione, sed ex animi sui magnitudine depen-

dependere assentatoribus, ad amicitiam suam vitia non pate facere, aperte diligere, apertè odisse, beneficia conferre, collata non extollere, acceptas maiora rependere. Hi a actus particulari excellentesq; sunt, sed tantum dinctarum virtutum: Et ob id, ac quidem Arte consentiente 4° Eth cap. 3°. Animi magnanimitem omnium quasi virtutum splendorem, ornamentum, fasciculum, et quasi coem coitem iudicamus.

2do Sumitur specialiter et propriè pro ea animi extensione qua prudenter et cautè promouemur et extendimur ad appetendum et accipiendum magnos et eximios honores: Et sic specialiter accepta non est generalis virtutum conditio, sed specialis virtus, quae humanum appetitum nostrum in appetendis et accipiendis honoribus, quibus digni sumus, dirigit, et moderatur Arles cit. lo.

Interna magnanimi viri officia sunt: justè sobriè, et decorè honores appetere, in acceptis sese heroicè gerere, iisdem cautè perfrui inanem populi strepitum et iniurias contemnere, res suas non iactare, seu toti mundo deprædicare, sed animi sui magnitudine contentum fore, parasytis et assentatoribus abiectis à sola veritate, suaque conscientia dependere.

Extrema officia magnanimi sunt: stabiliter, prauiter, tardè non propter incedere, constanter, sedate, præmeditatè, non acute vel velociter animi sui sensa eloq et depromere. Ex præmissis iam officijs Colligitur Vnicuique iam licitum fore, honorem et gloriam virtutibus suis convenientem et debitam appetere; cum vnicuique jus concreditum sit appetendi bonum virtutis, ad bonum tamen finem teste Christo Matthæi 5° sequentibus verbis: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, et Patrem vestrum glorificent. Obiectum et essentiam Magnanimitis vel mediocris

saltem Logicus ex tradita definitione facilè colliget.
Vitia magnanimitati opposita st: Animi elatio seu superbia et pusillanimitas. Superbia est vitium bene lateq à multis practicatum, male a vel à superbis ipsis cognitum. Cuius effa et vt species st: Præsumptio Ambitio, Inanis gla. Superbiam ut clarius et dilucidius illigas, varias ipsius significationes paucis Notes. 1° sumitur pro excessu simpltr. absq adiectione huius quod rationi ꝯrietur; et sic sumpta n̄ est peccatum vel vitium cum oe excedens superbia dici queat. Hinc ædificium in admirandam altitudinem ascendens superbum dici pt: Sic hoo ingentis et invsitatę staturæ superbus appellatur.
2do sumitur pro inclinaoe appetitꝰ ad superbiendum et superexcedendum, et neq sic vitium est, lz oium vitiorum origo sit; cum nulla passio in se spectata peccati rationem induat ni metonomiccōs
3tio sumitur pro actuali alicuius excessu ꝯtra pceptum, seu pro inordinato excellentiæ appetitu in quacunq re, quo hoo sese extollit et euehit supra id, quod ipsi est præfixum à diuina lege. Quæ extollentia est superbia gnralis sese ad oe peccatum seu vitium extendens, includens in se defectum debitæ subctionis, quâ homo sese submittat suo superiori: Et sic sumpta oe vitium superbiæ raoem suscipit; cum in omni peccato et vitio aliquam excellentiam vltra regulam raois prosequatur, raoisq limites excedat: Quod tn dupltr ꝯtingit. 1° Maaltr seu rdm effm tm; ut cum quis peccat ex sola fragilitate humana absq omni intentione, qua legem eiusq latorem despiciat, optans voluptem sese conseq poe ex legis transgressione absq ofensa legislatoris si fieri posset: q excessus dr maaltr ꝯteptꝰ sed peccatum superbiæ

sed

sed non peccatum ex superbia seu per superbiam sed ex infirmitate exortum. 2do formaliter et maaltr simul seu rdm effectum et affectum simul. cum actuali intentione despiciendi legem eiusq latorem; vt cum qs ex hac caa gtra legē agat, ut tum legem tum ipsius latorem despicatui habeat; Qui excessus dr fraltr gtemptus seu peccatum ex superbia et non ex infirmitate humana, vel verius ex ipsamet superbia natum.

Vltimo et 4to superbia sumitur pro inordinato appetitu propriæ excellentiæ, cui debetur honor et reuerentia: et sic sumpta dr superbia spealis seu vitiū speale n cuiuis virtuti sed soli magnanimitati oppositum.

Definiturq vitium per excessum magnanimitati gtiū, quo propellimur ad inordinatum appetitum propriæ excellentiæ qns est excellentia. Dico (ad inordinatum; quia in appetendo inordinate excellentiam propriam transgredimur regulam à ratione vel à lege Diuina præfixam, quæ præscribit, ut vnusqsq feratur seu tendat in bonum sibi debitum circustijs debitis obseruatis. Dico (propriam.) qa illa est obctum actus eius, et n addo ad superandum alium; quia hoc n est necessarium: Sufficit n appetere et velle excellentiam propriā imeritam vel meritā, modo imerito seu inqvenienti, sine actuali relaoe pferente se alijs. Dico (qns est excellia.) qa appetitus eius, qd est reuera excellia quædam, si non appetatur ea relaoe, qua est talis, sed alia, n est Superbia, sed aliqd aliud vitiū, puta vel circa honores ambitio, vel circa potestates et vires præsumptio, vel circa gloriam inanis glæ vitium &c. Superbiæ spees vel potius effa potissimū st 4. seqntia: Primū est Elatio Animi, qua qs existimat bonū,

quod

quod habet à seipso, non à Deo sese habere et obtinere.
2dm cum quis existimat, quod à Deo obtinuit, suis meritis se obtinuisse vel potius promeruisse. 3tium est jactantia, qua qs iactat, et hinc inde deprdicat se habere, quod non habet.
Accedit eo, quod superbia gignat prsumptionem ambitionem et inanem gloriam. Præsumptio hic n sumitur pro excessu spei Theologicæ, neq pro judicio mentis quod illectus ex rei obiectæ argumentis et indicijs colligit; sed pro vitio, quod superbiæ est confine, et magnanimitati oppositum, inclinans hoiem ad appetitum inordinatum eorum, q vires vl meritum ipsius excedunt; vel quod qs tentat agere, ut sibi possibile, qd tn excedit potestatem et virtem ipsius agendi, veluti si indoctus Theologiæ conetur ex suggestu Theol: qstiones euentilare vel docere; sicuti Sartores tempore Lutheri Hæresiarchæ conati fuerat. Ambitio est vitium inclinans hoiem ad inordinatum appetitum dignitatum et honorum in polyticis: Dignitatum expla st: Prnpatus: Clarissimatus, Consulatus Tribunatus p In Ecclesiasticis: Episcopatus Canonicatus, Sacerdotium p Hoc crimine notabantur, qui pecunijs et alijs malis artibus Magistratus invadere et ad populi Rom. honores obrepere conati essent. Vnde lex Julia de Ambitu à J. Cæsare lata. Honor est signum extnum in vitijs et excellentiæ testimonium ab honorante exhibitum Hinc Artes 4° Eth cap. 3° Cumulatæ virtuti nullus dignus honor fieri pt, qui dari soleat quasi præmium ob res pulcerrimas. Inanis gloria est inordinatus appetitus gloriæ vel vitium magnanimitati per excessum oppositum

quo impellimur ad inordinatum appetitum glæ, quam defio-
nem, ut acuratius et melius illigas, necessum est, vt
Observes Diffram inter gloriam, famam, et laudem. Gloria
est frequens de aliquo fama cum laude teste Cic. in Rhet.
vel verius est glorificatio vel manifestatio debitæ vel indebitæ
excellentiæ, vel cuiuscunque alterius, quod apud hoies decorum
et laude dignum putatur. Unde q vanæ glæ cupidus est ap-
petit excellentiam, vel id, quod hoium judicio decorum
ee affirmatur, in notitiam multorum pervenire, ut effus à
sua caa; sic vana gla ab ambitione differt: priusquam n.
quis efficiat, ut propria excellia manifestetur, necesse est in-
ordinatum appetitum honoris ipsi adhæsisse.
Laus est vnius vel plurium locutio seu enuncitio externa
de aliquo facta cum approbatione. Fama est cois populi
vel maioris partis opinio, vel æstimatio de aliquo ex gieturis
verisimilibus et à certo authore proueniens. Diffrt à rumore
q ab incerto authore et absq credulitate, ne à maiore parte
populi spargitur. Diffrt à laude, q spr fit cu approbatoe;
Fama gtra quæ aliquando cum reprobatione coniuncta sit.
Insuper laus non requirit multorum opinionem et judiciu;
fama gtra. Appetitus inordinatus honoru et dignitum
vel glæ dr. qn appetimus honores, dignites, et glam debitis
circumstantijs neglectis; quod varijs contingit modis; vel
ex parte rei, velut si ea sit fragilis caduca et potius vi-
tuperio, quam laude digna. Vel ex parte eius, à quo quis
glam petit, velut, cu qs à peccatore, aut ab eo, cuius judicium
scit

scit ee fragile vel fallax, laudem affectat: Vel ex pte eius, qui gloriam desiderat: velut cum appetitam glam, qua indignus est vel dignus quidem, sed eam in debitum finem, qui est vel DEI Honor, vel Reipub. vl proxi vtilitas, n referat. Vel si seipsum comendet et proprio testimonio sua facta approbanda extollat. Unde D. Paulus ad Corinth 2° cap. 7° Non inquit, qui seipsum comendat, sed quem DEVS vl proborum hominum testimonium, is probatus est: Et haec de Superbia: sequitur nunc Pusillanimitas altu Mgtis vitiu Ut Superbia Magnanimitati opposita p excessum, sic pusillanimitas p defectum opponitur. Nam est Abiectio seu paruitas animi, qua homo sese retrahit à magnis honoribus, qbus dignus et à magnis pclarisq opibus facultem potiae n exercentibus. Quod a. sit utrumq ptt ex seqntibus cais: Quia qbq in rebq nimium est et parum; m ijs mediocritati, q est ipsa virtus, n relinqtur locus: Atq in expetendis honoribus hoies qnq nimium, qnq parum seu minus, quam virtutis et dignitis rao exposcit, appetunt: Quare laudatur habitq, qui modu adhibet in expetenda gla vel honore Arles 4° Eth cap. 4° Secunda rao: Quia Ambitiosum seu superbum vitupamus et eum, qui nulla gla ducitur Arles cit. lo. 3a ratio; Quia oe, quod griatur inclinationi naali, legiq naae et ordinationi Diuinae vitium est. 4ta rao; Quia vnicuiq creaturae indita est inclinao ad suscipiendam et exequendam actionem potiae naali comensuratam; ut ptt expto oium reru tum aiatarum, tum inanimatarum: Sed pusillanimitas deficit

ficit à proportione et inclinaõe potiæ suæ; cùm recuset et negligat tendere in id, quòd virtutibus debitum, vel potiæ comensuratum vel proportionatum est, et adqd vel ipsa virtus vel ipsa potia à Deo ordinata et indita est. 5ta Ratio; quia abiectio aj magis ꝯria est Magnamti, quàm elatio et altitudo Artes loc. cit. cùm elatio animi ad excessa et magna tendat; ꝯtra Animi pusillanimitas. Hinc ab Arte pusillanimes vocantur cit. lo. pigri Quocirca Abiectio animi vitium est; et pusillanimis ꝯsimilis servo, qui talentum à Dno acceptum in terram fodit, nec ex eo qcquam lucrifacit Matth 25 et Lucæ 19 Pusillanimitate affecti ab Arte 4 Eth. 4° dnr hoies angusto, pusillo, abiectoq animo; item n malitiosi, sed pigri; qa honestatis ab actionibus studijsq alieni et indigni st, ab bonisq se extnis remouent. Contra Superbi ea aggrediuntur, qbus laus et gla pposita est; Item vestitu, gestu, alijsq eiusmi gnris se comunt, ornant suasq res rdas notas ee volunt oibus, ac de seipsis sint dignitati et glæ futuræ. Ad extremum notanter dixi in defione (qbus dignus est.) Nam si quis respuat honores ob aliquam virtem et excellentiam altius boni, qua careat, delatos, non est pusillanimis appellandus, sed iustus et æquus, qn affectet et appetat id, quod sibi non debetur: Debetur a honor ex virtutis bono tanquam ex sua caa. Hinc Artes 4 Eth cap. 3 Sed qm inqt magnanimus maxis honoribus dignus e idem optimus sit necesse e: spr n. quo qs melior, eo maiore dignus gla, si qs malus sit, ne honore qdem dignus ee pt, qntumuis eo præluceat: Est n. virtis merces gla, q eadem bonis viris tribuitur: Et hæc de Magnanimitate; Seqtur

Humilitas seu Modestia

Modestia, quam breuiori pstringo filo: Estq virtus moderans appetitum hois non circa magnos et summos sed circa mediocres et paruos honores 4° Eth. 4° Hinc Humilitis et modestiæ est n in magna tendere, sed gsideratione defectuu et ppriarum virium, ad parua et mediocria vel offa vel facta vel virtes aut dignites animum dmittere. Magnanimitas et Modestia hnt idem obiectum (qd e Honor) eundem finem (q e appete honorem non pp se, sed propter Dei glam: Reipub. splendore et proxi vtilitatem.) Eadem opposita (q sunt Supbia et Pusill.) eoq noe eiusdem st essiæ: Diffrnt tanq rdm magis et minus: non aliter, atq liberalitas et Magnificentia; cum eandem rationem comparationis inter se obtineant: Et hæc de fortitudinis causis procreantibus: sequuntur Conseruantes.

CAPUT LIII.

De Constantia Patientia et Longanimitate.

Non sat est confidenti animo audere et pericula aggredi, sed illud pterea necessum est, ut ea, q ut acerba adiuimus gstanti animo pferamus: Ideoq fortitudini Constia Patia et longmtas velut caæ adjuuantes et gseruantes virtes annexæ st: Constia 3pltr sumitur. 1° pro firmitudine animi in prosspis non elati, in tristibus n abiecti et depressi: et sic sumpta continet aliqd vel magnanitis vel patiæ offm et ptem.
2do sumitz gnratim pro voltis psistentia in aliquo bono: sic prudens si in prudia; sic iustus; si in justia; sic tempans si in temperantia etc pmanserit, constans dicetur.
3tio spealtr pro laborum, donec arduum et difficile opus ad finem pductu sit, gtinuaoe; et sic sumpta n e gnralis virtum

gcomitas

concomitans affectio seu ꝯditio; ut est Constantia ꝗnratim sumpta sed spealis quædam virtus a nobis iam explicanda. Illius membri rão est, quia non ois virtus versatur circa laborum sustinẽdorum diuturnitatem, ut affabilitas, humanitas, vrbanitas, et alia quædam, quæ circa voluptates occupantur. Huius membri ratioẽ, qa sola constantia spealiter accepta in diuturnis laboribꝰ pferendis animum fulcit et ꝯfirmat; et sic spealtr sumpta definitur:

Voluntaria sustinentia laborum, quos in virtuosi difficilis et ardui susceptione et eiusdem vsqꝫ ad finem ꝯtinuatione sustineꝯ. Labor est actio seu functio corporis vel mentis afflictiua ut testatur Cic. 2 Tusc. qq.um Dico (continuatione) ut notes Constantiæ obiectum ẽẽ non laborum improuisam et momentaneam, sed diuturnã et ꝯtinuatam tollerantiam. Dico (virtuosi ardui ꝑ) 1o ut obserues extra virtuosa opa nullam fore constantiam, etsi in illis pficiendis multum diuq sudaueremꝰ et alseremꝰ, sed ptinatiam improbam.

2do Quia ꝯstia ꝯsistit in resistendo 7 Eth. cap. 7. Quæ a facilia neq ardua st ijs, ut resistamus, non opus est; cum non impediat actionem agentis, q ob facillitatem et mollitiem patientis facillime actionem suam imprimat. Dixi (vsqꝫ ad finem ꝑ) Nam non satẽ, ut quis constans dicatur, si diuturnos labores, qntumlibet virtuose pmanserit, nisi eosdem vsqꝫ ad finem continuauerit. Finis n. est, cuiusqꝫ rei bonitas et pfectio 2 Eth. 7o Neqꝫ n. pfectum aliquid dici pt, cui aliquid agendum, ut pficiatur, restat; si a finis accesserit, nil superest ad agendum. Hinc Aplus 1a ad Corinth. 13 Dilecti inquit stabiles estote et imobiles, abundantes in oi opere dnr spr scientes, quod labor vr n est inanis in Dno.

Constantiæ duo opponuntur vitia: 1m p excessu, quod ẽ Pertinacia: alterum p defectum, quod ẽ Mollicies. Pertinacia est stulta et imprudens in laborum diuturnitate persistentia. Dicitꝫ autem

(imprudens)

(imprudens.) debitis circumstantijs non obseruatis: pertinacia aliâs sumitur pro imprudenti retinentia sentiæ erroneæ vsq ad Victoriam; et sic sumpta opponitur sapiæ et n Constia spealtr accepta: sic Hæretici Apostatæ qa retineant errorem fidei dnr ptinaces.

Mollities qns Constiæ opponitur est à bono recessus pp difficiles labores, quos sustinere dbt et non vult. Hinc 7. Eth cap. 7 Qui dolores inquit, quos plerique vincunt, non vincit, mollis est; qui vo dolores, qbus vincuntur, vincit, constans est: quæ vitia constantiæ; ea quoq virtutibus, qbus Constia insit, opponuntur: quod n de gnre affirmatur aut negatur; id quoq de singulis eius spebus.

Memoria et discursu repetitis ijs oibq, quæ modo de Constia tradidimus, apparet recte eam definitam ee Laborum difficiliu ctinuaoe p Constia patientiam pseuerantiam et longanimitem parit. Patientia est Constia, quâ homo ardua et difficilia mala nullo suo detrimento sibi illata æquo aio tollerat pp virtutis bonum, nec hoc ipsum perdat. Dico (Constia) qa ois patientia est constia; sed n ctra: Multi n st constantes in bono, tz tristitias et arduas afflictiones n tolerent vt temperantes: Differt go patientia à Constia, ut spees à suo gnre. Dico (difficilia et ardua) vt notes obiectu patientiæ fore, tristitias; afflictiones corporis vel Animi; ut st læsiones corporis, cruciatq, tormenta, vltimu supplicium, iniuria, bonoru et dignitatu iniustæ adeptiones seu priuationes. Dico (nullo detrimento) qa fures, latrones, homicidæ cruciatus æquo aio pferentes non dnr proprie, sed abvsiue patientes; qa mala, quæ sustinent, inferuntur ipsis ex factis improbis, quorum ipsi st caæ per se. Hinc D. Petrus Epla 1a cap. 2 Hæc inqt est gra, si qs propter DEI consciam sustinet tristitias patiens iniuste, n iuste; quæ n vobis est gra, si peccates colaphizati suffertis, sed bene facientes patienter sustinetis; Hæc est gra apud DEVM. Item 4o cap. Nemo vestrum patiatur vt fur, ut homicida, ut maleficus p Dico (propter bonum virtutis) quia

Finis patientium est; mala vt potius quaeq; qnta qntaq; sint pferat;
quàm ut melius bonum virtutis perdant, et ad vitia sustinenda
declinent: nemo n. sponte suffert, qd cruciat, nisi pro eo, qd delectat;
eò quod animus rdm se exhorreat dolorem et tristitiam. Vnde
nunquam eligeret mala sufferre, nisi propt aliqd maiq bonu, quod spat,
et cuiq ratione satiq sit pferre mala, quàm maiq bonu pp non
sustinentiam amittere. Dico (aequo animo) Vt notes eos non pati-
entes dici, qui quidem perferunt mala, sed sustinentes peccata ad-
mittunt. Hinc D. Aug. lib de Patien: Proprie patientes inquit dms,
qui malunt mala non comittendo pferre, quàm n ferendo comittere;
quòd si ferendo afflictiones illatas nil ctra legem vel Dei aut rationis susceperimq.
Caeterum in illis q cruciatq et tormenta sustinent vt mala qmittat,
nulla patientia sed admiranda duritiés observatq et deprehenditur.
Notandum tn patientiae non obsistere in tormentoq illatione, la-
crymas vel querimoniam emittere: Hoc n. naale est; nec patientiae
qriatur; si quis in affligentem insiliat; cu naali appetitui aduer-
setur malorum illatio; eorundem vo repssio, et sui defensio naalis-
sima, et maxe congenita sit: Quod a. dicitur et Obijcitur
de maxilla alta praebenda Lucae 6. Illigtr de pparatione animi
vel cum hac qditione annexa; cum opus fuerit; vel qn malorum
ppessio in Dei vel Reipub. iniuriam et damnu n redundat.
Patientiae vitium per excessum est inominatum: estq propt
nullum virtutis bonum nimia tolerantia dolorum et tristitiarum
aliorumve malorum, quae repelli pcipiantur. Hoc vitio laborat is,
qui pro re temporali per quàm exigua vult pati membrorum
mutilationem, vel mortem, vel aliud quodvis malum corruptiuum.
Vitium per defectum est Impatientia seu defectq debitae tolera-
tiae: Vnde à meliori bono desistimus; quo defectu laborant ij qui
pp.

propter tristitias et afflictiones à Deo vel proxo illatas in mur-
murationes, blasphemias, aut alia vitia et peccata labuntur, in-
iuriando, detrahendo, vel aliquid aliud, quod ad necessitem salutis
spectat, omittendo: pseuerantia tz multoties spectetz seu sumatz
pro ipsa constia in gnre vel in spee accepta: tn hic sumitur pro
Gra Spus S. confirmantis, assistentis et determinantis eos in bonis
vsq ad finem n opis tm, sed et vitæ absq interruptione, q n est mo-
ralis virtus nro studio parabilis, sed prorsus Diuina, q à solo Deo
et precibus impetretur: Unde D. Aug. lib de Perseu: dicit pseuera-
tiam ee per se Donum Dei, quo homo vsq ad finem vitæ in Chro
et Charitate perseuereb, atq absq interruptione, qua virtute excelle-
bat Chrs. B. Virgo, Apli. et Martyres. Longanimitas e Constia
quæ hoem inclinat ad magnum bonum, quod in longinquum distat,
nec ab eo persequndo propter ipsius distiam et longinqtatem dsistit
Longanimitas itaq boni distantis expectationem includit, q animi
tristitiam, qua longanimus moderatur, parit iuxta illud prouerb. 13
Spes, quæ differtz affligit aiam, desiderium adueniens, lignum vitæ
Longanimitatis obctum, quo à reliquis dinor virtutibus e longissimum
et maxe distans bonum: Explm Longanimitatis à S. Iob Tobiatam
Seniori quam Iuniore sumas: Et hæc de ijs, quæ cum Fortitudne consentiunt:
Sequuntur ipsius dissentanea, q st vitia Fortitudini opposita.

CAPUT LIV

De Vitijs fortitudini oppositis

Fortitudini opponuntur Timiditas et Audacia. Illa est
vitium fortitudini p defectum oppositum, quo quis contra rectam
rationem picula mortis vel alia quæuis ardua mala timet et fugit
quæ timenda et fugienda non st, sed constanter obeunda: Recta n-

ratio

Ratio dictat, quædam ee fugienda; quædam vo obeunda. Ut 3a
st bonorum gnra: Animi. Corporis et fortunæ: Sic quoq malorum
tria: quor spr Ans gsequnti bonitatis et malitiæ rationem præstat
Hinc seqtr, q tm bonum et qdem maiq maiori, minus minori psecu
tione: malum vo et qdem maiq maiori, minq minori fuga eligndm
sit, inter ea, quæ nos in eodem vel drso gnre boni aut mali pseq
oportet; quædam magis psequnda st, quàm alia nz spualia magis
quam tempalia: Inter spualia magis DEVS. Inter temporalia magis
vita, quam fama: fama magis quàm bona externa. Inter
Mala vo magis fugienda Infamia quàm bonorum amissio: Mors
magis, quàm infamia: Inter culpas magis mortalis, quam venialis
Inter mortales magis illæ, quæ maiorem hnt deordinationem et
deformitatem, quàm quæ minorem: Et huiq nulla alia rao excogi
tari pt, quàm quòd comuni pslorum calculo inter duo bona maiq
et meliq, int duo vo mala minq sit eligendum: Ex præmissis
Colligntr 2o. jm est Oem hoem q pp timorem alicuiq mali tempo
ralis, aut pp gsecutionem aut retentionem minoris boni deliberatè
desistit à psecutione maioris ad Aiæ salutem vel Reipub: vtilita
tem necrij à fortitudine longissime abesse.
Zdm est Oem hoem fortem et non audacem dici nec amorem
sui abiecisse q gtra naalem inclinaoem morti vitam obiecerit, eamq
perdiderit pro gsecutione maioris boni. Timor 3pltr sumitr
sicut et amor, à quo procedit; Quia nil timemq, nisi gtrium eiq qd
amamus. jo igr timor sumitr pro passione appetitq irascibilis, qua
aial realiter mouetur et gtritur a malo aio iminenti corruptiuo,
et gtristatiuo, cui, nisi cum difficulte quasi excedat potestatem ti
mentis, resistitur: et sic n est vitium fortitudini oppositum
Zdo Gnraltr pro oi inordinato timore, quo inordinate extimescimq

aliqd

aliquod bonum nos adeptum iri: Et sic sumptus nec vitium forti
tudini proprie sed omnibus virtutibus paeque oppositum est. Auarus n.
extimescit possessionis bonorum: Intemperans voluptis carnalis priuationem.
3tio et vltimo sumitur pro timiditate circa pericula mortis vel
alius altius mali aspi, ardui et imminentis: et sic sumptus est vitium
quod proprie et quidem per defectum fortitudini opponitur. Et haec de timore

Audacia 2pltr sumitur 1o pro passione appetitus irascibilis, qua
quis periculum mortis vel aliud quodvis arduum imminens malum pro victo
riam fidenti animo aggreditur. 2 Eth. 5o et 3. Eth. 7o et sic sumpta
tamen timori sit contraria, tamen non est vitium fortitudini oppositum; cum
passiones appetitus sensitiui in se spectatae nec vituperabiles, neque
laudabiles sint, sed ratione ordinationis, vel deordinationis ad legem
naturalem seu rectam rationem. 2do sumitur non pro dicta passione
sed pro Excessu timoris contra rationem: et sic sumpta est vitium per
excessum fortitudini oppositum, quo audax debitis circumstantiis
neglectis nulla pericula mortis, nec vlla alia vel maxime naturâ horren
da mala extimescit et exhorret sed incircumspecte ijsdem se obijcit
Audacis intimiditas ex triplici causa prouenire potest. 1mo
ex rationis defectu seu animi stoliditate. Vnde Salomon proverb 14
Sapiens inquit timet et declinat a malo: Stultus vero transilit et confidit.
Consonat Aristoteles 3o Eth. 7o Vnde eos, qui neque vndas neque terrae motum timent
stolidos et insanos vocat, quoque ob naturae immanitatem et non virtutis habitum
sequenti prouerbio, cui obnoxij sunt, locum fecerunt: Neque terrae concussionem
neque fluctus maris timet. 2do Ex elatione animi alta et magna
de se praesumentis, et alios contemnentis. Hinc Apostolus 11 ad Rom. Noli
altum sapere, sed time. Idem Aristoteles cit. lo: Atque et Arrogans inquit,
audax videtur esse sibique fortitudinem vendicare, cupitque in rebus asperis
antevideri. Tertio ex defectu amoris sui ipsius, quo vitam et

tempo

temporalia ad illam et ad vltimum finem ordinata et necria amet et non negligat. Vnde Audacia cui Intimiditas sit coniuncta vitiosa est ex seqq. raobus. 1° Quia naali inclinaoi repugnet non extimescere ea, quæ ad vitæ conseruaoem, et ad Aiæ salutem promouendam st necria. Vnde mortem sibi inferre n est fortis neq heroici Animi, sed Angusti et timidi 3° Eth. 7°. 2do Quia vt non optet minus debito seu justo bona diligere; sic neq minus debito mala n extimescere, et tz nullus totaltr ab amore suipsius recedere poit repugnante naa; tn partialtr vt est ex pte alicuius boni partaris et non ex toto oium bonorum. Illius membri rao; Quia id, quod naale et congenitu e, radicitus extirpari n pt; et sub moueri psistente naa. Hinc D. Paulus ad Eph. 5 Nemo vnquam carnem suam odio habuit. Huius membri ratio e Quia fieri non pt, ut quis cuncta, q naa desiderat, fastidiat et abijciat, sd tm ex desiderabilibus vl amabilibus hoc aut illud: Et sic quædam saltem et qdem maioris boni vl maioris mali euitandi caa. Vnde qdam seipsos intimunt, ut grauioribus malis eximantur, quod tn improbro et vitio est. Nam q latore solicitudinemq desiderant, ea fugere; neq qa honestum est id pferre, sed eo fugere, ne malum habeas mollis et effæminati est animi Arles 3 Eth. 7° sub fine. Hinc Colligas, q vim propriæ vitæ inferunt, neq audaces neq fortes dici: Non audaces; Quia st effæminati et n fidentis animi; Non fortes; Quia fortudo mediocritas e earum rerum q hoibus fiduciam et timorem adferunt, quiq ea sequuntur et tolerant, quæ honesta st. Audaces temeritas concomitatur quâ prouecti ante cupiunt pericula adire, quam instant, cum adst ea, effugiunt: At fortes in ipsis rebus accrescunt et acres sunt; ante vero quieti et remissi st: Et hæc de Fortitudine: sequitur Temperantia.

CAPUT LV.

De Temperantia eiusq; Regula.

Hactenus de fortitudine appetitum irascibilem moderante: Nunc de Temperantia appetitum concupiscibilem ad rationis regulam reducente disputabimus. Temperantia itaq; est virtus, quae inter morales numerata delectationem seu voluptatum tactus moderat. Dico (virtus moralis) quia non circa veritatis cognitionem, q̄ obiectum est virtutum illectualium, sed circa actiones et appetitus sensitiui passiones, quae morum nomine comprehenduntur, versatur. Dico (voluptatum tactus) ex sequenti causa: Vt notes temperantiam generaliter et specialiter sumi posse generaliter: pro moderatione, qua recta ratio quascunq; humanas et cuiuslibet virtutis operationes ad debitarum circumstantiarum temperamentum, ita ut neq; modum excedat, neq; deficiant, restringit et reducit: Et sic sumpta non est specialis virtus, sed generalis quaedam affectio omnibus et singulis virtutibus ex aequo conveniens: Et sic accepta tradita definitio singulis virtutibus non competit: siquidem non omnis virtus circa tactus delectationes versetur: specialiter sumitur pro ea sola virtute; q̄ concupiscentiam carnis et delectationes tactus circa cibum potum et venerea ita moderatur, ut loco tempori personae aliis circumstantiis a ratione determinandis conveniant: Et sic sumpta specialiter temperantia contra prudentiam fortitudinem et caetas in vniuersum omnes virtutes obiecto et essentiali ratione dinguitur; et ob id ut generalis quidam et communis passio singulis virtutibus non inest. Caeterum neq; inconveniens et a ratione alienum est, ut generale nomen ad significandum suam speciem maxime potiorem et quidem hoc ipsum experientia docente adstringat.

Hinc

Hinc verbis quæ ale nomen ad Contin: Poëta ad Virgilio: adoptio ad adoptionem in specie significandam traditur: quod ô temperantia specialis sumpta specialis quædam virtus sit ex ea ratione patet: quia omis virtus ab alijs virtutibus dicta specialis, specialem suam differam et directionem, sumit a speciali obiecto, quod vel realiter vel ex ratione rei ab aliarum virtutum obiectis distinguitur. Atq temperantia specialis sumpta obiectum est delectatio seu voluptas, ex rerum tactibilium usu promanans, quæ realiter vel ex ratione rei ab aliarum virtutum obiectis directa et secreta est. Voluptas in genere accepta est appetentis operatio possessio et fruitio quæsiti et acquisiti boni sollicitus. Ubi author asserit memorem et sensum voluptate perfundi si oprentur, et suum appetibile recipiant: Estq triplex: Animi, corporis et sensus teste Arte eodem: Asserit in omni sensu voluptatem reperiri, et in mente contemplationem. Operatio n tm est notionis, sed et imobilitatis respectu termini acquisiti: et ob id voluptas potius in quiete quam motu consistit. Artes eodem: voluptati quiæ dolor. Et cap 10 sub fine Arist. Dolor igr est carentia seu privatio debitæ operationis possessionis et perfruitionis quæsiti appetibilis et possessi boni. Voluptas animi est bonitatis insensibilis et spiralis ex obecto insensibili et spirali ad diam rationem transfusio: vt est felicitas creata, netisq omnis delectatio ex virtuosis operibus eorundemq virtutibus profecta. Hinc delectatio ex rerum sensibilium usu nata n est voluptas animi dicenda. Corporis n voluptas est bonitatis sensibilis ex obecto sensibili in diam sensitivam transmissio; vt est non ipse cibus vel vinum, sed eorum dulcedo et suavitas in animam eiusq sensus recepta. Corporis voluptates sunt principales seu primariæ et minus principales seu secundariæ. Illæ sunt delectationes tactus, quæ diriguntur ad conservationem speciei humanæ et individui: Eoq noe percipiuntur ex usu rerum, quæ ad conservandam speciem humanam necessaria sunt, vti cibi potusq quæ sunt alimenta individui conservandi. Rebus tactibilibus ad conservationem speciei humanæ eiusq individui necessarijs sin delectandi ideo indidit Creator, vt homo ad earum usum seipsum sæpe fortem

Cur Deus pro tactui pun delectatio indiderit

delectationis alliciat, cumq; ob onera comitantia non abyciat, qd certè
contingeret; si harum vsus nullam delectationem vtentibus pareret: Spes n.
delectationis appetitum ad rerum delectabilium vsum invitat et allectat.
Hinc omnes quibus delectatio obtingere non potest, res delectabiles fastidiunt Exemplo
infirmorum, qui eo, quod non delectentur ciborum aut fœminæ vsu, fastidiosi
sunt. Hinc quoq; Arist. 10 Eth. cap. 1° et 5° Voluptas inquit operationem perficit
non quidem ut habitus, sed ut finis: Voluptatis n. et doloris causæ omnes
vel supra vel infra lunam fiunt: Nam praui voluptatum blanditijs
deliniti ad ea gerenda omnia, quæ praua sunt, impelluntur; et dolorum, cum
admouentur faces a recte factis deducuntur 2° Eth. cap. 3°: Boni vero honesta
voluptate et dolore justo omnes actiones et facta sua dirigunt Arist. cit. l.
Virtus n. moralis omnis voluptatibus et doloribus inhæret. Voluptates
minus principales seu secundarias vocamus, quas persentiscimus ex earum rerum
sensibilium vsu, quæ principaliter ad speciei humanæ seu Individui conseruationem
non requiruntur, sed tantum secundario: Vt sunt voluptates ex gustu, odora
tu, visu et auditu perceptibiles. Vt igitur voluptates sensuum exteriorum
sunt duplices: sic Temperantiæ obiectum statuitur triplex: principale seu
primarium vnum: et minus principale seu secundarium alterum.
Illud est tactus vel rerum tactibilium delectatio; et consequenter quoq; tri
stitia non omnis, sed ea sola, quæ contingit ex rerum delectabilium defectu et
priuatione 3 Eth. cap. 11° Hoc ... Eadem obiectum est delectatio, quæ sentitur
ex obiectis non tactus, sed cæterorum exteriorum sensuum: quare temper
antia non principaliter et primario sed secundario ... dispositiue aut conse
quenter circa horum sensuum delectationem moderandam occupatur; cum
principaliter intendat delectationes rerum sensibilium ad speciei humanæ
conseruationem necessarium moderari 3 Eth. 10. Dixi in definitione (mo
derans) qua essentia temperantiæ est mediocritas seu medium inter
rerum delectabilium excessum et defectum, duo extrema, à quibus
delectationes ad rationis regulam temperans ita reuocat, ut in ijs neq; de

fi

ficiat, neq; exsuperet: Et hæc de natura Temperantiæ.
Regula temperantiæ, q̄ circa vsum rerū delectabiliū obseruanda ē, ex fine elicitur et sumitur: Cum finis eorum, q̄ ad finē referūtur, norma sit, et media suo fini proportionaliter accomodari debeant: Iam v̄ oīa delectabilia, quæ in hoīs vsum assumuntur, ad aliquem finem ordinantur; quorum finis et qdem proxus est spei humanæ et Indiuidui ꝯseruaō: Remotꝰ v̄ et prnpalis Sumum bonū seu felicitas vitæ æternæ. Quocirca prnpalis tempantiæ regula est DEVS et mediorū ab eo instituta ad finem ordinaō. Hinc oīs delectabiliū rerū vsus, quæ Summo bono, qd est DEVS et temperantiæ fini, q est ipsius regula ꝯveniat, est ꝯtra regulam temperantiæ; et p̄ consequns sub æt'næ mortis pœna prohibitꝰ et interdictus. Vnde Aplus 13 ad Hæbreos: Honorabile spr connubium est torus imaculatus: fornicatores v̄ et Adulteros judicabit DEVS. Et Esaiæ 5. Væ q potentes estis ad bibendum vinum, viriq; fortes ad miscendam ebrietatem. Item Ioëlis 1° Expergiscimini ebrij, flete, et vlulate oēs, q bibitis vinum in dulcedine, qm perijt ab ore vr̄o, cuiꝰ pœnæ ꝯtra fornicatores et ebriosos à DEo statutæ; nulla alia rāo excogitari pt, quam qd delectaoēs, qbus illi demulcentur, sint contra ordinationem DEI, q eiusmi delectaoēs ad spei humanæ ac Indiuiduj conseruationem, quā bibuli, delicatuli, et fornicatores destruunt, ordinauit. Circa ꝯntatem vsus rerū delectabiliū: qntumquemq; edere bibere ꝓoportet, certa regula tradi n̄ pt ob rplicē caam; Quarū 1ª Quia in singularibus judiciū ē difficile 4° Et 5° propter eorum varietatem et continuā mutationem. Judicium n̄ circa id, qd ꝑpetuo sibi sit ꝯsimile ꝓpter obcti vniformitem

est facile

est facile: Atq temperantia versatur circa actus parlares et singulares, q pro personarum, temporis, loci, finis varia conditione et mutatione, incerti, varij, infiniti et mutabiles sunt. Hinc qd Pigmaeo nimium, idipsum Giganti parum est: Hinc qd Sano satis vel parum, id aegrotanti nimium. Hinc cibus q extra ferias esuriales licitus, in ijsdem e illicitus: Et sic actus parlares propsonar et aliarum circumstiarum mutaoe variabiles et mutabiles st: et ob id circa eosdem judicium e difficile. 2da ratio; quia virtutum singularum actiones consistunt in medio n gnrali, sed speali ad cuiusvis hois singularis n coem sed singularem ppriamq naam et complexionem relata, quae pendet et constituitur a judicio, qd sibi qsq format prudens ex circumstantiarum consideraoe. Unde Arles 2 Eth. cap 3 definit virtutem moralem: Habitum Animi p iudicium sumptum, in mediocritate positum, et qdem ea, q nos attingit, raoe sic definita ut prudens praescripserit.

CAPUT LVI

De Abstinentia eiusq speciebus.

Expositis Temperantiae obiecto, essentia, fine et Regula; superest, ut partes ipsius subctas seu spees paucis intpremur. Temperantiae spees st 4. Abstinentia. Sobrietas Castitas et Pudicitia: quarum 2ae priores delectaoes circa alimenta Individui: 2ae vo posteriores delectaoes circa gnraoem moderatur: Abstinentia est virtis habitus, quo qs abstractionem ciborum ad rectam raoem moderatur. Dico (virtis habitus) 2plici noe: 1o ut notetur abstinentiam hic n sumi pro actuali ciborum rdm qntatem et qlitatem abstractione, q ppter sanitatem conservandam, vel amissam recuperandam suscipitur: sic n ciborum moderari abstractionem, ad Medici offm

medicinamq

medicinamq spectat; neq ex habitu vitioso fluit: 2do ut notetur abstinentiam nos hic non sumere negatiuè ∴ pro pura ciborum negatione seu pro simplici ciborum assumendorum carentia, q dr jejunium naale, quod cuiuis absoluta alimenti assumpti digestione vel etiam brutis; et sic citra habitum, cvenire pt: Sed positiuè ∴ pro habitu intiori, per quem illectus et voltas ciborum subtractionem ad rationis regulam promptè et delectabiliter in honorem DEI et pp alios virtutum actus expeditè exercendos metiantur et reuocent. Dico (ciborum abstractionem) vt illigas nos hic abstinentiam n sumere pro ieiunio spuali; quod nil est aliud, quàm abstinentia à peccatis; sed per delectaoem circa cibos moderaoe, qua quis cibis abstineat vel ijsdem frugaliter et moderatè pro bono virtutis vtatur, pro ut recta rao pscribit: Et sic sumpta Abstinentia est 3plex: Moralis: Poenitentialis et Ecclstica. Moralis e, qua qs se à cibo imoderato vl et cvsueto et ordinario n propter caam spualem, sed pp moralem et polyticam tm virtuosam tn abstrahit: Sic Bartholus legum insignis commentator ne aciem ingenij ciborum copia obtunderet, panem suu quotidie ad pondus comedebat comparanda excellentis eruditionis caa seu amore pertractus teste Ludouico Romano. Poenitentialis est abstractio ciborum delectabilium ex fide et dilectione DEI ad reprimendas carnis cupiscentiam, et ad placandam iram DEI necn ad remissionem peccatorum impetrandam pposita et suscepta. Vnde Joelis 2° Convertimini inqt ad me in toto corde vro, in jeiunio et fletu atq planctu: Hac abstinentia ieiunabat David psal 118 Item Viri Niniphitæ et Rex achab Jonæ 3°. Abstinentia Ecclesiastica etc ciborum, carnium, et aliorum alimentorum ppositorum abstractio ad vnicam comestionem horamq competentem et statos dies determinata

et instituta. Estq; 2plex Quadragesimalis et 4 temporum Anni. Illam ex Aplorum traditione: Haec à pontificibus accepta e, differntq; obetis. De vtrisq; plenius Theologi. Abstinentiae per excessum opponit Gula: per defectum inordinata media. Gula e inordinatus appetitus cibi propter delectaoem inordinatam. Inordinatq appetitus et delectao inordinata 4 modis ꝯtingunt. 1o ratione substantiae; ut cum qs nimis lautos et pretiosos cibosq; victumq; appetit. 2do raoe ꝯltatis; qn qs qrit cibos nimis acurate, curiose, et oppipare pparatos. 3tio ratione temporis, qn caam raobilem qs antevertit debitam et competentem comedendi horam. 4to ratione ꝯntatis et modi, qn quis nimis festinanter absq; masticatione debita, et vsq; ad vomitum comedit et vorat: Sic Gulosq fuit Maximinq Impator, q Alexandro Mamiae filio in regno successit pinde corpulentq atq; edax et potulentus. Nam quotidie 40 libras carnis esitando consumebat, et vini amphoram suadente sudando corpore tam festinater et ubertim epotabat, ut calix sudorem collegeret, et collectus sudor vno die sextarios tres impleuerit teste hystorico eximio Sabellico lib 10 cap 10. Impatori Maximio n absimilis fuit qdam plago, qui in oblectamentis fuit Aureliano Impatori ex sola caa, q vno die ad mensam integrum Aprum, centum panes, veruecem et porcellum ederet, vel verig absumeret: In fudibulo autem libris opposito plus orca biberet testante Flauio Vobisco. Vitia et detrimenta, q ex Gula proficiscuntur, st Mentis hebetudo, seu obfuscatio, inepta laetitia; stultiloquium seu garrulitas, Inordinatus gestus seu scurrilitas, Iocularitas, Imundicia, Mollitis seu pollutio. Fornicatio Gula toti Reipub. necdum gulosis infesta, et qdem tum maxe; cum Prnpes Duces, Marchiones terrae pro illam consectantur. Sic Eua et Adam gulae cupidine ducti vnig pomi esu totum vrsum pdiderunt.

Genes. 3° Sic vescendi carnibus cupiditas populum Israëliticum magna plaga percussit Num. 11 Hinc Eccl: cap. 10 Vae tibi terra cuius rex puer est, et cuius principes vescuntur in tempore suo ad reficiendum, et non ad luxuriam ac ebrietatem. Inedia prout abstinentia per defectum opponitur est vitium, quo quis se à debitis alimentis ad mortem vel minimum ad grauissimos morbos, qui functioni vel priuatae vel publicae obsistunt, exinanire solet: Sic Cataphones Monachus in Meletensi monasterio in finibus Aureli jeiunijs ita sese macerabat, ut propter corporis infirmitates operas ab Abbate ipsi impositas amplius perficere nequerit Greg: Pur. in vitis patrum cap. 11° Sic Greg: Nancianceni jeiunijs ad tantam infirmitatem corpus adducebat, ut Episcopi munus deponere compelleretur teste Guilberto libb. narrationum.

Coronidis loco hic Observes Gulam superius à nobis definitam non generaliter (i. vt genus seu vt inordinatus appetitus circa alimenta indiuidui commensationem et ebrietatem comprehendit) sed specialiter accepisse et definijsse, quae scilicet est species seu appetitus inordinatus circa cibum: Eodem et modo potest abstinentia generatim et specialiter illigi: generatim vt est virtus circa Indiuidui alimenta specialiter, vt est virtus circa cibum dundaxat: Et haec de Abstinentia.

CAPUT LVII.

De Sobrietate et Ebrietate.

Sobrietas dupliciter sumitur. 1° Generaliter pro moderatione omnium actuum moralium: et sic sumpta reperitur in omni materia virtuosa. Vnde Apostolus ad Titum 2° Sobrie inquit juste et pie viuamus in hoc saeculo. et 1a ad Timoth. 2° Mulieres in habitu ornatus sese cum verecundia et sobrietate ornantes. 2do specialiter seu proprie pro

moderatione potus, q mentem et sensus ꝯturbare et eorum vires
cominuere pt: Et sic sumpta est spealis virtus ad tempantiam
tanquam spees ad suum gns ptinens, qua moderamur delectaoes
potus et maxe vini. Hæc virtꝰ vl maxe. prnpes. Epos. Eccliæ
ministros juvenes, et in vrsum oes q reipub. præst, eiusq admi-
nistraoem suscipiunt pp orones et offa publica, decet. Vnde Aplꝰ
1a ad Timoth. 3o Oportet inqt Epum ee sobrium, et Diaconos non
multu vino deditos. Item ad Titum 2a. Hortare senes et juuenes
ut sobrij sint. Carolus Magnus Imperator cibi potusq erat par-
cissimꝰ: potꝰ tn temperantior, adeo, ut cæna ipsius quotidiana
quatnis dundaxat cibis pter assum ꝯstaret, et in ea n amplius ter,
neq interdiu temere biberet teste Auentino lib 4. Annalium Boiorꝫ.
Sic quoq Maximilianꝰ Imperator inter brandia raro bibebat
in mensa, ut plurimum ter, atq ado valetudine vsq ad piodu
vitæ firmissima fuit teste Cuspiano. Et hæc de Sobrietate.
Ebrietas 2pltr sumitur. 1o pro rationis ligamine, q ex
vini vsu imoderato accidit: Et sic e magis vitij quam peccati
effum et pœna, quam vitiu ipsum. 2do Sumitur pro Inordina-
ta concupiscentia vel pro imoderato vini vsu vl altiꝰ liquoris
e quo ligamen raois seqtur: et sic e spees Gulæ in qnre tn sumptæ;
quæ in Comessatione et Ebrietatem diuiditꝫ: Eoq noe est vitiu
sobrietati per excessum oppositu, quo qs qn aduertit, vel aduerte
tenetꝫ potum psentem ad inebriandum fore efficace: exposito
inordinate bibit, vultq magis inebriari, raoisq vsu destitui, quam
à potu imoderato, eiusq delectaoe abstinere. Ebrietas invincibilis
et absq culpa excusat peccatum, inde seqns, à tanto et à toto; cum
causet involtarium raoe ignorantiæ invincibilis, ex qua orta est:

Si a. sit vincibilis, tz mortaliter sit culpabilis, tn excusat pctm à tanto propter ignoriam indè segntem, et rationis ligamen: quia aliquo modo accusat involuntarium: Non tn excusat à toto; qa tz peccatum ide segns n sit partariter et directè volutarium, fuit tn voltarium indirecte .i. in caa Ante, q ebrietas Ans voltaria: quod n est caa caae: id et est caa causati: Ebrius est caa suae ebrietatis voltariae; proindè quoq caa peccati p ebrietatem et ignoriam ipsi gnexam comissi. Unde Arles 6. Eth asserit Ebrium mereri duplicem increpationem: Vnam pp ebrietatem voltariam alteram pp vitia indè segntia. Ad extremum quoq est Observandum, quod actus ex Ebrietate, q rationis vsu ebrium destituit, profectus, n sit nouum vitium seu noua culpa; cum ex libertate seu electione rationis, q cuiusuis actus humani origo et finis non promanarit. Hinc incaestus, quem Loth cum filiabus suis admisit n fuit nouum peccatum: Hinc quoq Homicidia ex eiusmi ebrietate comissa peccati noui raoem non suscipiunt ex modo dicta caa Hinc quoq eiusmi homicidae ordinariam homicidij seu mortis poenam n subeunt, sed extraordinaria judicis dependent sentia.

CAPUT LVIII

De Virginitate.

Absolutis duabus temperantiae spebus prioribus: superest ut posteriores, q circa delectaoem venereorum occupantur; vt st castitas et pudicitia dilucidemus. Castitas est tempantia per quam voltas se abstrahit à pollutione et imundicitia corporis Digeritur In Virginalem, Matrimonialem, et Vidualem. Virginalis seu Virginitas est castitas proposito habituali integritatis

carnis

carnis perpetuo seruandæ firmata. Dico (castitas) qa virgini
tas se habet ad Castitatem, ut spēes ad suū Gn̄s: dis n. virgi
nitas ē essialr castitas; cum hoem ab imunditia carnis sparat,
sed n̄ ꝯtra; vt castitas matrimonialis et vidualis. Dico (seruan-
dæ) ut notes obiectum virginitatis, quod est integritas corporis in
membris gnrationi deputatis, realr ꝯseruata vl ꝯseruanda, ut patebit
ex seqntibꝫ. Dico (habituali proposito) multiplici noe: 1° vt ad dif
ferentiam reliquarum sperum castitatis. Quia solus virginitatis
virtute pditꝫ nunquā in Venereā delectaoem multo minus in copu-
lam carnalem, quæ est integritas corporis corrupta ꝯsentit. Vnde
sequitur puellam, q̄ maritum ambiat, n̄ ēē virginem hac virginitate
dicendam, vt maxē corpore integra sit, qa ipsi essialis virginitatis
diffra n̄ ꝯvenit. Ēdo ut notetur ad essiam virginitatis n̄ reqri
ut voto sollenni firmetur vel simplici, sed sat ēē, ut fulciatur
proposito raois delectaonibꝫ à Venereis abstinendi, ꝫ pfectissi
mæ virginitatis sit voti accessio, eiusdemq ꝯseruao. Est n. aliud
propositum, aliud votū. Differnt n. ut Gn̄s et spēes vel caa et effa.
3tio vt notetꝫ virginitem virtutem n̄ amitti corporali pudoris
signaculo p violentiā vel casū amisso, vel et delectaoē Venerea
corpus ꝯtra ꝯsensū demulcente voltis; cū sit et consistat hisce
casibꝫ virginitatis Gn̄s et essia salua. Virgitas diducitꝫ
in perfectam et imperfectam, seu ut verius loquar in ꝯiunctam
atq simplicem. Illa est virginitas mentalis cū corporis integri-
tate ꝯiuncta; cui ꝯtraria est corruptio corporalis vel mentalis
eā irrecupabiliter destruens. Hæc ē sola mentalis corporali sig-
naculo p violentiā aut p casū amisso contra voltem; cui ꝯtra
ē sola mentalis corruptio, q̄ est ꝯsensꝫ solꝫ in rē venereā sine
fractione signaculi, vel saltem sine delectaoē subseqnte; quo

sensu totaliter virginitas recupabilis tn̄ poenitentia peracta
Virginitatis seruato signaculo exptum pulcerrimū ꝓponit Virgo
Margareta, q̄ malebat ab Olybrio Asiæ præfecto in aerem sus-
pendi; virgis cædi, pectinibꝰ ferreis vsq; ad ossiū denudationem
saniari, et ita pro Chrj noe mortem appetere, quā virginitem
Deo dicatam ꝯiugali ꝯsortio amitteret comutare. Exptum vir-
ginitatis amittendo vel amisso signaculo virginali, quod a medicis
vocatur Hymen, offert tibi B. Lucia, quæ respndet Tyrano
Pascasio ꝑ violentiā eā corrumpenti: Si invitam me feceris vio-
lari, castitas mihi duplicabitur ad coronā: Non n. inquinatur
corpus nisi de consensu mentis: De ꝯsensibꝰ et voltibꝰ iudicat DEVS
vt legitur in decretis Causa 32. q. 5.ª

CAPUT LIX

De Castitate matrimoniali, viduali et deinde de pudicitia.

Castitas matrimonialis est illa virtus seu temperantia
quæ coniuges non absolute inclinat ad abstinendum à venereis, sed ab
illicitis. Matrimoniū numeratur int̄ spēs castitatis 3plici noe. 1º qa
ipsius Institutor, q est DEVS et confirmator, q ē Chrus, castissimi st.
2do quia iudicio S. Pauli coniugium in oibꝰ est honorabile torꝰ ima-
culatꝰ ad Hæbreos 13 Tertio qa matrimoniū est sacramentum magnum
in Chro et in Ecclia ad Ephes. 5º Neq tn̄ ex dictis locis existimes
matrimoniū dignite et nobilitate virginitem virtutem antecedere.
St n. virgines primitiæ Agni DEI; quem in cælis quocūq ierit sequ-
untur, cantica seu carmina, quæ nullꝰ cælicolarū imitari pt, modulātes
Apoc. 14. Hinc quoq Paulꝰ ad Corinth 7º Qui matrimonio, inqt, iun-
git virginē suam, bene facit, q n̄ iungit, melius facit. Dixi (non
absolute) ob sequentes caas. qa vsus venereorū vsq adeo n̄ ē inter

coniuges illicitq, ut alter coniugum culpa sese obstringat, si qtra rao-
nabilem caam debitum coniugale petenti denegat. Hinc Paulus 1a ad Cor.
7o Vir vxori debitum reddat, et similiter vxor viro: mulier n. corporis
sui ptatem n. ht, sed vir: et vir &c. Secunda caa quia matrimonij
finis est prolis generao, et fornicationis euitatio, quæ ex venereorum
vsu dependent in eoq. qsistunt. Dixi (ab illitis) ob seqntem raoem
quia castitas et illicita Venus propter qrios actus et fines int se
sunt opposita. Venus int coniuges illicita fit ex circustantiarum
debitarum et honestarum, puta, modi, temporis, loci vel maxe debiti finis
neglectu. Hinc Coniuges, q n. amore prolis matrimonium ineunt, et in inito
soli libidini student, tam longe à castitate matrimoniali abst, ut coram
Deo abominabiles sint; et ob id ab impuro Dæmone Asmotheo infinitis ma-
lis implicentur; quod testimonio Archangeli Raphaëlis pbr, q juni-
ori Tobiæ sacram virginem (q septem viros, qbus tradita fuit,
Sathan Asmotheus in nuptialem thalamum vix ingressos occidisset)
in coniugem suam accipe renuenti extimescentiq; respondit his verbis;
Audi me Tobia et ondam tibi, q st, qbus coniugibus dæmonium præ-
valere pt: Hi namq, q coniugium ita suscipiunt, ut Deum à se et à sua
mente excludant et suæ libidini ita vacent, sicut Equus et mulus, in
qbus n. est illectus, ht potestatem dæmon sup eos. Tu a. Tobia acci-
pies virginem cum timore Dni, amore filiorum magis, quam libidine du-
ctus, ut in semine abrahæ bndictionem in filijs consequaris Tob. 6.
Sic oo Venus inter Coniuges licita ex illicitis circustantijs fit illici-
ta. Vidualis castitas est constans et ppetua voltas à rdis votis
vel 3tijs votis, venereisq delectationibus in gloriam honoremq Dei
abstinendi. Post habita viduali castitate ad rda vota transiens adeo e
legibus invisus, ut varijs poenis pp incontinentiam subdatur, ut ptt ex
audenticis de nuptijs. Hinc quoq Imperator Iustinianus paraq. seu vers:
Si a. tutelam: Ita rda vota abominatur, ut mulierem vita matrimonialia
ducentem et iteranter 3a dixerit negligere nz Deum viri defuncti me-

moriam et liberorum charitatem. Singularis et eximiae castitatis viduali exemplum proponit nobis Honestissima matrona Judith; cuius historiam pete ex biblijs. Pudicitia est virtus, qua venerearum delectationum signa antia, concomitantia et subsequentia (qualia sunt Aspectus, tactus, oscula, et amplexus) moderatur. pudicitia conservatur spualiter rerum divinarum contemplatione, jejunijs, precibus, cilicijs, flagris, religionis professione. Civiliter ebrietatem, conversationes impudicas fugiendo, mulierum aspectum, colloqua delinando, domi manendo, corpus laboribus fatigando, dure cubando, ornatum corporis superfluum negligendo. Pudicitiae exemplum tibi praebet Carolus Imperator, qui durante coniugio tanta clarebat pudicitia ut formosioribus murieribus conspectis vel adventantibus vel praeeuntibus fenestram subito clauderet, recordatus procul dubio versicubi S. Jobi dicentis: pepigi foedus cum oculis meis, ut de virgine quidem cogitarem. Et haec de Castitate eiusque speciebus.

CAPUT LX.

De Vitijs Temperantiae et Castitati oppositis.

Hactenus Temperantiae partes exposuimus: superest ut vitia eiusdem opposita dilucidemus. Temperantiae opponuntur stupiditas et bestialitas seu luxuria. Illa temperantiae per defectum opponitur, et est vitium, quo quis citra causam rationabilem delectationes tactus tanquam rem se seu ex natura sua malos refugit et damnat: Sic priscillianistae Haeretici carnes et escas immundas vitabant. Sigonius lib. 8. Sic quoque Aegyptij suillum pecus adeo detestantur, ut in flumine abluatur cum omnibus indumentis, quisque porcum tantum attigerit; propterea interdicitur bubulcis omnibus templis et fanis: Sic quoque peccant omnes, qui castitatem vel virginitatem Deo dicant ex ea sola causa, qua nuptias abom-

abominabiles et Deo invisas dicent. capitulo: Si quis. dinct 30.
Bestialitas seu luxuria est vitium temperantiae per excessum oppositum
quo inordinate appetimus delectationem rerum sensibilium. Luxuria a
luxu seu fluxu dicta est; quia involuit solutionem quandam in volup-
tates solutus et diffusus. Hic Notes, quod Luxuria 2pltr. sumatur
Generaliter pro inordinato appetitu voluptatum rerum tactilium.
Specialiter pro inordinato appetitu venereoque fundaxat. Unde in
definitione bestialitatis seu luxuriae superiori, luxuria generaliter sumpta est.
Luxuriae vitio, qui dediti sunt, haud immerito bestiales nominantur, ob repli-
cem causam; 1° quia qui terminos delectationum vel maxime venerearum trans-
iliunt, rationis lumine destituuntur, usumque rationis amittunt in
ipso Veneris actu. Hinc Psalmog: Nolite fieri sicut Equus et Mulus,
quibus non est intellectus. Ratio quia qui inordinate delectationibus fruuntur,
nullam vel temporis, vel loci, vel aliarum circumstantiarum rationem ducunt,
quae bestiarum proprium est praesertim canum et suum. Bestialitas
Epularis amantissimus fuit Philoxenus quidam Eryxinus, qui cum volupte
epularum immodica duceretur, collum sibi dari gruis longius optabat,
quo ex tactu et longiori defluxu maiorem caperet voluptatem teste
Arist. 3 Eth. cap. 11° Bestialitas circa venerea et sic in specie sumpta
comprehendit simplicem fornicationem, stuprum, adulterinum incaestum, raptum
Sacrilegium, vitium contra naturam, Impudicitiam. Fornicatio est ut simpliciter
sumitur, illicitus coitus soluti cum soluta. Dixi notanter (simplex)
quia hic stricte sumitur et non largo pro illicito congressu viri cum
foemina. Nam fornicatio generaliter sumpta aequalitate pertinet luxuria
in genere sumpta, in se incaestum adulterinum et quemcumque inordinatum
cum muliere concupitum comprehendens: proinde nomine soluti illigo personas
quae nullo vel consanguinitatis vel affinitatis vel ordinis vel modi vel
aut voti, aut religionis sive matrimonii vinculo inter se sunt connexae.

Simplicem fornicationem ee peccatu et qdem mortale facile depra-
hendis ex D. Paulo ad Hæb. 13 dnte: Fornicatores et Adulteros
judicabit Deus. Stuprum spealtr acceptu e illicitus gressus
cum Virgine, quo volens nolens defloratur. Adulterium v° est illi-
citus gcupitus cum alterius giuge, quod gtingit cum adulter eorum
dundaxat, aut vterq est giugatus: Stupri et adulterij exptm
sumere lz a Salomone Rege Hierosol. Davidis Regis filio sala-
cissimo scordatore et adultero. Nam gtra legem Dei vxores
duxerat ex Moabitis Amonitis Idumæis, Sidonijs: vniuersas a-
habebat vxores vna cu Israëlitis 700: Concubinas v° et pellices
300. 3° Reg. cap. 11° Incæstus est vitiosus gcupitus int gsanguineos
et affines. Incæstus turpitudine notatur Nero, q rem turpe
exercuit cu Matre, lectica vectus Suet. in ipsius vita. Item Cæ-
sar Calligula q cu tribus Sororibus, Crusella, Livia, Agrippina
stupri gsuetudine fecit. Raptus est cum violenter Mulier
gtra voltem ipsius vel patris et muliere gsentiente ædibus extra-
hitur, quamvis id fiat ad ducenda eam in vxore post copulam
vel et qn violenter copula extorquetur, sive sit virgo sive mulier
nihil Interest. Sacrilegium hic est concupitus cum psona Deo
dicata, quod gtingit qn vtraq vl altera tm psona Religiosa ca-
stitatem professa est. Vitium contra naam est actus vene-
reus n solum repugnans rectæ Rationi; ut e coe oibus luxuriæ spebus
sed et ipsi naali ordini actus venerei, q speciei humanæ gvenit
Convenit a. si sit inter mare et fœminam eiusdm spij situ dbito.
Vitium gtra naam gphendit 4. spees. 1° Molliciem: vt cu qs se
sponte sine coitu voltaria seminis emissione polluit. 2do Sodo-
miam; q est coitus masculi cu masculo, fœminæ cu fœmina.
3tio Bestialitem in spee sumptam, quæ e hois coitus cu aiali alterius
spei. 4to Coitum gtra naam; qn qdm mas cu fœmina coit, sed non

seruato modo naali; q Spintriæ ratione notatur. Spintriæ dnr monstrosæ libidinis nouiq cupitq repertores, cui turpitudini quoq deditq erat Hero Vide Suet. in Tiberio cap. 43.

Præcedentium vitiorum audiamus expla ad detestaoem mollitiei seu voltariæ pollutionis. Propono tibi vnum, quem DEVS repentina morte pcussit ex ea sola caa, quod quondam semen in terram effudisset Genes 38. Molles et suiipsius pollutores st qsimiles lygis, quos adeo libidini deditos fuisse scribit Cellig lib 30 cap. 34 vt non tm noctu mulierculis corpus defædarent, sed et meridie manibus lasciuirent. Sodomiæ detestabile explm fuit Hero Cæsar, q Sabinam vxorem adeo depibat iam mortuam, ut Soprum puerum libertum, quod illi pulcritudine psimilis eet, excæcari iuberet, Sabinæ nõe appellaret, eoq pro vxore pactis dotalibq, qventis, celebratisq nuptijs vteretur testibq Suet. et Tac. lib 17. Dns DEVS Sodomiam adeo execratur, ut totam Sodomiæ et Gomorræ regionem et qnq pclaras vrles in illa sitas igne et Sulphure cælitq demissis interfecerit et absumpserit Genes 13 et 14.

In qbus ptibq illustre explm et penæ vestigium ad oem posteritem in racemis et pomis illic nascentibq etiamnum hodie manet et oculis nostris proponitz, q lz ad speem maturitatis pveniant, tn mandi non pnt. Nam ut Solinq refert fuliginem extrinsecus fauillat; iam ambitio tm eximiæ cutis cohibet, q vel leui tactu pressa fumum exhalat et in vagum puluerem ac cinerem fatiscit, resoluiturq. Agysippus lib 4. In illa regione e lacus Asphaltites quod et mare mortuum, qa nil viuum gignit, nilq ex qnre viuentium recipit, vocatur. Nam neq pisces ht, neq aquis assuetas et latas mergenti vsu patitur aues, sed qcuq viuentia mergenda tentaueris, quacuq arte vel etiam vi demersa statim desi-

liunt et excutiuntur; neq hic lacus nauigaois patiens est. qa
quaecunq vita carentia in profundum merguntur: In ipso fe-
runt lucernam supnatare, extincto lumine demergi. In tractu
huius regionis fuit olim vallis agrorum fertilissima et cultissima
quae ob summam amaenitem paradyso Dei gferebatz Genes. cit. lo.
Vides igr ob peccata Intempantiae circa venerea justo Dei
judicio pulcerrimas regiones igne et sulphure dvastatas ee.
Exptm bestialitatis sumas a regina Assyriorum Semiramide,
q tam effraenata libidinis fuit, ut domesticum Equum libidinis
caa adamarit teste Sabell. lib 4. cap. 11. Bestialitatis vitio
quoq coinqnati st, q se cum Daemonibus, incubis, et succubis comis-
cent: Sic Acca Laurentia Meretrix Romana cum Herculis sce-
ptro gcubuit Macrob. lib. 1° Sat cap. 10. Sic victorinus Epscus
dum eremum incoleret, d cum Daemone sub spee formosissimae
Mulieris gcubuit; ob quod factum ita doluit, ut manibus in fissu-
ram ligni compactis herba cruda et aqua frigida triennio sese
sustentarit Manulus lib. 2 cap. 12 Et haec d exptis vitiorum g naam.
Impudicitia est inordinatus appetitus osculorum, amplexuum, aspe-
ctuum et reliquorum faeminae vsum gcomitantium. Impudicitia a ju-
venibus maxe est vitanda, qa viam ad fornicationem et adulterium
aperit. Vnde Salom prouerb 6to: Nonne pt homo abscondere ig-
nem in sinu suo, ut vestimenta illius non ardeant aut ambulare sup
prunas, ut plantae ipsius n gburantur: Si q ingreditz ad mulierem
proxi sui, n erit mundus cum tetigerit ipsam: Et Eccl. 9° Ne respi-
cias mulierem multivolam, ne forte incidas in laqueos ipsius: pp muli-
eris speem multi pierunt: et ex hoc gcupiscentia Carnis velut ignis ex-
ardescit: sicut et illius colloquium: Item cum muliere aliena ne sedeas oio nec ac-
cubas cum ipsa sup cubitum pd (Ex qbus liquet. Conversaoem cum muliere ado-
lesntibus maxe damnosas ee, et ob id vitandam, ni velint se laqueis daemonum irretire.

CAPUT LXI

De Verecundia eiusq; vitijs.

Hactenus de partibus temperantiæ subiectis seu speciebus: nunc de eiusdem potentialibus sermonem inducemus. Partes Temperantiæ potiales sunt: Verecundia Continentia Mansuetudo: Moderatio Affabilitas et Comitas. Verecundia est Temperantiæ quasi anteambulo et eiusdem pedissequa. Illius ratio est: Quia suum possessorem ab Impudicitia retrahit et ad temperantiam timoris impetu impellit. Huius ratio quia vitiorum temperantiæ oppositorum est censor et quasi flagellum tacito morsu conscientiam nostram lancians. Nascitur ex turpitudine vera vel imaginaria. Hinc definitur timore laudabili, qui ex facto turpi vel exprobrabili proprio vel nostrorum exoritur, et inter impudicitiam et pavorem constituitur. Consonat Artes 4 Eth 9. Ubi verecundiam definit Metum dedecoris et infamiæ. Item 2° Rhet. ad Theo. cap 6. Ubi verecundiam dicit esse dolorem seu animi perturbationem ex malis præsentibus, præteritis et futuris infamiam inferentibus promanantem: Impudentiam vero horum malorum contemptum et impassibilitatem. Dico (timore) ex sequentibus causis: 1° Ut notes verecundiam non esse virtutem proprie pro habitu animi bono sumptam, sed potius animi nostri pro admissa vitia, carnificem; cum nulla passio, et sic neque timor, qui animum divexat et conturbat, sit virtus: Sunt tamen probi viri ita dispositi, ut si quicquam turpitudinis perpetrassent, verecundia affici vellent. Unde Phus dicit 4 Eth cap. 6° Verecundiam convenire studiosis seu virtuosis hominibus, non per se sed ex suppositione. Hinc cit. loco neque non inquit bono viro digna est verecundia: siquidem ex malis rebus, quæ faciendæ non sunt, proficiscitur. 2da Causa; ut notes Verecundiam hominis esse proprium,

ut propter turpium factorum commissionem animus ipsius tristetur et dolore afficiatur. Siquidem impudentis et improbi hominis sit ita affectum esse animo, ut quod foedum turpeque sit facere, vel factum non velit fuisse. Dico (laudabili.) ex duplici causa: 1° si virtus pro habitu animi bono sed generaliter pro quocumque actu humano laudabili sumatur, tunc verecundia inter virtutes seu verius inter actus virtuosos adlegi posse: Est enim timor actus humanus, quem intellectus et voluntas ipsi moderationem adiungunt; tum ut inter impudicitiam et pavorem constituatur et rationis imperio coërceatur. Alia et 2da causa est quia ex turpibus factis pudore affici bonum est, et rationi conveniens Aristoteles cit. lo. Unde ut continentia per se non est virtus, sed media et mixta natura: sic quoque verecundia Aristoteles eodem. Hinc Diogenes Adolescentem videns inhonesto dicto erubescentem: Confide, inquit, fili mi, hicce color virtutis est teste Laertio. Dico (ex turpi.) ob duplicem causam: 1a est quia ex eo facto, quod ut honestum apprehendimus, non verecundamur. Hinc virtuosi cum dicta et facta sua ut virtuti consentania apprehendant neminem verecundantur; ut maxime eorum mores a vulgo taxentur. Agitat enim in animo suo regium esse, male audire cum bene feceris. 2da causa quia ad essentiam verecundiae adeo necessaria est admissa turpitudo, ut verecundantem oporteat admisisse turpitudinem veram aut saltem imaginariam. Hinc Aristoteles nil interest, inquit, utrum aliae res per se turpes sint, aliae opinione: Quamquam neutra faciendae sunt, ut non sit pudori locus 4 Eth. 9. Consonat D. Paulus, ubi dicit: Non tantum abstinendum a malo, sed a specie mali. Verecundia, quae ex vera turpitudine nascitur in bonum virum nunquam cadit: contra quae ex imaginaria. Illa in pueris propter judicii infirmitatem quia nequeat intelligere perfacile, quod decorum vel turpe sit, laudatur. In adultis non item Aristoteles cit. lo. Ideoque illa rusticus, haec ingenuus

pudor,

pudor vocatur. Dico itum (ex turpi) ad diffram., qua à reliquis timoribus seiungitur: Non n. ois timor verecundia e, sed is tm, quem criminis turpitudo parit. Dico (vel nrorum.) ut notes verecundiam n tm gliscere ex probi facto turpi, sed et ex turpitudine eorum, q nobis affinitatis vel Consanguinitatis vinculo st giuncti: Est n. filius stultus, ira patris et dolor matris, q genuit eum prouerb. 17° Dico (exprobrabili.) vt notes ex eo turpi facto nos pudore affici, cuius exprobrationem et opprobrium extimescimus. Vnde diuites et potentes nec à paupe, nec à subditis, q factum turpe exprobrare illis n audeant, non verecundantur. Opprobrium conotat testimonium exprobrantis, q exprobrando de turpi facto testimonium reddit. Vnde opprobrium ee caa dr, vnde verecundiae timor enascitur. Nam qnto maioris fuerit ponderis exprobrantis testimonium, tanto grandior verecundantis pauor: Exprobrantis a. testimonium maioris fit ponderis ex cais seqntibus. 1a est virtutis et potestatis in exprobrante excellia. 2da judicij, ex quo exprobrantis, certitudo fluit, testimonium et firmitas. 3tia est Nocumentum et gra amittendae timor, quem exprobrans incutit. Vnde à magistratibus, sapientibus, et virtuosis hoibus; à pueris v° vel hoibus nullius loci vel ordinis nullus verecundatur. Exptm verecundiae sumas à primis nris parentibus: Nam daemonis astutijs circumventi cum de Arbore scia boni et mali ctra Creatoris pceptum pomum comedissent, nudi circumambulantes ex ficus folijs pizomeda sibi fecerunt, ut pudda cteocrent et nudi à Creatore n cspicerentur Genes. 3°. Sic prouida rerum naa Mater mire verecundiae mulierum prospexit: Nam virorum corpora in mare pjecta feruntur supina: feminarum v° prona. Ludouicus Viues in Chana fem. lib. 1°.

Verecundiæ oppntr duo vitia: Impudentia seu inverecundia et pauor rusticus. Illa est vitium per defectum verecundiæ oppositum, et quasi admantinum supcilium, quo qs omni cuiusq dedecoris et infamiæ metu honestatis et verecundiæ iura violat. Dico notanter (cuiusuis) ut notes dedecus et infamiam n tm ex ijs, quæ p se turpia st, sed et, quæ opinione saltem turpia, exoriri 4. Eth. 9. Differt impudentia ab impudicitia ut spees a suo Gnre: Est n. ois impudicus impudens; sed n ctra. Impudentia n. in gnre sigcat affectum animi, ob q optet n eru bescentem. Impudicitia vo tm affectum circa voluptatem veneream non verecundantem. Ob hanc caam impudicitia expta pnt referri ad impudentiam: Non vo quis expta impudentiæ ad Impudicitiam: Sic Liberi, q verborum atrocitate et gvitijs parentes ctristent, dnr impudentes et n impudici: Sic q coram Magistratu exprobratis criminibus depudescere didicerint; impudentiæ infamiæ flagrant, sed non impudicitiæ. Pauor rusticus est vitium verecundiæ p excessum oppositum; Est n. verecundi timoris excessus, quo qs dedecus et infamiam ob q et ex qbus non deceat, extimescit. Sic dedecoris infamiam nimium extimuit qdam juuenis spartanus bello captus, q cum lasanum exportare iuberetur à Dno sordidum; ministerium ptesus ex tecto sese præcipitem egit Plutar: in qq. Rom: Et hæc de Verecundia

CAPUT LXII

De Continentia et Incontinentia.

Continentia sumi pt 2pltr: Primò pro habituali abstinentia ab omni illicita delectatione tactus. Et sic nihil e aliud, quam ipsa

tem

perantia propter eiusdem vel essiæ vel obiecti, vel actus rationem.
2do Gnralissime pro resistentia actuali, qua quis resistit vehe-
mentibus cuiusuis gnris paobꝰ et ꝯcupiscentijs carnis: Et sic sumpta
est gnralior ipsa virtute, Temꝑantia, q̃ dundaxat versetur circa
voluptates tactus, et n̄ circa quascuq̃ sensibiles paoes modrandas.
Hoc gnralissimo sigcatu sumpsit continentiam Arles 7 Eth. cap. 4°
Nam ibi dicit Abstinentiam versari quoq̃ circa voluptatem earũ rerũ,
quæ necriæ n̄ st ad speciei humanæ ꝯversationem; quales st victoriæ
honoris et diuitiarum voluptates. Idem Auctor cit. lo dicit Con-
tinentes et Incontinentes versari circa voluptatem tactus et gustꝰ.
Si ḡo voluptatem ex quacunq̃ re promanantem Continentiæ et In-
continentiæ obctum statuit Arles: necrio quoq̃ ꝯtinentiam gnralem
asserit: Raõ est; Quia oĩs virtus, omneq̃ vitiũ, gnralitatem et
spealitatem sortitur ab obcto gnrali et speali: Hic tn̄ obiter
observes Continentiam inter virtutes ab Arle n̄ nũerari, sed tm̄
cum virtuosis actionibus similitudinem seu vicinitatem obtinere.
4 Eth. 9. Nam Arli continentes et incontinentes ex habitu n̄
agunt; ꝯtra temperantes et Intemꝑantes 4 Eth. 9 Vbi Continentiam
dicit n̄ ẽẽ virtutem, sed mediæ admixtæ naã: 4 Eth. 8 v° Incon-
tinentiam n̄ ẽẽ vitiũ sed intemꝑantiam: Si tamen virtus
sumatur largẽ vel veriꝰ improprie metonomicos pro prnpio
virtuosorum operum, vel pro actu laudabili et virtuoso; tũc
ꝯtinentia pt dici virtus: Cum Continens ex electione corpo-
ris voluptates et dolores, circa quæ occupatur, moderari poit 7°
Eth cap. 8 et 6. Et hæc de Continentia.
Incontinentia pt sumi opposito modo ad continẽtiam 2pltr quoq̃:
1° pro habitu, ex quo qs libere et consulto delectaoibꝰ tactilibus

immergit: Et sic est vitiũ ad gulã; ebrietatem et luxuriã perti
nens: Et hæc sumptio n̄ ē à raõe aliena, cũ ingtinens circa vo,
luptates tactiles adæq ac intemp̄ans occupetur. Tz ex drsa caa
6. Eth. 4°. 2do Gnratim pro impotia quidem n̄ pmanente sed
transeunte, qua qs rectam raõem habens à vehementi concu,
piscentia carnalium delectaõum, vel et honorũ, diuitiarum,
iræ etc vincitur. Et talis incontinentia adhæret personæ non
deprauatæ; gtrà intemp̄antia ob raões seqntes. 1a est quia
illa n̄ ē assidua sed sempiterna improbitas; gtrà hæc: 7 Eth. 8.
2da quia Intemp̄ans gsultò leui voluptate et tentaõe ductus
carnis voluptates eligit; gtinens inconsultò passionũ vehemẽ,
tia raptg voluptes et gcupiscentias carnis seqtur, ut dolores
nimios delinet et effugiat. 3tia Ratio; quia Incontinentia
proprie loqndo n̄ est vitiũ; gtra intẽp̄antia Artes cit. lo: Et
hoc nulla alia raõe dicendũ ē, quàm quod Arti incontinẽtia
n̄ sit habitg; quia illam cit. lo morbo comitiali æqparat: Intem,
p̄antiã v° intcuti et tabi: cum sit vitiũ assiduũ ac sempitnum
ex pessimo habitu profectũ. 4ta et Vltima Ratio ē quia In,
continens curari pt: Intemperans contrà. Nam ingtinentiam
vel seqtz poenitentia, vel incontinentẽ potig paõis vehementia abe,
unte dolet et poenitet facti: gtrà intemp̄antem 7° Eth. 7°.
Ex his q̄ de gtinentia et incontinentia in mediũ attulimus
facile pspicis et colligis Temp̄antiã et Intẽp̄antiã obcto à Con,
tintia et Incontintia n̄ differre, sed tantum caa id est ha
bitu: Et ob id exempla temperantiæ et Intemperantiæ consi
milia fore exemplis Continentiæ et Incontinentiæ: quocirca
exemplis recensendis hic supersedeo.

CAPUT LXIII.

De Mansuetudine eiusq oppositis vitijs.

Mansuetudo est virtus, quæ iram eiusq impetum inter iracundia et lentitudinem coërcet et moderatur: Dixi (iram et impetum.) vt notes differam, quâ à Clemtia, (quam inter ptes Justiæ potiales suprà annumerauimus.) dinguitur. Nam Clementia strictè sumpta vt talis n versatur circa iram, sed circa poenas exteriores moderandas; quæ moderaõ cũ pluribus vindicibus tùm vel maxe judicibus adiungi pt ira eorum aios n occupante vlla. Notanter dico (strictè accepta.) Quia mansuetudo et Clementia, qnq n ut dinctæ virtutes sed promiscuæ et indistinctæ pro vna et eadem virtute sumuntur: et ob id ab Arte 4 Eth. 5. eadm defione Iræ vdlt mediocritate definiuntur et dilucidantur. Mansuetudo itaq est virtus inter iracundiam et lentitudinem posita, irarũ moderatiua. Iram moderari nihil aliud e, quam quempiam ita glra proxm irasci, ut legem Dei, naæ et Reipub n impingat. Consonat Artes 4 Eth. 5.° hisce verbis; Qui pro qbus, et qbus oportet et ut oportet, et cũ optet, et qnto in tempore irascitur, laudatur. Hinc quoq Psalm. Irascimini et nolite peccare. Hinc obctum Mansuetudinis est Ira, quæ e passio appetitq, qua qs petit vindictam ob malum acceptum. Cæterum Quia vindicta poit debitè et indebitè appeti et infligi; Ideò Ira rdm se gsiderata est indifferens, id est neq bona neq mala moraliter dr; sortitur tn bonitatem vel malitiam moralem, qns ab Illectu et volte proficiscitur, debitè vt indebitè regitur. Hinc Ira e bona, si eam rdm rationis normam.

moderamur; quod fit, si irascamur proxo nro propter ipsius delicta vel ad conseruandum honorem DEI vel Reipub. vtilitatem pmerendam et tuendam: Explo Chri, q iusta compulsus ira ex templo ementes et vendentes fustibus et flagellis eiecit et expulit Matth. 21°. Si vero Ira ad rationis regulam n corrigat, siue p excessum siue p defectum; et sic quocunq mo gtingat, moraliter est mala; quod fit, si quis ex nulla iusta caa ira gpulsus appetat notabile damnum inferre huic, contra quem stomachatur; vel si irascatur huic, q n promeruit, aut vltra, quam comeruit, vel et n rdm iuris ordinem, vel ex iusta qdem caa sed nimis ardenter et seuere. Ex præmissis deprehendis Iram in se consideratam n ee animi vitium, se habitum vitiosum; cum sit pao appetitus irascibilis et obctum mansuetudinis, a qua Tempia venit. Colligis rdo Iram raoi vel legi positiuæ repugnantem iniustam fore, sæpiusq consuetudine iteratam in vitium transire, diciq iracundiam p excessum Mansuetudini oppositam.

Iracundia e iræ excessus, quo inordinate vindictam contra proxm appetimus. Iracundiæ tres motus vel gradus gstituunt. In corde primus; ex quo duo gliscunt peccata: Vnum dr Indignao: qua proxm iniustiorem, despectiorem, et indigniorem iudicamus, quam ut malum ab eo nobis illatum multum feramus; de qua Chrus Matthæi 5° Ois q irascitur fratri suo (scilt in corde) et vel erit reus iudicio. Alterum dr Tumor mentis in irascente, in qntum scilt excogitat drsas vindictæ vias, et talibus improbis cogitationibus animum suum replet. Quod phibetur Iobi 20 his verbis. Nunquid sapiens replebit stomachum suum. In ore rdus Iræ gradus vel motus constituitur: cum vidlt ex tumore mentis ad clamores, murmurationes, inordinatas locutiones, gvitia et iniurias ver

bales

bales prolabimur: Et sic n̄ tm̄ cogitatione interiꝰ, sed et exterius verbis proxm̄ nr̄um despicimus, ipsiusq̄ honorem lacescimus dicendo Racha ꝯ tu stulte, et alia verba iniuriosa et maledicta pferendo qbus proxm̄ nr̄um eiusq̄ auctoritatem ludibrio exponimus, prostituimus; quæ inordinata locutio cit. lo prohibetur his verbis: Qui a. dixerit fratri suo Racha reus erit consilio. In facto 3s iræ gradus constituunt; cum vidlt ira pculsi a verbis ad factum et sagum ꝯ ad læsiones, mutilationes, homicidia procedimꝰ. Primꝰ gradus parit rdm̄. rds. 3tium. Hinc Eccl. 22o Ante ignem camini faber, et fumꝰ ignis inaltatur; sic et ante sanguinem maledicta ꝯtumeliæ et minæ: Hinc 3tiꝰ gradus phibetur his verbis: Qui a. fratri suo dixerit Fatue reus erit gehennæ ignis. Et sic st 3s vitiosæ Iræ seu Iracundiæ gradus rdm̄. Iræ ꝯtinuationem, in qua 1o aliquid contra proxm̄ corde ꝯcipitur; mox per exteriora signa ira ꝯcepta depromitur: Tandem maleuolentia intna ad exteriorem actum seu effm̄ producitur vindictaq̄ verbo et facto infligitur. Iracundorum onra à phlo 4 Eth. 5. tria statuuntur. Quidm n. st et dnr acuti, q nimis facile et cito irascuntur ex qualibet leui caa, et cito iram deponunt et vltione n̄ reddita; vocanturq̄ ab Arte cit. lo. hoes sumæbilis: Et tales à Salom. prouerb. 12 dephndntur seqnti figura pverbiali fatuꝰ, inqt. statim indicat iram suam, q a. dissimulat injuriam, calidissimꝰ est: Et 29 Vir iracundꝰ prouocat rixas, et q ad indignaoem facilis est, erit ad peccandum proclivior. Quidam amari, q irascuntur ex caa qdem iusta, q̄ ē memoria illatæ iniuriæ: Et ob id ira diutiꝰ æquo in illis pseuerat, q̄ pseueratia tristitiam diuturnam parit: et ob id sibi ipsis st et dnr amari, vltionem tn̄ vbi reddiderint, iram ab animo auellunt.

Quidam st graues, difficiles et quasi implacabiles cito ex leui caa vel etiam ex nulla stomachum et bilem suam in proxm efundentes et evomentes; et hi st pessimi, qa iram in corde fouent et sine vltione vel et ea reddita non placantur, dnrq ab Arte cit. lo Infensi. Hos Eccl. 28 seqnti modo describit Homo Iracundus incedit litem, et vir peccator turbabit amicos, et in medio pacē habentiū imicitias imittit, 2dm et ligna syluæ, sic ignis ardescit, 2dm virtutem sic iracundia eius erit, 2dm et substiam suā exaltabit Iram suam. Colophonis loco

Obserues Quod oīs Ira non diu sit retinenda, sed quā primū in animo nro exoritur, abijcienda, qa tristiā et amaritudinē in corde gignit; et ob id imaturā quoq mortē ad properat. Vnde Eccl. 30 Zelus et Iracūdia iminuunt dies: Et hæc d Mansuetudine

CAPVT LXIV

De Moderatione

Virtus moralis pro officij sui ratione exigit, ut quæuis q possunt per raoem ordinari, virtuosus ordinet et moderetur. Gestus, motus et habitus seu amictus corporis humani per raoem nram st ordinabiles et dirigibiles. Datur n. in illis parū et nimium; et proinde mediū seu mediocritas, ad quam raois bnficio dirigi et colliniari pnt, ut colligr ex Ecclst. 19 hisce verbis: Amictus corporis et risus dentium et gressus hois indicant de illo. Et in eodem cap. Ex visu cognoscitz vir, et ab occursu faciei cognoscitur sensatus: St n. exteriores mores Animi malē vel bene gpositi signa et indices: Quocirca spealis qdam virtus ponenda e Moderatio vidlt, qua corporis habitus seu amictus gestus, motusq exteriores ad raois regulā dirigantur. Dico notanter (spealis) ut notes nos hic moderaoem n sumere gnratim pro cuiuslibet humanæ actionis ad rationis normā regulatione.

quæ sit oium virtutum gnralis quædam gditio; sed spealiter pro
virtute corporis habitus, motuum, gestuum exteriorum rdm ratio,
nis regulam moderatiua. Quam D. Aug. in sua regula hisce ver,
bis commendat: In incessu, habitu, gestu et in oibg motibg vris nil
qcquam fiat, quod cuiusquam offendat aspectum. Ad moderaoem
prnpaliter ptinet vestitg decorus, quæ est exterior candor circa
vestes aliaq corporis indumenta. Vnde 1a ad Timoth 2o inqt Aplg
Volo mulieres ee in Ecclia cum habitu ornato cum verecundia et sob,
rietate sese ornantes. Hinc mulieribg pmittit ijsdemq sufficit cri,
nes molire, et tenui aliqua fibula comam frugaliter alligare,
et simplici cultura pudicas comas in veram et natiuam pulcritudi
nem alere. Pilos vo tingere, canos colorare neq honestum neq
decorum est, siquidem hoem decet decus DEI naale in aptum
producere. In huig rei finem excogitata et inventa st specula
ut, si q sint indecentia corpori, ornantes amoueant. Ornatus
pt ee inornatus rpltr per excessum vel p defectum. Vnde Sen.
Epla 8a. Toga tua inqt n splendeat, neq sordeat: Nam gtra
naam e negligere et torquere corpus suum, et faciles odisse mundi
cies, squalloremq vestium appetere. Per defectum peccamg, quando
debitum, decentemq cultum, nec n statui nro gvenientem nitorem
negligimg vel abijcimg. Vnde D. Aug. in regula sua mandauit
fratrum suorum vestes lauari; et de se dicebat, Nec nimiæ sordes
neq exqsitæ delicio mihi placent. Excessus in ornatu fit mul,
tipliciter. 1o Si vestitus corpori ut pote vel maior vel minor,
seu strictior n sit accomodatg. Maiores speem hnt prægrandes
illæ circa collum corrugatæ, triplicatæ et instar serpentum,
tortuosæ, item crurales fasciæ in talos vsq propendulæ: Item
thoraces et calligæ prægrandes ligulis suis dissolutæ, ita ut thorax

cum caligis configere videatur. Minore vestitu vtuntur, q pilijs istis parvis gaudent, pallio pbreui, caligis angustis qbus ad vivum membra et pudenda exprimunt; ita ut naa q tegi voluit, vix occultari possint; aut ad aeris, frigoris, aestus et aliorum. Elmtorum iniurias corpus ptegere nequeant; qualis vestitus n̄ gvenit graui viro et adolescenti, sed simijs, cinaedis, et cercopithecis. 2do Excessus gtingit quando qs singularitatem et nouitatem gtra receptam populi vl nationis gsuetudinem excogitare studet. Turpis n̄ e ois pars toti suo n̄ gorvens. 3tio ex pluralitate vestium excepto tn casu necessitatis, q qnq requirit vestes mutatorias: Item dignitatis facultatisq bonorum, quae pluralitem vestium quandoq exigit ptuenda status sui auctoritate. 4to ex ptiositate, nisi eam dignitas personae vel facultas bonorum vel officij gditio excuset: Huc ptinent illi, q digitos suos annulis, pilios, vestes gemmis et bullis exornant, collum torqbus aureis onerant, ac si gnre familia, diuitijs, honore et gla potiores alijs essent; quo habitu produnt supbiam inanis gloriae cupiditatem et vanitatem suam hoium ludibrio exponentes. 5to Ex mollitie seu delitijs Hinc Paulus 1a ad Timoth 2. Mulier se n̄ ornet, inquit, in tortis crinibus et margaritis aut veste ptiosa. Huc quoq refero q vel quae hnt faciem ceresatam aut rubore oblinitam, croco, cerussa pigmento, fulligine spuma; quo fuco naalem faciem et colorem impudentes mentiuntur: Et talis corporis habitus dr meretriceus et impudicus vide Esa. cap. 57 Tiraquell. insignem Iuris Coss. de legibus conub. leg. 3. num. 1o. Ad eandem classem reducuntur, q capillicium, barbam, cesariem in Annulos crispatam ferro candenti cyrrhis et meris artibus intortas comas, faciem, collum manus ita ptmodum cerufactas et fricatas hnt.

vt

vt ornatus quamcunque mulierem dedeceret, imò quamuis meretricem, quæ pretio et huiusmi meretriceo habitu pudorem suum venalem ht et pstituit: Huc quoque spectant Laceraões, dissectiones; alligationes et varietates vestium versicolarum, q est habitus Moreonum et simiarum; quia vestis varij coloris e index ai ingstantis gtra pura et simplex moderati, temperantis, et grauis. Iam vero quid simia et morione ingstantius? Hinc eiusmi hoies jure vocantur effæminati, circi, notuli calamistrati vel verius Antrogeni, qa dubites num marem an fæminam vestitu referant. 6to Ex indecentia, qn mulier se induit veste virili, aut gtra vir muliebri rr Deut. Vbi Moyses ad populum: Non induatur mulier veste virili, nec vir vtatur veste muliebri: abominabilis n. apud DEVM est, q hæc facit. Ad extremum ois corporis vestitus excedit, q debitis circumstantijs inconveniens fuerit; quod gtingit, si vitæ, gnri, offo, vacationi, gsuetudini tempori et loco grietur. Qn scholasticus more militis instar scurræ, hystrionis incedit, vel Ecclsticus ciuis aliusve honoratus vestitu ingvenienti, rustico, sordido; vel honesta mulier amictu meretriceo. Hæc de prnpali pte obcti, circa quod mederão versatur. De reliqua pte, q e habitus seu gestus corporis pauca. Gestus corporis e rplex Consuetudinarius et Arbitrarius. Ille à gsuetudine populi dependet et introductus e in ijs rebus, q nullo cum scelere, sed potius cum spce Vrbanitatis et ciuilitatis st giunctæ, oportet nos gsuetudini obedire, eiq nec litem nec disputaõem mouere: Ideoque moralis Ethicus in hanc curam incumbat, ut prudnter naõis et populi gsuetudini sese accomodet instar Polypi, ne aliâs ipse suo singulari et discrepanti habitu et gestu totam nationem gtemnere et vilipendere videatur,

vel improbare mores publicos, quo noe invisos sibi populares reddit; qa contemnit coe et publicum judicium circa naois vestitus et gestus, dum ijsdem sese non conformat. Unde Sene. Non conturbabit Sapiens publicos mores receptos, nec iudicia vel populum in se vita novitate convertet. Item Cato.

Judicium populi nunquam contempseris unus
Ne nullis placeas, dum vis contemnere multos.

In Italia blandi et nimij gestus gratissimi st sicut et in Gallia. In germania Moderao et in gestibus accepta est gravitas: Excepta gestuum st Salutaoes, capitum detectiones: in pedes provolutiones, pedum exosculaoes, corporum complexus sn Arbitrarius gestus dependet à proprio cuiusque iudicio, q si raoi et reliqs circumstantijs debitis conveniat non e improbandus: Et hac de Moderatione sufficiant.

CAPUT LXV

De Affabilitate Comitate et Urbanitate.

In utraq virtute considera primo coia: 2do specialia Omnis utriusq virtutis finis et scopus e, ut animus noster nec otiosa, nec aliorum consuetudine dissipetur, iocorum et ludorum sese voluptate recolligat et reficiat. Reges n. et iocus in vita humana per qua necria st 4 Eth. 8. Cum ex rebus creatis, quarum operante virtus finita sit, nulla continuo operari posit teste Arle cit. lo. Hinc ut corpus à laboribus ad diminutarum virium recreaoem abducimus; sic Aio nro à rebus serijs quandoq vacationem concedimus, eumq iocorum et ludorum voluptate perfundimus, quo virium, rerum oppositarum tractatione, delilitatarum firmitatem recipiat. Ut igr animus à serijs paulisper quiescat ut ludorum elegantia, necnon facetiarum festivitate

tate sese recreat. Hæ duæ virtutes ab Ethicis nobis proponuntur
et comendantur. Vtriusq virtutis obiectum coe vel remotum vel pro-
pinquum est. Remotum est subitum et fundamentum propinqui
Estq conversatio cum hoibus, q nil est aliud, quam sermonis et acti
onis nra cum proxo comunicatio, q cum bonis dundaxat suscipi debet,
et n cum malis et nequam hoibus, nisi rao officij vel gsciæ gtrarium
suadeat: Est n. delicti Spces: gversari cum malis est eorum gsortio
seu gsuetudine vti. Nam talis vnusqsq psumitur, qualis e is, cum
quo conversatur; et jure qdem; quia explo totius naæ onditz: Speru
simile simili gaudet, et modicum fermentum totam massam corrum-
pit 1o Ad Corinth. 5o Vnde Salom. Amicus stultorum similis efficietur.
Propinquum obiectum vtriusq virtutis coe e ludicra et ridicula;
in cuius exercitio cum detur nimium et parum, mediocritatem p raoem
recipere pt. Cætum n. vtriusq virtutis recreaoe cauenda st tria,
quorum primum est prupale, ut refocillatio et delectatio, Animi in
turpibus et nociuis factis vel verbis n gstituatur. Turpia st,
quæ ad lasciuiam et luxuriam nos prouocant. Vnde Cic. 1o Off. Vnu
inqt iocandi gns illiberale, petulans, flagitiosum et obscænum.
Nociua st, q personæ eiusq famæ, honori, et bono vel spirituali
vel temporali damnum pariunt. St n. quamplurimi, q cum aperte
et directe proxo n audeant nocere, dolosis iocis famam ipsius ob-
scurare nituntur. Hinc Salomon prouerb. 26 Sicut noxius est,
q mittit sagittas, et lanceas in mortem: Ita vir, q fraudulenter
nocet amico suo, et cum fecerit deprahensus dicit, ludens feci. Hinc
quoq Arles 9 Eth 8. Facetias quasdam ee conuitia asserit.
2dm est, ne totaliter grauitas personæ et animæ integritas soluatz
quod innuere vdr Eccl st. 30 Fatuus inqt in risu exaltat vocem suam;
vir a. sapiens vix tacite ridebit. Tertium: vt comprobant psonæ,

rei

rei, loci et temporis reliquisq; circumstantijs obseruatis. Hinc n̄
ꝯuenit in Theologum vel alium quemuis Clericum publicis choreis se,
se intermiscere, ijsdemq; animum suum reficere, hystrionem, ioculabrem,
mimum et ita in toga clericali lasciuientis et ineptientis ꝑsonam
inducere: Cum illorum statꝰ, dignitas, vitæ ꝯditio harum rerum re,
creationem, quasi ineptias improbet: Ex eadem quoq; raõe taxandi
st oes, q sese ioco et ludo ita recreant, ut sacra prophanis comis,
ceant, ridiculosis fabulis sacras ꝯciones ꝯtaminent. Debent n. ridi,
culosa negotijs ꝯsolare. Vnde D. Paulꝰ 1a ad Timoth 4. Ineptias
et aniles fabulas inqt, euita: Nec à culpa alieni st q in oratorio
vel Ecclia ludicra et ridicula exercent: In istis n. locis nil fieri
debet, nisi id, cuiꝰ gratia st exstructa. Ad extremum abhonesta
recreatione longe remoti st et ij, q tempore Quadragesimæ vel pro,
ximo nr̄o dolente, cui ex humana misericordia et Christiana Chari
tate ꝯdolere oporteat, ludicris rebus, iocisq; vacant. Vnde Eccl. 22o
Musica in luctu importuna narratio. Quo quoq; spectant multa
prouerbia ꝑsertim illud vulgare Non quadrat ad luctum chytera
Et hæc, quæ vtriusq; virtutis communia sūt: seqntꝫ spealia, quæ
ex vtriusq; definitione facillime ꝑcipiuntur. Affabilitas est vir,
tus inter assentationem et ꝯsensionem posita, qua quis in ꝯgressio
nibus victu, seu ꝯuersatione hominum vel verbis vel verborum sali
bus et facetijs tum sibi tum ꝯfabulantibus hilaritatem et animi
voluptem parit 4. Eth. 6. Affabilitatis studiosum plurimum juuerint
prouerbia Salom. Erasmi Roderodami correcta tm: fabulæ Asopicæ
Plutarchi quæstiões Symposiacæ: item ipsius aliorumve ꝑhlorum
apophtegmata: Item prouerbia Germanica et id gn̄s alia, modo pro
loco et tempore nec non pro subcta maæ raõe ijsdem vtamur,
alias ꝯcinne torquebitꝫ in nos illud Eccstici. Ex ore fatui reproba

bitꝫ

bitur parabola; non n. dicit illam in tempore suo. Affabilitas amorem sibi audientium conciliat iuxta Eccl. 20 Sapiens in verbis seipsum amabilem facit gra aut fatuorum effundetur. Item eodem. Sapiens inqt in verbis producit seipsum, et homo prudns et affabilis placebit magnati. Cæterum affabilitas humanæ naæ adeò est consentanea virtus, ut ea tum vulgaris conditionis hoibus, tum vel maxe affabilitas Imperatoribus Regibus et Ducibus fuerit familiaris. Rudolphus primus Imperator affabilitatis amore ptractus, duobus insignibus oratoribus et legatis (quorum alter barba cana capillo nigro; alter vo barba nigra et capillo cano) p quam ardui cuiusdam negotij expiendi gra adeuntibus et ad propositum negotium responsum rogantibus respondit: Non prius responsum feretis, quam raoem diversitatis barbæ et capillorum vestrorum proposueritis. Ego inqt primus, Invictissime Cæsar ex eo sum cana barba, qa à primis adolescentiæ annis earum rerum, quæ palato blandiebantur anxiè satagabam, oibus ijs, quorum cura animum fatigat, divexatq. ex animis abiectis et prætermissis hinc mentum meum cana barba cooptum est capillitio nigro remanente vtpote capite curarum vacuo. Alter inquit Capillamentum meum vix dum egressus fuissem ex vtero materno cepit crescere, post viginti annos demum è mento expullulabat lanugo barbæ, q cum tot annos sortietur, quod nunc capillitium obtinet, canitiem quoq suam nanciscetur. Imperator vtriusq vrbanitatem et affabilitatem comendans largissimo pmio utrosq cohonestatos comisit teste Cuspiano. Affabilitas consimilis est amicitiæ, q inter eadem opposita, assentaoem nz et contentionem consistat. Dissimilis vo, quia amicitia sit tm int eos, q se mutuo amore psequuntur.

Arles 4 Eth. 6. Affabilitas vo etiam int ignotos sine affectu et amore amicitiæ Arles cit. lo Adulatio seu assentatio e vitiu, quo vituperanda laudamq, et improbanda approbamq in eu tm finem, ut pxo gplaceamq, eumq delectemq, comodumq nrum promoueamq gtra justiam et æqtatem Arles cit. lo. Adulationi annexa e talis leuitas, ut in sermone promiscue sine delectu quis approbemq, et ob id imodicam verecundiam nihil qcquam denegemus: Nam q cuiuis voci acclamat, leuis dr adulator aut imperitus aut ineptus. Vnde quoq plerunq eiusmodi adulantibus vitiosa quoq adhæret verecundia, qua ex vana suspicione et metu cuiusdam probri, vel ob imaginaoem existimaois offensæ vel psumptionem alicuiq damni et mali futuri postulantibq et petentibq postulata non audent recusare, et pollicentur, quæ præstare non possunt. Contentio est vitium affabilitatis per defectu oppositu, quo oem honestæ gversationis iocum et sales necn vfestiue iocantes satilice auersamur; qui hoc vitio contaminati st, vocantz difficiles, morosi, gtentiosi. Bußerhawene vnversuechte Sünversaufte Schimpff, frydt, freudthässig Wetterwändische Witzdölpel, qbus cu cuiusquam gsuetudinem ferre nesciant, gsulticq est, cum syluestribq cliribus vel cu vulpibus in speleis vitam traducere, quam hoium gsortio et hucusmi gogressibq uti. Huiq gnris hoibq plerunq affixa est malitiosa affectatio et obstinatia, q e rigor et immobilitas puersæ mentis, qua nos austeros et refractarios erga alios præbemq in sermonis assensu, vbi imprimis odiosa e vana gdictio et ptinatia Hinc gtentiosi vitandi st: Nam vir sapiens si cu stulto gtenderit siue irascatur, siue rideat non inveniet requiem prouerb. 29 Et hæc de affabilitate.

Comitas est virtus moralis int̃ scurrilitatem et rusticitatem posita, qua qs n̄ facetijs seu iocis, q in sermonis festiuitate ꝯsistunt et ad affabilitatem ꝑtinent, sed in ludis, q ꝑter sermonem et actionem externam reqrunt, recreationem animi ꝯversantibꝰ adferunt. Consonat Arles 2. Eth 7° Circa iucundũ inquit, quod in ioco ꝯsistit mediꝰ qdem comis et vrbanꝰ; dispositio 6° comitas et vrbanitas vocatur: Exuꝑatio autem scurritas, et q ipsam ht, scurra, et q deficit, rusticus quidam; et habitꝰ rusticitas noiatur. Ludi noe illigimꝰ oes honestas actiones et facta delectabilia ad animi recreationem inventa qualia st Musica tã instrmtali, quam vocali modulari, Comedias exhibere, latrunculis, pila trigonali, folle pugillatorio turbinibus colludere alijsq exercitijs honestis n̄ prohibitis à curarũ et laborũ tædio animum auocare et relaxare. Scurrilitas est vitiũ ꝑ excessũ comitati oppositum, quo scurræ debitis circumstijs neglectis ludis licitis vel illicitis vtuntur. Rusticitas ē vitium comitati per defectũ oppositũ, quo adeo caudices rustici et agrestes reddimur, ut oem honestum ludum et exercitium ignoremꝰ, ludiq voluptatem auersemur et recusemꝰ: Et hæc de virtutibꝰ moralibus.

CAPUT ULTIMUM

De Virtutibus Heroicis.

Hactenus de virtutibus tum Illectualibus tũ Moralibus quas virtuosi hoies coiter et ordinarie mediantibꝰ virtuosis suis actionibus adipiscuntur, diximꝰ. Nunc de virtibꝰ Diuinis et Heroicis, quas DEVS vel naa n̄ in vrsum oibꝰ ac singulis, sed solum ijs impertit, quos supra condionem humanam

extollere et euehere, euectos nobis velut excellentissimam virtutum imaginem, ad quam nostras virtutes earumq actiones gformemus, quantum humana fragilitas pmiserit, ob oculos nostros proponere vult. Est a. virtus heroica nil aliud, quam rara et admirabilis excellentia, necn suma perfectio virtutis illectualis vel moralis extraordinarie raro et ppaucis a DEO et a naa tributa. Sic admirabili fidei et obedientiæ pfectione claruit Patriarcha Abraham. Sic ante natu Chrm admirabili Sapia et reru naalium scia oes Reges et Sapientes totig mundi anteuertit Salomon. Sic admiranda fortitudine naali pstitit Samson: Sic stupenda Animi constia et patientia oes pcelluit S. Iobus. Est go Heroica virtus nil aliud quam admiranda virtum perfectio excellia et quasi summg gradg. Unde quoq Colligas Heroicam virtutem neq essia neq obcto ab ordinarijs virtutibg humana industria parabilibus, sed tm accente, id e gradus præeminentia differre et abiungi.

Vitium heroicæ virtuti oppositum est Immanitas seu feritas belluina, quæ nil est aliud, quam inusitatus, extremg et summg cuiusq vitij excessus et effectus detestabilis, q immanitas ita hoem ratione destruit, ut n raonali creaturæ sed immanissimis feris et belluis gsimilimus videatur. Sic detestabili et Leonina feritate vesaniebat Nero Cæsar, q tu matrem, tu Amicam tu vxorem tu Senecam pceptorem suu tu alios amicitiæ jure sibi giunctissimos nulla cuiusq legis raoe obseruata crudelissimg occiderit. Sic horrendæ Intempantiæ infamia notabatur Periander Corintheus ex septem sapientibg Græciæ vnus, q turpem consuetudinem

cum mortua vxore Melyssa exercuit, Herodotus lib. 5to.
Doctrinae Ethicae extremam manum admouebimus tribus
in seqq. quae studiosus Coronidis to Obseruet, annotatis.
Quorum primum, quod Arles pollicebatur sub calcem Ethicae
suae se in polyticis de legum ferendarum scia, deq; toto Reip.
qnre praecepta traditurum; et quidem hoc ipsum suaden-
te ratione; qa vbi desinit Ethicus, ibi incipit Polyt et Iuriscoss.
2dm Non sat ee Ethico Tyroni virtutum vel illectualium
vel moralium cognioem sibi impressisse, sed pterea necessum
est ut eâ vtens bonus sit. Rerum n. agendarum finis n.
consistit in sola cognione; quid agendum sit, sed in ipsa
potius virtutum actione 10 Eth. 8. Tertium est vt lo-
quendi, docendi et disserendi finem pariter audiamus.
DEVM time et mandata ipsius obserua: hoc n. e ois
homo psertim Ethicus: Et cuncta, q fiunt, adducet DEVS in
judicium siue bonum siue malum. Eccl. 12 Quo veriloquio
velut sygillo Ethicam à me vobis traditam gsigno et
confirmo.

Τέλος.

Tempus Septebris fuerat natale Calendis
Cum metam Morum mense libellus habet.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
gefördert durch Baden-Württemberg
MINISTERIUM FÜR WISSENSCHAFT, FORSCHUNG UND KUNST

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
gefördert durch Baden-Württemberg
MINISTERIUM FÜR WISSENSCHAFT, FORSCHUNG UND KUNST

310

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
gefördert durch Baden-Württemberg
MINISTERIUM FÜR WISSENSCHAFT, FORSCHUNG UND KUNST

3/1

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
gefördert durch Baden-Württemberg
MINISTERIUM FÜR WISSENSCHAFT, FORSCHUNG UND KUNST

372

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
gefördert durch Baden-Württemberg
MINISTERIUM FÜR WISSENSCHAFT, FORSCHUNG UND KUNST

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
gefördert durch Baden-Württemberg
MINISTERIUM FÜR WISSENSCHAFT, FORSCHUNG UND KUNST

3/4

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
gefördert durch Baden-Württemberg
MINISTERIUM FÜR WISSENSCHAFT, FORSCHUNG UND KUNST

375

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
gefördert durch Baden-Württemberg
MINISTERIUM FÜR WISSENSCHAFT, FORSCHUNG UND KUNST

316

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
gefördert durch Baden-Württemberg
MINISTERIUM FÜR WISSENSCHAFT, FORSCHUNG UND KUNST

317

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
gefördert durch Baden-Württemberg
MINISTERIUM FÜR WISSENSCHAFT, FORSCHUNG UND KUNST

318

GROSSHERZOGL. BIBLIOTHEK KARLSRUHE

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
gefördert durch Baden-Württemberg
MINISTERIUM FÜR WISSENSCHAFT, FORSCHUNG UND KUNST